

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09419

DI YIDISHE TOKHTER FUN
TOLEDO

Lion Feuchtwanger

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ליאָן פּויכטוואַנגער

די יידישע טאָכטער פון טאַלעדאָ

ליאָן פּוּבליקאַטאָנס

די יידישע מאַכטער
פון מאַלעדאָ

צווייטער באַנד

וואַרשע

מאָדלע

LION FEUCHTWANGER

ŻYDÓWKA Z TOLEDO

TOM DRUGI

Tłumaczył z niemieckiego: M. Rakowski
איבערגעזעצט פון דײַטש: מ. ראַקאווסקי

Okładkę projektował: R. Chwoles
הילע געצײכנט: ר. כוואַלעס

Redaktor: Sz. Belis
רעדאַקטאָר: ש. בעליס

Wydawnictwo „IDISZ BUCH“

Warszawa, Nowogrodzka 5

Nr zam. 887. Nakład 4000 egz. Druk ukończono w czerwcu 1960 r. Ark. druk.
13,5, ark. wyd. 10. Papier druk sat. III kl., 61 × 86, 80 g
Druk. RSW „PRASA”, Warszawa, Tarczyńska 8. C-78

דריטער טייל

טויטן די יידישקע האַבן די גראַפן באַשלאָסן. זיי
זענען אוועק אַהין, וווּ זי האָט געוווּנט און אויף דער
עסטראַדע האַבן זיי זי אומגעבראַכט צוזאַמען מיט אַלע.
וואָס האַבן זיך דאַרט געפונען.

אַלפאַנסאָ דער קלוגער
אַלגעמיינע כראַניק, יאָר 1270

עס באַשליסן זיינע מענטשן
צו דער שפּיל אַ סוף צו מאַכן,
ווייל זי ברענגט דעם קעניג שאַנדע.
לאַזן זיי זיך צו דעם אַרט גיין,
וווּ די יידישקע געפינט זיך
און אויף פּרעכטיקער עסטראַדע
טויטן זי די שיינע יידין
און די אַלע, וואָס אַרום איר.

פון די סעפולועדא-ראַמאָנסן

קאפיטל איינס

פון צפון, צו די פירענעצן, דורך די ברייטע פרענקישע לענדער, האָט זיך געצויגן מיט איר גרויסער סוויטע די אַלטע קעניגין עלינאָר. ווי נאָר עס האָט זיך פאַרשפרייט די ידיעה וועגן דעם טויט פון קעניג הענריק, איר מאָן, האָט זיך לויט איר באַפעל, פאַר איר אויפגעעפנט די טויערן פון סאַליסבעריי-טורעם, ווי זי איז געזעסן געפאַנגען. קיינער האָט זיך נישט געוואָגט איר קעגנצושטעלן; זי האָט תיכף גענומען אין אירע הענט די הערשאַפט פאַר איר געליבטן זון ריטשאַרד, וועלכער איז איצט געוואָרן קעניג פון ענגלאַנד. א זעלנער מיט לייב און לעבן, האָט דער יונגער ריטשאַרד די מלוכה-ענינים גערן איבערגעגעבן זיין קלוגער ענערגי-שער מוטער און ער אַליין איז נאָך זיין קרוינונג אַוועקגעשווומען מיט אַן אַרמיי צום קאַמף אויפן נאַענטן מזרח. זי אָבער האָט געמאַכט א ריזע איר בער איר גרויסער ענגלישער מלוכה, וועלכע האָט איינגעשלאָסן ריזיקע שטחים אין פראַנקרייך, געבראַכן דעם ווידערשטאַנד פון די פאַרעקשנטע באַראַנען, האָט אַרויסגעשלעפט גרויסע געלטער פון די ווידערשפעניקע גראַפן, פרעלאַטן און פון די גרויסע שטעט. זי האָט אַוועקגעשטעלט אויף אַ געהעריקער הויך די אַנפירונג און דאָס געריכטס-וועזן און געמאַכט אַר-דענונג אין די פאַרלאָזענע ענינים.

פאַרלאָזן די צפונדיקע גראַפשאַפטן און הערצאַגטומער, וואָס זי האָט באַקומען בירושה דורך איר חתונה מיט הענריקן, איז זי אַראַפגעפאַרן אין אירע ירושה-לענדער פון פואטו, גיען און גאַסקאַן. דאָרט האָט זי געהערט די אינטימע שפראַך-קלאַנגען פון איר יוגנט, דעם פראַוואַנסאַלישן קלינג-גענדיקן לאַנגעדאַק; זי האָט געאַטעמט מיט דער מילדער לופט פון איר היימלאַט. אויפן צפון האָט זי באַקומען דעם געהעריקן קבלת-פנים, אונטער וועלכן עס האָט זיך געשפירט א געוויסע שרעק. דאָ האָבן זי באַגריסט מענטשן אויף די ראַנדן פון די וועגן. עס האָבן זי באַגריסט אַלטע פירשטן מיט אומפאַרשטעלטער פרייד. פאַר זיי איז זי געווען מער, ווי די באַרימטע

קעניגין פונעם צפון און די ערשטע דאָמע פון דער קריסטלעכער וועלט.
פאַר זיי איז זי געווען עלינאַר דע גיען, דאָס שפראַך פון זייער לאַנד, די
אמתע יורשטע.

זי איז איצט אַלט געווען כמעט ניין און זעכציק יאָר און די לעצטע
פופצן יאָר איז זי געזעסן אין געפאַנגענשאַפט, אָבער ווירדיק האָט זי זיך גע-
האַלטן אויפן פּערד, זאַרגזאַם געקליידעט, קונציק געשמיןקעוועט, די האָר
שיין פּריזירט און געפאַררט. מעגלעך, אַז טיילמאַל איז איר שווער געווען
זיך צו האַלטן גלייך אויפן פּערד, ווייל אויף די בערג איז נאָך געלעגן
אַ סך שניי און די וועגן זענען געווען געפּערלעך. אָבער די אַלטע פּרוי האָט
זיך נישט געשראַקן פאַר שוועריקייטן און סכּנות. זי האָט גשפּירט, אַז די
פופצן יאָר געפאַנגענשאַפט האָבן זי נישט געבראַכן. געשטאַרקט אירע כּו-
חות האָט דאָס באַוווּסטיין, אַז נאָך מיט א קורצער צייט צוריק איז זי
געווען הילפּלאַז, אכזריותדיק פאַרשפּאַרט אין טורעם פון סאַליסבערי, און
איצט קאָן זי מיט פּעסטע, געשיקטע הענט דאָס פּערד אין אירע לענדער
קערעווען. קלאָר קוקן אירע בלויע עטוואָס שטאַרע אויגן אויף די לאַנד-
שאַפטן פון איר היימלאַט. זי האָט זיך גערוקט פאַרויס און אַפּילו ביים אַנ-
קום פון אַוונט, בעת אַלע האָבן זיך געפּילט פאַראַמטערט, האָט זי זיך אַפּ-
געזאַגט צו בייטן דאָס פּערד אויף אַ פּאַלאַנקין אָדער אויף אַ טראַג-שטול.

זי האָט זיך געלאָזן אין דער ריכטונג פון קאַסטיליע, קיין בורגאַט, כדי
צו באַזוכן איר טאַכטער, לעאַנאַר, צו זיין אויף דער חתונה פון איר אייניקל
בערענגאַריא און אויפן וועג זיך אוימקוקן וועגן א חתן פאַר א צווייט אייניקל.

וואָס נעענטער צום דרום, אַלץ גרעסער איז געוואָרן איר סוויטע, ווען
זי איז אַריינגעדורנגען אין די פּירענעען האָבן זי באַגלייט פינף הונדערט
רייטער, צוויי הונדערט פּרויען און מיידלעך, *Preux Chevaliers*
dames choisies* פּרעלאַטן און באַראַנען פון אַלע אירע לענדער און
הויך דעם אַ לייב-גוואַרדיע פון געקליבענע רוטיערן, אויסגעפרוועט געדונ-
גענע באַרבאַסאָן און גוטעראַזעלנער אין דער באַגלייטונג פון דרעסירטע
בייזע הינט. עס איז נאַכגעפאַרן אַ צוג פון אַריבער טויזנט וועגענער מיט
פּעק הויז-מכשירים, פּראָוויאַנט און מתנות פאַר דער באַפעלקערונג. רייט-
קנעכט און דינער האָבן געפּירט פּערד און יאָגד-הינט פון דער קעניגין און
פון אירע אַנגעזעענע הערן. יעגער האָבן געטראָגן אירע באַליבטע פּאַלקן

(* דרייסיג רומער און אויסהערנויילטע דאָמען (פּראַנצ).)

און אזוי האָט זיך דער בונטער צוג לאַנגזאַם באַוועגט צווישן די דאָ און דאָרט נאָך פאַרשניטע בערג.

אויף דער קאָסטילישער גרענעץ האָבן די אַלטע קעניגין באַגעגנט דאָן אַלפאַנסאָ און לעאַנאָר, דאָן פּעדראָ פון אַראַגאָן און די אינפאַנטין בערעני גאַריאַ. פאַר די טויערן פון בורגאַס האָבן זי מקבל־פנים געווען די אַנגע־זענסטע פּרעלאַטן און הויף־סוויטעס פון ביידע קעניגן. מיט גרויס פאַמ־פע איז זי אַריינגעפאַרן קיין בורגאַס. אומעטום האָבן פּענער געפּלאַטערט, פון פּענצטער און באַלקאַנען זענען אַראַפּגעהאַנגען גאַבעלינען, אַלע קירכ־גלאַקן האָבן געקלונגען, די וועגן זענען געווען באַדעקט מיט צווייגן און בלו־מען, שמעקנדיק אונטער די קאַפּיטעס פון די פּערד און אונטער די שיך פון די פּוסגייער.

עס איז געווען די ווילדע און פּרעכטיקע עלינאָר, צענדליקער יאַרן איז זי געווען די דאַמע פון אייראַפע, וועלכע מען האָט צומעמערסטן באַוווּנ־דערט און פאַרשאַלטן, און איצט, אַז מען האָט זי געזען ווידער אַריינפאַרן אין איר פּולער אַמאַליקער פּראַכט, האָבן ווידעראַמאַל אויפּגעלעבט די צאַל־רייכע מעשיות וועגן קריגס־פּאַסירונגען, מלוכה געשעענישן און ליבע־אַוואַנטורעס. זי איז געווען דער אינציאַטאָר און דאָס האַרץ פון צווייטן קרייץ־צוג. זי איז געריטן אין דער שפיץ פון די קרייצלער, קריגעריש און פּרעכטיק ווי פּענטעזילעאַ, די פּירעריין פון די אַמאַזאָנקעס. אין דער באַ־רימטער שטאַט אַנטיאַכיע האָט זיך איר יונגער פּעטער, דער קעניג ריי־מאַנד אין איר פאַרליבט איבער די אויערן, און ער און איר מאַן, דער קע־ניג פון פּראַנקרייך לואי דער זיבעטער האָבן זיך צוליב איר אַרומגעריסן אזוי לאַנג, ביז איר מאַן האָט סוף כל סוף מיט געוואַלד זי אַפּגעריסן פון זיין קעגנער און אַוועקגעפירט אויף יענער זייט ים. אָבער זי האָט זיך נישט געקאַנט באַרוואַיקן נאָך דער דאָזיקער געוואַלד־טאַט, האָט זי אויסגעפּוועלט ביים פּויפּסט, זי זאָל זיך שיידן מיטן קעניג פון פּראַנקרייך, און גלייך איז אויסגעוואַקסן דער גראַף פון אַנזשו, וועלכער האָט זיך צו איר געפּוצט און דערנאָך איז געקומען דער קעניג הענריק פון ענגלאַנד. זי מיט אים האָבן אויסגעשמידט אַ מעכטיקע מלוכה. זי האָט אַראַפּגעבראַכט אין איר הויף גע־לערנטע, דאָקטוירים און מאַגיסטערס פון אַלע זיבן וויסנשאַפטן און קונסט, טרובאַדורן, דיכטער און דערציילער אַן אַ צאַל. זי האָט דעם אַדער יענעם דיכטער אַרויסגעוויזן איר חסד, ווי למשל בערנאַרדן פון ווענטאַדור, הגם ער איז געווען אַ זון פון אַן אויוון־הייזער. זי האָט זיך דערמאַנט ווי איר מאַן הענריק האָט זי אַפּגענאַרט און פאַראַטן און ווי אזוי זי האָט אומגע־

בראכט זיין שיינע געליבטע ראָזאַמונדע. ווי הענריק האָט זי דערנאָך פאַר-
שפּאַרט און ווי אירע זין, איינשטעלנדיק זיך פאַר איר האָבן זיך אויפגע-
הויבן אין קאַמף קעגן זייער פּאַטער. און אָט קלינגען ווידער א סך לידער
פּרענקישע, פּראַוואַנסאלישע, קאַטאַלאַנישע, וואָס רימען איר הויף, פון וואָר
נען אירע שטעט האָבן געירשנט די איידלסטע דיכטונג און די פּרעכטיקס-
טע זיטן.

דער דיכטער פיליפּ פּאַן טאון האָט געזונגען: „די זיסע יונגע קעניגין
ציט צו זיך אַלע געדאַנקען, ווי די סירענע, וואָס האָט אַוועקגענומען דעם
שכל ביים פישער און אים פאַרנאַרט אויפן פעלדזי.“
און בענאָ פון סענט-מאַר האָט געזונגען: „דו הויכגעבוירענע, אויס-
דערוויילטע, דו שטאַלצע און דרייסטע, וואָס קיין מלכה איז דיין גלייכה, די
גרויסמוטיקסטע פרוי פון גרעסטן קעניג אויף דער וועלט.“
און אפילו אַ גראַבֿהויטיקער דייטש האָט געזונגען:

„ווען די וועלט זאַל מייע זיין

פון ים ביז צום רהיין,

וואָלט איך זי פאַרניכט, פאַרדאַרבן.

נאָר די קעניגין פון ענגלאַנד

לעבן זאַל אין מייע אַרעמס...“

די דאָזיקע אַלע לידער, מעשיות, ראַמאַנסן, אויסגעמישט מיט ווילדע
זידלערייִ-דיכטונג און דערציילונגען פון שונא, האָבן פון עלינאָר דע גיען
געמאַכט אַן אומרעאַלע געשטאַלט פון ווייט פאַרגאַנגענע צייטן, פון אַן אַנ-
דער עפּאָכע. און אַפילו איצט, בעת זי איז אין דער ווירקלעכקייט, מיט
לייב און לעבן אַריינגעטראָטן אין בורגאָס, אַרומגערינגלט מיט אירע רי-
טער, דאַמען, זעלנער, פּערד, הינט, פאַלקן און פאַרשידענע אוצרות, האָבן
די קאַסטילישע און אַראַגאָנישע באַראַנען באַקומען דעם איינדרוק, ווי זי
וואָלט געריטן איינגעהילט אין א גאַלדענעם וואַלקן. נישטיק און אַרעם
האַט אויסגעקוקט דער היינט אין פאַרגלייך מיט דעם אַמאַל פון דער דאָזי-
קער גרויסער פרוי. ווען זיי האָבן זי דערזען האָט אין זייערע דערינערונגען
אויפגעטויכט אַלץ, וואָס זיי האָבן געהערט וועגן צווייטן קרייץ-צוג, ווייל
פאַקטיש איז דאָס געווען דער קרייץ-צוג פון דער קעניגין עלינאָר. דעמלט
זענען ריטער און קעניגן נישט צוגעגאַנגען סוהריש צו דער זאַך, נישט
גערעכנט זיך מיט אויבערמאַכט; נישט קיין געלט-גייציקייט און נישט קיין
מיטרע אויסרעכענונגען האָט זיי באַוויגן צום שלאַכט; זיי האָבן געקעמפט

אין הסכם מיט די איידעלע געזעצן, אויס ריינעם חשק צום קאמף, און די שלאכט איז געווען בלויז א טורניר, אן איידעלע שפיל אויף לעבן און טויט. פערציק טעג איז דער וואסאל געווען געבונדן מיט זיין האר, פערציק טעג האט ער געקעמפט, און אויב אויפן פערציקסטן טאג האט ער קיין שלאס נישט דעראבערט, דאן האט זיך דער ריטער צוריקגעצויגן, הגם ער איז געווען זיכער, אז אויפן איין און פערציקסטן טאג וועט עס אים געלונגען. דעמלט זענען נישט געווען קיין רוטיערן, געדונגענע זעלנער פון המון, וועל-כע האבן נישט געהאלטן פון קיין איידעלע מאניערן, נאר געקעמפט צוליבן זיג. אין יענע צייטן האט מען אפילו דעם שונא ארויסגעוויזן העפלעכקייט נישט געקוקט דערויף, וואס ער האט געדינט צו א פרעמדן גאט. דער קא-ליף האט געשיקט דעם באלאגערטן קריסטלעכן קעניג אוראקא זיין ליב-ארצט, אים צו קורירן. און מלחמה איז פארגעקומען בלויז פון מאנטיק ביז דאנערשטיק: פרייטיק, שבת און זונטיק איז געווען וואפנשטילשאַטאנד, כדי יעדער מוסולמענער, ייד און קריסט זאלן אומגעשטערט קאנען פייערן זיין רוטאג.

איצט האבן די קאסטילישע און אראגאנישע הערן געגלויבט, אז עס וועט ווידער אַנקומען אזא הערלעכע צייט. אינעם גייסט פון דער דאמע עלינא איז דער צווייטער קרייץ-צוג געפירט געווארן, און אין איר גייסט וועט אויך איצט אויפן האלב-אינדזל געפירט ווערן דער הייליקער קריג, און זיי, דער שפאנישער אדל, וועט האבן די געלעגנהייט זיך ארויסצווייזן אלס די אמתע יורשים פון די ריטער ארטור און קארל דעם גרויסן.

דער יונגער קעניג דאן פערדא איז נישט געגאנגען, נאר געשוועהט. ס'איז פשוט א חסד פון גאט, וואס ער וועט חתונה האבן מיט אן איניקל פון דער דאזיקער רומפולער פירשטין. ווי א גליקלעכער קריסטלעכער ריטער וועט ער אריינטרעטן אין קריג, נישט שפירנדיק קיין קנאה-שנאה קעגן דאן אלפאנסאן.

אויך דער כלי-זיין-טרעגער אלאזאר איז געווען פארכישופט פון דער בארימטער אלטער קעניגין. אין טאלעדא האט זיך אים געדאכט, אז מען קוקט אויף אים קרום, און ווען דער קעניג האט אים מיטגענומען קיין בור-גאס, האט ער מורא געהאט, אז דאניא לעאנא וועט זיך מיט אים אפרעכע-נען צוליב זיין פארדעכטיקטער קרובהשאפט. אבער זי האט זיך צו אים באצויגן מיט העכסטער צארטקייט און פריינדלעכקייט. דער קעניג האט אים באהאנדלט ווי א ינגערן ברודער און אין דער קעגנווארט פון דער גרוי-סער דאמע עלינא איז צעשמאלצן געווארן זיין לעצטער ספק. די איידעלע

דאמען האבן איינגעפונען; אז ער איז ווערט צו זיין דעם קעניג דאן אלפאנד-
סאס כלי-זיין-טרעגער. ער איז מיט כבוד אויפגענומען געווארן אין
דער קריסטלעכער ריטערלעכער וועלט.

די גאנצע שטאט בורגאס האט געפייערט דעם באזוך פון דער אלטער
קעניגין. טויזנטער זענען אנגעקומען אנטויל צו נעמען אין דער פייערונג און
דערביי כאפן א פארדינסטל. באלעבאטים האבן אויפגעעפנט שענקן, הענד-
לער האבן פארקויפט טייערע וויינען און געווירצן. אין די אפענע קיאסקן,
געוועלבן, פענצטער, ווו די סוחרים האבן ארויסגעשטעלט זייערע סחורות,
האבן זיך באוויזן פוץ און צירונג פון פלעמישע, לעוואנטינישע און מוסול-
מאנישע לענדער. פערד-הענדלער און וואפן-שמידן האבן אפגעלעקט
א בינדל, באנקירן, געלטבייטער האבן פארגעלייגט צו פארקויפן אדער צו
ארענדירן די גיטער פון ריטער, וואס גייען אוועק אויף מלחמה. מחנות
קאמעדיאנטן זענען דארט געווען, קמיע-הענדלער, זונות און קעשענע-גנבים.
— דאס אלץ האט געליארעמט, זיך געדונגען, געפילרטעוועט און געליבט
זיך, געלאפן אין קירכן און אין שענקן, ארויסגעוויזן פרומקייט, חוצפה,
גוטסקייט, ברוטאליטעט, זיך אויסגעפוצט בונט און לוסטיק, האט געשטובן;
קען, געמאכט קינדער, געזונגען הימנס און זויף-לידער, האט זיך געפרייט
מיטן לעבן, האט געשאלטן מיט טויטע קללות די קאליפן און דעם סולטאן
און גערימט די רומפולע קעניגין עלינאר.

אויף איר הויף האבן די קאמער-הערן געהאט א שווער שטיקל אר-
בעט. זיי האבן געדארפט אויפנעמען און פארזארגן מיט עסן די געסט, וועל-
כע זענען אנגעקומען פון גאנץ קאסטיליע און אראגאן בייצוויין אויף דער
חתונה פון דאן פערדא מיט דער אינפאנטין בערענגאריא און צו מאכן
א קבלת-פנים דער אלטער פירשטין. א סך פון די דאזיקע פרעלאטן, בארא-
נען, הויכע ראטגעבער האבן מיטגעבראכט משרתים, יעגער, שטאלמענטשן,
חויף דעם, ווי ס'רוב אויף אזעלכע פייערונגען, זענען זיך אנגעלאפן אוואגן-
טוריסטישע ריטער, יונגע אדל-לייט, וועלכע האבן אנגעשארט געלט און
כבוד אויף פארשידענע טורנירן. ס'האבן אויך נישט געפעלט קיין טרובאצ-
דורן, אויסטראכטער און דערציילער, כדי צו מאכן דעם געהעריקן קבלת-
פנים פאר דאזיגע לעאנאר און פאר דער אלטער דאמע עלינאר.

די אלטע דאמע האט זיך אפגערוט פון דער לאנגער שווערער נסיעה,
דעם צווייטן טאג האט זי שוין געפראוועט הויף אין דעם גרויסן שלאס-זאל,
ביי ברענענדיקע ליכט איז זי געזעסן אויף אן עסטראדע, אויף א הויכן
שטול — אימפאזאנט, גלייך, ווי א דאמע פון איר שטייגער. זי איז עטוואס

דיקער געוואָרן; צייטווייז האָט איר פאַרפעלט אַטעם; זי האָט געמוזט דער-
שטיקן דעם הוסט, און אונטער די פאַרבן און שמיןקעס, וואָס האָבן אין
משך פון לאַנגע שעהן זיך אָפגעברעקלט. האָט מען אַרויסגעזען אַן אַלט
פנים. אָבער די שטאַרק בלויע העלע אויגן האָבן געקוקט האַרט און קלאַר,
און מיט קרעפטיקע, גוט-באַטראַכטע פריינדלעכע ווערטער האָט זי אומ-
דערמידלעך אַנטייל גענומען אין די געשפרעכן.

דער אַלטער אַראַגאַנישער גראַף ראַמאַן באַרבאַסטראַ, וועלכער האָט
אַמאל צוזאַמען מיט עלינאָרן אַנטיילגענומען אין הייליקן קריג, האָט מיט
בענקשאַפט גערעדט וועגן יענע הערלעכע יאָרן און האָט זיך באַקלאַגט אויף
דער פוסטקייט פון די היינטיקע נייע צייטן. דער קריג האָט זיין אַדל פאַר-
לירן, ער איז איצט אין ראַט און ער אַרבעט מער מיט דער פעדער ווי מיט
דער שווערד. נישט די דרייסקייט פון די ריטער אַנטישיידט איצט די
שלאַכט, נאָר די צאָל רוטיערן.*

— אויך אין יענע צייטן, ווען זי און דער איידעלער ראַמאַן זענען נאָך
יונג געווען — האָט עלינאָר געענטפערט — איז דער קריג געווען נישט
בלויז גלאַנץ און פּרעכטיקער שפּיל.

— ווי איך הערמאַן מיד איצט — האָט זי אויפגעקלערט — זענען די
היציקע שלאַכטן און פייערונגען געווען בלויז אַן אויסנאַם. רעגלמעסיק זע-
נען געווען די קליינע לייזן: די מאַרשן דורך אומענדלעכע, אומבאַקאַנטע,
געפערלעכע געביטן אַן שום שטעגן און וועגן, די ווונדן אויף די פיס, דאָס
צעהיצטע בלוט, דער שרעקלעכער דורשט, די שלאַפלאַזע נעכט מיט שטע-
כעדיקע מוקן, די בייסנדיקע פליי און לייז, און דאָס ערגסטע איז געווען:
די שרעקלעכע לאַנגווייליקייט, די אַנסופיקע ים-נסיעה, די וואַך-לאַנגע
מאַרשן סתם אין דער וועלט אַריין, און די לייזן פון וואַרטן אויף אַפטיילונג-
גען, וואָס דאַרפן קומען היינט, מאַרגן, איבערמאַרגן און אין אַ וואַך אַרום
זענען זיי אויך נישט געקומען.

זי האָט געזען, אַז אירע צוהערער זענען אַנטוישט, האָט זי מיט
אַ שמייכל אויסגעבעסערט דאָס אומעטיקע בילד.

פאַרשטייט זיך — האָט זי געזאָגט — דערפאַר איז דאָס פאַרגע-
ניגן שפעטער געווען גרעסער: די ווילדע פרייד אין שלאַכט און די פייערונג-
גען אין אַ דעראַבערטער שטאַט.

(* געדונגענע זעלנער.

זי האָט דערציילט וועגן די פייערונגען אויפן נאָענטן מזרח, ווי עס האָט זיך אויסגעמישט די קריסטלעכע און מוסולמענישע פראַכט און ווי די גע- זאָנגען פון די טרובאַדורן האָבן זיך אויסגעמישט מיט דער קונסט פון די אַראַבישע טענצערינס. אירע ווערטער האָבן געשטראַמט, אָבער נאָך מער באַרעדעוודיק זענען געווען אירע אויגן. מיט אַ שמיכל אויף די ליפן האָט זיך דער גראַף דערמאָנט אין די ביידע מענער, וועלכע האָבן אַנומלט אין אַנטיאָכע צוליב איר געקעמפט, דער קריסטלעכער קעניג ריימאָנד און דער פרינץ סאלאדין, דער פלימעניק און באַטשאַפטר פון סולטאַן.

— די דאָזיקע פייערונגען זענען געווען טייער דערפאַר — האָט פאַר- ענדיקט די אַלטע קעניגין מיט בענקשאַפט — ווייל מיר האָבן צווישן די שלאַכטן געברענט. נעכטן האָט מען אויסגעמישן אַ געבענטשטן טויט און מאַרגן וועט מען מעגלעך שטאַרבן מיט דעם דאָזיקן געבענטשטן טויט.

דער אַרציבישאַף דאָן מאַרטין האָט געקוואַלן פון דער אַנוועזנהייט און פון די רייד פון דער דאַמע עלינאַר. חדשים לאַנג איז ער אַרומגעגאַנגען אַנגעבלאַזן, פול מיט צאַרן און געוואַרט. איצט וועט די דאָזיקע דבורה אָפּ ווישן די לעצטע שטערונגען, וואָס שטייען נאָך אויפן וועג צום גוטן קריג; און ער האָט זיך צעשמאַלצן אין פרומקייט און פרייד. ער איז געגאַנגען, ווי פליגלען וואַלטן אים געטראָגן. די כלי-זין, וואָס ער האָט תמיד געטראָגן הינטער זיין סוטאַנע, האָט אים איצט נישט געדריקט. ער האָט צונויפגע- זאַמלט זיין גאַנץ ביסל קורטוואַזיע און נישט קאַנענדיק זיך באַהערשן, האָט ער געזאָגט מיט גרילצנדיקער העפלעכקייט:

— דאָס הייליקע לאַנד האָט הערלעכע מעשים געזען, פראַמינענטע פרוי, ווען דו ביסט דאָרט אַנגעקומען, כדי די אומגלויביקע צו צעטרעטן, און איצט, אַז דיין שטראַלנדיקער ריטשאַרד באַלייכט דעם וועג, קומען ווידער אַן גוטע צייטן. דער רום פון דיין זון צוזאַמען מיט דיין רום האָבן שוין אַנג- געטריבן אַ פחד אויף די מוסולמענער. איך האָב באַקומען זיכערע ידיעות פון אַ פריינד, פונעם בישאָף פון צור. אַראַבישע קינדער, ווען זיי ווילן נישט פאַלגן, ווערן געשראַקן דורך זייערע מוטערס: „זיי שטיל, די יונ- גאַטש, ווייל אויב נישט, קומט באַלד דער קעניג ריטשאַרד דער מעלעק ריק און נעמט דיך צו“.

עלינאַר האָט נישט געקאַנט פאַרבאַרגן איר פרייד, ווען מען האָט גע- לויבט איר ליבלינג ריטשאַרד.

— יא, ער איז אַ גרויסער זעלנער — האָט זי מסכים געווען — אַן אמתער מילעס קריסטיאַנוס Miles christianus (קריסטלעכער)

זעלנער). אבער עס וועט אים לייכט נישט אַנקומען אויפן נאַענטן מזרח — האָט זי אַרויסגעזאָגט אָפּהאַרציק, וואָס נאָר זי אַליין האָט זיך געקאָנט אויף אַזוינס דערלויבן. — איך מײן דאָ נישט דעם שונא, דעם סולטאַן, איך מײן מיין ריטשאַרדס פאַרבינדעטע, אונדזער ליבן קרוב, דעם גרויסן קריסט־טלעכן קעניג פון פראַנקרייך. ער האָלט נישט פון פראַכט און פון פרייד. ער וויל, אַז דער קריג זאל אים וואָס ביליקער קאָסטן. מיט איין וואָרט, אונדזער גוטער פיליפּ אויגוסט איז אַ ביסל אויסגעוועפט. איצט וועט ער, מסתם, אין דער קרייץ־אַרמיי פאַרווערן אַנטיילצונעמען דאַמען און טרוֹד באַדורן. אָבער דערמיט וועט ער קיין הצלחה נישט האָבן ביי מיין זון רייטשאַרד, וועלכער האָט ליב פילפאַרביקייט און טומל, וואָס ער האָט געירט שנט פון זיין פאַטער און אפשר אויך עטוואָס פון זיין מיטער. אינדער־אַמתן, וואָס פאַר אַ טעם האָט אַ קרייץ צוג אָן פרויען און אָן טרוֹבאַדורן? אייך, אויפן האַלבי־אַנדול, איז בעסער פון אונדז — האָט זי זיך געווענדעט צו אַלפאַנסאָן און צו דאָן פּעדראָן — ווייל איר דאַרפט נישט אַזוי ווי מיר מאַכן לאַנגע נסיעות אויפן ים, איידער מען קומט צו צום שונא. אייך קומט נישט אויס צו פירן הונדערטער אונטערהאַנדלונגען מיט די פאַלשע גריכן און מיט אַן אַנדער קריסטלעכן ערב־רב. דער שונא און דער רויב ליגט פאַר אייערע אויגן: קאַרדאַווע, סעויליע, גרענאַדע.

פאַר אַלעמענס אויגן איז אויפגעשטאַנען דאָס לאַקנדיקע בילד פון די ווונדערבאַרע שטעט און פון דעם פּרעכטיקן רויב. און דער ארציבישאָף דאָן מאַרטין האָט געשפּירט, ווי עס קלינגען אין אים די נעמען פון די מוסולמאַנישע שטעט: קאַרדאַווע, סעויליע, גרענאַדע, און די ווערטער פון דער עוואַנגעליע: „איך האָב אייך געבראַכט נישט פרידן, נאָר די שווערד“.

דאָניאַ לעאַנאַר האָט מיט איר גאַנצן האַרצן געדאַנקט גאָט פאַרן באַ־זוך פון איר מוטער. זי האָט באַווונדערט איר טאַטנס מלוכהשע חכמה, זיין קריגערישע גענאַליטעט. זי האָט אַפילו עטוואָס מקנא געווען זיין לייכט־זיניקייט. מיט וועלכער ער האָט געגעבן פרייהייט זיינע ליידנשאַפטן. אָבער די ליבע צו איר מוטער האָט גובר געווען די דאָזיקע באַווונדערונג און דאָס האַרץ האָט זיך ביי איר געריסן אויף שטיקער ביים געדאַנק, אַז די דאָ־זיקע מונטערע פרוי, וואָס איז כסדר גיריק צו נייע טאַטן, האָט געשמאַכט צווישן געמויערטע ווענט, ווהיין איר טאַטע האָט זי אַריינגעשליידערט.

ווען די וויסטע ליבע משוגעת איז אַנגעפאַלן אויף אַלפאַנסאָן, האָט זי שטאַרק געלעכצט אויסצוקלאַגן זיך פאַר איר מאַמען, ווי אַ טאַכטער צו

א מוטער, ווי א קעניגין צו א קעניגין, ווי אן אַנגעווייטיקטע צו אן אַנגע-
ווייטיקטע, און זיך מיט איר באַראַטן. אַבער איצט האָט זיך אַלפֿאַנסאָ און
איר צוריקגעקערט, פול מיט באַגייסטערונג פֿאַר מלחמה, און האָט קענטיק
פֿאַרגעסן די ייִדישקע. ווען זי וואָלט אַפֿילו ערלעך געוואָלט אַלפֿאַנסאָן מוֹ-
חל זיין דעם פֿאַראַט און דעם וואַרט-ברוך און פֿון איצט אָן האָבן צוטרוי
צו אים, האָבן אַבער דערפֿאַרונג, באַוווסטזיין און אַנטווישונג אַזוי טיף זיך
אין איר איינגעקריצט, אַז זי איז געווען גליקלעך זיך צו קאַנען מיט איר
מוטער אַדורכרעדן וועגן אירע האַפענונגען און אירע דאָגות.

ווען עלינאַר איז אַראָפֿ פֿון פֿערד, ווען לעאַנאַר האָט איר די האַנט
געקושט און די אַלטע מוטער-ליפֿן האָבן זיך צוגערירט צו אירע אייגענע
יונגע ליפֿן, האָט זי דערשפּירט א טיפע לייבלעכע גאַענטקייט. שאַרף און
בולט האָט מיטאַמאַל פֿאַר איר אויפֿגעלעבט די פֿאַרגאַנגענהייט, מענטשן
און געשעענישן, וועלכע זי האָט געזען אַלס קינד און איבערגעלעבט אין
דאַנפֿראָן. אין איר מוטערס פֿרעכטיקן הויף אין פּואַטיע, אַדער אין קלויס-
טער פֿאַנטוועראַ, וווּ זי האָט באַקומען א פֿריילעכע וועלטלעכע דערציִונג.
דאָרט איז געווען איר דערציִערין, די דאַמע אַגנעס דע פֿראַנסאַק, לעאַנאַר
איז דעמלט צו איר צוגעשטאַנען, זי זאָל איר דערציִילן וועגן איר ליבע מיט
איר פֿאַטער הענריק. די דאַמע אַגנעס האָט איר ענדלעך מודה געווען. דאָס
קינד לעאַנאַר האָט דעמלט פֿאַרלאַנגט, מען זאָל די דאַמע אַגנעס משלח זיין,
ווייל זי האָט איר, דער פֿרינצעסין לעאַנאַר, קנאַפֿ כבוד אַרויסגעוויזן. און
איצט האָט פֿאַר אירע אויגן דייטלעך אויפֿגעטויכט דער שלאָס דאַנפֿראָן
מיט דער הילצערנער סטאַטוע פֿון הייליקן געאַרג. זייער דראַענדיק האָט
ער אויסגעקוקט ביי די שטראַלן פֿון דער שקיעה, און לעאַנאַר האָט זיך
פֿאַר אים אַפֿטמאַל געשראַקן, אַבער נאַכדעם האָט זי אים ליב געקריגן, זי
איז געווען זיכער, אַז זי ווערט באַשיצט פֿון דעם דאָזיקן שטאַרקן הייליקן.
איר פֿאַטער האָט זיך דאָך מיט איר נישט אינטערעסירט. איצט האָט זי
דעם הייליקן געאַרג לעבעדיק געמאַכט, זי האָט אים אַרויסגעראַטעוועט פֿון
נעם לאַנד פֿון אירע יונגע יאָרן און איצט שטייט ער דאָ נעבן איר און
הייסט אַלפֿאַנסאָ. מען האָט אים געוואָלט אַוועקגנבענען, די יידן, דער שטן
אַדער אָן אַנדער טייוול. אַבער זי האָט אים נישט געלאָזן אַוועקגנבענען,
אינגאַנצן נאָך איז זי נישט געווען זיכער; נאָך זענען די שונאים ביי דער
אַרבעט; אַבער דאָך האָט זי אים דאָ ביי דער זייט, און אויך איר מוטער
האָט זי דאָ, מיט וועמענס הילף זי וועט די ייִדישקע אויף שטענדיק פֿאַר-
טרייבן.

עס האָט געדויערט א שפּאַר ביסל צייט, איידער עס איז איר געלונגען צו בלייבן אַליין מיט איר מוטער. דער אַנקום, די איינאַרדענונג, די הויף-צערעמאָניעס, רעפּרעזענטאַצן האָבן אַוועקגענומען גאַנצע צוויי טעג. ענד-לעך, אויפן דריטן טאָג, בעת א גרויסער פּאַרזאַמלונג, האָט די קעניגין עלינאָר געמאַלדן, אַז זי וויל אויף אַ וויל פּאַרבלייבן מיט איר טאָכטער איינע אַליין, און זי האָט אָן שום צערעמאָניעס אַלעמען אַרויסגעבעטן.

ווען זיי זענען געבליבן אַליין, האָט זי געהויסן איר טאָכטער זיך זעצן אַנטקעגנאיבער, ביי דער העלער ליכט פון דער זון און האָט זי באַטראַכט פון אַלע זייטן. רואיק האָבן אירע שטאַרע בלויע אויגן אַריינגעקוקט אין די גרינע פּאַרשערישע אויגן פון איר טאָכטער. ביי דער העלער שיין פון דער זון האָט די מוטער אויסגעקוקט עלטער, די געזיכט-שטריכן שאַרפּער ווי פריער, אָבער מער פירשטלעך, ווי עס פּאַסט פאַר א מוטער פון איר אַפּ-שטאַם. אינזיך האָט זיך לעאַנאַר פאַר איר געבויגט מיט ליבע און מיט יר-את-הכבוד און זי האָט באַשלאָסן בלינד זי צו פאַלגן.

אין אַ רגע אַרום האָט די אַלטע מיט אַנערקענונג געזאָגט צו דער יונגער:

— דו זעסט גוט אויס.

און גלייך האָט זי אָנגעהויבן רעדן וועגן מלוכה-און פּאַמיליע-ענינים. זי איז דאָ געקומען נישט בלויז זען זיך מיט איר טאָכטער, נאָר אויך איר צווייט אייניקל חתונה צו מאַכן.

— איבער דעם שידוך, וואָס איך האָב פאַר איר אויסגעזוכט — האָט זי געזאָגט — וועסטו זיך נישט קאַנען באַקלאַגן. דער יורש פונעם קעניג פיליפּ אויגוסט איז אַן אַנשטענדיקער יונג, צום גליק נישט ענלעך צו זיין פּאַטער. איך מוז דיר מודה זיין, אַז עס איז נישט געווען שטאַרק יום-טובדיק אַפּצושליסן מיט אים א חתונה-אַפּמאַך. ער האַלט זיך פאַר א גרויסן הער-שער, ער טרוימט צו ווערן דער צווייטער קאַרל דער גרויסער, אָבער ער פאַרמאַגט נישט קיין שום גרויסקייט, ער פאַרשטייט זיך בלויז אויף אַדוואַ-קאַטישע שטיקלעך. דערמיט קאַן מען נישט אויפבויען קיין מלוכה. ער האָט מיר גענוג דאגות פאַרשאַפט, ער איז כּיטרע און גנביש, ווי א ייד. ענדלעך, האָב איך אים געמוזט אַוועקגעבן די גראַפּשאַפּטן עוורע און וועק-סען א פיין ווינקל אין נאַרמאַנדיע, און הויך דעם דרייסיק טויזנט דוקאַטן. דאָס גייט אַלץ, מיין קינד, פון מיין אייגענער קעשענע. דו דאַרפסט גאָר-נישט צאָלן, דו וועסט בלויז דערפון געניסן. דו וועסט זיין די שוויגער פון נעם צוקונפטיקן קעניג פון פּראַנקרייך, דיין ברודער ריטשאַרד איז באַלע-באַס אין די לענדער, וואָס ליגן צווישן דיין שפּאַניע און פּרענקישע לענד-

דער פון דיין טאכטער. עס וועט קומען א צייט, אויב דו וועסט, וועלן, און דיין מאכט וועט ארומכאפן א גוטן טייל פון דער וועלט.

דאניא לעאנאר האט זיך צוגעהערט מיט פארכאפטן אטעם צו די פשוט-טע ווערטער פון איר מוטער, וועלכע ארבעט אויס פאר איר פלענער, וואס גרייכן ווייט אין דער צוקונפט. עס איז לעאנארן קלאר געווארן, אז אויב איר מוטער האט אפגעטראטן די נארמאנדישע גראפשאפטן איז עס קודם כל, כדי זיכערן איר אייגענע מלוכה קעגן די אפעטיטן פונעם געפערלעכן פיליפ אויגוסט אויף דער צייט וואס איר געליבטער זון ריטשאַרד וועט פארברענגען אויפן קריגס-פעלד. אבער וואסערע סיבות עס זאלן נישט שטיין הינטער דעם דאזיקן חתונה-אפמאך, איז איר מוטער גערעכט אין דער הינזיכט, אז לעאנארן וועט עס ברענגען נוצן; די דאזיקע חתונה עפנט פאר איר דעם וועג צו דער מאַכט.

אין די ענינים פון מלוכה-אנפירונג האט זי זיך געהאלטן א סך העכער פון אלפאנסאָן, ווייל זי האט אנגעשטרענגט אלע אירע כוחות קאס-טיליע מיט אראגאָן צו פאראייניקן. אבער אריבער די פירנענען האָבן אירע טרוימען נישט דערגרייכט. ווי קאָרג און אַרעם זענען געווען אירע שטרע-בונגען אין פארגלייך מיט דער פאליטישער שפיל פון איר מוטער. זי האט אריינגעכאפט לענדער פון מערב ביז צו מזרח פון דער וועלט: אירלאַנד, שאַטלאַנד, נאָוואַראַ, סיצייליע און דאָס קעניגרייך פון ירושלים. איר שפיל-ברעט איז די גאַנצע וועלט.

— איך האָב באַטראַכט דייע טעכטער, מיין טייערע — האָט עלינאָר געזאָגט. — מיר דאַכט זיך, אז ביידע זענען געראַטענע קינדער. אַבער די עלטערע, שיינט מיר, האָט א העסלעכן נאַמען, אוראַקאַ, נישט אמת? איך האָב נאָך נישט באַשלאָסן, וועלכע פון זיי אויסצוווילן. דו וועסט מיר אין די נאַענטסטע טעג ביידע פאַרשטעלן מיט גרויס צערעמאַניע. מיר מוזן אויך צוציען דעם בישאָף פון באָווע אַלס פאַרטרעטער פון פיליפ אויגוסט און זיין יורש. אַבער דאָס איז בלויז א ריינע פאַרמאָליטעט.

דער מוטערס ווערטער האָבן לעאָנארן גערירט. אַבער שטאַרקער פון אלץ האָט זי דערוואַרט, וואָס איר מוטער וועט זאָגן וועגן אלפאנסאָן און דער יידישקע. ענדלעך האָט זי געזאָגט:

איך האָב געהערט אין מיין טורעם אין סאָליבערי פאַרשידנס וועגן דעם, וואָס דו האָסט געהאַט אויסצושטיין פון דיין אלפאנסאָן. גענוי זענען זיי נישט געווען, די ידעות. ווידערשפּרוכן אויף ווידערשפּרוכן, אַבער איך

האָב געקאָנט מאַכן א סך־הכל. דו וויסט דאָך, אָז אין די דאָזיקע פּראָגו
האָב איך אויך א ביטל דערפּאַרונג.
זי האָט גענומען לעאָנאַרס האַנט אין אירע ביידע הענט און צום ערשטן
מאַל האָט זי אויסגעדריקט מיט ווערטער, דאָס וואָס זי האָט געפילט:
— דיר קאָן איך עס זאָגן — האָט זי איר טאַכטער פאַרטרויט — אָז
איך בין נאַטילער צופּרידן. וואָס מיין הענריק ליגט שוין אין דער ערד
אונטער זיין שיינער עפּיטאפּיע. — און זי האָט מיט פאַרגעניגן ציטירט:

„קעניג הענריק בין איך געווען פון ענגלאַנד,
„איבער אַ גרויס שטיק וועלט מיין האַנט איך האַלט.
„באַטראַכט עס, דער וואָס לייענט עס,
„ווי קליין, צום סוף, דער גרויסער.
„פאַר מיר די ערד צו קנאַפּ געווען,
„און איצט דריי אײלן איז גענוג.“

— ער ליגט דאָרט גוט אין זיינע דריי אײלן, אָבער נישט געקוקט דע־
רויף ווינטש איך אים, אָז די ערד זאָל אים גרינג זיין. עס טוט מיר לייד
פאַר אים. איך האָב נישט איינמאַל געוואָלט אים פּטרן. און איינמאַל האָט
מיר שיער־שיער נישט אָפּגעגליקט אים אומצוברענגען. ער איז געווען
גערעכט, וואָס ער האָט מיך פאַרשפּאַרט. אויף זיין אָרט וואָלט איך אויך
אָזוי געטאָן. אָבער איך האָב אים שטאַרק געליבט. ער איז געווען דער איינציג־
קער, וועמען איך האָב געליבט אויסער איינעם, ניין, אויסער צוויי. ער איז
געווען דער קלוגסטער מענטש אין דער קריסטלעכער וועלט. טיילמאַל
האָט ער געהאַט גענוג שכל זיך אָפּצוקערן פון זיינע ליידנשאַפטן. ווייל ווי
קאָן מען דען אַנדערש לעבן? — האָט זי געדולדיק אויפּגעקלערט. — פון
דער צווייטער זייט איז גערעכט מיינע א פריינדיק, די אַבאַטעסין קאַנסטאַנ־
צע, וועלכע זאָגט, אָז די ערדישע ליבע איז — האַניק־לעקן אויף דערנער.
דאָניאַ לאָנאַר האָט אַ פּרעג געטאָן:

— מוטער, וואָס זאָל איך טאָן מיט דער יידישקע?
די אַלטע קעניגין האָט א קוק געטאָן אין דער הויך און מיט א לייכטן
געמיטלעכן שמייכל האָט זי זיך אַנגערופּן:

— וואָרט אָפּ, מיין קליינע טאַכטער, ביז די צייט וועט רייף ווערן, זי
אָפּצורוימען פון ווען. עס איז מיר אויסגעקומען פיל צו ליידין, ווייל איך
האָב נישט געקאָנט וואָרטן. וואָרשיינלעך וועט ער זי פאַרגעסן בעת דעם
קריג.

דאָנאַ לעאַנאַר האָט שטיל און הילפלאָז געשעפטשעט:

— ער האָט פון איר א קינד, א זון.

די קעניגין האָט מיושבדיק און זאָלעך דערקלערט:

— דאָס קינד וואָלט איך אויף דיין אַרט גאַרנישט געטאָן. זיי זענען

מער אַגעבונדן צו זייערע ממזרים, ווי צו די מוטערס. אַפילו מיין ריטשאַרד, גאַט ווייסט וויפל ווייבער ער האָט געהאַט, אָבער זיינע ממזרים האָט ער ליב. הענריק האָט מסתם זיי אַנגעמאַכט אַן אַ שיעור. צוויי ממזרים קען איך. איינער הייסט וויליאַם, דער צווייטער דזשאַפּרי. דער דאָזיקער דזשאַפּרי שטרעבט נאָך כבוד און וואַרפט אַן אויג אויפן טראָן. איך מוז אים האַלטן אויפן אויג, כל־זמן ריטשאַרד איז נישטאָ אינדערהיים, אָבער ער איז אַן אַנשטענדיקער און אַ טיכטיקער מענטש. איך האָב אים געמאַכט פאַרן ביי־שאַף פון יאַרק.

— איך האָב שטאַרק געליטן — האָט לעאַנאַר געזאָגט — איך האָף, אַז

דו ביסט גערעכט, אַז דער קריג וועט זי פולשטענדיק אַרויסוואַרפן פון זיין בלוט. אָבער ווער קאָן עס וויסן? ער האָט מיר ביי זיין נשמה געשווירן, אַז ער וועט זי פאַרלאָזן, אָבער קוים האָט ער געהאַט בורגאס הינטער זיך, איז ער ווידער צו איר אַוועקגעלאָפן.

— קיין שונא האָט מיר אַזוי נישט פאַרביטערט דאָס לעבן, ווי דיין

פאַטער הענריק — האָט עלינאַר געזאָגט — אָבער ער האָט מיך ליב געהאַט און איך אים. און דיין פאַטער האָט זיינע זין געליבט, און זיי האָבן אים פיינט געהאַט, ווייל ער איז געווען גרעסער פון זיי, און ער האָט זיי גע־באַלעוועט און זיי האָבן אים מער קרענקונג פאַרשאַפט, ווי ער מיר, און זיכער מער, ווי אַלפּאַנסאָ פאַרשאַפט דיר. און ער האָט זיי ווידער און ווידער געבאַלעוועט, און זיי האָבן פון אים אַפּגעלאַכט און אים זיך קעגנגעשטעלט. בעת איך האָב נאָך מיט אים געלעבט, האָט ער אין מאַנטשעסטער דריי ווענט פון אונדזער שלאַפּצימער געלאָזט באַצירן מיט פּרעסקן און די פּער־טע איז געבליבן ליידיק, ווען איך בין איצט געווען אין מאַנטשעסטער איז אויך די פּערטע וואַנט באַצירט. דאָרט זעט מען אַ גרויסן אַדלער מיט פיר יונגע אַדלערלעך. צוויי רייסן מיט זייערע שנאָבלען די ווונדן אויף זיינע פליגלען, דער דריטער רייסט אים די ברוסט מיט זיינע נעגל, דער פּערטער יוצט אים אויפן האַלדז און שטעכט זיינע אויגן.

זי האָט זיך צעהוסט. פאַר לעאַנאַר האָט זי זיך נישט באַמיט צו דער־

שטיקן דעם היסט, וואָס האָט זי די לעצטע יאָרן געמאַטערט. זי האָט צו־געמאַכט די אויגן און מיטאַמאַל איז זי געוואָרן אַן אַלטע פּרוי. מיט גע־

שלאסענע אויגן מיט אַ גלייכמעסיקער שטים, ווי בעת מען טוט תפילה, האָט זי אויפגעקלערט:

מיט לואין האָב איך געהאַט בלויז טעכטער, וואָס איך האָב באַטראַכט ווי אַן אומגליק. מיט הענריקן האָב איך געהאַט זין, נאָר צי דאָס איז געווען אַ גליק, ווייס איך נישט. זין פאַרשאַפן דאגות, צי זענען זיי געראַטן צי נישט. קיין מוטער פאַרלאַנגט נישט זיי זאָלן האָבן ווייכע הערצער; איך האָב לכל הפחות נישט געוואָלט, אַז מיין זון זאָל ווערן אַ הייליקער. אָבער ווען זיי זענען העלדן שלאָגן זיי זיך, און אַנדערע באַמיען זיך זיי צו שלאָגן, און אַז מען שלאָגט זיך ווערט מען געהרגעט. מיינע ערשטע צוויי זענען אומגע-קומען, און מיין דריטער אבן-טוב, דיין ברודער ריטשאַרד פאַרשאַפט מיר האַרץ-ווייטיק. ער איז אַ טייערער זון, אָבער ער באַלעכאַטעוועט שלעכט און צוליב די דאגות, וואָס ער פאַרשאַפט מיר שלאָף איך נישט גאַנצע נעכט. זי האָט זיך אויפגעריסן פון אַרט.

קום אַהער נעענטער — האָט זי געזאָגט; נאָך נעענטער! — און רואיק, מיט אַ ווילדער פאַרטרוילעכקייט האָט זי איר באַפוילן:

— אויף קיין שום פּאַל זאָלסטו גאַרנישט טאָן, ביז וואַנען אַלפּאַנסאַ וועט נישט אַריינגעצויגן ווערן אין קריג. אַז ער וועט זיין אין פעלד, טו צוערשט דאָס נייטיקסטע. גיי קיין טאַלעדאָ און נעם איבער די אַנפירונג. די מוסלמענער ווענען האַרטנעקיקע שונאים. דיין אַלפּאַנסאַ געוויינט נאָך נישט דעם קריג, יעדעס אומגליק האָט זיין גליק. יעדע מפּלה האָט אירע מעגלעכ-קייטן. דעמלט באַשולדיקט דער גענעראַל דעם מיניסטער, דער בישאָף דעם גענעראַל, דער קריסט דעם ייד, יעדער איינער איז צום צווייטן אַ פאַ-רעטער. פאַר אַ סך וועט זיין עסקריוואַנע זיין דער שולדיקער און דער פאַ-רעטער. דו וועסט אים נאָטירלעך פאַרטיידיקן. דו וועסט דיך באַוואַרענען פאַר אַלפּאַנסאַ און פאַר דער וועלט. דו וועסט דיך באַמיען איינצוהאַלטן דעם צאָרן פונעם פּאַלק. אָבער צי איז עס מעגלעך? אין אַזעלכע טעג איז שווער צו באַהערשן די לאַגע, די אכזריות באַזיגט דאָס געזעץ, אַ סך ווערן אומגעבראַכט סיי פאַרדעכטיקטע, סיי די וואָס שטייען נאָענט צו די פאַר-דעכטיקטע.

דאַניא לעאָנאַר האָט געשלונגען די דאָזיקע קלוגע האַרבע ווערטער.

— וואַרטן — האָט זי געזאָגט — וואַרטן — און עס איז איר נישט גע-ווען קלאָר, צי איז זי דערמיט נישט צופרידן, אָדער זי גיט זיך מיטן דאָזיקן וואַרט אַליין אַרויס אַ באַפעל.

— יא, ווארטן! — האט שארף באפוילן די מוטער. — און גיי קיין טאָ-
 לעדאָ. האָס איז אַ גוטע שטאָט, וועלכע ווייסט, וווּ מען באַגייט זיך מיט שונ-
 אים. די אַמאָליקע הערשער פון טאַלעדאָ האָבן געוויסט ווי אַפצוואַרטן
 אויף דער געהעריקער נאַכט, כדי צו לאָזן פליען קעפּ
 una noche
 Toledana *) זאָגט מען אויך ביי אונדז. דער עיקר וואָרט אין באַ-
 וואָרן זיך גוט.

אַנגעשטרענגט פון די שאַרפע רייך, האָט זי זיך פאַנאַנדערגעהוסט. זי
 האָט מיט אַ שמייכלע אויף די ליפן געענדערט דעם טאָן, די קאַלטע ליידנ-
 שצפּט פון דער ווילדער זקנה איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַריסטאָקראַ-
 טישער קורטואַזיע, און אויב זי האָט ביז איצט גערעדט פראַוואַנסאַליש, איז
 זי איצט אַריבער אויף לאַטיין.

— אפשר — האָט די אַלטע דרך-אגב באַמערקט — וועסטו אַלפאַנ-
 סאַס ליכע-אוואַנטורע באַטראַכטן פון גאַר אַן אַנדער שטאַנדפונקט. דאָ איז
 אויך סאַראַן אַ גוטע זייט. דיין (**)
 Alfonsus rex Castiliae *)
 איז אַ גרויסער ריטער. אַן אמתער (***) Miles christianus אָבער
 אין ענין פון ליבע דוכט מיר — האָב נישט קיין פאַראיבל — איז ער גע-
 ווען אַ ביסל אַפגעשטאַנען, פאַרשלאָפן. אַלזאָ, איז עס אויך פאַר דיר אַ גליק,
 וואָס אַדאַנק דער יידישקע האָט ער זיך אויפגעוועקט פון זיין שלאָף. איך
 האָב צו מיין גרויסער פרייד באַמערקט, אַז דו קאַנסט נאָך געבן פונקען,
 און איך גלויב, אַז דאָס וואָס דו האָסט איבערגעלעבט וועט אַזוי שנעל
 נישט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַש.

אַלפאַנסאָ האָט זיך גוט געפילט אין דער הויפטשטאָט פון זיינע אבות,
 אין דעם אַלטן שטרענג, אַפגעזונדערטן שלאָס. ער האָט זיך געפילט גוט
 מיט דאָנאַ לעאַנאַר און ער האָט שוין אַפילו פאַרגעסן, וואָס צווישן זיי
 איז פאַרגעקומען. ער איז געוואָרן דער פריערדיקער אַלפאַנסאָ: איידל, מו-
 טיק און אין אויסזען יונג.

די גאַליאַנאַ איז געלעגן הינטער אים אין דער פאַרגאַנגענהייט, אין
 נעפל. ער האָט איצט נישט געקאַנט פאַרשטיין, ווי אַזוי ער האָט אַזוי לאַנג
 געקאַנט אויסהאַלטן אין די גרענעצן פון פוילן שלום. ער האָט געטראַכט
 וועגן דעם געבענטשטן קריג, מיט וועלכן ער וועט איצט אָנפירן. פונקט ווי

(*) איין שפּאַנישע נאַכט (שפּאַניש).

(**) אַלפאַנסאָ דער קעניג פון קאַסטיליע (לאַטיין).

(***) קריסטלעכע זעליגער (לאַטיין).

ער האָט נאָך אַ יאָגד אין אַ הייסן טאָג פאַרלאַנגט אַ באַד, אַזוי האָט ער איצט געלעכצט נאָך מלחמה. ער איז געבוירן פאַר מלחמה, און מלחמה איז געווען זיין געשעפט. דער רום פון זיין שוואַגער ריטשאַרד, דער מעלעק ריק, האָט אים צוגעגעבן היץ. פון די קליינע פעלד-צוגן, וואָס אַלפאַנסאָ האָט געפירט, איז אַנטשטאַנען זיין רום. איצט אין דער גרויסער מלחמה וועט פון דעם דאָזיקן יונגן, צאַרטן רום-שפראַצל אויסוואַקסן אַ שטאַרקער בוים.

אין קעגנוואַרט פונעם אַרציבישאָף האָט ער ענטוואַקסטיש אָנגעוואַרפן זיינע מלחמה-פלענער. זיי זענען ווידער געוואָרן פריינד, דאָן מאַרטין און ער. צי האָבן זיי זיך הען אַמאָל בכלל געקריגט? ער האָט צונויפגערופן זיי נע קריגס-באַהאַונטע באַראַנען וויוואַר און נאַמאַן, זיין באַגייסטערונג האָט זיי געמאַכט דערפּינדערשי. און כסדר זענען געפּלויגן אַהין און צוריק שליי-חות-בריוו צווישן אים און נויאַ פּערעז, דעם גרויסמיסטער פון קאַלאַטראַ-ווא, זיין אויסגעצייכנטן גענעראַל.

שלעכט איז בלויז געווען דאָס, וואָס ער האָט אַ גאַנצן טאָג נישט גע-קאָנט זיך ווידמען די קריג-הכנות, נאָר האָט געמוזט לאַנגע שעהן אויסהערן פאַרשידענע פּלודערייען וועגן ווירטשאַפט, וואַרשטאַטן, בירגער, פּויערים, שטייערן, אַרענדעס, שטאַט-העכט, הלוואות, ווייל, ליידער, זענען ביידע איבן עזראַס גערעכט געווען; דער האַנדל צווישן קאַסטיליע און אַראַגאָן איז באַמט געווען שטאַרק פאַרפּלאַנטערט. וועגן דעם נדן פאַר דער אינפאַנט-טין בערענגאַריאַ איז מען זייער שנעל געקומען צו אַ הסכם, אַזוי, אַז די חתונה האָט שוין געקאָנט פאַרקומען. אָבער די אפּמאַכן, וואָס האָבן געמוזט אַפּגעשלאָסן ווערן פאַר דער פאַראייניקונג, האָבן אַריינגעבראַכט כסדר אַלץ נייע און נייע שוועריקייטן.

אַלפאַנסאָ איז געווען שטאַרק צופרידן פונעם באַזוך פון דער דאַמע עלי-נאַר. ער האָט געהאַפט, אַז זי, די באַהאַונטע קלוגע, טיכטיקע פירשטיין וועט אַלע שוועריקייטן באַזייטיקן אין אַ קורצער צייט.

דאָך האָט איר קעגנוואַרט אים פאַרשאַפט אַ ביסל עגמת-נפש. ער איז נישט געווען צופרידן פון דער טוויטע, פון דער גאַנצער קאַמאַנדע אויסגע-צאַקעטע הויף-לייט, וואָס זי האָט מיטגעפירט. מילאַ, די דאַמע, זיי קאָן מען פאַר נויט מוחל זיין, וואָס זיי גייען אויסגעפּוצט, אָבער עס זענען אים געווען אומפאַרשטענדלעך און אַפילו עקלדיק די ריטער, וועלכע האָבן אויפן וועג צום קרייץ-צוג די גאַנצע צייט פאַרבראַכט אין בייטן זייערע מאַדישע טו-

זעלען, און זייערע פנימער זענען געווען גלאַט געראַזירט, ווי ביי קאַמע-
דיאַנטן אין טענצער.

נישט געקוקט אויף זיינע אַלע פאַרדרוסן, האָט ער דער דאַמע עלינאַר
אַלץ מוחל געווען, צוליב איר חכמה, מיט וועלכער זי האָט פון וועג באַ-
זייטיקט אַלע מניעות, וועלכע האָבן געשטערט דער אַליאַנץ. זעלבשטענדיק
האַט זי באַטראַכט און באַשלאָסן דאָס גאַנצע, ווי אויך אַלע פרטים. זי איז
גערעכט, ווען זי פאַרלאַנגט נאָך היינט צו שטעלן זיך אין שפיץ פון דער
משפּחה.

אַלפּאַנסאַ איז געוואָרן איבערראַשט, ווען זי האָט אים אין א געוויסן
טאָג אַן שום צערעמאַניע אַ פּרעג געטאַן:

— נו, דערצייל מיר, מיין זון, וואָסער מין פרוי איז אייגנטלעך דיין
ידישקע, די שיינע?

אַוודאי האָט דער קעניג פון קאַסטיליע רעכט נישט צו ענטפּערן אויף
אַזאַ מין נייגערדיקייט, מעג עס אַפילו זיין די דאַמע עלינאַר. פון דער צוויי-
טער זייט האָט זי רעכט צו שטעלן אַזאַ פּראַגע. אָבער אַזוי ווי די גאַליאַנאַ
איז שוין ביי אים אין פאַרגאַנגענהייט, קאָן ער איר אויפריכטיק, רואיק און
זאַכלעך דערציילן וועגן ראַקעלן.

אָבער ווען ער האָט זיך שוין אויף דעם באַשלאָסן, האָט ער זיך אַרומ-
געזען מיט שטוינונג, אַז ער ווייטט גאַרנישט פון רחלס וועזן און פון איר
ארט לעבן, דאָס וואָס ער האָט געווסט איז געווען אומגענוי, בלאַס, אַרעם
און עס האָט נישט געגעבן קיין בילד. ער, וואָס איז געווען אַזוי שטאַלץ מיט
זיין גוטן זכרון, האָט זיך געקאַנט בלויז דערמאַנען אַ קלייניקייט.

זי איז באמת געווען זייער שיין — האָט ער ענדלעך געזאָגט. — עס
איז גאַרנישט קיין חניפה, ווען אַלע האָבן זי גערופן „די שיינע“. זי איז
צויבערנדיק און האָט מיר אַ לאַנגע צייט פאַרכישוסט, — האָט ער אָפּן צו-
געגעבן. — אָבער ס'איז אַ סוף — האָט ער צוגעגעבן. — זי איז מער
נישטאַ. זי איז אַרויס פון מיין בלוט — האָט ער פאַרענדיקט פּעסט און
ענדגילטיק.

— איך האָב געהאַפּט, אַז דו וועסט קאָנען זי דייטלעכער מיר שיל-
דערן — האָט זי פריינדלעך געענטפּערט. — ליבעגעשיכטעס האָבן מיר
שטענדיק אינטערעסירט. איך זע, אַז דו טויגסט זיך נישט פאַר קיין טרו-
באַדור און נישט פאַר קיין דערציילער. אפשר אויף איין זאך קאָנסטו מיר
געבן אַ קלאַרן ענטפּער: צי ביסטו צופרידן מיט דיין זון? איז ער אַ פיינער,
דער קליינער ממזר?

— יא, איך מוז איר און דעם הימל זיין דאנקבאר — האָט ער מיט גאווה זיך אָנגערופן. — אַ געראַטענעם זון האָט זי מיר געבוירן. שייך, פעסט און גרויס, הגם זי אַליין איז צאַרט און קליין, און קלוג שיינט מיין זון צו זיין. אומגעוויינלעך לעבעדיק און קלוג זענען ווינע אויגן שוין פון ערשטן טאָג אָן.

ס'איז קיין ווונדער — האָט זיך עלינאַר אָנגערופן — ווייל זיין מוטער איז אַ יידישקע. ווי הייסט ער דאָרט דיין ממזר?

— סאַנטשאַ — האָט אַלפאַנסאָ אָפגעענטפערט. — און איך וויל אים אוועקשענקען די גראַפשאַפט אַלמעדאַ. — דערביי איז אים ארויס פון זינען, אַז זיין זון איז נאָך נישט געטויפט. — צי האַלטסטו, דאַמע און מוטער, אַז איך האָב ריכטיק געהאַנדלט, אוועקגעבנדיק אים די דאָזיקע גראַפשאַפט? — צי האָט זי אַ סך גיטער, די דאָזיקע גראַפשאַפט — האָט זיך עלי-נאַר פאַראינטערעסירט — אָדער בלויז אַ שיינעם שלאָס און אַ פּאַר הויב-דערט פויערים?

— לויט, ווי איך בין אינפאַרמירט, איז עס זייער אַ רייכע גראַפשאַפט — האָט אַלפאַנסאָ געענטפערט.

ביי דער איצטיקער צייט — האָט זי אויפגעקלערט — פילט זיך אַ מאָן שטאַרקער, ווען ער האָט רייכע גיטער, איידער אַ באַטורעמטן שלאָס. איך האָב אַ סך פון מיינע שלעסער פאַרביטן אויף לאַנד-גיטער. און ווען דיין ממזר וועט אויסוואַקסן וועלן שלעסער נאָך ווייניקער ווערט זיין און לאַנד-גיטער וועלן נאָך טייערער ווערן.

— דו האַסט אַלזאָ גאַרנישט דאַקעגן, דאַמע און קעניגין, וואָס איך מאַך מיין זון פאַרן גראַף פון אַלמעדאַ?

— אויב דיין סאַנטשאַ איז אַ ווילער ממזר — האָט די קעניגין עלי-נאַר געענטפערט מיושבדיק און אַנטשיידן — האָן האָט ער זיך פאַרדינט, אַן דו זאָלסט זיך גוט צו אים באַציען.

מיט צוויי טעג שפעטער האָט מען דער אַלטער קעניגין אויף אַ פייער-לעכער אוידיענץ פאַרגעשטעלט ביידע פרינצעסינס, איינע פון וועלכע האָט געדאַרפט ווערן די צוקונפטיקע קעניגין פון פראַנקרייך.

די פאַרזאַמלונג איז געווען גרויס און פּרעכטיק, עס זענען געווען אַב-וועזנד די גראַנדן און פּרעלאַטן פון קאַסטיליע און אַראַגאָן. חוץ דעם אויך

די באראָנען פון דער קעניגין עלינאָר און דער ספעציעלער באַטשאַפֿטער פון פיליפ אויגוסט פון פראַנקרייך, דער בילשאַף פון באָווע.

וואַכנלאַנג האָבן געשיקטע הענט זיך געפאַרעט אַרום די קליידער פון די אינפאַנטים, געשפּונען, גענייט און געוועבט. פּיין אויסגעפּוצט זענען זיי אַרויסגעטראָטן פאַר דער איידעלער אויסדערוויילטער פאַרזאַמלונג — ליב-לעכע מיידלעך מיט פּינע וויסע און ראַזע פליישיקע קינדערישע פּנימלעך, געראַטן און אויסערגעוויינלעך דערצויגן. זיי האָבן געמוזט פאַר די געסט אַרויסווייזן זייערע וויבלעכע באַשיידענע מאַניערן, וואָס די קורטואַזיע האָט געפאַדערט און אויף וואָס זיי האָבן זיך גענוג אַנגעמאַטערט, איידער זיי האָבן זיך דאָס אויסגעלערנט. זיי האָבן זיך געפילט אין אַ געוויסער פאַר-לעגנהייט, אָבער גלייכצייטיק האָבן זיי געהאַט דעם באַווסטזיין פון זייער וויכטיקייט. נישט בלויז זייער אייגענער גורל, נאָר אויך דער גורל פון אַ סך קריסטלעכע לייט אין פאַרשידענע לענדער איז געווען אָפהענגיק פון דער דאָזיקער צערעמאָניע.

בערענגאַריאַ, די אינפאַנטין פון קאַסטיליע, קעניגין פון אַראַגאָן, איז געזעסן אויף אַן אויסדערוויילט אַרט אויף דער עסטראַדע און באַטראַכט פון אויבן אַראַפֿ אירע שוועסטער. איינע וועט געוויס ווערן קעניגין פון פראַנץ-קרייך. טאָ וואָס איז דער מער? זי אַליין, בערענגאַריאַ וועט אַמאָל פאַראַיי-ניקן קאַסטיליע מיט איר אַראַגאָן, עס וועט איר אפּשר געלונגען ליאָן און נאַוואַראַ איינצוגלידערן און מעגלעך, אַז אויב זי וועט דאָן פּעדראָן צוגעבן היץ, וועט ער איר א טייל פונעם מוסולמענישן אַנדאַלוז דעראַבערן. אָבער דאָס געביט פון פראַנצויזישן קעניג איז אַרומגעצוימט. אַרום זיינע גרע-נעצן שטייט דער רייכער פעטער ריטשאַרד, וועלכער הערשט נישט בלויז איבער זיין ענגלאַנד, נאָר אויך איבער אַ פיל גרעסערן טייל פון פראַנק-רייך, ווי דער דאָזיקער אַרעמער קעניג פון פראַנקרייך אַליין. ניין, איר שוועסטער פון פראַנקרייך וועט זייט ביי זייט מיט איר נישט קאָנען מאַכן פון זיך אַ וועזן.

דאָן אַלפּאַנסאַ האָט זיך געפרייט מיט זיינע טעכטער. ער איז געווען דאַנקבאַר דער קעניגין עלינאָר, וואָס זי האָט אויף איר וועג קיין קאַסטיליע אים מתחתן געווען מיט פראַנקרייך. עס איז זייער גוט, וואָס אין דער צייט פונעם דאָזיקן גרויסן קריג וועט די פאַרבינדונג פון די קריסטלעכע פירשטן פאַרשטאַרקט ווערן, ער זעט דאָס נישט שיינע, אָבער אויסדריקלעך-קלוגע געזיכט פון זיין עלטערער טאָכטער בערענגאַריאַ. נישט מיט גרויס צו-פרידנקייט, נאָר להיפּוך, מיט לייכטן צאָרן באַטראַכט ער איר אומגעצוימטע

גאוה. זי האט זיך איצט פאר אים פארשלאסן נאך שטרענגער ווי פריער. זי האט אים חושד געווען אין „אפגעלאזנקייט“. זי האט זיך שוין קענטיק געדפילט אלס קעניגין פון אראגאן און אויף איר פאטער האט זי געקוקט ווי אויף א מאן, וואס פירט אן שלעכט מיט איר צוקונפטיקער ירושה.

דאניא לעאנאר האט געטראגן א רויט קלייד פון שווערן דאמאסט שטאף מיט א זילבער-זוים, אויסגעשטיקט מיט לייכן. זי האט געוואוסט, אז אין דאזיקן קלייד זעט זי נישט גוט אויס, אבער היינט האט זי געוואלט איבערשטראלן אירע טעכטער. זי איז געווען שטאלץ מיט אירע טעכטער, פון וועלכע צוויי וועלן פארנעמען הויכע טראגען פון איראפע. די וועלט וואלט געווען קליין אן די לענדער איבער וועלכע זי, איר מוטער, איר ברודער און אירע טעכטער געוועלטיקן.

מיט שטארע העלע אויגן, וועלכע האבן זיך אויף קיין רגע נישט צורגעמאכט, האט די אלטע עלינאר באטראכט אירע ביידע אייניקלעך. אין זיך האט זי שוין שטיל אויסגעארבעט א נייעם פראיעקט. דאס אייניקל, וואס זי וועט נישט באשטימען פאר פראנקרייך, וועט זי אוועקזעצן אויפן פארטוגעזישן טראן. אדאנק אירע גוטע האפנס איז פארטוגאל וויכטיק פאר ענגלאנד. זי האט זיך אליין מישב געווען, וועלכע איז בעסער צוגעפאסט פאר פאריז און וועלכע פאר ליסאבאן. זי האט ביידע מיידלעך באטראכט זייער גרינטלעך, זי האט זיי געשטעלט אפנהארציקע פראגן, האט זיי געדרייסן געענטער צוגיין, כדי צו באטראכטן זייער גאנג, האט זיי געהייסן א ביסל זינגען, האט מיט זיי גערעדט לאטיין און פראוואנסאליש.

— פיינע מיידלעך — האט זי ענדלעך געזאגט צו דאניא לעאנאר, און געזאגט האט זי עס אזוי הויך, אז אלע זאלן הערן. — סימפאטישע פריינד צעסינס. זיי האבן אין זיך עטוואס פון אלפאנסאס קאסטילישע אבות, מער פון מיינע אבות פון פואטו און זייער קנאפ פון די פלאנטאגענטעס. — זי האט זיך נאכאמאל געווענדיעט און האט געפרעגט די עלטערע:

— ווי רופט מען דיר, פרינצעסין?

— איראקא, באבע און קעניגין — האט זי געענטפערט.

— און איך בין דאניא בלאנקא, פרוי קעניגין — האט די צווייטע

געענטפערט.

שפעטער זענען עלינאר, אלפאנסא און לעאנאר געבליבן אליין מיטן ביישאף פון באווע, דעם ספעציעלן באטשאפטער פונעם פראנצויזישן קעניג. — וועלכע איז דיר בעסער געפעלן, הויכגעשעצטער? — האט עלינאר געפרעגט דעם בישאף.

— יעדע פון זיי פארדינט צו זיין א קעניגין — האָט ער העפלעך און פאָרויכטיק אָפגעענטפערט.

— אויך איך בין ביי דער זעלבער מיינונג — האָט עלינאָר געזאָגט. — אָבער דאָ דארף איין זאך גענומען ווערן אין באַטראַכט. אין פראַנקרייך וועט זיין זייער שווער אויסצורעדן דעם נאָמען אוראקא, און דערמיט וועט אָפגעשוואַכט ווערן די פאָפּולאַריטעט פון דער אינפאַנטין. איך האַלט, אַז מיר וועלן זיין פרייַן לואי געבן אונדזער דאָניאַ בלאַנקאַ. און אַזוי איז באַשלאָסן געוואָרן.

טאָג איין, טאָג אויס האָט דער הויף פון בורגאָס איינגעאַרדנט פייער־רונגען לכבוד דער דאַמע עלינאָר און דעם פרישן פאַרפאַלק.

די אַלטע קעניגין האָט זיך אָנגעטאָן בעסער און איז געווען באַוועג־לעכער פון די אַלע פרויען, וועלכע האָבן זייערע לעצטע יאָרן גישט פאַר־בראַכט אין געפאַנגענשאַפט. נאָר זענען געווען אין אַ סביבה, וווּ מען האָט גריינטלעך שטודירט און דיסקוטירט איבער די פראַגן פון שטאַף, קליי־דער, צירונג און שמינקע. זי האָט געטאַנצט לייכט און עלאַסטיש, ווי אַ יונגע. זי האָט זיך גוט פאַרשטאַנען אויף שפּיזן און וויינען. זי האָט זיך פעסט געהאַלטן אויפן פערד און אויף יאָגד האָט זי עס צומבעסטן אַרויס־געוויזן. אפילו ווען זי איז געווען אַנוועזנדיק אויף דער טריבונע ביי קאַמף־שפּילן, האָט זי אַרויסגעוויזן זאך־פאַרשטענדעניש. און ווען די דאַמען האָבן געפירט אַ דיסקוסיע וועגן די דיכטונגען ביי די טרובאַדורן און דערציילער, איז איר קריטיק געווען די טאַמע וואַגיקע.

וויפל כוחות זי האָט גישט פאַרווענדעט אויף יאָגד, טענץ, פייערונגען, לידער, דאָך איז גישט אָפגעשוואַכט געוואָרן איר אויפּמערקזאַמקייט און ענערגיע ביים אַפּשליסן דעם בונד מיט אַראַגאַן. מיט אומגעבויעגענעם ווילן האָט זי זיך באַוועגט צום ציל. ענדלעך האָבן דאָן אַלפאַנסאָ און דאָן פּעדראַ דורך זייערע אונטערשריפטן זיך פייערלעך געמוזט מתחייב זיין, אַז זיי זענען מסכים אויפן ארביטראַזש פון עלינאָר דע גיען. אַזאַ מין דערקלע־רונג האָט זי אויך אַרויסבאַקומען פון דאָניאַ לעאַנאָרן און צוליב מער זיכערקייט אויך פון בערענגאַריאַן. נאָכדעם האָט זי צו זיך פאַרבעטן די אָנגעזעענסטע ראַטגעבער פון ביידע מלכים, צוערשט צוואמען, נאָכדעם באַזונדער, האָט זיי געשטעלט קורצע, מיטערע פראַגן, האָט קאַנפראַנטירט

די מיניסטאָרן, וועלכע האָבן סותר געווען איינער דעם צווייטן און זיך באַמיט צו געפינען אַ לעזונג.

זי האָט צונויפגערופן אַ קרוינראַט פון אַלע מיניסטאָרן פון אַראַגאָן און קאַסטיליע. עס האָבן בלויז געפּעלט דאָן יהודה און דאָן ראַדריגע, וועלכע זענען פאַרהאַלטן געוואָרן דורך דער מלוכה-פאַרוואַלטונג אין טאָ-לעדאָ.

— און איצט טראָג איך אַרויס מיין אַרביטראַזש-אורטייל — האָט עלינאָר דערקלערט. זי האָט גענומען דעם אַלטן, וויכטיקן דאָקומענט וועגן דער אויבערמאַכט פון קאַסטיליע איבער אַראַגאָן, האָט צונויפגעוויקלט דעם אָפּגעבלאַקירט געבלעכען פאַרמעט, וווּ עס זענען אַראַפּעגעהאַנגען צוויי חתימות, וואָס אַלע האָבן דערקענט.

— צוערשט — האָט זי געמאַלדן — איז דאָס פון איצט אָן אומגילטיק (*Non valet deleatur*) און מיט אירע פעסטע הענט האָט זי דעם פאַרמעט צעריסן אויף צווייען — (*Deletum est*). — האָט זי פעסטגעשטעלט.

ווען יהודה האָט מיט אַ צייט צוריק פאַרגעשלאָגן דעם קעניג הענריק פאַר אַן אַרביטער, וואָלט אַזאַ מין אורטייל ביי אַלפאָנסאָן אַרויסגערופן גרויס פאַרביטערונג. דאָקעגן אויף עלינאָר האָט ער געקוקט ווי אויף אַ ריכטערין, צוגעשיקט פון גאָט אַליין. און דאָ קוקט ער זיך צו, ווי דער טייערער פאַרמעט, וואָס האָט אים געגעבן מאַכט איבערן חכשים איז פאַר-ניכטעט געוואָרן. ווען די דאָזיקע אַלטע פרוי האָט געריסן דעם דאָזיקן באַרימטן פאַטאָלן דאָקומענט, איבער וועלכן ריטער און פּערד זענען אומ-געקומען, האָט ער געשפּירט, אַז זי רייסט שטיקער פון זיין לייב.

עלינאָר האָט איצט באַטראַכט יענע גיינצן ווירטשאַפּטלעכע שטרייט-פראַגן, וועלכע יהודה האָט דעמלט רעפּערירט. זי האָט באַדאַרפט אַרויס-טראָגן אַ פּסק, וועלכעס פון די ביידע לענדער דאַרפן האָבן דעם פאַרציג אויפן האַלב-אינדול. ביז צו אַ גראַשן האָט זי אָפּגעגרענעצט די רעכט און התחייבותן פון קאַסטיליע און אַראַגאָן. קאַסטיליע און אַראַגאָן האָבן אויס-געהאַרט און זענען געבליבן צופרידן, און נישט צופרידן.

צולעצט האָט זי אַרויסגעטראָגן אַן אורטייל וועגן די טענות פון גר-טייערע דע קאַסטראָ. דאָן אַלפאָנסאָ דאַרף אים באַצאָלן שטראַף-געלט — זי האָט באַנוצט דאָס האַרבע וואָרט — אין דער גרויס פון צוויי טויזנט

* עס איז אומגילטיק (לאַטיין).

** עס איז פאַרניכטעט (לאַטיין).

גאלד-מאראוועדי; דאס איז געווען אן אויסערגעוויינלעך הויכע סומע. די
גוהערער האָבן קוים פאַרבאָהאַלטן זייער שטוינונג.

— אין דעם פאל — האָט זי דרך-אגב צוגעגעבן — בלייבט דער
שלאָס אין טאַלעדאָ, אויף וועלכן דע-קאָסטראָ רוקט אַרויס זיינע רעכט,
דאָס אייגנטום פון דאָן אַלפאַנסאָ, אָדער צום מאָן, וועלכער האָט אים פון
אים דערוואָרבן, דאָס הייסט, אַז ער בלייבט קאָסטיליאַ איבן עורא.

דאָניאַ לעאַנאָר איז בלאָס געוואָרן פון עגמת-נפש. אַלפאַנסאָ, נישט
וואַרטנדיק אויף אַזאַ אורטייל, האָט לייכט אָפּגעטעטעמט. עס וואָלט פאַר
אים איצט געווען זייער נישט אָנגענעם אָפּצונעמען ביים ייד זיין קאָסטיליאַ.

— איך האָלט, אַז מיר האָבן פאַרענדיקט — האָט געזאָגט עלינאָר. —
אַלע פרטים גייען אַריין אין אַ דאָקומענט, וועלכן איך בעט, אַז די קאָמפּע-
טענטע הערן זאָלן דערלאַנגען זייערע קעניגן צום אונטערשריפט. דער
אַרביטראַזש-דאָקומענט איז פאַרזען מיט מיין אונטערשריפט און נאָך היינט
גייעט ער אַריין אין קראַפט.

היות זי האָט באַמערקט לעאַנאָרס צאָרנדיקע איבערראַשונג, האָט זי
איר שפעטער אויפגעקלערט:

— דו ביסט גאָרנישט קלוג געוואָרן, מיין-קליינע טאָכטער. דיין איין-
פערזוכט פאַרפלייצט כסדר דיין שכל. דו מוזט פאַרשטיין, אַז עס וואָלט
געווען די גרעסטע נאַרישקייט, ווען איך מיט דיר זאָלן איצט אַרויסטרעטן
אין אָפּנעם קאָמף קעגן דעם ייד. צי גייעט דיר דערין, אַז דע-קאָסטראָ
זאָל זיך נישט באַרואַיקן אין באַצוג צום חוצפהדיקן ייד און אין זיין האַרצן
זאָלן פלאַקערן זיינע נקמה-געפילן.

זי האָט געוואָרט, ביז לעאַנאָר וועט אַריינדרינגען אין אירע רייד.
— מאַך זיך פאַר אַ כּלל, טאָכטער פון קאָסטיליע, אַז נישט שטענדיק
דאַרף מען נאָכגעבן אַלע פאַדערונגען, וואָס איינער פאַרלאַנגט. דאָס האָט
מיך אויסגעלערנט הענריקס מאַמע, די הויך-געבענטשטע קייווערין מאַ-
טילדע. זי האָט מיר אַריינגעקלאַפט אין קאָפּ אַריין:

— ווער עס וויל, אַז דער פאלק* זאָל אים גוט דינען, דער דאַרף
אים דאָס עסן נישט געבן. דאָס פרעסן דאַרף זיך באַמבלען פאַר זיינע אויגן.
זאָל דער קאָסטיליאַ איבן עורא זיך באַמבלען פאַר דע-קאָסטראָס אַייגן,
דאָניאַ לעאַנאָר.

אין אַ וויילע אַרום האָט זי צו איר געזאָגט:

* פאלק — אַ העקסירער פּויגל פון ישפּאָרבער-מיון, וואָס מען נעמט אויף

— זיי נישט ביז, אויב איך באצי זיך צו דיר צייטנווייז הארט און זידל דיך. איך ווייס גענוי, וואָס דו האָסט אויפגעטאָן און סאַראַ שווערייִ קייטן דו האָסט געמוזט פון וועג באַזייטיקן ביז דו האָסט דערפירט צו דער חתונה און צום בונד מיט אַראַגאַן. דו האָסט טאַלאַנט צו פאַליטיק, מעגלעך, אָו איך זע דיך איצט צום לעצטן מאָל און איך וואָלט זייער גע־וואָלט דיין חשק צו פאַליטיק שטאַרקער צעפלאַקערן. דאָס שטרעבן צו מאַכט איז די סאַמע דויערנדיקע לייַדנשאַפט.

זי האָט צוגעמאַכט די אויגן און אָנגעהויבן רעדן מיט כוונה:

— עס איז אַן אויסערגעוויינלעכער פאַרגעניגן צו יאָגן מענטשן אַהין און אַהער, צו בויען שטעט, צונויפשמידן לענדער און זיי ווידער פאַנאָב־דערצורייסן. מען האָט פרייד ביים בויען און מען האָט פרייד ביים צע־שטערן. אַ רעכטער זיג איז פרייד, אָבער אויך מיינע מפלות זענען מיר צו־נוץ געקומען. זאָל עס בלייבן צווישן אונדז: אפילו דעם שרעקלעכן חרם האָב איך פאַרוואַנדלט אין אַ שפּאַס. ווען דער חרם קומט מיט ספּרים, גלאַקן און ליכט, ווען די מזבחות ווערן טונקל, די בילהער פאַרהאַנגען און די גלאַקן ווערן שטום, דעמלט דערוועקט זיך אַ מעכטיקער ווילן די ליכט ווידער אָנצוצינדן און מאַכן, אָו די גלאַקן זאָלן ווידער קלינגען. דאָס איז אַן אומגעצוימטער ווילן, וואָס פאַרשפיצט העם דאָזיקן שפּאַס. אַלע מיטלען און אַלע וועגן ווערן צוגעטראַכט: צי זאָל מען האַלטן מיטן פויפסט און אים מיט כּיטרעקייט איינוויגן? אָדער מען זאָל אויפשטעלן עמעצן קעגן פויפסט, וועלכער וועט דערנאָך ביים פויפסט לעשן די ליכט און שטום מאַכן די גלאַקן?

דאָמיאַ לעאַנאַר האָט געשלונגען די קלוגע ווערטער. זי איז געווען איר מוטער דאַנקבאַר, וואָס זי האָט פאַר איר אַנטפלעקט אירע סודות. זי וועט דאָס אַלץ פאַרגעדענקען.

עלינאַר האָט אויפגעעפנט די אויגן און צריינגעקוקט אין די צופרי־דענע אויגן פון איר טאָכטער.

— אין אַ גרויס האַרץ — האָט זי געזאָגט — געפינט זיך אַ סך פּוסטע ערטער. דאָרט ווערט לייכט איינגעזעסטלט די לאַנגווייליקייט, מעלאַנכאָ־ליע און דער אכזריותדיקער שונא — די אַצעדיע (מרה־שחורה). מען מוז האָבן אַ סך לייַדנשאַפט, כדי די פּוסטע פלעצער אָנצופילן. זיך יאָגן, כדי צו דערווערבן אַלץ מער און מער מאַכט — דאָס איז אַ גרויסער חיותדיקער, דויערהאַפטער פייער. און גלויב מיר, מיין טאָכטער, אָו פאַליטיק קאָן אַזוי אויפרייצן די בלוטן, ווי די שענסטע נאַכט פון ליבע.

קאפיטל צוויי

אין הויף פון בורגאס האט זיך אויך געפונען דער גייסטלעכער גאָד־דעפּרואַ הע לעוני, אַלס פּאַרטערטער פון דער פּרינצעסין מאַרי פון טרואַ. כּדי אַנטיילצונעמען אויף דער חתונה־צערעמאניע פון דער אינפאַנטין בערענגאַריאַ, גאַדעפּרואַ איז געווען אַן אינטימער פּריינד פונעם נישט לאַנג פּאַרשטאַרבענעם קרעטיען פון טרואַ, איינער פון די באַרימטע דער־ציילער, און וווּ גאַדעפּרואַ האָט זיך נאָר באַוויזן, זענען ריטער און דאַמען צו אים צוגעשטאַנען, אַז ער זאָל פּאַרלייענען די געגראַמטע מעשיות פון זיין טויטן פּריינד.

דער גרויסער דיכטער קרעטיען פון טרואַ האָט אַנגעשריבן אַ גאַנצע ריי ווונדערלעכע און פילדייטיקע פּערזן־ראַמאַנען. ער האָט דערציילט וועגן די בונטע, לעגענדאַרע גורלות פון ענגלישן ווילהעלם, פון דער פּאַרנעפּלטער, הערלעכער טראַגישער ליבע פון טריסטאַן און איזאַלדע, פון די ווונדערלעכע פּאַסירונגען פונעם ריטער אייווען און די סודות־פולע שלעסער, פון די נסיעות און טרוימען פונעם אַפּנאהאַרציקן קלוגן יינגל פּער־סעוואַל. אָבער פון די אַלע קרעטיענס מעשיות האָבן די דאַמען אין הערן מער ליב געהאַט די דערציילונגען וועגן ריטער לאַנצעלאַט, וואָס איז גע־פּאַרן אויף אַ וועגעלע, אומזיסט האָט גאַדעפּרואַ זיך באַמיט צו דערווייזן, אַז די דאָזיקע דיכטונג איז נישט געלונגען, אַז קרעטיען האָט זי אפילו נישט פּאַרענדיקט, אָבער דאָך איז „לאַנצעלאַט“ געווען איינע פון זיינע פּאַפּולערסטע ווערק, און די ריטער און דאַמען האָבן עס שטאַרק געוואָלט הערן.

„לאַנצעלאַט אויפן וועגעלע“ האָט געהאַט אַזאַ אינהאַלט: לאַנצעלאַט, דער בעסטער ריטער פון דער קריסטלעכער וועלט, איז געווען פּאַרליבט אין דער דאַמע זשינעווערע, און ווען עס האָט מיט איר פּאַסירט אַן אומגליק, איז ער אַרויסגעטראָטן זי צו באַפּרייען. ער האָט פּאַרלוירן זיין פּערד און איז אַריינגעפאַלן אין פּאַרצווייפלונג, וואָס ער האָט נישט געקאָנט נאַכיאַגן

דעם פארפירער פון דער דצמע. מיטאמאל איז פארבייגעפארן א וועגעלע פון א שינדער און דער באלעבאָס, אַן עקלדיקער קארליק, האָט זיך געבויגן אין דרייען און מיט לעכערלעכע העפלעכקייטן פארבעטן לאַנצעלאַטן, ער זאל מיט אים פארן. עס איז אָבער נישטאָ קיין גרעסערע חרפה פאר א ריי טער צו באַווייזן זיך פאר מענטשן אויף אַזאָ וועגעלע. לאַנצעלאַט שלאַגט זיך מיט דער דעה אַ רגע אָדער צוויי, שטייגט אַרויף אויפן וועגעלע און פאַרט ווייטער, ווערנדיק אויסגעלאַכט פון די אַרומיקע מענטשן. ער באַ- פרייט זיין דאָמע. זי האָט אים אָבער צו זיך נישט צוגעלאָזן און אים באַ- פוילן, ער זאל אויפן נאָענטסטן טורניר נישט אַרויסווייזן זיין כוח און גע- שיקטקייט און זיך לאָזן באַזיגן. ער טוט וואָס, די דאָמע האָט אים געהייסן, שלינגט אַראָפּ די חרפה, און לאָזט זיך באַזיגן, אָבער זי ווייזט אַלץ נישט אַרויס איר חסד און צום סוף דערקלערט זי אים, אַז ער האָט נישט קיין השגה פון ליבע, ווי באַלד איידער ער איז אַריינגעשטיגן אין וועגעלע האָט ער צוויי רגעס זיך געקווענקלט.

אַזוי ווי די קעניגין עלינאָר און דאָניאַ לעאַנאָר זענען די גאַנצע צייט בייגעווען אויף די אַרויסטרעטונגען פון די טרובאַדורן און דערציילער, האָט די קורטואַויע געפאָדערט, אַז אויך אַלפאָנסאָ זאל כאַטש איינמאל קומען. גראָד, ווען ער איז געקומען, האָט דער גייסטלעכער גאָדעפרוץ פאַרגעלעזן וועגן „לאַנצעלאַטן“.

בכלל, האָט אַלפאָנסאָן געלאַנגווייליקט די פערזן־ראַמאַנען. אין זיינע אויגן האָבן די פאַסירונגען פון די אַלע אויסגעטראַכטע ריטער אויסגעזען אומזיניק, אין זייערע ליבע־דערקלערונגען האָט ער איינגעזען מער אַנשטעל, ווי ליבע. אָבער קעגן זיין אייגענעם ווילן האָט אים די גאַנצע געשיכטע פאַראַינטערעסירט. לאַנצעלאַטס משונהדיקע אויפפירונג האָט אים פאַר- טשעפעט, האָט אים געביסן, האָט אים געצוונגען ער זאל זיך פאַרטראַכטן. שפעט אין דער נאַכט, ווען ער איז שוין געלעגן אין בעט, האָט ער נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין טראַכטן. ער איז געלעגן מיט צוגעמאַכטע אויגן. ער איז געווען אַזוי אַנגעמאַטערט, אַז ער איז נישט געשלאָפן און נישט גע- ווען וואַך. עס האָט זיך אים פאַרגעשטעלט דער ריטער לאַנצעלאַט אויף זיין וועגעלע. פלוצלונג איז לאַנצעלאַט פאַרשווונדן פונעם וועגעלע און ער איז שוין געזעסן דאָ, אויף אַלפאָנסאָס בעט.

„וואָס טוטו דאָ? — האָט אַלפאָנסאָ שטרענג א פּרעג געטאָן, — וועסט אפּשר זאָגן, אַז מיר האָבן א שייכות איינער צום צווייטן? — לאַנצעלאַט האָט געשאַקלט מיטן קאָפּ. — מאַך דיך נישט נאַריש! — האָט אַלפאָנסאָ

געשריגן — איך בין נישט דיין ברודער און נישט דיין חבר. — לאַנצע-
לאַט האָט גאַרנישט געענטפערט, נאָר כסדר געקוקט אויף אַלפאַנסאָן, וועל-
כער האָט גוט פאַרשטאַנען דאָס לשון פון זיין שווייגן. — געוויס ביסטו מיין
ברודער און חבר, דו פעטשערע-ריטער! אַלפאַנסאָ האָט אים געוואַלט געבן
דעם געהעריקן ענטפער, אויפקלערן אים אַלע מיליטערישע און פּאָליטישע
סיבות, צוליב וועלכע ער האָט אַזוי אָפּגעשלעפט דעם קרייץ-צוג. אָבער
מיטאַמאָל ווערט אים אַליין קלאָר, אַז אַלץ וואָס ער וועט זאָגן איז כּוֹב-
ושקר, אַז די אמתע סיבה פאַרוואָס ער האָט נישט געקעמפט איז געווען
ראַקעל, מיט וועלכער ער האָט זיך נישט געקאַנט שיידן. ער איז באמת גע-
ווען לאַנצעלאַטס ברודער און חבר. ער האָט זיך מיט חרפה באַדעקט, נישט
געהאַט וואָס צו ענטפערן. עס איז אים געווען אַ חרפה און א שאַנד פאַר
זיך אַליין.

אָבער באַלד דערנאָך דערשפּירט ער מיט אַ מתיקותדיקער שרעק, ווי
די דאָזיקע היץ ווערט פאַרוואַנדלט אין אַן אַנדערע, אין אַ זייער אינטימע,
פאַרשאַלטענע, אַנגענעמע, אָבער מער שטיקנדיקע, מיטן גאַנצן וועזן צייט
ער אַריין די שווערע ריחות פון די לאַ-גאַליאַנאַ-גערטנער. די אַדערן קלאַפּן,
די בלוטן צערייצט. זיס און אַנגענעם אַרבעט אין אים דער ליבער גיפט
פון ראַקעלן.

ער באַמיט זיך פטור צו ווערן פון דער דאָזיקער וויזיע. ער אַטעמט
שווער. ווי אַ קינד שטויסט ער מיטן נאַקעטן פּוס די קאָלדרע. אינגיכן וועט
דער דאָזיקער לאַנצעלאַט מער נישט שפּאַסן איבער אים. דער קריג קומט
אַן, און ווי נאָר ער וועט זיין אין פעלד, איז א סוף מיט ראַקעלן אויף שטענ-
דיק, א סוף מיט ראַקעלן! — באַשליסט ער. ווי נאָר ער וועט קומען קיין
טאַלעדאָ, וועט ער קודם-כל טויפּן זיין זונעלע און דערנאָך גייט ער אַוועק
צו דער דרום-גרענעץ, קיין קאַלאַטראַוואַ, קיין אַלאַרקאַס, און א סוף מיט
ראַקעלן.

דאָן האָט איך מער מיט דיר קיין מגע-זומשא, דו טרויעריקער ווייבער-
קנעכט — ווענדעט ער זיך ביז צו לאַנצעלאַטן — און איבערהויפט עקלט
פון דיר צוזאַמען מיט דיין שפּלדיקער ליבע.

אָבער לאַנצעלאַט איז פון פריער נעלם געוואָרן.

ווי קנאַפּ אויפּמערק אַלפאַנסאָ האָט נישט געלייגט אויף טרובאַדורן און
דערציילער, איז אים דאָך צווישן זיי איינער געפעלן געוואָרן, אַ באַראָן פון
לימווען, בערטראָן דע באַרן.

דער דאזיקער בערטראן, הגם ער האָט זיך אָנגערופן וויצע־גראַף פון האַטפּאַר, איז נישט געווען קיין גרויסער הער, ער האָט געוועלטיקט בלויז איבער אַ הונדערט מאָן. אָבער ער איז געווען באַרימט מיט זיינע ווילדע זאַפטיקע פּערזן. ער האָט געהאַט אַ ברויזנדיקע נאַטור. פון זיין פּריסטער יוגנט האָט ער באַצויבערט מענטשן און זיך מיט זיי צונויפגעגאַסן. אַמאַל. זוען ער איז נאָך געווען כמעט א יינגל, האָט ער שוין אויסגענומען ביי דער בליענדיקער עלינאַר, שפּעטער, בעת ער איז שוין געווען אַן אייגנטייִ מער פון צוויי שלעסער, האָט ער אין יעדן סכסוך אַנטיילגענומען מיט וואָרט און מיט שווערד, נישט באַטראַכטנדיק צומאַל וואָס איז בעסער, און תמיד האָט ער פאַרשטאַנען, ווי אַזוי צו געווינען מענטשן פאַר זיינע אינטערעסן. ער איז געווען היציק און האָט ליב געהאַט זיך אַרומצורייסן. צוליב א ירו־ שה האָט ער זיך צעקריגט מיט זיין ברודער און הגם דעם ברודערס פּאָדע־ רונגען זענען געווען זייער מעסיקע, האָט ער אים באַקעמפט מיט פּערזן און כלי־זין. קעניג הענריק, זייער פּעאַדאַל, האָט זיך אַריינגעמישט און גע־ האַלפּן זיין ברודער אין זיינע רעכט. דאָן האָט בערטראַן מיט זיינע פּערזן אָנגערייצט דעם יונגן הענריק קעגן זיין פּאַטער, ביז דער יונגער קעניג איז פאַר בעטראַנס שלאָס דורך א פּייל דערהרגעט געוואָרן. אויך שפּעטער האָט בערטראַן די באַראַנען פון לימוזען אָנגעהעצט צו פירן קריג קעגן זייער אַלטן קעניג הענריק און זיי זאָלן זיך אויסקוילן איינער דעם צווייטן. זיין האַנט איז געווען קעגן אַלע און אַלעמענס הענט קעגן אים. ענדלעך האָט דער יונגער ריטשאַרד זיינע שלעסער פאַרברענט און אים אַליין גענומען אין געפּאַנגענשאַפט. אָבער באלד האָבן זיי צווישן זיך שלום געמאַכט, און איצט האָט בערטראַן בדעה צו פאַרן קיין סיציליע און זיך אַנשליסן אין ריי־ טשאַרדס קרייץ־צוג.

ידיעות וועגן בערטראַן דע באַרן זענען דערגאַנגען ביז איבער די פּי־ רענעען. קודם־כל איז ער אין גאַנץ שפּאַניע געווען מפורסם מיט זיינע פּאַ־ ליטישע לידער. מיט זיינע סירווענטעס (פּאַעזיע). ווו נאָר עס איז אַנטשטאַ־ נען א קאַנפליקט אָדער א מלחמה, האָט מען געזונגען זיינע ווילדע פּערזן. זיין דעוויז:

דעם שלום האָב איך נישט פאַרערט,
מיין איינציק רעכט, מיין טאַרפע שווערד.

בערטראַן איז שוין איצט געווען אין די זעכציקער, אָבער אין ריטער־

לעכטייט און העפלעכקייט איז נישט געווען קיין צווייטער צו אים. ער איז
היכה אלפאנסאן געפעלן געווארן, און וויפל מאל אלפאנסאן האט זיך באמיט
צו פארשטיין זיין פראוואנסאלישן דיאלעקט, האט ער געשפירט אז זיינע
ווילדע קריגס-לידער זענען פון אן אנדער שטאף, ווי די אומגעלומפערטע
פערזן פון די שפאנישע זינגער. זיי זענען געווען עלעגאנט און געפערלעך,
ווי די שארפע שווערדן פון קארדאווע.

אלפאנסאן האט בערטראנען אויסגעצייכנט, האט אים געשיקט רייכע
מתנות, פארדעכנט אין זיין יאגד-טוויטע, האט געפירט מיט אים פארטרוי-
לעכע שמועסן.

בערטראן האט געהאט א טאלאנט מענטשן און געשעענישן אויסצושניצן
און באלייכטן אזוי, אז זיי זענען געשטאנען ווי לעבעדיקע פאר די אויגן.
ער האט למשל, דערציילט וועגן דעם אלטן קעניג הענריק. מיטן ווארט
האט ער געמאלט דעם טויטן קעניג, זיינע גרויע מיט בלוט-פארלאפענע
אויגן, די הויכע באקנביינער, די פעסטע גאמבע מיט א קליין שפיציק
בערדל, דאס ווילדע גייציקע מויל. דער קעניג הענריק איז געווען כמעט
א העלד, אבער דאך נישט קיין גאנצער העלד. עס האבן אים געפעלט בריי-
טע זשעסטן, פארשוועדערישקייט, ער איז געווען א קמצן. בערטראן איז
צולעצט געשטאנען פארן קעניג אלס געפאנגענער. ער האט נישט געהאט
קיין אנדער וואפן ווי דאס ווארט. אבער מיט דעם דאזיקן ווארט האט ער
זיין זיגער באזיגט, ווען ער האט אים באפרייט און אים צוריק אויפגעבויט
דעם פארברענטן שלאס, האט ער אויך דא ארויסגעוויזן זיין קארגשאפט. ער
איז נישט געווען קיין קעניג, ווי ער וואלט באדארפט זיין. קיין איין זאך האט
ער נישט דעראבערט, אויס השק צו דעראבערן. ער האט דעראבערט, כדי
צו האבן און באזיצן. אין אלע זיינע קליינלעכע צוגן און זשעסטן האט ער
ארויסגעוויזן גייציקייט, מאניערן פון א קרעמער. זיינע פינגער האבן אים
פאראטן; זיינע גיריקע פינגער, וועלכע ער האט נישט געקאנט האלטן רואיק;
דא האט ער זיי געבויגן און געצויגן, ברענגענדיק צום אויסדרוק זיינע מא-
יעסטעטישע ליגנס, און דא האט ער מיט זיי געצייכנט און געדריידלט. ער
האט א סך צוגעזאגט, אבער מקיים געווען האט ער בלויז טיילווייז. "יא און
ניין", האט אים בערטראן א נאמען געגעבן און דער דאזיקער נאמען איז
אים פארבליבן. אויסהערנדיק בערטראנען, האט אלפאנסאן געזען פאר זיך
דעם טאטן פון זיין ווייב, געזען אים דייטלעכער ווי ער וואלט אים געזען
מיט זיינע אייגענע אויגן.

— אָבער מיין יונגער קעניג הענריק איז געווען א גאַנץ אַנדערער —
האַט בערטראַן ווייטער דערציילט. — ראסא* — האָב איך אים אַ נאָמען גע-
געבן און א ראסא איז ער געווען. ער האָט געלעבט מיט א ברייטער האַנט.
ער האָט פאַרשווענדעט, אַליק, וואָס ער האָט פאַרמאָגט: די אוצרות פון שינאַן,
זיינע ריטער און זיך אַליין. הערלעך איז ער געווען, אַן אמתער ראסא. און
דעריבער איז א טאָפלטע נידערטרעכטיקייט פון קעניג, וואָס ער האָט אים
אַזוי ווייניק געגעבן. אויב ער האָט אים געמאַכט פאַר אַ קעניג, טאָ פאַרוואָס
האַט ער אים פאַרווערט צו לעבן, ווי א קעניג? יא, איך האָב אים געהעצט
קעגן פאַטער און ווען ער האָט זיך מיט אים איבערגעבעטן, האָב איך וויי-
דער געהעצט. מען זאָגט, אַז צוליב דעם איז ער געשטאַרבן, איך האָב קיינ-
מאַל נישט געגלויבט, אַז אַ מענטש זאָל האָבן אַזויפיל קרענקונג, ווי איך,
ווען מיין יונגער קעניג איז געשטאַרבן, און מעגלעך, אַז ער איז באמת פון
מיינע פערזן געשטאַרבן. דאָך האָב איך נישט קיין חרטה, וואָס איך האָב
אַזוי געהאַנדלט.

און ער האָט פאַרגעזעצט שטיל, צעהיצט, ווי ער וואָלט גערעדט פאַר
זיך אַליין:

— איך האָב אַ סך פרויען געליבט און א סך פאַרלוירן, און איך בין
אויך געווען טרויעריק, ווען איך האָב די אַדער יענע פאַרלוירן. אָבער וויר-
קלעך האָב איך נאָר געטרויערט נאָכן יונגן קעניג — נאָר אים האָב איך
געליבט.

און ער האָט אָנגעהויבן מיט א זינגענדיק קול ציטירן די פערזן, וואָס
ער האָט פאַרפאַסט צום טויט פונעם יונגן קעניג. לויט זיין מיינונג איז עס
געווען אַזאַ קלאַגליד, וואָס מיט קיין שענערס האָט מען קיין שום העלד
נישט באַזונגען זינט דוד-המלך האָט באַקלאָגט יונתנען:

אַלע ווייטיקן, טרערן, ליידן
דער טרויער, פון פאַרלוסט און ערגסטע פיין
וואָס געפילט האָט מען אין יענער צייט
אין איינס גענומען איז צו קליין
דעם טויט פון ענגלאַנדס קעניג צו באַוויינען.

אַלפאַנסאָ האָט געקוקט אויף בערטראַנען, ווי ער איז מיט ברען פאַר-
זונקען אין זיך אַליין. איבער זיין דינער, קרומער נאָז, ווי ביי א רויב-פייגל,

(* פירשט (אראַביש)).

האָבן שטאַרק געלויכטן זיינע גרויע אויגן. דער דאָזיקער מאַן האָט אַרײַנגע-
לייגט אַזויפיל האַרץ אין זיינע טרויעריקע פּערוזן, אַז אַלפּאַנסאַן האָט אַנ-
גענומען אַ חשק אויפּריכטיק פאַר אים אַרויסצולייגן זײן האַרץ. ער האָט
שטאַרק געוואָלט בערטראַנען ענטפּערן מיט צוטרוי אויף צוטרוי. דער דאָ-
זיקער אמתדיקער ריטער האָט געהאַט די פּעיקייט אַרויסצוזאָגן דאָס, וואָס
איינעם מאַטערט און וואָס ער קאָן נישט אפילו פאַר זיך אַרויסברענגען.
בלויז ער קאָן פאַרשטיין דעם גאַנצן פּלאַנטער, וואָס קוועלט אַלפּאַנסאַן.

— דו זאָגסט — האָט אַלפּאַנסאַן אים געשטעלט אַ שאלה — אַז דו
האַסט קיינמאַל ערנסט קיין פּרוי נישט געליבט?

בערטראַן האָט אים אָפּגעמאַסטן מיט זײן בליק פון קאַפּ ביז די פיס.
— אַזוי גענוי האָב איך די זאַך נישט אָנגערופּן, אָבער אַ טייל אמת

איז דאָ אין דיינע ווערטער — האָט ער מיט אַ שמיכל אָפּגעענטפּערט.

— אָבער דו האָסט דאָך פאַרפאַסט הערלעכע פּערוזן וועגן פּרויען —
האַט אַלפּאַנסאַן באַמערקט.

— יא, איך האָב אַזעלכע פאַרפאַסט — האָט בערטראַן געענטפּערט. —

אַ מאַן מוז אַ פּרוי דערציילן שיינע מעשיות. דאָס פּאָדערט די קורטאָזיע
און טיילמאַל אויך דאָס האַרץ. איך האָב די פּרויען דערציילט פאַרשידענע
באַבע־מעשיות און זיך געשווירן ביי אַלע הייליקע. אָבער די שבועה פון
אַ ליבע־נאַכט איז בלויז גילטיק ביז אויף צומאַרגנס. אַ שבועה צו
ברעכן — איז אַ געוואָלדיקער חטא. אַזוי האָט מיך געלערנט מיין וידוי-
פּאַטער, אָבער אין דעם איז דאָך ווידער שולדיק די פּרוי, וואָס האָט אונדז
אַמאַל פאַרפירט מיטן עפל אין גן־עדן.

אַלפּאַנסאַן האָט געלאַכט אָבער נישט אויפּגעהערט צו שטעלן שאלות.
— און דו האָסט שטענדיק גוט אָפּגעשניטן מיט דיין ליבע? מיט די לי-

בעס פון אַלע דיינע פּרויען האָסטו גוט אָפּגעשניטן?

דער אַלטער ריטער האָט באַמערקט לויט דער שפּאַנונג אויף אַלפּאַנ-
סאַס פנים, אַז ער טראַכט איצט פון זײן אייגענער ליבע מיט דער יידישקע.
האַט ער דערשפירט אַ פּאַטערלעכע וואַרעמקייט צום יונגן קעניג, וועלכער
זוכט ביי אים אַ טרייסט אויף אַזאַ קינדערש־נאַיוון אופן.

— יא, איך האָב זיך פון זיי אָפּגעטשעפעט — האָט ער געענטפּערט.
ער האָט אים אָנגעקוקט לוסטיק, פריינדלעך און פאַרגעזעצט מיט
אַ שטאַלצער, לייכטזיניקער האַנט־באַוועגונג:

— וויבער! האָט ער אויסגערופּן — זיי קאַנען צוקומען נאַענט צו אונ-
דער בלוט, אָבער פון אונדזער נשמה פאַרבלייבן זיי ווייט. איך וועל דיר

אַט וואָס זאָגן, אַלפאַנסאַ: דאָס לעבן פון א ריטער איז ווי א ברויזנדיקער טייך, ער פליסט און פליסט און צערייבט אַלץ וואָס איז נישט פעסט, אַלץ וואָס הערגייט נישט צו דער נשמה. יענע פרויען פון מיינע לידער זענען שוין לאַנג צעריבן, זיי זענען פוסטע זכרונות, פאַרשוונדן אין נעפל. גאַנץ אַנדערש איז מיט א גוטער שלאַכט. איר שפירונג איז דויערנדיק, אירע זכ"רונות מאַכן א מענטשן הייס און שטאַרק. די שלאַכטן, אין וועלכע איך האָב געקעמפט, האָבן מיין שכל יונג געמאַכט. — ער האָט זיך פאַנאָדערערגעלאַכט און מיט א שפאַסיקן שטיפערישן טאָן צוגעגעבן; און אויך דעם גוף. דו וועסט גלייך זען, וואָס איך מיין — האָט ער געזאָגט פריילעך און סודות-פול. ער האָט אַנגערופן זיין וואַפֿן-טרעגער, פאַפּיאַל, וועלכער איז אפשר געווען עטוואָס יינגער פון אים, אָבער זיך געהאַלטן פונקט אַזוי פעסט ווי ער אַליין און לוסטיק אַ וונק טוענדיק צום קעניג האָט ער מיט זיינע העפֿ-טיקע טיפע אויגן באַפוילן:

— נו, פאַפּיאַל, מיין יינגל! זינג אונדז דאָס ליד פון אַלט און יונג
און אַקאַמפּאַנירנדיק זיך אַליין אויף א קליינער האַרפע, האָט פאַפּיאַל
געזונגען אַ דרייסט העזהדיק ליד:

Jores es om gue lo seu be engatge*)

יונג איז דער, וואָס האָב און גוטס פאַרזעצט
און גייט אַן אַנגעקליידטער פרעכטיק אין טורניר,
יונג איז דער, וואָס אַן אַנגעלטיקער מחנות וואַרפט,
און מחנות ריטער גלויביקע עס נישט פאַרדריסט.
יונג איז דער, וואָס שפּיל אין קריג ער גיט זיך אָפּ
און יונג איז דער, וואָס שווינט זיך נישט אין ליבע.
אַלט איז דער, וואָס רואיק איז זיין שלאַס און לאַנד,
וואָס זאַמלט שפייכלערט אַן מיט פלייש, מיט וויין און קאַרן.
וואָס ווען ער זאָט איז, וואָגט נישט מער צום עסן
און רעגנט שטיל דעם מאַנטל גיט א כאַפּ.
אַלט איז דער, וואָס זוכט די רו פון יום-טוב
אין גיט די שפּיל אויף, איידער ער געווינט.

דאָס ווילדע לעבן האָט שטאַרק אַפּגעשוואַכט בערטראַנס געזונט און
הגם ער איז נאָך געווען פאַרריסן און שטאַלץ און כסדר געקלונגען מיט די

*) יונג איז דער, וואָס פאַרזעצט זיין פאַרמעג (אַלט פּראַנציוויזש).

כלי-זין, האָט ער דאָך נישט געקאָנט פאַרבאַרגן, אָן אונטערן פּאַנצער שטעקט א צעבראַכן גוף, און געוויס האָט דער אָדער יענער איצט געלאַכט איבערן אַלטן ריטער, איבער זיין אַלטן נושאַ-כלים און איבער זיינע ליידער. אָבער אַלפּאַנסאָ האָט נישט געלאַכט. ער האָט געהערט און געשפּירט דעם עלאַסטישן דראַנג פון די פּערזן, דעם רוף פון דער איצטיקער צייט און דאָס לעבן, וואָס פּליסט.

— כ'דאַנק דיר, בערטראַן — האָט אַלפּאַנסאָ געזאָגט מיט באַגייסטע־רונ. — דאָס איז ריטערשאַפט, דאָס איז קונסט!

שטאַרק צופּרידן איז געווען דער אַלטער בערטראַן, וואָס ער האָט אַזוי אויסגענומען ביים יונגן קעניג. ווען עמעץ וואָלט מיט א בליק אָדער מיט א זשעסט אַרויסגעוויזן ספּקות בנוגע זיין באַוועגלעכקייט, וואָלט ער זיך מיט אים אָפּגערעכנט. אָבער אַלפּאַנסאָ איז זיינער א פּריינד, א ברודער, אים האָט ער מודה געווען:

— ליידער, קאָנען די שאַרפּסטע פּערזן נישט אויפהאַלטן די צעשטערונג פּונעם גוף. דיר, הער קעניג, זאָג איך עס: דער קריג, אין וועלכן איך טרעט איצט אַריין, איז פאַר מיר דער לעצטער. איך מאַך זיך נישט קיין אילוועס, ווייל איך ווייס, אַז נאָך איין, אָדער צוויי יאָר און מיין נאַרישער גוף זאָגט זיך אָפּ צו דינען, און אַ צעבראַכענער ריטער איז צו שפּאַט אין קינדערישע מיילער. איך האָב שוין מיטן גייסטלעכן פון דילאָן גערעדט, אַז אויב איך וועל צוריקקומען פון דאָזיקן קריג, גיי איך גלייך אין קלויסטער אַריין. אַלפּאַנסאָ איז געווען שטאַליך, וואָס בערטראַן האָט אים אויפגעעפנט זיין האַרץ. עס פּאַלט אים אַריין א געדאַנק און תּיכּף באַשליסט ער: דער דאָזיקער גוטער ריטער און דיכטער דאַרף זיינע לעצטע מעשים נישט אויס־פירן אַלס קריגסמאַן פון קעניג ריטשאַרד. איך וועל נישט דערלאָזן, אַז מיין שוואַגער זאָל אים ביי מיר אַוועקנעמען. זאָל בערטראַן אויף מיין זייט שטיין אין מיין מלחמה באַזינגען.

דער קאָנאָניק דאָן ראָדריגע איז געקומען קיין בורגאָס. ער איז געווען אין אַ טרויעריקער אויפגערעגטער שטימונג. אַלפּאַנסאָ האָט זיין זון נאָך נישט געטויפט און דערמיט אויף זיך א גרויסן חטא גע־נומען. בעת ער האָט פאַרלאָזן טאַלעדאָ האָט ער אַפּילו נישט געפונען פאַר נויטיק זיך דורכשמועסן מיט אים. דאָס האָט ראָדריגען אייגנטלעך נישט שטאַרק געאַרט, ווייל ער האָט געפילט, אַז בעת דעם דאָזיקן געשפּרעך וואָלט

זיך דער קעניג מיט אים צעווערטלט. ער האָט זיך דעריבער אָפּגעזאָגט פון זיין הייליקן חוב. ערשט אין אַ פּאַר וואָכן אַרום האָט ער באַשלאָסן צו באַזוכן דעם קעניג.

אויך דאָ אין בורגאָס מיידט דער קעניג אויס געשפרעכן אונטער פיר אויגן, און ווידער נעמט ער עס אויף מיט הכנעה.

כדי צו פאַרגעסן אין זיין חרפה, אין זיינע דאָגות, האָט ער זיך אַרייַנגעצויגן אין הויפּישן לעבן פון בורגאָס. ער האָט זיך מיט גרויס אינטערעס צוגעקוקט, ווי אַזוי די הויפּישע מאַניערן זענען פאַרפּינערט געוואָרן. מיט גרויס התמדה האָבן איצט די דאַמען און הערן שטודירט די כללים פון קאָרטואַזיע, האָבן דיסקוטירט איבער די שפּאַנישע מנהגים פון ליבע און אַרויסגעוויזן גרויס פאַרשטענדעניש פאַר דער קונסט פון דיכטונג. באַלד האָט ער זיך אַרומגעזען, און די איידעלע, העפלעכע קאַקעטעריע איז אַ פּוסטע נאַרישע שפּיל. דאָס, מיט וואָס די דאַמען און הערן האָבן זיך באמת באַשעפּטיקט, וואָס עס האָט זיי ס'רוב אינטערעסירט, דאָס איז די פאַרשטייענדיקע מלחמה. אויף דער מלחמה האָבן זיי געוואַרט מיט פריידיקן ציטערהדיקן אומגעדולד.

גרויס עגמת־נפש האָט עס פאַרשאַפט דאָן ראַדריגען. ער האָט עס איבערגעלעבט. דער קריג איז ביי זיי געווען הייליק, זיי האָבן אים פאַר געטערט. באַטייליקן זיך אין קריג איז אַ חוב, אָפּלאַכן — איז זינד.

אַבער ראַדריגע האָט נישט אַנטיילגענומען אין דער דאָזיקער פרוי־מער התלהבות. אין אים האָבן געלעבט די ווונדערבאַרע לויב־געזאַנגען פאַרן שלום פון ישעיה, פון דער עוואַנגעליע, די פאַנאַטישע שלום־דרשות פון זיין תלמיד דאָן בנימין. מיט אומעט און שוידער האָט ער געקוקט אויפן שפּאַנישן האַלב־אינדול. ער האָט זיך געפילט שרעקלעך פאַראייַנגעצויגן צווישן דעם דאָזיקן ברויזנדיקן, לוסטיקן לעבן. די בלוט־דורשטיקע התלהבות פון די דאָזיקע געצערטלטע, געבילדעטע לייט האָט ביי אים אַרויסגערוּפן אַן עקל און אויפגעוועקט אין זיין זכרון די געדאַנקען פון זיין פריינד מוסא איבער דעם יצר־הרע, דעם ביזן גייסט.

פון דער צווייטער זייט האָט ער געפילט אַן עקל צו בערטראַן דע באַרן, וועלכער האָט צעפלאַקערט די הערצער מיט זיין ווילדער מעכטיקער שטיי. ביים ערשטן אַנבליק איז ער געווען אַ געוויינלעכער זקן ווי אַלע אַנדערע. דאָן ראַדריגע האָט זיך אָפּגעגעבן אַ דיין וחשבון איבער זיין דיכטונג, אַנשווינג און מעשים. אַבער אַז מען האָט זיך צוגעקוקט נענטער צום פּנים פון דאָזיקן ריטער, צו זיינע ווילדע אויגן באַזוימט מיט געדיכטע

ברעמען, האָט מען געקאַנט זען, וואָס ער איז אין דער ווירקלעכקייט: די פאַרקערפערונג פון מלחמה. אַ ביסל קאַמיש האָט אויסגעזען דער דאָ- זיקער ריטער מיט זיין אַנגעשטרענגטער מונטערקייט, בעת ער האָט גאווהר- דיק געשפּרייזט און געריטן. אַבער דער גרויל, מיט וועלכן דער מענטש האָט געהויכט, האָט וואָועקגענומען ביי ראַדריגען דעם חשק צו איראַניע. עס איז גאַרנישט קיין שפּאַס. ער איז געווען דער בייזער מאַרס* מיט זיין גאַנצער אכזריות. פּונקט ווי ער, אַזוי האָבן געמוזט אויסזען יענע ריטער. וועלכע יוהנן המטביל האָט דערזען, בעת ער האָט געהאַט די לעצטע אַנט- פּלעקונגען.

נישט געקוקט דערויף איז דאָן ראַדריגע אַליין געווען אַנטזיקט פון בערטראַנס דיכטונג. דער מבין ראַדריגע האָט געמוזט מודה זיין, אַז זיינע קריגס-לידער זענען הערלעך, אויסערגעוויינלעך אינטערעסאַנט, הגם זיי זענען ווילד. מיט צער און צאַרן האָט זיך ראַדריגע פאַרטראַכט איבער דעם, פאַרוואָס גאַט האָט אַזאַ גישטיקן מענטש געשאַנקען אַזוי פּיל טאַלאַנט. זיין צאַרן איז געוואַקסן, ווען ער האָט געזען, אַז זיין געליבטער אַלפּאַנסאַ מיידט אים, ראַדריגען, אויס, בעת ער טאַנצט אַרום דעם שרעקלעכן אומבאַצוימטן ריטער. דער אייפערזיכטיקער ראַדריגע האָט מיט קרענקונג געשפּירט די אינערלעכע קרובהשאַפט פון אַלפּאַנסאַ און בערטראַנען, און וואָס ווייטער אַלץ שוואַכער איז ביי אים געוואָרן די האַפענונג צוריקצוקערן דעם קעניג אויפן ריכטיקן וועג.

אַבער צווישן זיינע ליידן האָט זיך דורכגעזיפט אַ שטראַל פון פּרייד: דאָס זענען געווען די שמועסן מיטן גייסטלעכן גאַדעפּרואַ, דאָן ראַדריגע האָט ליב געהאַט און באַווונדערט די דערציילונגען פון קרעטיען דע טרואַ, און דאָס אַנצע וועזן פון גאַדעפּרואַ איז געווען אַן אויסטערלישע אַפּשפיג- לונג פון זיין אינערלעכער פּרומקייט, וואָס קרעטיענען איז געלונגען אויס- צודריקן אין זיינע דערציילונגען. גאַנץ אַפּט, כדי צוליב טאָן דעם קאַנאַניק, האָט גאַדעפּרואַ אויסגעוויילט פון קרעטיענס ווערק די שטילע, רואיקע קאַפּיטלען, וווּ קרעטיען ברענגט צום אויסדרוק די צייטווייליקע ערדישע פּריידן פון כלל.

איינמאָל, למשל, האָט ער געלייענט פאַר אַ סך צעהערער וועגן די פּאַ- סירונגען פון ריטער אייווען מיט די אַרעמע מיידלעך — *Paures pocalles* — צופעליק איז דער ריטער אייווען אַריינגעפאַלן אין אַ הויז, וווּ עס

* גאַט פון מלחמה ביי די רויטער.

האַבן געאַרבעט מיידלעך. זיי האָבן גענייט און געוועבט גאַלדענע און זיי-
 דענע פעדעם פאַר קליידער. אָבער זיי אַליין האָבן געהאַט אַ שוידערלעכן
 אויסזען. זיי זענען געווען אָפגעריסן, אָפגעשליסן, די שמוציקע העמדער
 באַגאַסן מיט שווייס, די העלדזער גראַב-הויטיק, די פנימער בלאַס פון הונ-
 גער און נויט. אייווען האָט געקוקט אויף זיי און זיי אויף אים און אַראָפּ-
 בייגנדיק זייערע פנימער פאַר חרפה האָבן זיי געוויינט. זיי האָבן פאַר אים
 אויסגעקלאַגט זייער האַרץ:

מיר נייען זייד, בראַקאַט און פּוץ
 און מיר זענען אַליין אין שמוץ,
 ווייל אונדזער לוי אַז נישט גענוג,
 ער קויפט אונדז נישט קיין פלייש, קיין טוץ.
 מיר טיילן שפאַרלעך און אין אַנגסט
 דאַס טעגלעך ברויט, דאָך קלעקט נישט לאַנג,
 דער פרישטיק קאַרג, נאָך ווייניקער ביינאַכט.
 אַ צוואַנציק סו אין וואָך, ווער מאַכט —
 דער מיינט אַ גרעפּין איז, הערצאַגין;
 אַך, צוואַנציק סו, עס סטייעט נישט דאָך אַ פאַרמעגן,
 און ווער דעם פינצטערן לוי אונדז גיט,
 פון אונדזער אַרבעט וואַקסט און בליט,
 ער יאָגט אונדז, טרייבט און העצט דערצו,
 און לאַזט אונדז אויך ביינאַכט קיין רו.
 ווען עמעץ מיד ווערט, דרעמלט איין,
 דאָן איז ער דאָ און טיילט אַריין.
 מיר האָבן נויט און האָבן גיהנום,
 מיר, מיידלעך אַרעמע, געשווינט פון קיינעם.

יא. ראָדריגע איז געווען צופרידן, וואָס דער דיכטער קרעטיען דע
 טראַ, דערציילנדיק וועגן העם גלאַנץ און רום פאַר די ריטער און דאָ-
 מען, האָט אויך נישט פאַרגעסן צו דערמאַנען וועגן עלנט און נויט פון די,
 וואָס זענען פאַרשטופט אין אָפגרונט פון לעבן. אָבער די אַנדערע צוהער-
 רער, די דרייטע ריטער און די אויסדערוויילטע דאַמען, וואָס טראַגן די
 קליידער, אויסגעאַרבעט דורך די אַרעמע מיידלעך, האָבן געשטוינט און
 זענען נישט געווען צופרידן. ער איז מסתם אַראָפּ פון זינען דער דאָזיקער
 דערציילער? ווי קאָן אַזאַ איינער, וואָס באַזינגט אַזוי זיס און איידל די

דערהויבענע ליבע און די העלדישע פאסירונגען, ווי קאן ער אויף אזא אופן פאראומרייניקן זיין מויל, ווי קאן ער שאפן פערזן און גראמען פאר וועלכע נישטיקע שניידער-מידלעך? עס איז שוין אזא סדר אויף דער וועלט, אז איינע נייען קליידער און די אנדערע טראגן זיי, איינע שמידן שווערדן און די אנדערע הרגענען מיט זיי; איינע בויען שלעסער און די אנדערע וויינען אין זיי. אט אזא ארדענונג האט גאט אליין מיט זיין חכמה איינגעשטעלט פון דור-דורות. און ווען די דאזיקע טרויעריקע נפשות, די ארעמע מידלעך, פרווון זיך אנטקעגנשטעלן, האן טוט זייער באלעבאס גוט, וואס ער ברעכט זיי די ביינער.

אבער בערטראן דע בארן האט גערעדט צו זייערע געפילן. די צפון-שפראך, די לאנג ד'איל, אויף וועלכער קרעטיען האט געשאפן, האט ביי בערטראנען אויסגעקוקט ווי שטאמלעריי, און די מילכיקע גראמען, וואס ער האט אקארשט געמוזט אויסהערן, איז איינפאכע שטותעריי. בעתן פארלייענען האט ער נישט איינמאל געמוזט לאכן און, מיינענדיק, אז מיטן דיכטער גאדעפראז האט ער שוין פארענדיקט, האט ער זיך צו אים אנגערופן:

— עס איז מערקווירדיק, וואס איר, מענטשן פון צפון, זענט גענייגט צום המון און צו זיין שטינקעריי! איר ווילט אפשר וויסן, חשובער גאך דעפראז, וואס מיר טראכטן וועגן דעם, דא אויפן דרום?

די דאמען און הערן, וועלכע האבן זיך שוין פארויס געפרייט אויפן דרייסטן ענטפער, וואס בערטראן וועט געוויס געבן דעם קרעכצעדיקן, געפגרטן דיכטער קרעטיען, האבן איינשטימיק אויסגערופן:

— לאמיר הערן, איידעלער בערטראן! לאז אונדו נישט ווארטן! לאמיר הערן דיין ווארט!

מיט א ביזן געלעכטער באפעלט דאן בערטראן זיין שפילער: „נו, מיין יונג פאפאל, זיג אונדו די סירווענטע וועגן וויליאן“.

פאפאל איז ארויסגעטראטן דריסט פארויס און, רימפלענדיק אויף זיין קליינער הארפע, האט ער געזונגען דאס ליד וועגן וויליאן פון די בירגער-לומפן און פויערים. ער זינגט:

דער בירגער, הענדלער, און פויעריס-פאך
איז נישט פאך מיר און פאך מיין געשמאק,
איך קאן עס נישט פארטראגן.
זיי האלטן זיך נישט בעסער פון א שוויין
און זאגן אז ס'איז גוט און פיי.

באַקומט אַ שנאָרער געלט און גוטס,
 ווערט אים אויפגערייצט דאָס בלוט.
 דער שכל ווערט אים אויסגעוועפּט,
 דערפאַר די קאַריטע איז ביי אים פּוסט
 און אויפן לייב קיין סימן פון אַ העמד
 דער רעגן ווייקט זיין אַפּגעקראַכן פעל.
 ווער נישט דעם לומפּ אין הונגער האַלט,
 דער מערט דעם פּלעבס אין גאַרער וועלט.
 ווען דער פּויער, בירגער, הענדלער האָט אַ גוטן מיין,
 טרייבט זיי פון די אויגן, גיט זיי אין די ציין
 לאַזט זיי הענט און פּיס צעברעכן,
 זיי זאָלן אייך די אויגן נישט אויסשטעכן.
 פאַרטרייבט די פאַראַזיטן אין די קעלערס
 אין די סאַמע טיפּסטע לעכער
 און זאָלן זיי דאָרט פּוילן!
 זאָלן אייך זייערע געשרייען נישט אַרן!
 אַ מגפּה זאָל קומען אויף די שנאָרער,
 אויף די בירגער, פּויערים און קרעמער.

מיט שטורמישע בייפאַלן האָבן די צוהערער באַגריסט דעם ריטער.
 דער ערבֿרב האָט שוין באמת פאַרריסן דעם קאַפּ. די ריטער, וועלכע
 האָבן זיך געקליבן אין הייליקן קריג, האָבן געמוזט אַנקומען צו הענדלער,
 צו באַנקירלעך, וועלכע האָבן אַפּגעקויפט זייער גוטס צו ביליקע פּרייזן.
 זיי האָבן געמוזט דערויף איינגיין, ווייל פון די פּויערים האָבן זיי גאַר קנאַפּ
 געקאַנט אַרויסשלעפּן. טיף אין האַרצן איז כּיי זיי דעריבער געווען איינגע-
 וואַרצלט שנאה צום המון. זיי זענען געווען צופּרידן צו הערן, ווי מען
 זידלט זיי.

דאָן ראַדריגע האָט געזען, ווי בערטראַנס פאַרברעכערישע פּערזן
 אַעפּלאַקערן אַ שעדלעכן פּייער אין די הערצער פון די ריטער. די דאָזיקע
 שטאַלצע זינדיקע לידער האָבן ראַדריגען פאַרשאפט גרויס עגמת־נפש. דער
 געלערנטער ראַדריגע האָט דאָ באַשיינפּערלעך געזען, ווי אַזוי מען פאַסט
 צו ווערטער צוליב בייען צוועקן און מען פאַרוואַנדלט דעם זאַכלעכן דאַרף־
 מענטש און דעם שטאַט־איינוויינער אין שנאָרער און מנובלים.
 אַלכאַנסאָס פנים האָט געשטראַלט פון שמחה. די דאָזיקע קלינגענדיקע

שטאַלצע סערזן זענען אים געווען צום האַרצן. פון די דאָזיקע פּערזן האָט אַרױסגעקלונגען די שנאה פון די אמתע ריטער צו די הענדלער און באַנ- קירן. דער כּעס, וואָס ער אליין, אַלפּאַנסאַ, האָט אָפּט געשפּירט, ווען ער האָט זיך מיט יהודהן געדונגען און געפּטרט אומזיסט זיין טייערע קיניגלעכע צייט. דער דאָזיקער בערטראַן איז זיינער אַ ברודער.

— האַרץ אויס, איידעלער בערטראַן — האָט ער געזאָגט — אפשר ווילסטו דעם הייליקן קריג מיט מיר מיטמאַכן? איך גיב דיר מיין הענטשקע אַלס צוזאָג צו געבן אַ חשובן טייל פון מיין רויב.

בערטראַן האָט געלאַכט מיט זיין לוסטיקן ביזן געלעכטער.
— לויט דעם ווי דו באַלוינסט פאַר אַ פאַר פּערזן, וואָס איך האָב פאַר דיר געמאַכט — האָט ער געזאָגט — זעט מען דיין גוט האַרציקייט, הער קעניג, אָבער איך וועל נאָך פאַר דיר צוגרייטן די אמתע סירווענטע.

— אַלזאָ, גייסטו מיט מיר, בערטראַן? — האָט געפּרעגט דער קעניג.
— איך בין אַ וואַסאַל פון קעניג ריטשאַרד און איך האָב אים צוגעזאָגט צו דינען — האָט בערטראַן געענטפּערט. — אָבער איך וועל די האַמע עלינאַר פּרעגן.

און ער האָט געפּרעגט ביי עלינאַרן.
— ווילסטו ווידער איבערגיין צו אַ צווייטן הער? — האָט עלינאַר גע- פּרעגט.

זיי האָבן ביידע זיך אָנגעקוקט מיט פּריילעכע אויגן, די אַלטע פּירשטיין און דער אַלטער ריטער, און זי האָט געזאָגט:
— בלייב שוין ביי אַלפּאַנסאַן, איך וועל עס דערליידיקן מיט מיין ריטשאַרד.

עלינאַר האָט נישט געוואַלט פאַרלאָזן בורגאָס איידער ביידע קעניגן וועלן נישט האָבן אויסגעאַרבעט דעם געהעריקן קריגס-פּלאַן און גענוי אַפּרעדן וועגן זייערע רעכט און התחייבות.
אַלפּאַנסאַ און דאָן פּעדראַ זענען צו איר צוגעשטאַנען זי זאָל זיי געבן עטלעכע פון די געדונגענע, פון די אויסגעפּרוווטע רוטיערן, באַרבאַנסאַ- נען אָדער קאַטערע. אָבער עלינאַר האָט נישט געוואַלט דערפון הערן.
— איר האָט גענוג אייגענע בחורים מיינע — האָט זי געטענהט. — צי מיינט איר, אַז איך וואַלט געהאַלטן אַזעלכע קאַסטבאַרע רוטיערן, אויב איך וואַלט זיי אין אַן עת-צרה נישט באַדאַרפט קעגן מיינע צעבונטעוועטע

בארנען? טיילמאל קאן איך נישט שלאפן, ווייל איך ווייס נישט פון וואס
איך וועל זיי צאלן.

— אבער אין דער קריסטלעכער וועלט זאגט מען: „געלט איז אין
שינאן“ — האט אלפאנסא זיך אפגערופן.

— דעם דאזיקן נאָרשין שפרוד — האָט זי געענטפערט — האָבן די
יידן פון מיין געבענטשטן טאטן פאַרשפּרייט אין דער וועלט, כדי צו הייבן
זיין קרעדיט. איך לכל הפחות האָב קיין שום געלט אין שינאן נישט גע-
פונען. איך האָב געהאַט שוועריקייטן ביים באַצאלן די קאַסטן פון דער
קבורה פון מיין הענריקן. באַרואיקט איך, מיניע טייערע! אַ פּאַר זעלנער
מוזט איר לאָזן פּאַר דער אַלטער פרוי, כדי צו באַשיצן איר הויט.

דער קריגס-פלאַן האָט זיך געשטיצט אויף דער הנחה, אַז ביי דער
איצטיקער געשאַפענער לאַגע קאָן מען דעם קאַליף יאַקוב אַלמאַנסור
אַפהאַלטן פון מלחמה. מעכטיקע שבטים-אַנפירער אויף זיין מורח-גרע-
נעץ רעוואָלטירן, און ער אַליין איז שוואַך אין געזונט. אַ סברה, אַז ער
וועט אַנווענדן אַלע מיטלען, זיינע עמירן זאָלן זיך אין אַנדאַלוזיע אַליין
פאַרטיידיקן. עס האַנדלט זיך אין דעם, וואָס דער קאַליף, פּונקט ווי דער
סולטאַן סאַלאַדין האָט נישט בדעה צו ברעכן קיין שום אַפּמאַך און דער
טערמין פון פּאַסקוּדנעם וואַפּנשטילשטאַנד צווישן אַלפּאַנסאָן און סעווי-
ליע איז נאָך נישט אָפּגעלאָפּן. קאַסטיליע וואָלט די ערשטע צייט געמוזט
בלייבן נייטראַל. דאַקעגן אַראַגאָן, וועלכע איז נישט געווען געבונדן מיט
קיין שום אַפּמאַך, וואָלט שוין געקאַנט די נאַענטסטע צייט אונטער געווי-
סע אויסריידן אַנפּאַלן אויף דער מוסולמענישער וואַלענטיע און שפּעטער
רופן צו הילף קאַסטיליע. שפּעטער, ווען די מלחמה וועט אַריבערגע-
טראָגן ווערן אויך אין קאַרדאַווע און סעויליע, וועט מען דעמלט וואַר-
שיינלעך קאַנען אויפקלערן די קאַליפּן, אַז עס האַנדלט זיך דאָ נישט אין
אַ ביזוויליקן ברוך פון וואַפּנשטילשטאַנד.

אַלפּאַנסאָ האָט געמורמלט. ער איז נישט געווען צופרידן פון דעם
וואָס דעם יונגן דאָן פּעדראַ וועט אויספאַלן דער כבוד אַנצוגרייפן דער
ערשטער. דאָך איז ער איינגעגאַנגען אויף די באַשלוסן פון דער אַלטער
קעניגין און האָט זיך מתחייב געווען אין קיין שום פּאַל נישט אַרויסצו-
טרעטן קעגן קאַרדאַווע און סעויליע. ביז וואַנען אַראַגאָן וועט עס נישט
פאַדערן. דאָן פּעדראַ, פון זיין זיט, האָט זיך פאַרפליכטעט שפּעטסטנס
אין אַ האַלב יאָר אַרום צו פאַדערן הילף און דעמלט וועט אַלפּאַנסאָ איי-
בערנעמען די אויבער-קאַמאַנדע.

אָבער די אַלטע קעניגין האָט זיך דערמיט נישט באַנוגנט. זי האָט מורא געהאַט, אַז קנאה, אָדער פאַלשע אויסטייטשונג פון ריטערלעכן הוב קאָן אַמאַל אַלפאַנסאָן אָדער דאָן פּעדראָן פאַרפירן, און עמעץ פון זיי וועט ברעכן דעם אָפּמאַך. אַזאַ אָפּמאַך ווערט פאַקטיש געשריבן מיט טינט אויף היהיפּעלן, אָבער דאָס בלוט, וואָס פּליסט דורך דעם מענטש- לעכן האַרץ, איז אַ סך שטאַרקער. זי האָט אַלואַ ביידע קעניגין און ביידע קעניגלעכע פּרויען פאַרבעטן צו זיך און האָט זיי קורץ און שאַרף, אין אַ האַרציקער פאַרם אויפגעקלערט די פּרטים פונעם אָנגעצייכנטן קריגס- פּלאַן און דערביי אָנגעוויזן די אויפגאַבן פון דאָן אַלפאַנסאָ און דאָן פּעדראָ, פאַר יעדן באַזונדער. זי האָט אויסגעפילט די דאָזיקע צערעמאַניע אויף אַ געמיטלעכן אופן און שעלמיש דראָענדיק מיטן פינגער, האָט זי געזאָגט:

— איך ווייס, ווי ליב איר האָט איינער דעם צווייטן, אַז איינער דעם אַנדערן וואָלט דערטרונקען. אָבער אַזעלכע שטימונגען זענען שעדלעך. בעת עס גייט אַזאַ וויכטיקע מלחמה, ווען די מלחמה וועט זיך ענדיקן, דאָן קאָנט איר זיך ווידער אַרומרייסן וויפּל אייער האַרץ געלוסט. פאַרלויפיק ערגערן מיך די מוסולמענער. — און מיט קעניגלעכער ווירדע האָט זי פאַרענדיקט: — איך באַשווער אייך, רייסט אַרויס די קעגנזייטיקע קנאה- שנאה פון אייערע הערצער מיטן וואַרצל, פונקט ווי דער אַקס רייסט אַרויס מיטן וואַרצל דאָס גראַז פון פעלד.

אַלפאַנסאָ איז געשטאַנען מיט אַ בייז צעטומלט פנים. אויך דאָן פּעדראָ האָ איז געווען צעמישט. אָבער פּלוצלונג האָט זיך אין דער הערשנדיקער שטילקייט דערהערט בערענגאַריאַס האַרטע, כמעט קינדערישע שטים: — מיר פאַרשטייען דיך, באַבע און קיניגין. אָדער צווישן די ביידע פירשטן, צווישן מיין פאַטער און מיין מאַן, וועט הערשן פולשטענדיקע אַחדות, אָדער זיי וועלן געשלאָגן ווערן פון די געצנדיגער.

Tercium non datur*)

— דו האָסט עס תּופּס געווען, אייניקל מיינס — האָט עלינאַר גע- זאָגט. — און איצט — האָט זי זיך געווענדעט צו די קעניגין — אין קעגנ- ווארט פון אונדז, דריי פּרויען, צעקושט אייך ברידערלעך און שווערט ביי דער עוואַנגעליע, אַז איר וועט האַלטן וואַרט, אַזוי ווי איר האָט אונטער- געשריבן און אונטערגעחתמעט.

*) קיין דריטער וועג איז נישטאָ (לאַטיין).

אין טאָג איידער די פאַרזאַמלטע האָבן זיך באַדאַרפט פאַנאַדערגיין יעדער אויף זיין וועג, האָט מען געפּייערט דעם אָפּשייד אין בורגאָס-שלאָס. אין דעם דאָזיקן טאָג האָט בערטראַן דע באַרן דערפּילט די בקשה, פון וועלכער ער האָט ביז איצט זיך געמאַכט נישט הערנדיק, ער האָט אַליין געזונגען זיין ליד, אַ לויב-געזאַנג דער מלחמה, דאָס ליד פון שטאַרבן אין שלאַכט, דאָס באַרימטע ליד „פּאַסקאַרס פּריילעכע צייטן“. ער האָט געזונגען:

עס געפעלט מיר שטאַרק דער זיסער פּרילינג,
ווען בלאַט און צוויט עס שפּראַצט אויפּניי,
דער כאָר פון פּייגל פּרייט מיין אויער;
זיין יוגנט-ליד אין וועלדער שאַלט.
אַבער מער נאָך פּרייט מיד, ווען אין ווייט
איך זע געצעלטן אויסגעשפּרייט,
און אַרום אין אַלע פעלדער
גרייטן ריטער זיך צום שטרייט.
אויך פּרייט מיד זען, ווי שיטער קומען,
אין פּחד מענטש און חיה פּליט.
און אַט איז שוין מיין ריי געקומען —
אַ קריגער-מחנה שלאַכט-גרייט ציט.

די אַלטע קעניגין, וועלכע איז געשטאַנען נאָענט צו בערטראַנען, איז געווען גערירט פון זיינע ווילדע בייז-פּריילעכע פּערזן. אין אַמאָליקע צייטן, ווען ער איז נאָך געווען יונג, האָט ער זי פּונקט אַזוי פּריילעך געמאַכט און גערירט. ער איז געבליבן דער זעלבער ליבער בערטראַן, אַ זעלטענער אויסמיש פון מוט, פּרייהייט און דיכטונג. אַ גאַנץ לעבן האָט ער נישט אָנערקענט קיין מפּלות און אפילו איצט איז ער געווען אַנטשלאָסן צו קומפּן, צו זינגען און נישט אונטערגעבן זיך, ביז וואַנען דער טויט וועט אים נישט אַ קלאַפּ טאָן אין פּלייצע, און פּונקט ווי עלינאַר אַליין, אַזוי וועט ער זיך אויך נישט אונטערגעבן.

בערטראַן האָט געזונגען:

אַ יום-טובּ איז פאַר מינע אויגן,
ווען מיטורעמט הייס אַ פעסטן שלאָס.
די מויער פּאַלט, די זיילן ברענען.

איך שפיר אַ פרייד, ווען כ'זע,
 ווי אויף די לאַנקעס ווייטע
 דרייטע קריגס־לייט שטרייטן.
 עס רינט דאָס בלוט,
 דער צוים — צענטערט
 און שפיז און שווערד אין שפּליטערט,
 די פּערד זיי שפּרינגען ווילד ארום —
 געפאלן זענען ריטער.
 מאַכט קיין וועזן נישט דערפון,
 אַזאָ טויט איז נישט ביטער,
 בעסער פאַרן פיינט אַ טויטער ליגט ער,
 איידער לעבן אַ באַזיגטער.

דאָס רויטע פנים פונעם אַרציבישאַף דאָן מאַרטין איז נאָך רויטער
 געוואָרן, ער האָט שווער געאַטעמט, באַוועגט מיט די ליפן, נאָכזאָגנדיק
 שטיל די פּערזן. דער יונגער אַלאַזאַר האָט נישט אַראָפּגענומען זיין בליק
 פונעם זינגער און מיט די אויגן דוכט זיך אַראָפּגעגריסן יעדעס וואָרט
 פון בערטראַנס ליפן. ביז איצט האָט אלאזאר בלוז געטרוימט פון מלחמה-
 רום. איצט זעט ער זי, הערט זי און שפירט זי מיט אַלע פיבערן פון זיין
 נשמה. דער דאָזיקער ריטער האָט אַרויסגעזאָגט דאָס, וואָס עס האָט זיך
 געריסן פון אלאזארס האַרץ זינט ער געפינט זיך אין קאַסטיליע. פונעם
 דאָזיקן מאַנס מויל שאַלט אַרויס די מלחמה. דאָס וואָס דער ריטער בער-
 טראַן באַזינגט, צוליב דעם לעבט ער, אלאזאר.
 בערטראַן האָט געזונגען:

„נישט שפייז און נישט געטראַנק,
 נישט שלאָף און נישט ווייב.
 פאַר מיר דער בעסטער צייט־פאַרטרייב
 צו הערן טראַמפּייטן שאַלן;
 פאַרויס! פאַרויס! שלאָג און האַק!
 און גרויסע הערן און קליינע קנעכט
 פאַלן אויף דער ערד טויט־פאַרווונדעט,
 און פּערד אָן רייטער לויפן, הירזשעג,
 די געטראַפּענע קרעכצן, שרייען נאָך הילף!

ווילד, הערלעך קלינגען די געשרייען
פון אלע זייטן אויפן פעלד.
געשרייען פון נצחון, געשרייען פון נויט,
דאָס גרינע גראַז איז רויט פון טויט,
מיט חמרים מתים די ערד באַדעקט.
צעריסענע גופים, אָפענע ווונדן,
און אין געוויסע ברוסטן נאָך שטעקט
דער שפיז, די פילפאַרביקע בויגן־פּייל.

די פאַרזאַמלטע זענען געווען באַגייסטערט, פאַרויס! הילף! אַהער! דער
גאַנצער אַלטער שלאָס האָט געהילכט פון בערטראַנס בלוטיקער באַגייס-
טערונג, פון זיין לוסט צום טויטן־טאַנק.

דאָן ראַדריגע האָט מער פון אַלעמען געשפירט און ווי געהעריק אָפּ-
געשאַצט די עלאַסטישע קראַפט פון די קלינגענדיקע פראָוואַנסאַלישע
פערזן. אָבער נישט באַגייסטערונג האָבן זיי ביי אים אַרויסגערופן, נאָר
שוידער. מיט שרעק האָט ער זיך צוגעקוקט צום פנים פונעם קעניג, וועלכן
זר האָט ליב געהאַט ווי אַן אייגענעם זון. יאָ (Vultu vivax*) איז ער געווען
דאָן אַלפאַנסאָ. ראַדריגע האָט פאַר אים געפונען דעם ריכטיקן אויסדרוק:
דאָס געזיכט שפיגלט שוידערהאַפט פינקטלעך אָפּ די נשמה. איצט האָט
זיין געזיכט אָפגעשפיגלט דעם חשק פון ברעכן און צעשטערן, יענעם
יצר־הרע. יענעם ביזן גייסט, וועגן וועלכן מוסא פלעגט אים כסדר דער-
ציילן.

דאָן ראַדריגע האָט צוגעמאַכט די אויגן. ער האָט נישט געקאָנט מער
קוקן אויף די פנימער פון די דאָזיקע ריטער און דאַמען, פון גרויס צער
האַט ער איצט געמוזט זיך מודה זיין, אַז ער וואָלט בעסער געוואָלט
חדשים, יאָרן־לאַנג זען זיין אַלפאַנסאָ אין דער זינדיקער געזעלשאַפט פון
דער האַרטנעיקער יידישקע, איידער אין דעם פרומען, בלוטיקן, באַגייס-
טערטן בונד פון גאַטס קריגער.

דער קאַנאַניק האָט באַשלאָסן זיך צוריקצוקערן קיין טאַלעדאָ מיט
דעם קעניגס סוויטע. ער האָט געוואָלט אויף דער דאָזיקער נסיעה דער-
פילן זיין חוב, וואָרענען דעם קעניג. איצט האָט ער זיך פון זיין כוונה
אָפגעזאַגט.

(* אַ פריילעך, לוסטיק פנים (לאַטין)).

נאך אין דער זעלבער נאכט האט ער גיך זיך צוגעגרייט אין וועג
צורייך און אוועקגעריטן קיין טאלעדא א מער אנגעווייטיקטער ווי ער איז
אהער געקומען. ער האט פארנאכלעסיקט זיין חוב. Infectis rebus א זאך
נישט צו פארריכטן.

קאפיטל דריי

זינט יהודה איבן עזרא האָט באַקומען די ידיעה וועגן דעם טויט פון קעניג הענריק, האָט ער געוויסט, אַז אין וואָכן, אפשר אין טעג אַרום וועט אויסברעכן דער קריג מיט די מוסולמענער. כדי נישט צו דערלאָזן צום קריג האָט ער זיך בשעתו אָפּגעזאָגט פון זיין שטאָט סעוויליע און פון זיין אַמאָליק לעבן. איצט דרייט זיך דאָס מלחמה־ראָד פאַרויס אָן אָפהאַלט. דער קאַליף וועט זיינע חיילות אַריינפירן קיין אַנדאַלוזיע. אַלפאַנסאָס מפּלה איז אומפאַרמיידלעך און דאַן וועלן די בירגער די שולד אַרויפוואַרפן נישט אויפן קעניג, נאָר אויף אים, יהודה, און אויף אַלע יידן. דאָס, וואָס ער האָט געזען אַלס יינגל אין סעוויליע, וועט זיך דאָ איבערהערן. דער גאַנצער כּעס פון אַרום וועט אויסגיין צו די זעקס טויזנט פּרענקישע יידן, וואָס ער האָט אַריינגעבראַכט אין זיין לאַנד. סאַראַ שמחה עס איז ביי אים געווען, ווען ער האָט פאַר זיי באַקומען די פּריווילעגיע פון קעניג! מיטן עוקר־הרים, וואָס קערט איבער בערג, האָט ער זיך צוגלייך געשטעלט. און איצט וועט זיינע פּליטים אויסקומען אויסצושטיין מער, ווי זיי וואַלטן אויסגעשטאַנען אין דייטשלאַנד. ער האָט שוין געזען, ווי אויף אים זענען אָנגעצילט די פּרומע, משוגענע, פיינטלעכע אויגן פונעם רבי טוביה.

די ידיעות פון ענגלאַנד האָבן פאַרשטאַרקט זיין צער. אין צוזאַמען־האַנג מיט ריטשאַרדס קרויננג האָט אויך א יידישע דעלעגאַציע בראַש מיט אהרן פון לינקאָלן און ברוך פון יאַרק געבראַכט מתנות דעם קעניג אין דער וועסטמינסטער־קאַטעדרע און אים געוואַלט בעטן ער זאָל זיי שענ־קען די אַלטע פּריווילעגיעס. ער האָט אָבער די יידן פאַרבאַטן אַריינצוקו־מען אין דער קאַטעדרע און עס האָבן זיך תּיכּף נאָטעם פאַרשפּרייט ייִדי־עות, אַז ער האָט דאָס האָב און גוטס און דאָס לעבן פון די יידן אָפּגעגעבן אין רשות פון דער לאַנדאָנער באַפעלקערונג. אָנגעפירט דורך גלחים, האָט דער המון געראַבעוועט יידישע הייזער. א סך יידן האָט מען אוועקגעשלעפט אין די קירכעס, געצוונגען זיי זיך צו טויפן, און די וואָס האָבן זיך קעגן־

געשטעלט האָט מען געהרגעט. דאָס זעלבע איז פאַרגעקומען אין נאַרוויטש, אין לין און סטעמפאָרד, אין לינקאָלן און אין יאָרק. אהרן פון לינקאָלן איז געלונגען געזונטערהייט צו אַנטלויפן פון לאַנדאָן, אָבער בעת די אומרוען אין לינקאָלן איז ער אומגעקומען. ברוך פון יאָרק האָט זיך געטויפט. איינעם זעלבן טאָג האָט דער קעניג ריטשאַרד אים געשטעלט א שאלה, צי איז ער אויך א קריסט אין האַרצן. ברוך האָט אים געענטפערט, אָז ער האָט נאָר געוואָלט ראַטעווען זיין לעבן, אָבער אין האַרצן איז ער פאַרבליבן אַ ייד.

— וואָס זאָלן מיר טאָן מיט דעם דאָזיקן מאַן — האָט ריטשאַרד גע-
פרעגט דעם אַרציבישאָף פון קענטערבערי.

— ווען ער וויל נישט דינען גאָט — האָט דער אַרציבישאָף געענט-
פערט מיט כעס — זאָל ער אין גאָטס נאָמען בלייבן אין רשות פונעם טייוול.
מען האָט ברוכן אַלס יי ד אַפּגעשיקט קיין לאַנדאָן און דאָרט האָט
מען אים מיט זיין גאַנצער משפּחה געהרגעט.

ווען אין סאָלידן ענגלאַנד — האָט יהודה געטראַכט — האָבן געקאָנט
פאַרקומען אַזעלכע זאַכן, טאָ וואָס וועט שוין פאַרקומען דאָ אין קאַסטיליע,
ווען אַלפאַנסאָ וועט לייזן א מפּלה?

אפרים איז געקומען צו יהודה. ער האָט אים הערצייילט, אָז דער גראַף
אַלקאָלאַ האָט זיך צו אים געווענדט וועגן א האַלוואָה אויף זיינע גיטער.
אָבער ער האָט אים אָפּגעזאָגט.

— ער איז פאַרשולדיקט — האָט אפרים אָויסגעפירט — ער פאַר-
שוועט א סך, און דער קריג וועט אים געוויס אינגאַנצן אָויסליידיקן. אַזוי
אָז זיינע גיטער וועלן ביליק פאַרקויפט ווערן צו די גלויביקע. חוץ דעם
האָב איך אים אָפּגעזאָגט צו לייזן, ווייל אַ ייד האָט פאַרדינסט פון א קרייצ-
לער, ווען ער איז אין נויט, שאַפט ער זיך דערמיט אַ סך שונאים. איך
גלויב, אָז דער גראַף וועט זיך איצט צו דיר ווענדן.

— איך דאַנק דיר פאַר דער ידיעה און פאַר דער עצה — האָט יהודה
סתם געענטפערט.

אפרים האָט נאָך געהאַט אַ צווייטע וויכטיקע ידיעה. די אַלאַכאַמאַ האָט
באַשלאָסן צושטעלן דעם קעניג א הילפס-קאַרפּוס פון דריי טויזנט מאַן.

יהודה האָט זיך געפילט שרעקלעך דערשלאָגן. האָט ער שוין אַזוי ווייט
פאַרלוירן זיין ווערט, אָז די אַלאַכאַמאַ געפינענדיק זיך אין אַזאַ עת-צרה,
האָט אָנגענומען דרינגענדיקע באַשלוסן אָן אים?

צי מיינט איר, אָז אויף אַזאַ אופן וועט איר זיך ראַטעווען? — האָט ער געשפּאַסט — דו ווייסט דאָך, וואָס אין ענגלאַנד איז פּאַרגעקומען?

— מיר באַדויערן עס, מיר האָבן זיך שטאַרק מישב געווען. — האָט אפרים געענטפערט. — דעריבער וועלן מיר טאָן דאָס, וואָס מיר זענען בכוח צו טאָן, כדי אונדזער קעניג אַלפּאַנסאַ — זאל אים נאָט שוומר ומציל זיין — העלפּן-אַפּצוהאַלטן א נצחון. דעריבער האָבן מיר אַזוי באַשלאָסן, און דו אַליין האָסט דאָך דעם קעניג צוגעזאָגט א הילפּס-קאַרפּוס.

— אויף אייער אָרט וואָלט איך בעסער געלט געגעבן — האָט יהודה געענטפערט — צו ווערבירן רוטיערן. מעגלעך, אויס גוטן ווילן, האָט איר פון אייערע רייען געקאַנט אויסטיילן צוויי אַדער דריי הונדערט מאָן. אָבער אַזאַ גרויסע צאָל קרעפטיקע, וואָפּן-פּעיקע מענער, וואָלט איר בעסער גע-דאַרפט איבערלאָזן פאַר דער אַלאַכאַמאַ. איך האָב מורא, אָז איר וועט זיך נאָך אין זיי נייטיקן — האָט ער מיט פאַרביטערונג אויפגעקלערט.

— איך שטויס מיך אָן פאַרוואָס דו טראַכסט אַזוי — האָט זיך אפרים רואיק אָנגערופן. — אָבער דיין לאַגע, דאָן יהודה, איז נישט ענלעך צו אונ-דזערע. אפילו אַזאַ קלוגן מאָן, וווּ דו ביסט, איז שווער אין דייע בעדינגונג-גען אָביעקטיוו צו באַהאַנדלען אונדזער לאַגע.

היות אפרים האָט געזען, ווי די דאָזיקע ווערטער האָבן יהודה גע-טראַפּן, האָט ער געענדערט דעם טאָן און געזאָגט:

— איך בין נישט דייער קיין שונא, דאָן יהודה, איך פאַרגעס נישט, וואָס דו האָסט אונדו געטאָן אויס גוטהארציקייט. אויב עס וועלן אַנקומען טעג, ווען דו וועסט זיך נייטיקן אין אונדזער הילף, שטימען מיר שטענ-דיק גרייט צו דיין דינסט.

— איך דאַנק אייך — האָט יהודה טרוקן אָפּגעענטפערט.

ווען אפרים האָט אים פאַרלאָזן, האָט ער זיך דורכגעשפּאַצירט איבער זיין הויז. ער האָט באַטראַכט די קונסט-ווערק, די ביסער, די מגילות, ער האָט אַרויסגענומען איינע, אַ צווייטע, באַטאַפט די אורשריפט פון אַזויצע-נעס* (לעבנס-באַשרייבונג. ער איז אַוועק אין זיין שרייב-צימער, גענומען בריוו און זיי געלייענט. מען האָט אים פאַרגעלייגט פאַרשידענע אָפּמאַכן, געשעפטן, געפרעגט עצות. קלאַר, מען האָט אים נאָך געהאַלטן פאַר איינעם פון די מעכטיקסטע לייט אויפן האַלב-אינדזל. ער האָט צונויפגעשטעלט

* אַ פּערסישער דאַקטאָר און שילאָזאָף, געבוירן אין כוכבאָרע (980—1037).

א צעטל פון זיינע לייט אויפן האלב-אינדזל. ער האט צונויפגעשטעלט א צעטל פון זיינע דעפאזיטן, כדי צו וויסן ווי גרויס איז זיין פארמעגן. די קריגס-באוואפענונגען, פארקויפן און הלוואות, דער ריווח פון ניי-ארויסגע-געבענע געלטער האבן פארגרעסערט זיין עשירות. ער האט גערעכנט. איבערגערעכנט און אויפסניי גערעכנט. ער האט פארמאגט א קימא לן פון דריי הונדערט און פופציק טויזנט גאלד-מאראוועדי. ער האט פאר זיך איי-בערגעחזרט די דאזיקע סומע פאזואליע, אויף אראביש, גלייך ווי ער וואלט זיך אליין נישט געגלייבט. אין גרויסן צירונג-קופער האט ער אויסגע-זוכט די ברוסט-פלאטע פון זיין פאמיליע און זי באטאפט. שמייכלענדיק האט ער געשאקלט מיטן קאפ, ער איז געשטאנען פארטרונקען אין אוצרות, כבוד און מאכט. אבער אלץ זענען בלויז באפוצונגען אויפן קבר.

מיט א העפטיקער באוועגונג האט ער אוועקגעיאגט אלע טונקעלע געדאנקען; זאל אפרים נישט מיינען, אז ער האט אנגעטריבן אויף אים א פחד.

און ער האט געגעבן א הלוואה אויף די גיטער פונעם גראף אלקאלא. אבער די ווערטער פונעם פרנס האבן זיך דאך טיף איינגעקריצט אין זיין הארצן. עס איז ריכטיק דאס, וואס דער ניכטערער אפרים האט פעסט-געשטעלט, אז זיין לאגע איז מער באדראגט פון אלע אנדערע. ווען ער וואלט געהאט שכל, וואלט ער געדארפט ווי צומשנעלסטן אוועק פון דא-נען, אוועק אויפן מוסולמענישן מזרח, אונטער דער הערשאפט פונעם יידן-פריינד, דעם סולטאן סאלאדין און אויף אזא אופן ראטעווען זיך, זיין טאכטער רחל מיטן אייניקל.

רחל וועט זיך קעגנשטעלן. זי וועט וועלן בלייבן ביי אלפאנסאן. און ווען עס זאל אים אפילו געלונגען זי איבערצורעדן, דעמלט וועט אים אל-פאנסא פארפאלגן. און ווי וועלן קאנען אזעלכע מפורסמדיקע פליטים זיך דורכרייסן דורך דער פיינטלעכער קריסטלעכער וועלט און אוועק אויף מזרח?

און צי דארף ער מאכן אזא שריט, כדי זיך און זיין משפחה צו ראטע-ווען? צי דארף ער די פרענקישע פליטים איבערלאזן אויף גאטס באראט? אמת, ער וועט זיי דעמלט גארנישט קאנען העלפן. אדרבא, זיין בלייבן שטעלט נאך מער אין סכנה זיי און אלע יידן, אבער זיי וועלן זיך דערמיט נישט רעכענען. ווען ער וועט אוועק, וועלן זיי אלע קלות אויסלאזן צו זיין קאפ. א מאן מיט אזא גרויסן פארנעם, וועלן זיי חזוקן, דער בעל-צדקה איבן עזרא איז אנטלאפן דאן ווען ער וואלט געקאנט העלפן מיט ווארט און

טאט. און ער וועט געשטעמפלט ווערן אלס פחדן און פארעטער אויף דור-
דורות.

ער האָט זיך גראַד דערמאָנט אַ פּסוק פּון משה ברב מיימון: „יעדער
ייד באַזיצט אין זיך עטוואָס פּון אַ נביא. און דאָס דאָזיקע נביאישע דאַרף
יעדער פּון זיין נשמה אַרויסרופן“. עס זענען אין אים איינגעקריצט און עס
פאַרשאַפּן אים פּרייַד אפּרימס ווערטער, אַז ער האָט מיט זיין גוט האַרציקייט
אַ סך טובות געטאָן יידן. ניין, ער וועט דאָס נביאישע אין זיין האַרץ נישט
דערשיטיקן. ער וועט נישט אַנטלויפּן פּון זיין שליחות. ער וועט בלייבן אין
טאַלעדאַ.

אַבער ער מוז זיך אָפּגעבן אַ דין וחשבון און באַגרינדן, פאַרוואָס ער
האַנדלט קעגן שכל-הישר און בלייבט אויפן אָרט, נישט געקוקט אויף דער
גרויסער סכנה. צי האָט ער מורא פאַר די סכנות, וואָס ער וועט דאַרפן
אויסשטיין ביים אַנטלויפּן? צי איז עס אויס ליבע צו רחלען, וועלכע וועט זיך
נישט קאָנען שיידן מיט אלפאַנסאָן? אפשר גאָר צוליב כבוד און גאווה, ווייל
ער וויל נישט באַפּלעקן דעם נאָמען איבן עזראַ? צי וויל ער פאַרבלייבן
טריי זיין שליחות? די דאָזיקע אַלע פּראַגן האָבן אים געמאַטערט און ער
האָט זיך נישט געקאָנט ארויספלאַנטערן.

אינמיטן פּון די אַלע ספקות און דאגות איז אים אַריין אַ געדאַנק: זיין
אַליין קאָן ער נישט העלפן, רחלען קאָן ער אויך נישט העלפן, טאָ זאָל ער
כאַטש העלפן זיין אייניקל.

ער האָט געשווירן, אַז ער וועט זיין אייניקל נישט מאַכן פאַר קיין ייד,
און ער וועט די ווילדע, עקלדיקע שבועה האַלטן. אַבער קיין שום נדר קאָן
אים נישט צווינגען איבערצולאָזן דאָס קינד דאָ אין טאַלעדאַ. איידער אל-
פאַנסאַ וועט ארויסטרעטן אין פעלד, וועט ער מסתם דאָס קינד אָפּטויפּן,
נישט רעכענענדיק זיך מיט רחלס פאַרלאַנגען. ער, יהודה, מוז דאָס קינד
אוועקנעמען, איידער דער קעניג קומט צוריק אין טאַלעדאַ.

דאָס רוב פון איר צייט האָט רחל פאַרבראַכט אין לאַ-גאליאנא.

זי האָט געוויסט, אַז אין די נאָענסטע וואָכן וועט אויסברעכן דער גרוי-
סער, שרעקלעכער קריג. אַבער זי האָט זיך נישט געשראַקן, זינט גאָט האָט
איר געגעבן די גליקלעכע מתנה, איר עמנואל, איז זי געווען זיכער, אַז
גאָטס האָנט שיצט זי, אָדער ווי מוסא האָט זיך אויסגעדריקט: זי געפינט
זיך אונטער דער אויפזיכט פון גורל.

זי האָט געבענקט נאָך אלפֿאַנסאָן. אָבער דאָס איז נישט געווען די פֿריי-
ערדיקע מאַטערנדיקע בענקשאַפט, וואָס גייט איבער פֿון פֿרייַד צו פֿאַרצוויי-
פלונג. זי איז דאָך געווען טיף איבערצייגט, אַז ער וועט צו איר צוריקקומען
פֿון זיין ריטער־וועלט. נישט אזוי צוליב זיין תּאוּוה וועט עס אים ציען צו
איר, נאָר צוליב אַ גאַנץ אַנדער זאַך: ער האָט ליב די מוטער פֿון זיין זון;
זיין סאַנטשאַ וועט אויך פֿאַר אים זיין דער עמנואל, און זי מיט אלפֿאַנסאָן
זענען זיך צונויפֿגעוואַקסן.

אַפּטמאַל האָט זי מינוטן־לאַנג מיט דבּקות אָנגעקוקט דאָס צאַרטע
לענגלעכע פנים פֿון איר זון עמנואל, דעם משיח. זי האָט געהאַט אַ מוטושטש
בילד וועגן משיחן. זי האָט געהאַט אַ פֿאַרשטעלונג, אַז דאָס איז אַ דערהוי-
בענער ליכטיקער מאַן. זי האָט קיין שום השגה נישט געהאַט אויף וואָסער
אופֿן איר קליינער זון קאָן ברענגען די ישועה אויף דער וועלט, אָבער זי
האָט געוואוסט, אַז ער וועט דאָס ברענגען. דאָך האָט זי די האַזיקע זיכערקייט
געהאַלטן טיף אין האַרץ, געהאַלטן פֿאַר אַ חילול־השם דערפֿון צו רעדן.
נישט איינמאַל האָט זי וועגן דעם גערעדט מיט בנימינען. זייער פֿרייַ-
דשאַפט איז פֿאַרטיפּט געוואָרן. דאָס איז געווען אַ פֿרייַנדשאַפט אַן פֿיל ווער-
טער. ער פלעגט איר פֿאַרלייענען פֿון אַ בוך, אָדער זיי פלעגן צוזאַמען
שפּאַצירן אין גאַרטן.

שבת פלעגט זי, ווי פֿריער, פֿאַרברענגען ביי איר טאַטן.

איינמאַל, שבת צונאַכטס, ווען אין דערלופטן איז נאָך געשטאַנען דער
ריח פֿונעם בשמים־ביקסל אויסגעמישט מיטן ריח פֿון דער פֿאַרלאַשענער
הבדלה אינעם וויין, האָט יהודה אַ פרעג געטאָן זיין טאַכטער:
— וואָס מאַכט דיין זון, מיין אייניקל?

ער האָט נאָך זיין אייניקל נישט אָנגעזען מיט די אויגן, ויין פֿוס איז
נאָך נישט איבערגעטראָטן די לאַגאַליאַנאַ. רחל האָט געוואוסט, ווי ער
לעבצט אַנצוקוקן דאָס יינגל. זי האָט אָבער מוראַ געהאַט עמנואלן אַרויסצו-
טראַגן פֿון דער גאַליאַנאַ. הגם דאָס קינד איז געווען אירס, וואָלט זיך אל-
פֿאַנסאַ שטאַרק באַליידיקט, ווען זי וואָלט דאָס קינד כאַטש אויף אַ שעה,
אַן זיין דערלויבעניש, אַרויסגעטראַגן.

זי האָט מיט אַ ציטער אין האַרצן געשפּירט, אַז דער טאַטע וויל פֿאַר-
פירן מיט איר אַן אָפּנהאַרציקן געשפּרעך, און זי האט אויף זיין פֿראַגע
לייכט פֿאַרזיכטיק, מיט אַ געוויסן שטאַלץ אָפּגעזענטפערט:
— עמנואל איז געזונט און געניסט פֿון גאָטס חסד.

יהודה'ן איז געווען שווער צו פארפירן מיט איר אַ שמועס, אָבער ער האָט צונויפגעזאַמלט אַלע זיינע כוחות און געזאָגט:

— דיין זון, מיין אייניקל, דאַרף נאָך האָבן גענוג חסד אויף להבא. און היות רחל האָט אים אָנגעקוקט מיט שטוינונג, האָט ער פאַרגע-
זעצט:

— ווען ער וואָלט געווען בלויז אַלפאַנסאַס זון, וואָלט אים קיין שום געפאַר נישט געדראָט; עס וואָלט אים נישט געדראָט קיין שום געפאַר, ווען ער וואָלט געווען בלויז דיין זון. די סכנה שטעקט אין דעם, וואָס ער איז דיין זון און אויך אַלפאַנסאַס. אַלס אַלפאַנסאַס זון האָט ער אַ גרויסע צוקונפט. דאָס ווייסן אַלע און זענען דערמיט מסכים. אָבער אַ סך זענען נישט צופרידן פון דעם, וואָס דיין זון דערוואַרט אַזאַ גרויסע צוקונפט. און צווישן די פאַרזאַמלטע אין בורגאָס־שלאָס זענען אַ סך קעגן. מ'וואָרט האָבן נישט קיין שום כוחות זיך קעגנצושטעלן. אונדזער איינציקער כוח — איז האָפן אויף גאָט.

רחל איז אינגאנצן צעטומלט געוואָרן פון איר טאָטנס רייד. יהודה האָט איר דאָך שוין דערקלערט וועגן אַלפאַנסאַס כוונות — דאָס קינד צו טויפן, און ער איז זיכער, אַז אין דער הינזיכט וועט ער מיט קיינעם זיך נישט רעכענען און נישט איינגיין אויף קיין שום הנחות. און זי אליין האָט שוין לאַנג שלום געמאַכט מיט דעם וואָזיקן געדאַנק. אָבער מיטאַמאָל האָט זיך אין איר באַווסטזיין דערוועקט דער געדאַנק וועגן דעם חטא, וואָס זי נעמט אויף זיך, ווען איר עמנואל וועט באַשפּריצט ווערן מיטן געצנ-דינערישן וואַסער. ניין, איר טאַטע קען נישט אַלפאַנסאַסן. אַלפאַנסאַס האָט זי ליב. אַלפאַנסאַס האָט זיך מיט איר צונויפגעוואָקסן. קיינמאַל וועט ער איר אַוועלכע גייסטיקע ליידן נישט פאַרשאַפן. זי האָט מיט אַ רחמנותדיקן טאָן זיך אָפּגערופן:

— אַלפאַנסאַס האָט בלויז איין־איינציק מאָל מיט מיר גערעדט, אַז ער וויל אונדזער עמנואלן טויפן. איך גלויב, אַז ער האָט זיך שוין געוויס דער-פון אָפּגעזאָגט.

יהודה האָט נישט געוואָלט זי פולשטענדיק אַנטוישן, אָבער ער האָט דערין נישט געגלויבט. ער האָט געזאָגט:

— אַלפאַנסאַס האָט צוגעגרייט פאַפירן, אַז ער באַשטימט דיין זון אַלס גראַף פון אַלמעדיא. איך קאָן זיך נישט פאַרשטעלן, אַז אַ געוויסע דאַמע, וועלכע האָט דעם קעניג געבוירן בלויז טעכטער, וואָל דערויף איינגיין. אַלפאַנסאַס איז אַ מוטיקער מאַן און שום פאַרזיכט. ער איז נישט געניגט

צו טראכטן, אז א הויכגעשטעלטע, זיינע א נאענטע דאמע זאל זיין פּעיק אויף א פארברעכן, אבער איך מייך, אז ער לעבט אין טעות.

רחל איז בלאס געווארן. זי האט זיך דערמאנט א סך מעשיות וועגן ביזע אייפערזיכטיקע פרויען, וועלכע האבן די געליבטע שקלאפניס פון זייערע מענער געמאטערט און אומגעבראכט. אויך די אור-מוטער שרה, וועלכע איז געווען גוט און פרום, צי האט זי נישט אויס שנאה און אייפער-זיכטיקייט פארטריבן די קעפס-פרוי הגר מיט איר קליינעם ישמעאל אין מדבר, כדי זיי זאלן דארט אויסגיין פון דורשט?

רחל האט געשוויגן א לענגערע צייט, דערנאך האט זי געזאגט:

— אלזא, וואס איז דיין עצה, מייך פאטער?

יהודה האט געענטפערט.

— עס וואלט גוט געווען מיר זאלן אנטלויפן, דו, איך און דיין קינד. אבער דאס וואלט געווען געפערלעך. מיר זענען אנוועוודיקע מענטשן, אונדז איז זייער שווער זיך אויסצובאהאלטן. חוץ דעם, איז דאס פאלק איצט שטארק אויפגערעגט, ווייל עס טראכט און גרייט זיך צו מלחמה און אין יעדן פרעמדן זעט עס א שונא.

רחל האט מיט אירע בלאסע ליפן געפרעגט:

— צי זאל איך אנטלויפן פון אלפאנסאן?

— נאך נישט — האט יהודה זי בארואיקט — איך האב דאך דיר אקארשט געזאגט, אז דאס וואלט געווען געפערלעך. ס'איז בעסער דאס קינד אליין פארבאהאלטן אין א זיכער ארט.

רחל האט געענטפערט און מען האט געקאנט זען, ווי איר גאנצער גוף האט זיך קעגנעשטעלט:

— איך זאל דאס קינד פארבאהאלטן פאר אלפאנסאן?

יהודה האט פארזיכטיק, בארואיקנדיק זי, געזאגט:

— דיין אלפאנסא ווייסט אליין נישט, אז ער קאן דאס יינגל נישט באשיצן. דאס יינגל איז אויסער סכנה בלויז אין אלפאנסאס קעגנווארט. אבער אלפאנסא גייט אויף מלחמה און קאן דאס קינד מיט זיך נישט מיט-נעמען. קיינער קאן אין קאסטיליע דאס קינד נישט באשיצן. דו וועסט ראטעווען דאס לעבן פון אונדזער עמנואל, ווען דו וועסט זיך מיט אים שידוך, בעת עס גייט אן די מלחמה. — אזוי ווי זי האט געשוויגן, האט ער פארגעזעצט: — איך האב דאס קינד געקאנט אוועקנעמען אן דיין דערלויבעניש און דערנאך דיר דערקלערן, פארוואס איך האב אזוי גע-האנדלט און איך בין זיכער, אז דו וואלסט מיך פארשטאנען און וואלסט

מיר מוחל געווען. אבער דו ביסט דאך אן איבן עזרא. איך וויל פון דיר קיין זאך נישט פארבארגן און נישט אוועקנעמען פון דיר די פארנאנט-ווארטלעכקייט. איך בעט דיר בלויז אלץ גוט באטראכטן און דערנאך מיר זאגן: זאל אזוי געשען, אדער עס זאל אזוי נישט געשען.

אין גרויס צער האט רחל געזאגט:

— דו ווילסט דאס קינד ארויספירן פון קאסטיליע? — און נאכ-אמאל — דו ווילסט עמנואלן ארויסשיקן פון קאסטיליע?

יהודה האט געזען איר גרויס צער, האט ער אויף איר רחמנות גע-קריגן און צו איר געזאגט מיט א צערטלעכער שטים, עטוואס שטאמלענ-דיק פון אויפרעגונג:

— האב נישט קיין מורא, רחל מיין טאכטער. פארלאז דיר אויף מיר. דאס קינד וועט צונעמען א זיכערער מאן, דער זיכערסטער און געטרייס-טער, וואס איך קען. קיינער וועט נישט וויסן, ווו דאס קינד געפינט זיך, אחוץ דעם דאזיקן מאן. ס'טאר נישט זיין אין טאלעדא קיינער, וואס זאל קאנען דעם קעניג זאגן ווו דאס קינד געפינט זיך. ווען ער וועט דיר דראען, ווען ער וועט פון דיר פאדערן אן ענטפער, זאלסטו אים זאגן, אז דו ווייסט פון גארנישט, און דאס וועט זיין אן אמת.

און זענדיק, ווי רחל זיצט הילפלאז, אפהענטיק, האט ער געזאגט:

— אויף אזא אופן וועט דיין קינד נישט זיין אין סכנה, און דו אויך נישט, מיין טייערע רחל. דער איינציקער, וואס וועט זיין אין סכנה, דאס בין איך. איך וויל דאס ינגל, דיין זון און מיין אייניקל, ראטעווען, ווען דער קריג וועט זיך ענדיקן, ווען אין לאנד וועט רואיק ווערן, ווען אל-פאנסא וועט זיך בארואיקן, האן ברענגען מיר אים צוריק.

ער האט לאנג געווארט אין שווייגעניש. נאכדעם פארגעזעצט:

— איך וויל נישט, מיין טאכטער, אז דו זאלסט נעמען דעם קלענסטן אנטויל אין דער זאך. דו הארפט גארנישט וויסן, ווי אזוי די זאך קומט פאר. איך בעט דיר בלויז: זאלסט נישט זאגן — ניין, פאר דעם איבעריקן בין איך פאראנטווארטלעך.

א קורצע צייט האט רחל געטראכט, וועלדיק פארשטיין די סיבה, פארוואס איר פאטער וויל אויף זיך נעמען אלפאנסאס צארן. זי האט געווסט, ווי שרעקלעך אלפאנסאס איז, בעת ער איז אין כעס. עס איז נישט אויסגעשלאסן, אז אריינפאלנדיק אין צארן וועט ער איר טאטן דערהרגענען. דאס אלץ נעמט איר טאטע אויף זיך, כדי עמנואלן צו ראטעווען. און צוליב סודותפולע סיבות האט ער זיך אליין אפגעזאגט

אנצוקוקן דאָס קינד. ער איז דרייסט, דער שכל-הישר, מיט וועלכן גאָט האָט אים באַשאַנקען, באַזיגט תמיד זיינע געפילן. זי איז אויף דעם נישט פעיק, זי טאָר זיך נישט פאַרלאָזן אויף אירע געפילן. צי האָט זי זיך מיט אַ האַלבער שעה צוריק נישט געפילט גליקלעך, געשיצט אונטערן צודעק פון גורל? און איצט שרעקט זי זיך פאַר איר קינד און פאַרן מאַן. אויב זי וועט זיך איצט אַפּזאָגן עמנואלן אַוועקצושיקן, צי שטעלט זי נישט אין סכנה זיין לעבן? און אז זי וועט אים אַוועקגעבן, צי וועט זי נישט פאַרלירן די ליבע פון איר מאַן? פונקט ווי מען וואָלט דאָ צו איר גערעדט, האָט זי דערהערט די ווערטער פון איר חבטע לאילא: „אַרעם קינד“.

זי האָט זיך באַמיט צונויפצוזאַמלען אין זכרון פאַרשידענע אַפּגעריי-סענע עפּיזאָדן פון איר לעבן. דער אַפּשייד מיט עמנואלן וועט לאַנג נישט דויערן. אַלפּאַנסאַ דאַרף עס פאַרשטיין. אַלפּאַנסאַ איז דאָך איר נישט פרעמד.

נאָך אַ לאַנגן שווייגן האָט זי געזאָגט:

— זאָל אַזוי געשען, ווי דו האַלטסט פאַר נייטיק, מײן פאַטער. אַרויסזאָגנדיק די דאָזיקע ווערטער, איז זי געפאַלן אין חלשות. פאַרענדיק זיך אַרום רחלען, האָט יהודה געטראַכט: פונקט דאָס זעלבע האָט מיט איר פאַסירט דעמלט, ווען איך האָב זי איבערצייגט זי זאָל גיין צום קעניג. ער האָט צו איר געפילט אַן אומבאַגרענעצטע רחמנות און גלייכצייטיק האָט ער זי מקנא געווען. אים, יהודהן, איז פאַרבאַטן צו פאַלן אין אַנמאַכט. ער מוז זיינע לידן איבערטראַגן אין זיין פולן באַווסטזיין.

אַלפּאַנסאַ איז געווען אויפן וועג פון בורגאָס קיין טאַלעדאָ. עס האָבן אים באַגלייט דער אַרציבישאָף דאָן מאַרטין, דער ריטער בערטראַן דע באַרן און דער נושא-כלים אַלאזאר.

דאָס לאַנד, דורך וועלכן זיי זענען פאַרבייגעגאַנגען, האָט זיך גע-גרייט צו מלחמה. אויף אַלע וועגן האָבן זיך געצויגן יונגע מענער צו די שלעסער פון זיינע וואַסאַלן. קליינע באַוואַפנטע גרופּן האָבן זיך גע-לאָזן צו דרום. אַלפּאַנסאַ און זיינע באַגלייטער האָבן זיי באַטראַכט פאַכ-מענעריש; מונטערע אויסרופן און שפּאַסן זענען געפלויגן פון אַלע זייטן, סיי פון די הערן, סיי פון די קינפטיקע זעלנער.

דער קעניג איז געווען פריילעך, ווי א יונג פערדל. ער האָט זיך גע-
 פרייט צוליבן קריג, ער האָט זיך געפרייט, וואָס ער וועט זען זיין זון,
 זיין ליבן ממזר סאנטשאָ, דעם גראָף פון אַלמעדאָ. ער האָט געשפירט צו
 זיין זון אַ פריילעכע קרעפטיקע, פאַטערלעכע ליבע. דער קליינער סאַנטשאָ
 דאַרף עס אויך שפירן, ער אַליין איז אויסגעוואַקסן אַן אַ פאַטער. צו דריי
 יאָר איז ער געוואָרן קעניג און קליינער האָט נישט געוואַגט צו מאַכן ערנ-
 סטע פאַרוורפן דעם יינגל, וועלכער איז שוין געווען קעניג. ער וועט
 נישט דערלאָזן, אַז דאָס קינד זאָל זיך האַלטן ביים מוטערס קליידל. ער
 דאַרף שפירן זיין פאַטערס האַנט. ווי גאָר ער וועט קומען צוריק, וועט
 ער גלייך אויף אים אַרויפלייגן זיין האַנט, שוין גלייך דעם ערשטן טאַג
 וועט ער סאנטשאָן טויפן. רחל וועט אים פאַרשטיין, אויך זי מוז געניסן
 פונעם חסד, ווען עס זאָל אַפילו אויסקומען אַנצווענדן שטרענגע מיטלען,
 אָבער זי וועט אים דאַנקבאַר זיין.

ער איז אַריינגערטן קיין טאַלעדאָ, זיך אָפגערייניקט, איבערגעטאָן
 און אַוועקגערטן צו רחלען. «אלאפּיא, זיי געבענטשט», האָט אים שוין
 פונדערוויינטס באַגריסט דער אויפשריפט אויפן טויער. ביים אַריינגאַנג
 איז געשטאַנען רחל. לעבעדיק, שטאַלץ און צערטלעך האָט ער זי צוגע-
 צויגן צו זיך. זי האָט זיך געשפירט גליקלעך, וואָס ער איז שוין ווידער
 נעבן איר. האַלטנדיק זיין האַנט פעסט אויף איר פלייצע, זענען זיי ביידע
 אַריין אין שטוב. ער האָט אַראָפגענומען זיין האַנט, באַטראַכט זי פון קאַפּ
 ביז די פיס און מיט אַ פריילעכן, גליקלעכן שמייכל האָט ער צו איר גע-
 זאָגט:

— און איצט צום קליינעם סאנטשאָ.

— ער איז נישטאָ — האָט רחל אָפגעענטפערט.

אלפאַנסאָ האָט געמאַכט אַ קליינעם טראַט צוריק, ער האָט גאַרנישט
 פאַרשטאַנען ער האָט געשטוינט.

— וווּ איז ער? האָט ער געפרעגט מיט ביזן פאַרדאַכט. — איז דאָס
 קינד געווען אין קאסטיליא?

זי האָט זיך אָנגענומען מיט מוט און דרייסט, עס זאָל שטימען מיט דער
 ווירקלעכקייט האָט זי געזאָגט:

— איך ווייס נישט.

זיינע אויגן זענען אנגעגאַסן געוואָרן מיט צאַרן, וואָס איז איר געווען
 גוט באַקאַנט.

— דו וויסט נישט, ווו מיין קינד איז? — האָט ער געפרעגט מיט אַ ווילדער שטימ.

— אין זיכערקייט — האָט רחל אָפגעענטפערט. — אונדזער זון איז אין זיכערקייט. דאָס איז אַליק, וואָס איך ווייס. מיין פאָטער האָט אים אוועקגעטראָגן אין אַ זיכער אַרט.

אלפאָנסאַ האָט זי אַ כאַפּ געטאָן פאַרן אַרעם אוי, או זי האָט ארויסגע-לאָזן אַ קליינעם געשריי. ער האָט זי אָנגעכאַפט פאַר דער פלייצע און גע-שאַקלט. צוגערוקט זיין פנים נאָענט צו איר פנים, האָט ער זי באַשאַטן מיט ביזע רייד:

— דו האָסט מיין זון, מיין זון סאַנטשאַ אוועקגעגעבן דיין טאָטן? ער האָט זיין הייליקע שבועה געבראַכן, דער דאָזיקער כלב, און דו האָסט דערצו דערלאָזן? האָסט אים נאָך אַפּשר צוגעהאַלפּן?

מיט גרויס אָנשטרענגונג האָט רחל געענטפערט:

— איך האָב נישט געהאַלפּן, איך האָב מיין פאָטער דאָס קינד נישט אוועקגעגעבן, אָבער איך ווייס און זאָג עס דיר: מיין פאָטער איז גערעכט. אין אלפאָנסאַס מאַרד האָבן געשווימלט זלזולים און קללות פון די פויפּטלעכע ענציקלעס קעגן ייִדן, שנאה דרשות פון די גייסטלעכע: דעם טיילוּס זרע, שטורעם-פּויגל פון שטן. ער האָט צונויפגעפּרעסט זיין האַנט און זיך פאַרמאַסטן מיטן פּויסט.

זי איז געשטאַנען פאַר זיינע אויגן.

זי האָט איר ברוסט און איר קאַפּ איבערגעבויגן אויף צוריק, און די האַנט האָט זי לייכט אויפגעהויבן גישט אויס מורא, נאָר כדי זיך צו ווערן. אויף איר בלאַס פנים זענען נאָך גרעסער געוואָרן אירע בלוי-גרױע אויגן, וואָס האָבן אויף אים געקוקט. איז זי איז געווען שטוינונג, שרעק, אַנטויר-שונג, אויפּרעגונג, צאָרן, דאָגה, ליבע. דאָס אַליק, וואָס אירע ליפּן האָבן נישט אַרויסגעזאָגט, אַפּשר דערפאַר, ווייל זיי האָבן דאָס נישט געקאָנט אַרויסזאָגן, — דאָס אַליק האָט אַרויסגעזאָגט איר בליק און אירע זשעסטן מיט זאָג העפטיקייט, או ער, אלפאָנסאַ, וואָס האָט מיט די אויגן באַנומען וועלט און מענטשן, האָט קעגן זיין ווילן אַליק דערשפּירט און פאַרשטאַנען. ער האָט אַראָפּגעלאָזט די האַנט, געוואָרטשעט ביז און מיט פאַראַכ-טונג.

— איר, ייִדן, איר האָט ביי מיר דאָס קינד אוועקגעגעבעט — האָט ער געזאָגט — אַזוינס האָב איך זיך גאַרנישט געקאָנט פאַרשטעלן.

ער האָט געלאַכט מיט אַ הילכיקן, אָפּגעריסענעם, העסלעכן געלעכט־
טער, וואָס האָט רחלען ווי מיט אַ מעסער געשניטן דעם קאָפּ.
ער האָט זיך ראש אויסגעדרייט, פאַרלאָזט דאָס הויז און אַוועקגעריטן
צוריק קיין טאַלעדאָ.

ער האָט באַפוילן יהודה זאָל קומען צו אים אין שלאַס.
— דו האָסט אלזאָ דיין שבועה געבראַכן — האָט ער אים גלייך
געמאַלדן.

— איך האָב מיין שבועה נישט געבראַכן, הער קעניג — האָט יהודה
געענטפערט. — עס איז מיר שווער אַזא שלעכטע שבועה צו האַלטן,
אַבער איך האָב זי געהאַלטן. איך האָב מיין אייניקל נישט געמאַכט פאַר
קיין ייד, זאָל מיר גאָט מוחל זיין מיין פאַרברעך.

— דו האָסט מיין זון צוגעגנבעט, דו קלב איינער! — האָט ער גע־
רעוועט. — דו האַלטסט אים וואָס משכון. דו ווילסט מיך צווינגען, איך
זאָל זיך אָפּזאָגן פון קריג, כדי צו פאַרהיטן דייעע מוסולמענער. קלב!
פאַרעטער! איך וועל דיך הייסן אויפהענגען!

— קיינער האלט נישט דיין זון וואָס משכון, הער קעניג — האָט
יהודה שטיל געענטפערט. — דיין זון געפינט זיך אין זיכערקייט. ער איז
געשיצט פונעם קריג, פון די קריסטן און מוסולמענער. דאָ, אין טאָג־
לעדאָ, געפינט זיך דאָס קינד אין אַ סכנה, ווען דיין מאַיעסטעט וועט
דאָ נישט זיין. באַטראַכט זיך דאָס גאַנץ רואיק, הער קעניג, און דו וועסט
אַליין קומען צום זעלבן באַשלוס. איצט איז דאָס קינד אין זיכערע הענט.
רחל ווייסט נישט, ווו עס געפינט זיך. דאָס איז פאַר איר אַ שווערע אי־
בערלעבונג. אויך איך ווייס נישט גענוי, און דאָס קאַסט מיך אויך
געזונט.

און מיושבדיק, מיט הכנעהדיקער דרייסטקייט, האָט ער צוגעגעבן: —
איך פאַרשטיי פאַרוואָס דו ווילסט מיך הענגען. אַבער דערמיט וועסטו
שטום מאַכן מיין מויל, וואָס וועט דיר נישט קאַנען איבערגעבן, ווי עס
האַלט מיט דיין זון. — און מיט יראת־הכבוד און ערנסט האָט ער אויס־
גערופּן: — ווען די מלחמה וועט זיך פאַרענדיקן און די סכנה וועט
אַריבער, דעמלט ברענג איך דיר דיין קינד צוריק. איך פאַרזיכער דיר,
הער קעניג, איך האָב נאָך מיין אייניקל נישט אָנגעקוקט פאַר די אויגן
און איך וויל אים זען איידער איך וועל שטאַרבן. אויך פאַר רחלן וועט זיין
שווער דאָס קינד צו פאַרלירן.

אלפאנסא האט מיט פארביטערונג געזען, אז ער איז דאָ הילפלאַז.
מיטן ייד איז ער געקניפט און געבוידן, דער ייד האלט אים אויף
א שטריק.

נישט אַרויסרעדנדיק קיין איין איינציק וואָרט, האָט ער מיט צאָרן
און מיט אַ באַפעלערישן זשעסט געהייסן יהודה פאַרלאָזן דעם זאַל.
ווען ער האָט זיך אַ ביסל באַרואיקט, האָט ער צו זיך געזאָגט, אַז
יהודה האָט אפשר באַמת נישט אַוועקגעגנבעט זיין זון אויס רשעות.
רחל האָט אים נישט אָפגענאַרט. זי ווייסט געוויס נישט, וווּ דאָס קינד
איז פאַרבאָהאַלטן און לויט אַלע וואַרשיינלעכקייטן וואָלט זי דאָס קינד
אַזוי לייכט יהודה נישט אָפגעגעבן.

פאַר אים איז געשטאַנען דאָס בילד פון דער שוויגנדיקער רחל,
בעת ער האָט זי געזידלט. ער האָט נישט געקאַנט אַרויסרייבן פון
זינע געדאַנקען אירע צאַרנדיקע, טרויעריקע, צאַרטע זשעסטן. מיט קינד-
דערישן צאָרן האָט ער זיך באַמיט זי אַרויסצושלאָגן פון קאַפּ. איינס נאָכן
אַנדערן, מיט דייטלעכער בייזוויליקייט האָט ער אַרויסגעבראַכט אין זיין
זכרון אירע זשעסטן, איר אַרט רעדן, וואָס אים זענען זיי נישט געווען
שטאַרק אָנגענעם. זי האָט זיך נישט גוט געפילט, ווען ער פלעגט זי
אַרויפזעצן אויף אַ פערד און גאַלאַפירט זייט ביי זייט מיט איר. אפילו
אויף זיינע הינט, אויף זינע פאַלקן האָט זי קיין אַכט נישט געלייגט.

„ווער עס האָט פיינט חיות, און וועמען חיות האָבן פיינט, דער איז
פאַרשאַלטן.“ — און די, וואָס זאָגן אַזוי ווענען גערעכט. זי האָט נישט
קיין אויג און נישט קיין האַרץ פאַר זיינע ריטערישע מעלות, פאַר זיינע
קעניגליכע פעיקייטן. אַדרבא, זי קוקט אויף דעם מיט פאַרדאַכט. זי
האָט פיינט מלחמה, זי באַלאַנגט צו די שוואַכע, צו די פחדנים, וועלכע
שטערן בלויז די דרייסטע צו גיין אויפן וועג, וואָס איז אָנגעצייכנט דורך
גאָט אַליין. אין עצם איז זי העסלעך און איז דורך און דורך אַ יידישקע.
זי האָט אַוועקגערויבט ביי מיין זון די טויפונג, די ברכה פון גאָט און
אויסלייז פון דער נשמה.

ער האָט זיך פאַרטיפט אין זיינע געשעפטן, אינספעקטירט זעל-
נער, געפירט אונטערהאַנדלונגען מיט באַראַנען, מיט קאַמאַנדירן, גע-
געסן און געטרונקען מיטן אַרציבישאָף און מיט בערטראַנען.
עס איז אָנגעקומען דער אָונט און דערנאָך די נאַכט. עס האָט אים
ווידער געצויגן צו רחלן. נישט איר קערפער האָט אים געצויגן. ער
האָט איר געוואַלט אַרויסזאָגן אַליץ, וואָס עס וויקלט זיך אים אויפן

הארצן. ער האָט געוואָלט אַרײַנזאָגן אין אין רײן, אומשולדיק, שעמעוודיק פנים אַלץ, וואָס ער טראַכט וועגן איר. אָבער ער איז געבליבן בײַ זײן קינדערישן שטאַלצן באַשלוס, און וויפל מאָל עס האָט אים צו איר נישט געצויגן, האָט ער זיך נישט גערירט פון זײן שלאָס.

און אויפן זעלבן אופן איז אַריבער דער נאַענטסטער טאָג.

אָבער מיטן אַנקום פון דער צווייטער נאַכט, איז ער אַוועקגעריטן אין דער גאַליאַנאַ. ער האָט דעם קנעכט איבערגעלאָזט זײן פּערד און נישט הייסנדיק זיך אַנמעלדן, איז ער אַוועק דורכן גאַרטן. ער איז געווען צופרידן, וואָס מען האָט, לויט זײן באַפעל, פאַרשאַטן די ציסטערנעס פון רבי חנן. ס'האָט אים אויך הנאה געטאָן, וואָס דאָס גלאַז פון דער מזוזה איז נאָך אַלץ געווען צעבראַכן.

ער איז געשטאַנען פאַר רחלן. זי האָט אויפגעלעבט. ער איז געווען צוגעגרייט אַרײַנצוזאָגן איר אַלץ, וואָס ער טראַכט אויף לאַטיין, אויף אַראַביש, כדי זי זאָל אים בעסער פאַרשטיין. אָבער ער האָט גאַרנישט גע- זאָגט. ער איז געווען אַנגעבלאָזן און געשוויגן.

ערשט שפעטער, אין בעט, איז ער צו איר צוגעפאלן מיט אַ געוואָל- דיקער תאוּוה. שנאה, ליבע, פאַרלאַנג — אַלץ האָט זיך אין אים אויס- געמישט. ער האָט געוואָלט, זי זאָל דאָס אַלץ שפירן. זי האָט עס, פאַר- שטייט זיך, געפילט, און דאָס האָט אים פאַרשאַפט פאַרגעניגן.

אַ מוסולמענישע דעלעגאַציע איז אַנגעקומען קיין טאַלעדאָ, איבער- צוגעבן דעם קעניג פון קאַסטיליע אַ שליחות פון קאַליף. אין דער שלי- חות איז געזאָגט געוואָרן, אַז די דעלעגאַציע וועט דערמאַנען דעם קעניג וועגן זײן אַפמאַך מיט סעויליע. מען האָט אַלזאָ אין בורגאָס ריכטיק זיך משער געווען, אַז דער קאַליף וועט נישט אַרײַנטרעטן אין קריג, אויב דאָן אַלפאַנסאָ וועט נישט ברעכן דעם וואַפנשטילשטאַנד מיט סעויליע.

דאָן מאַנריקע דע לאַראַ און אַלע אַנדערע ראַטגעבער זענען געווען שטאַרק צופרידן, וואָס קאַסטיליע און אַראַגאָן וועט נישט אויסקומען זיך צו פאַרמעסטן מיט דער גאַנצער מאַכט פון די קאַליפן. דער אַנקום פון דער דעלעגאַציע איז פאַר דאָן ראַדריגען געווען אַ שטראַל אין זײן שטימונג. אויב אַלפאַנסאָ וועט זיך צוימען און וועט טאַקטיש באַהאַנדלען די דעלעגאַטן, דעמלט וועט זיך די מלחמה באַגרענעצן צו שלאַכטן און

צוזאמענשטויסן מיט די עמירן פון קארדאווע און סעוויליע און וועט נישט פארטרינקען אין בלוט און נויט דעם גאנצן האלב-אינדזל.

דער קעניג איז אבער נישט שטארק געווען צופרידן מיטן אַנקום פון דער דעלעגאציע. ער איז געווען אומגעדולדיק און אויפגערעגט. ער וואלט שוין גערן געוואלט האָבן הינטער זיך סיי טאַלעדאָ און סיי דעם שלום. אויך די לאַגאַליאַנאַ וואלט ער שוין געוואלט האָבן הינטער זיך. ער וואלט שוין ענדלעך געוואלט אָנהייבן די לאַנג-געוונטשענע מלחמה. און דאָ קומען גאָר די באַשניטענע, כדי צו פלוידערן און אונטערהאַנדלען. ער האָט שוין אין בורגאס גענוג הנחות געמאַכט, און איצט האָט ער נישט קיין שום חשק צו געבן יאַקוב אַלמאַנסורן הכנעהדיקע הבטחות. ער האָט געהאַט בדעה די דעלעגאציע גראָב אויפצונעמען, אָדער אינ-טאַנצן זי נישט אויפנעמען.

דער ארציבישאָף און בערטראַן האָבן אים צוגעגעבן היץ. דאָקעגן דאָן מאַנריקע און דער קאַנאָניק האָבן פילזייטיק באַטראַכט די ליכ-טיקע זייטן, וואָס די דעלעגאציע טראַגט אַריין אין דער געשאַפענער לאַגע. דאָן מאַנריקע איז אַוועק צום קעניג און מיט ערנסטע ווערטער אים געוואָרנט, אַז דער וווילשטאַנד פון דער מלוכה און פון דער גאַנ-צער קריסטלעכער וועלט פאָדערט, ער זאָל איינגיין אויף זייערע גינסטי-קע פאַרשלאַגן, כדי אויסצומיידן געפערלעכע שריט. אויב ער, דער קעניג, וועט זיך קווענקלען, אויב ער וועט יאַקוב אַלמאַנסורן באַליידיקן אָנשטאַט אים צו מאַכן אַ פיינעם קבלת-פנים, דעמלט וועט ער די גאַנצע אַרמיי פונעם מערב-איסלאַם אַראַפברענגען קיין אַנדאַלוזיע און, האַבנדיק פאַר-רויס צוגעגרייט אַ קריגס-פלאַן, וועט ער ברעכן דעם אַפמאַך, וואָס ער האָט אין בורגאס פייערלעך אונטערגעשריבן.

אַלפאַנסאָ האָט זיך לאַנג און עקשנותדיק קעגנגעשטעלט, אָבער היות דאָן מאַנריקע איז נישט אָפגעשטאַנען, האָט ער סוף כל סוף באַשטימט די שעה פון אויפנעמען די דעלעגאציע.

מיט דער מוסולמענישער דעלעגאציע האָט אָנגעפירט דער פרינץ אבול-אסבאַג, אַ קרוב פון קאַליף, וועלכער איז זייער שיין אַרויסגעטראַטן. אַלפאַנסאָ האָט אים אויפגענומען אין דער אַנוועזנהייט פון זיינע ראַטגע-בער און גראַנדן, אינעם גרויסן פרעכטיקן זאַל, ווו די ווענט זענען געווען באַהאַנגען מיט טעפּיכער און פאַרשידענע פענער.

עס זענען פון ביידע זייטן געהאַלטן געוואָרן לאַנגווייליקע צערע-מאַניע-דרשות. אַלפאַנסאָ איז געזעסן מעשה פירשט אויף אַ דערהויבע-

בעם שטול און זיך צוגעהערט צו דער פייערלעכער פליידעריי. ער האָט געזען דאָס פאַרזושטע פנים פונעם אַרציבישאָף, דעם לץ בערטראַן און דעם פאַרדאגהטן ראָדריגע. זיין בליק האָט געזוכט דעם ייד, וועלכער איז מסתם באַשיידן געזעסן ערגעץ אין די הינטערשטע רייען. דער דאָ-זיקער יהודה איז שולדיק, וואָס ער, אַלפאַנסאָ, פריער דער ערשטער ריטער פון דער קריסטלעכער וועלט, פאַרנעמט איצט אַ קלאַגעדיק אַרט הינטער ריטשאַרדן פון ענגלאַנד. מיט דעם דאָזיקן „מעלעק ריק“ סטראַ-שען די מוסולמענישע ווייבער זייערע קינדער. און וואַרשיינלעך, צו-ליב געוויסע אינטריגעס פון דאָן יהודה, שיקן צו אים איצט די מוסול-מענער אַ שליח אים צו וואַרענען. זיינע עצות מיט די כיטרע שפיצלעך האָבן אים פאַרדרייט דעם קאַפּ, מוז ער איצט אויסהערן די דרשות פון די באַשניטענע, אָבער זאָלן זיי נישט צו זיכער זיין, סיי דער ייד און סיי זיינע אַלטע פאַרזיכטיקע באַלעבאַטיים. זיין אינערלעכע שטים קאַנען זיי נישט דערשטיקן. בלויז די דאָזיקע שטים וועט ער פאַלגן.

דער פרינץ אבול-אסבאג איז אַרויסגעטראָטן, טיף זיך פאַרנייגט און אָנהויבן פאַרצולייענען זיין שליחות. דער פרינץ איז געווען אַן אויסגעפאַשעטער זקן; דער בלויער מאַנטל פון אַ געזאַנדטן איז אויף אים גוט געזעסן. ער האָט גערעדט רואיק און די אַראַבישע ווערטער האָבן פליסיק און דייטלעך זיך געגאַסן פון זיין מויל.

דער הערשער פון די מערבדיקע גלויביקע, האָט ער אויסגעפירט, האָט גע-הערט וועגן די גרויסע קריג-הכנות פונעם הער קעניג פון קאַסטיליע, דער קאַליף גלייבט, אַז די דאָזיקע הכנות זענען נישט געצילט קעגן זיין וואסאַל דעם עמיר פון סעוויליע, וועלכער איז געשיצט דורכן וואַפנ-שטילשטאַנד. ליידער, האָט זיך לעצטנס אין די קריסטלעכע לענדער פאַרשפרייט די פאַרברעכערישע משוגענע תורה, אַז אַן אַפמאַך, וואָס איז געווענדעט קעגן די אינטערעסן פון די קריסטלעכע פריסטער, איז פאַר די קריסטן נישט גילטיק. קריסטלעכע פירשטן פון נאַענטן מזרח האָבן, שטיצנדיק זיך אויף דער דאָזיקער לערע, זייער חוצפהדיק געהאַנדלט. דעריבער איז דער סולטאַן סאַלאַדין געווען געצוונגען אַרויסצורופן דעם הייליקן קריג; דער אללאה האָט דעם הערשער פון מזרחדיקע גלוי-ביקע צוריק מיט טריומף אַוועקגעגעבן די שטאַט ירושלים, און די קריסט-לעכע פירשטן ברעכנדיק זייער שבועה האָבן באַצאָלט מיטן פאַרלוסט פון זייערע לענדער און מיט זייערע לעבנס.

דאָן אַלפאַנסאָן האָט געהויבן פון אַרט. אָבער ער האָט זיך געהאַלטן

קעניגלעך, הערנדיק די ערנסטע, שטרענגע רעדע. זיין מאַגער, ווי פון האַלץ אויסגעשניצט געזיכט, איז געבליבן רואיק, מען האָט אַפילו גע- קאַנט צווייפלען, צי ער פאַרשטייט אַראַביש. אינמיטן פון זיין רויט-בלאַנד, קורץ בערדל האָט עטוואַס געצוקט זיין לאַנג, שמאַל מויל, און די קנייטשן אויפן שטערן האָבן זיך נאָך מער פאַרטפּיט. זיינע העלע אויגן האָט ער געפירט פונעם שליח אויף דער פאַרזאַמלונג און כסדר האָבן זיי געזוכט דאָן ראַדריגען און ווידער אַמאַל יהודהן.

רעד וויפל דו ווילסט, באַשניטענער, האָט ער אין זיך געטראַכט, און פלידער וויפל די קענסט. ביל, כלב, ביל, איך ווייס, נאָ איר בייסט נישט, דו און דיין באלעבאַס, איר בלייבט אין אייער פאַרויכערטער אַפריקע, אויף יענער זייט ים. איך האָב געדולד, איך האָב געטאָן אַזאַ נדר, איך ווער נישט אויפגערעגט, איך דערלאַנג דיר נישט אין פּרצוף אַריין, וואָס דו האָסט פאַרדינט. אָבער ווען דו וועסט שוין דאָ נישט זיין, דאָן וועל איך אַנפאַלן אויף קאַרדאַווע און סעויליע, און — דעמלט וועט איר בלייבן ביים בילן און איך וועל אַפלעקן דאָס ביינדר.

דער שליח האָט ווייטער גערעדט. דער הערשער פון די מערב- גלויביקע, האָט ער דערקלערט, מאַכט אויפּמערקזאַם דעם קעניג פון קאַסטיליע, וועלכער האָט אַ שם אין דער וועלט, נאָ דער קאַליף קאַן אַ סך זאַכן מוחל זיין, אָבער אויף קיין שום אופן וועט ער נישט מוחל זיין דאָס ברעכן פון נאָן אַפּמאַך. דער קעניג פון קאַסטיליע דאַרף זיך דער- מאַנען, וואָס עס האָט פאַסירט, ווען ער האָט געהאַט פאַר זיך בלוז די אַרמיי פון סעויליע, איצט, ווען ער וועט אַ צווייט מאַל אַנפאַלן אויף סע- וויליע, וועט ער האָבן צו טאָן מיט דער אַלגעמיינער מאַכט פון די קאַליפּן, ווען דאָס דאָזיקע פּייער וועט אויסברעכן, וועט קאַסטיליע אַ סך טרערן פאַר- גיסן, כדי די פּלאַמען צו לעשן.

בעת דאָן אַלפאַנסאָ האָט אויפּמערקזאַם זיך צוגעהערט צו די ווער- טער פון שליח, האָט ער זיך גלייכצייטיק צוגעקוקט, וואָס עס קומט פאַר אין זאַל. ער האָט געזען, ווי ביידע, ראַדריגע און יהודה, האָבן מיט גרויס דאגה געקוקט אויף אים, גלייך ווי זיי וואַלטן זיך ביי אים געבעטן רחמים. יא, ער האָט אפילו באַמערקט יהודהס אַמט-צייכן, זיין ברוסט- פּלאַטע מיט דריי טורעמס, און בעת ער האָט זיך געוונדערט, וואָס ער פאַרשטייט יעדעס איינציק אַראַביש וואָרט פון דעם באַשניטענעם, האָט ער זיך גלייכצייטיק דערמאַנט אין די גאַלדענע מטבעות, וואָס יהודה האָט צו זיין גרויס פּרייד אַמאַל פאַר אים אויסגעקלאַפט און דערמיט

אוועקגעטראגן זיין געזיכט ווייט אינעם לאַנד פון די קאַליפּ. פונעם
ערשטן טאָג אָן איז ער מיטן יידן געווען שטאַרק געקניפט, טיילמאַל מיט
פרייד, טיילמאַל מיט דאגה. אָבער אַלעמאַל גענוג געווען געבונדן. ער
האַט זיך פאַר אים געשראַקן, איצט דאַרף ער מאַכן דערצו אַ סוף. ער
האַט געזען יהודהס דורסדרינגלעכע, וואַרענענדיקע אויגן, וועלכע האָבן
אים דערמאָנט רחלס אויגן. אָבער דאָס וועט דיר גאַרנישט העלפּן —
האַט ער געטראַכט. מער וועסטו מיך אויף אַ שטריק נישט האַלטן. אפילו
פון דיין פּרינץ אבול-אסבאַג וועל איך זיך נישט לאָזן די באַרד צופּן. איך
צערייס דעם שטריק.

אַ טיפּע שוויגעניש האַט געהערשט אין זאַל, בעת דער פּרינץ האַט
פאַרענדיקט. צווישן דער טויטער שטילקייט האַט געקלונגען די קלאַרע
שטים פון בערטראַן דע באַרן.

— האַט ער חוצפהדיק גערעדט, דער דאָזיקער פאַרשוין? — האַט ער
געפּרעגט אויף לאַטיין.

דער קאָסטילישער סעקרעטאַר האַט זיך מיט יראַת-הכבוד דערנעענ-
טערט צום טראַן, כדי איבערצוועצן דעם שליחות-בריוו. אַלפּאַנסאַ האַט
אים אַ ווונק געטאָן און געזאָגט:

— עס איז נישט נייטיק איבערצוועצן, איך האָב יעדעס וואָרט פאַר-
שטאַנען און איך וועל דעם דאָזיקן הער ענטפּערן, אַז אויך ער וועט יע-
דעס וואָרט פאַרשטיין.

און בעת ער האַט גערעדט פּאוואָליע אויף אַראַביש, האַט ער גע-
טראַכט, אַז ראַדריגע וועט געוויס שטוינען, ווי שטאַרק זיין אַראַביש האַט
זיך אויסגעבעסערט אין דער גאַליאַנאַ. ער האַט געזאָגט:

— זאָג דיין האַר, דעם קאַליף, אַט וואָס: לויטן באַשלוס פון מיינע
געלערנטע איז מיין אָפּמאַך מיט סעווליע מער נישט גילטיק, זינט דער
סולטאַן האַט פאַרשוועכט דעם קבר פון אונדזער דערלייזער און זינט
ער האַט געצווונגען דעם הייליקן פּאַטער מכריז צו זיין דעם הייליקן
קריג. דאָך, נישט געקוקט דערויף, האָב איך ביז איצט דעם וואַפּנשטיל-
שטאַנד געהאַלטן. אָבער איצט האָבן די חוצפהדיקע ווערטער פון דיין
האַר די חתימה צעשמאַלצן.

ער איז אויפגעשטאַנען, יונג, דרייסט, מיט אַ פירשטלעכן באַנעם,
און געזאָגט מיט אַ דייטלעכער פּריילעכער שטים:

— זאָג דיין קאַליף, ער זאַל אַריבערקומען קיין אַנדאַלוז. אויף זיינע
שיפּן מיט זיינע זעלנער. אויף דעם דאָזיקן האַלב-אינדזל וועט אים נישט

אויסקומען צו קעמפן קעגן ווילדע האַרדעס, ווי זיינע אויפשטענדלעך אויפן מזרח-גרענעץ. די מענער, וועלכע וועלן זיך אים דאָ קעגנשטעלן, זענען געשולטע קעמפער פון אַלמעכטיקן גאָט. (* Deus vult — האָט ער אויסגערופן — און דער אַרציבישאָף און אַלע אַנדערע האָבן מעכטיק צוגעהאַלפן.

איצט האָבן אַלפֿאַנסאָס קלאַרע גרויסע אויגן געשפּריצט מיט פּונ-קען, פֿאַר וועלכע אַ סך האָבן זיך געשראַקן און דאַניאַ לעאַנאָר האָט גע-קוואַלן.

— און איצט טראָג זיך אָפּ! — האָט ער באַפוילן דעם פּרינץ אַבול-אסבאג. — אַלס געזאַנדטער האָסטו דאָס רעכט דאָ צו פֿאַרבלייבן נאָך צוויי טעג. אויב דו וועסט צו יענער צייט נישט זיין אויף יענער זייט גרענעץ, וועסטו אַליין טראָגן די שולד. זיי צופּרידן, וואָס איך האָב נישט געהייסן דיר די צונג אַרויסצורייסן פֿאַר דיינע חוצפּהדיקע רייד.

דער שליח איז בלאָס געוואָרן. דאָך איז ער שנעל געקומען צו זיך. מיט העפלעכע ווערטער האָט ער זיך געווענדעט צום קעניג, ער זאָל זיין באַשלוס איבערגעבן שריפטלעך, ווייל אין קעגנפֿאַל קאָן נאָך אַמאל דער הערשער פון די גלויביקע טראַכטן, אַז דער וואַלאַה האָט אין מיין מויל צעדרייט דעם זיך פּונעם ענטפּער. אַלפֿאַנסאָ האָט מיט אַ יוגנטלעכן שמיכל געזאָגט:

— אַזאַ טובּה קאָן איך דיר טאָן.

ווען די פֿאַרזאַמלטע זענען זיך פּאַנאַנדערגעגאַנגען, האָט ער צו-גערופּן יהודהן און אים באַפוילן:

— זאָלסט אַנשרייבן דעם בריוו אויף דעם בעסטן אַראַביש, און זאָלסט נישט מילדערן מיינע רייד. דערנאָך וועל איך אונטערשרייבן. דו האָסט געוויס באַמערקט, ווי איך רעד גוט אַראַביש. דיין חתימה וועסטו שטעלן נעבן מיינער.

דאָן ראַדריגע איז געלעגן אויף זיין האַרט בעט. אַפּגעשוואַכט, דער אומעט האָט ביי אים אויסגעזויגן די קראַפט פון די ביינער. דאָס איז ער שולדיק, וואָס אַלפֿאַנסאָ האָט ווי אַן אומגעצוימט קינד צעשטערט אין בורגאָס דאָס, וואָס איז מיט גרויס טרחה אויפגעבויט געוואָרן. ווען דער

(* גאָט וויל (לאַטיין)).

קאליף וועט איצט אָנפאַלן אויף שפּאַניע מיט אַ ריזיקער אַרמיי, וועט עס זיין זיין שולד. ער האָט זיך נישט געדאַרפט פאַרלאָזן אויף מאַנריקען, ער זאָל דעם קעניג ברענגען צום שכל, ער האָט אליין געדאַרפט אָנווענדן אַלע כוחות, דעם קעניג אַלץ אויפצוקלערן.

דאָס איז פאַרגעקומען נישט אויס שוואַכקייט און נישט אויס מורא. זינט דער קעניג האָט געפירט אַ ליבע מיט רחלען, האָט אים דער אַרציי-בישאָף כסדר פאַרגעוואָרפן, און עס פעלט אים די „סעווא אינדיגנאַטיאַ“ (די שטרענגע אויפּרעגונג), מיט וועלכער עס האָבן געקלונגען די ווערטער פון די נביאים און פון די קירכן-פּריסטער. דאָן מאַרטין האָט אים מיט רעכט געזיילט. ראַדריגעס האָט זיך געלאָזט פאַרפירן פון אַלפּאַנסאַס ריטערישע, יוגנטלעכע, קעניגלעכע מאַניערן, ער האָט אַרויסגעוויזן פאַר-שטענדעניש דאָרט, וווּ מען האָט נישט באַדאַרפט קיין פאַרשטענדעניש און נישט קיין מחילה. די לעצטע וואָכן האָט ער נאָך אַ גרעסערע שולד אויף זיך אַרויפגעשלעפט. טיף אין האַרצן האָט ער אַגאַריסט דעם קעניג, ווען ער האָט זיך לעצטנס ווידער צוריקגעקערט צום זינדיקן לעבן אין דער גאַליאַנאַ. ער איז געווען זיכער, און צוליב דעם וועט דער קריג ווי-דער אָפּגעלייגט ווערן.

ער האָט געטראַכט ווי אַמאָל זיך צו ראַטעווען דורך רעליגיעזער התלהבות. ער האָט געפאַסט און זיך געפייניקט. ער האָט זיך פאַרבאָטן צו קומען אין קאָסטיליאַ איבן עזרא. זיך אָפּגעזאָגט פון די געשפּרעכטן מיט זיין קלוגן פּריינד מוסא. אָבער ער האָט נישט געקאָנט געפּינען פאַר זיך קיין שום מחילה. גאָטס חסד האָט זיך פון אים אָפּגעקערט. די טיר פון זיין לעצטן מקלט איז געווען פאַרשפּאַרט.

און איצט, אויס שוואַכקייט, האָט ער דערלאָזן, און די מלוכה זאָל אַריינטרעטן אין נאַרישן קריג. בלויז צוליב זיין אָפּגעלאָזנקייט האָט ער זיך אפילו נישט באַמיט צו באַאיינפלוסן דעם קעניג ער זאָל געבן אַ מער שכלדיקן ענטפער דעם קאליף. ווען ער וואָלט מיט אים גערעדט, וואָלט ער אויך געדאַרפט באַרירן די פּראָגע וועגן זיין ליבע מיט רחלען. ער האָט זיך פשוט געשראַקן צו נעמען אויף זיך אַזאַ ראַל.

קינמאַל אין זיין לעבן האָט ער אַזאַ האַרצווייטיק נישט איבערגע-לעבט. אין אים האָבן געהילכט די ווערטער פון אַבעלאַר:

„דאָס זענען געווען טעג, ווען איך האָב זיך דערוויסט, וואָס עס הייסט ליידן, וואָס עס הייסט זיך שעמען און וואָס עס הייסט צווייפלען.“

ער האָט זיך אויפגעהויבן מיט אַ ווייטיק אין זיין גאַנצן גוף. ער האָט געוואָלט אָפּווענדן זיינע געדאַנקען. ער האָט זיך באַמיט פאַרצוועצן זיין כראַניק. עס איז געווען אַ גרויסער שטויס פאַרשריבענער פאַרמעט. ער האָט אָנגעהויבן צו לייענען איין בלאַט, אַ צווייט בלאַט. אַך, דאָס וואָס ער האָט מיט אַזויפיל מי אָנגעשריבן, איז נאָקעט און פּוסט. קיין שום זין האָט ער נישט געקאָנט געפינען אין די געשעענישן, וואָס ער האָט מיט אַזויפיל טרחה פאַרשריבן.

ווי פאַלש איז געווען זיין אַפּשאַצונג איבער אַלפּאַנסאָן! ס'איז שרעק־לעך, ווען איינער שטייט זייער נאָענט צום צווייטן און ער קאָן אים נישט אַנווייזן אויפן "אצבע אלוקים" אין דער צייט פון אַזעלכע גרויסע גע־שעענישן!

ער האָט גענומען אַ בוך, וואָס ער האָט נישט לאַנג באַקומען פון פראַנקרייך. אַ סך זאָכן האָבן אין אים אַרויסגערופן אויפּרעגונג. ער האָט געלייענט „דעם בוים פון שלאַכטן“ פונעם שרייבער האַנאַרע באַנע, דעם ראש פון סעלאַנע־קלויסטער. דאָרט דערקלערט ער מיט אַלע פיטשעוו־קעס דעם זין פון מלחמה.

ראַדריגע האָט געלייענט. דער דאָזיקער פריאַר פון סעלאַנע איז גע־ווען אַ בראַווער מאַן, מיט קאַפּ און אַ גרויסער מאַמין, אויסטייטשנדיק די הייליקע שריפטן, האָט ער אויפגעקלערט, צי מען מעג מלחמה האַלטן אום יום־טוב, אין וועלכע פאַלן דאַרף מען דעם שונא דערהרגענען, אין וועלכע פאַלן מעג מען זיך באַנוגענען אים צו נעמען אין געפאַנגענשאַפט, ווי הויך דאַרף זיין דאָס אויסלייז־געלט, וואָס איין קריסט האָט רעכט צו פאַרלאַנגען פאַרן צווייטן גוטן קריסט.

אים, דעם פריאַר באַנע, קוועלן נישט קיין שום פראַבלעמען! דרייט פאַרטראַכט ער זיך איבער אַלע שווערסטע פראַגן און לעזט זיי קורץ, שאַרף און ניכטער. ער האָט געגעבן אַן ענטפער אויף אַלע פראַגן פון די יעניקע, וועלכע צווייפלען, צי מלחמה איז לויט גאָטס געזעצן פון פארויס פאַרבאָטן.

אַ סך כּיטראַקעס — האָט געזאָגט דער פריאַר פון סעלאַנע — האַלטן, אַז מלחמה איז שעדלעך דערפאַר, ווייל אויס נויטווענדיקייט ווערן אין איר אַפּגעטאָן אַ סך רשעות, און שלעכטס טאָן האָט גאָט פאַרבאָטן. אָבער איך זאָג אייך, אַז דאָס איז אומזין. קריג איז נישט קיין שלעכטס, ער איז גוט און באַרעכטיקט, ווייל דער קריג באַמיט זיך אומגערעכטיקייט צו פאַרוואַנדלען אין גערעכטיקייט און מלחמה צו פאַרוואַנדלען אין שלום.

פונקט ווי עס שטייט געשריבן אין די הייליקע שריפטן. און אויב בעת דעם קריג ווערט אָפּגעטאָן אַ סך רשעות, איז עס נישט צוליבן עצם קריג, נאָר דורך דער פּאַלשער הנהגה פון יחידים, ווי למשל, ווען א קריגער סאָפּט עמעצנס א ווייב און פּאַרגוואַלדיקט זי, אָדער פּאַרברענט א קלויסטער. דאָס איז, פּאַרשטייט זיך, נישט קיין קריגס-נויטווענדיקייט, נאָר א פּאַלשע הנהגה פון יחידים. דאָס זעלבע איז שייך גערעכטיקייט: דער ריכטער דאָרף אַרויסטראַגן א גערעכטן אורטייל. אָבער ווען א ריכטער טראַגט אַרויס אן אומגערעכטן פּסק, צי קאָנען מיר דעמלט זאָגן, אַז די גערעכטיקייט איז שלעכט אין איר עצם? פּאַרשטייט זיך, אַז ניין. דאָס שלעכטע שטעקט נישט אין דער גערעכטיקייט גופא, נאָר אין איר פּאַלשער אָנווענדונג, אין איר שלעכטער אויסטייטשונג, אין די שלעכטע שופּטים.

דער קאַנאָניק האָט א זיפּץ געטאָן. ביים פּריאר באַנע איז אַלץ פשוט. דער געלערטער ראָדרינע האָט געוואוסט, אַז נישט אַלע ווענען איינשטימיק בנוגע דעם דאָזיקן פּראָבלעם. די אַלט-קריסטלעכע סעקטע פון די מאַנ-טאַניסטן האָט דערקלערט, אַז קריג-דינסט איז אין ווידערשפּרוך מיטן קריסטנטום. דער קאַנאָניק האָט זיך דערמאַנט א ציטאַטע פונעם מאַנטאַניסט טערטוליאַן:

„א קריסט קאָן נישט ווערן קיין זעלנער, און אַז א זעלנער ווערט אַ קריסט, טוט ער אַמבעסטן ווען ער פּאַרלאָזט זיין דינסט.“

אַ סך זענען דאָ אַזעלכע ביישפּילן. דער יונגער מאַקסימיליאַנוס, וועלכן מען האָט אַריינגעטראַגן אין די ווערביר-ליסטעס, האָט געמאָלדן דעם פּראָקאַנסול:

„איך קאָן נישט דינען, איך טאָר נישט טאָן קיין שלעכטס, ווייל איך בין א קריסט.“

דער דרייטער און אין א סך שלאַכטן פּאַרהאַרטעוועטער זעלנער טיפּאָזיס, האָט נאָך זיין באַקערונג זיך געוואקלט, צי זאָל ער ווייטער פּאַרבלייבן אין דינסט. ער האָט געזאָגט צו זיין צענטוריאַן:

„איך בין א קריסט און קאָן אונטער דיין באַפעל ווייטער נישט קעמפּן.“

און דאָ, אויפן שפּאַנישן באַדן, אין קעגנווארט פון זיין לעגיאָן, האָט דער צענטוריאַן מאַרצעלוס אַוועקגעשליידערט זיין שווערד אויף דער ערד און דערקלערט:

„איך דיין נישט מער דעם קייזער. פון היינט אָן און ווייטער דיין איך קריסטוסן, דעם אייביקן קעניג.“

און די קירך האָט מאַקסימיליאַנסן און מאַרצעלוסן געגעבן גערעכט. שפעטער, אונטער דער ממשלה פונעם מלך קאָנסטאַנטין, האָט דער קאָנציל פון אַרץ אַרײַנגעלייגט אין חרם די אַלע, וואָס האָבן זיך אָפגע- זאָגט פון מיליטער דינסט.

דער פיפיקער צוציענדיקער, געפערלעכער אַבעלאַר האָט אין זיין „יאָ און גיין“ צונויפגעזאַמלט פון די הייליקע שריפטן אַלץ, וואָס איז פאַר און וואָס איז קעגן מלחמה און דעם באַשלוס, די ברירה האָט ער איבער- געלאָזט דעם לייענער. אָבער ווער איז עס אויף אַזויפיל קלוג זיך פאַ- נאַנדערצוקלויבן? ווי קאָן מען זיין אַ נאַכפאַלגער פון קריסטוסעס תורה, ווי קאָן מען זיך קעגנשטעלן דאָס שלעכטס און גלייכצייטיק פירן מלחמה? ווי קאָן מען ליבן דעם שונא און גלייכצייטיק אים פאַרניכטן? ווי קאָן האַרמאָניזירן דער רוף צום קרייץ-צוג מיט דער לערע פונעם דערלייזער: „ווער עס ציט אַרויס די שווערד, וועט אַליין פון איר אומקומען.“

ראַדריגע איז פאַרפלייצט געוואָרן פון זיינע געדאַנקען. די זייטן פון די ביכער, וואָס ער האָט געלייענט זענען געוואָקסן און געוואָקסן פאַר זיינע אויגן. די אותיות האָבן אים צעטומלט. „וולטו וויזאָס“, אַ לע- בעדיק פנים, דאָס איז פאַר אַלפאַנסאָן צוגעפאַסט. ער האָט געזען, אז ווי נאָר דער מוסולמענישער פרינץ האָט אָנגעהויבן רעדן, האָט זיך תיכף אָנ- געצונדן אַ ווילדער פייער אונטער אַלפאַנסאָס הערשערישער מאַסקע, פלאַמען האָבן געפלאַקערט, און ענדלעך איז זיין צעווילדעוועט פנים באַ- הערשט געוואָרן מיט לוסט צו באַליידיקן, שלאָגן, צעשטערן. ׀ פחד האָט אַרומגעכאַפט ראַדריגען, ווען ער האָט זיך דערמאַנט וועגן דעם דאָזיקן געזיכט.

מען קאָן אָבער מוחל זיין דעם קאַנאַניק זיין פחד. ביי יעדער ערני- סטער פראַגע האָט תמיד אַלפאַנסאָ אַרויסגעוויזן זיין אומבאַצוימ- טע מאַכט. קיינער איז נישט געווען אימשטאַנד אים זיך קעגנצושיטעלן. גאָט האָט אַרויפגעלייגט אויף זיינע פלייצעס אַ רעכט שטיקל אַרבעט, אַנפאַרטרויענדיק אים די אַרבעט פון וועגווייזער און קעניג.

ער אַליין טאָר אָבער נישט באַפוצן זיין שוואַכקייט און זיין שולד מיט אַזעלכע סאַפּיזמען. נאָך איצט טאָר ער נישט זאָגן, אז אַלץ איז שוין פאַרפאַלן. זיין אויפגאַבע איז — אַלפאַנסאָן צו וואַרענען. וועט ער האָבן דערביי דערפאַלג אָדער גיין, דאָס איז שוין גאַטס זאַך. ער מוז אַלפאַנסאָן

זען נאך היינט, באַלד, ווייל אויב דער קעניג האָט אַזוי העזעהדיק אַרויסגע-
פּאָדערט דעם קאַליף, וועט ער בלי ספּק תיכּף אַרויסטרעטן אויף דרום.
ער איז אַוועק אין שלאָס.

אַלפּאַנסאַ איז געווען לוסטיק און פּריילעך זינט ער האָט דעם מוסול-
מענישן פּרינץ אויף אַזאַ קעניגלעכן אופן משלח געווען. ער האָט זיך
געפילט לייכט און פּריי, ער האָט געפּאָלגט זיין אינערלעכע שטימ. עס איז
געקומען אַ סוף צום וואַרטן, זיין מלהמה איז שוין דאָ. ער איז געווען פּול
מיט קעניגלעך-פּריילעכער זיכערקייט.

זיין פּריייד האָט עטוואָס געשטערט די פּאַרדאגהטע צורות פון זיינע
ראַטגעבער. זיי האָבן אים דערמאָנט די פּנימער פון זיינע דערציער, ווען
זיי האָבן מיטן יונגן קעניג אלפּאַנסאַ נישט מסכים געווען, אָבער נישט
געוואָגט זיך קעגנצושטעלן, און דאָ איז געקומען זיין פּריינד ראַדריגע,
וועלכער איז געוויס אויך נישט מסכים מיטן ענטפּער, וואָס ער האָט גע-
געבן דעם קאַליף.

אפּשר איז גוט, וואָס ראַדריגע איז גראַד איצט געקומען. ער מוז זיך
מיט אים דורכשמועסן. אויך וועגן דעם, וואָס עס איז פּאַרגעקומען אין דער
גאַליאַנאַ האָט ער שוין פון לאַנג געדאַרפּט רעדן מיט זיין פּאַטערלעכן
פּריינד. און עס איז נישטאָ קיין בעסערע צייט אים אַלץ אויפצוקלערן און
זיך צו באַרעכטיקן ווי איצט, ווען ער איז גליקלעך און פּול מיט מוט.
שנעל און אַנטשלאָסן, אָן אַריינפירונגען און באַפּצונגען האָט ער אים
דערציילט, וואָס עס איז פּאַרגעקומען צווישן אים, רחלען און איר פּאַטער,
ווי דער לעצטער האָט דאָס קינד אַוועקגעגנבעט, איידער ער האָט עס באַ-
וויזן צו טויפּן. איך האָב אויף זיך ארויפגעשלעפּט אַ גרויסע זינד, מיין
פּריינד און פּאַטער — האָט ער געזאָגט — אָבער איך בין דיר מודה, אַז
דאָס אַרט מיך קנאַפּ. מאַרגן טרעט איך אַריין אין קרייץ-צוג און עס
וועט לאַנג נישט דויערן און איך וועל קומען צוריק ריין פון אלע חטאים.
דעמלט וועל איך נישט בלויז טויפּן מיין זון, נאָר אויך ראַקעלן וועל איך
אַוועקפירן אויף אַ געבענטשטן וועג. איך וועל זיין שטאַרק נאָכן קריג.
איך ווייס עס גאַנץ גוט.

ראַדריגע האָט מורא געהאַט, אַז דאָס קינד געפּינט זיך נאָך אַלץ אין
דער גאַליאַנאַ, אין טאַג-טעגלעכער נאָענטקייט מיט זיין פּאַטער, וועלכער
האַלט אים דאָרט ביזן געבענטשטן טאַג פון זיין טויף. אָבער ער האָט
לייכט אַפּגעאַטעמט, ווען ער האָט זיך דערווסט, אַז ס'איז נישט אַזוי
דעריבער האָט זיך דער קעניג נישט געפילט אַזוי שטאַרק שולדיק, ראַד-

ריגע האט זיך דערמאנט אין אבעלאָרס טיפע געפערלעכע ווערטער:
(*) Non est peccatum nisi contra conscientiam קעגן זיין אייגענעם ווילן

האָט ער ווידער פאַרשטאַנען דעם קעניג און אפילו אים מיטגעפילט.
אַבער בעת אַלפאַנסאַס טרויעריקער באַריכט איבער דער גאַליאַנאַ
האַט אַ ביסל אַפגעשוואַכט זיין צער, איז ער פון דער צווייטער זייט
געווען שטאַרק אויפגערעגט פון דער לייכטזיניקייט מיט וועלכער אַל-
פאַנסאַ האָט זיך באַצויגן צום קינפטיקן קריג. דער דאָזיקער קעניג,
וועמען גאַט האָט צוגעטיילט פאַרשטאַנד, איז פולשטענדיק בלינד גע-
וואָרן: רעדט וועגן אַ שנעלן זיכערן קריג און גיט זיך נישט אָפ קיין רע-
כענונג אין וואָסער סכנה ער שטעלט זיין לאַנד. אויסערגעוויינלעך
שטרענג האָט זיך ראַדריגע צו אים געווענדעט:

— דו לעבסט אין טעות, קעניג אלפאַנסאַ. די דאָזיקע מלחמה וועט
נישט אָפשוואַכן דינע זינד. עס איז נישט קיין הייליקע מלחמה. דו
האַסט זי פון דער ערשטער רגע באַפלעקט מיט אויפגעגונג און גאוה.
אַלפאַנסאַ האָט באַטראַכט דאָס שוואַכע לייב פונעם גייסטלעכן, זיי-
נע ווייסע צאַרטע הענט, וועלכע האָבן קיינמאַל קיין שווערד נישט גע-
האַלטן, קיינמאַל קיין פייל פון קיין בויגן נישט אַרויסגעלאָזט. באַגורטלט
מיט הערשערישער זיכערקייט, איז ער געווען מער פאַרווונדערט ווי ביי
אויפן אויפגערעגטן דאָן ראַדריגע.

— ענינים פון מלחמה און ריטערטום האָבן צו דיר נישט קיין שיי-
כות, טייערער פאַטער — האָט ער פריינדלעך געענטפערט און געראַטן
אים דערויף זיך צו פאַרטראַכטן: — איך האָב אפשר געדאַרפט זיך מישב
זיין מיטן באַשניטענעם, ער זאל אין מיין אייגענעם שלאָס מיר צופן די
באַרד? איך פאַלג מיין אינערלעכע שטים, וועלכע ווייזט מיר דעם וועג.

— אינערלעכע שטים? — האָט שטיל אַבער העפטיק איבערגעזאָגט
דער קאַנאָניק. די חוצפהדיקע זיכערקייט פון קעניג האָט אין אים אויפ-
געוועקט יענע ווילדע פאַרביטערונג, אין מאַנגל פון וועלכער דאָן מאַרטין
האַט אים אָפט פאַרגעוואָרפן. אינערלעכע שטים! ווען דו שוואַכסט נאָר
אָפ די צוים פון דיין פאַרברעכערישער גאוה, פאַררופסטו זיך אויף דיין
אינערלעכער שטים! מאַך אויף דינע אויגן און זע, וואָס דו האַסט
אויפגעטאַן. דער קאַליף האָט דיר געגעבן צו וויסן, אַז ער וועט נישט
אַריינערעטן אין קריג. ער האָט דיר זיין האַנט דערלאָנגט און דו האַסט

(*) זינדיק איז דער, וואָס אָנערקענט זיין זינד (לאַטיין).

אין איר אָנגעשפּיגן, צוליב דיין פּוּטער גאווה האָסטו אַרויסגעפּאָדערט די אַפּריקאָנער אַרמיען, וועלכע זענען ווי דער זאַמד ביים ים. דו ברעגסט אַראָפּ אין לאַנד די פּיר אַפּאַקאַליפּטישע רייטער. דו האָסט געהאַנדלט, גלייך דער קריג וואָלט געווען אַ ריטערלעכע שפּיל אָדער טורניר. דו האָסט דעם אַפּמאַך מיט אַראַגאַן געבראַכן, תּיכּף נאָכדעם ווי דו האָסט אים אַפּגעשלאָסן.

דער מאַגערער מאַן איז געשטאַנען מונטער, אין אַ דראַענדיקער פּאָזע, זיינע שטילע אויגן האָבן ווילד און טרויעריק געקוקט אויף אַל-פּאַנסאַן.

דער הייליקער טרויער פּון גייסטלעכן האָבן אים צעטומלט. דאָך, אין אַ רגע אַרום, איז ער געקומען צו זיך. אַלפּאַנסאַס פּריילעכער בליק האָט זיך צונויפּגעטראָפּן מיטן צאַרנדיקן בליק פּון קאַנאַניק. ער האָט געשמייכלט, געלאַכט מיט אַ הויך העסלעך געלעכטער. ער חווקט:

— וווּ איז דיין צוטרוי צו גאָט, פּריסטער? זינט הונדערטער יאָרן האָבן די אומגלויביקע די אויבערמאַכט, און נישט געקוקט דערויף האָט אונדז גאָט נאָך מער און מער פּון אונדזער לאַנד צוריק אַפּגעגעבן. דו רעדסט נאָרוי, ווי מיר וואָלטן געווען אַ סטאַדע שאַף. איך האָב אויפן דרום גוטע פּעסטונגען, איך האָב דאָרט מיינע קאַלאַטראַוואַריטער. חוץ אַראַ-גאַן האָב איך פּערציק טויזנט ריטער. ווילסט מיר פאַרבאַטן איך זאָל אַרויס-ווייזן דעם מוט, יאָס מיינע אורעלטערן האָבן אַרויסגעוויזן? זאָל איך מיר פאַרבאַהאַלטן הינטער ליגנס און פאַלשקייטן, אַנשטאַט זיך צו שטיצן אויף מיינ טייערער שווערד?

ער איז געשטאַנען פאַר זיינע אויגן פּרעד, ווילד, ריטערלעך, און הינטער זיין פנים האָט דער קאַנאַניק געזען בערטראַנען, וועלכער האָט גע-זונגען זיינע וויסטע לידער.

— לעסטער נישט! — האָט ראַדריגע אויסגערופן — דאָ ביסטו נישט גיין ריטער, וואָס גייט אויף נאָוואַנטורעס, דו ביסט דער קעניג פּון קאַס-טיליע. דייןע פּעסטונגען! צי ביסטו זיכער, אָז זיי וועלן אויסהאַלטן דעם שטורעם פּונעם קאַליפּס קריגס-מאַשינען? דייןע פּערציק טויזנט ריטער! איך זאָג דיר, אָז דאָס רוב פּון זיי וועט פאַרטיליקט ווערן דורך די מו-סולמענישע מחנות. פאַרוויסטונג, בראַנד, שחיטה וועט הערשן איבער דיין גאַנץ לאַנד. עס וועט זיין אַ גרויסער חורבן, און דו וועסט זיך דער שול-דיקער. דו וועסט גאָט דאַנקען, אויב ער וועט דיר איבערלאָזן טאַלעדאָ.

די נביאישע ווילדקייט פון קאנאניק האָט אָנגעטריבן אַ פחד אויף אַלפֿאַנסאָן. ער האָט געשוויגן, אָבער ראַדריגע האָט פֿאַרגעזעצט: — דיין טייערע שווערד! פֿאַרגעס נישט, אַז די שווערד פֿאַרטרויט גאָט אַליין די קעניגן. דו האַנדלסט אַזוי, גלייך דו וואָלסט געווען דער באַ- לעבאַס פֿון מלחמה און שלום, פֿאַרגעס נישט, אַז די מלחמה איז פֿראַקלאַ- מירט געוואָרן אַלס מלחמה פֿון גאָט. אין דעם דאָזיקן קריג ביסטו נישט בעסער, ווי דיין לעצטער דינער. דו ביסט גאָטס קנעכט. אַלפֿאַנסאָן האָט זיך אָפּגעטרייטלט פֿון דעם אומאָנגענעמען געפיל. מיט זיין געוויינלעכער קאַלטער, לייכטער גאווה האָט ער געענטפערט: — פֿאַרגעס נישט, פֿריסטער, אַז גאָט האָט מיר געשאַנקען דאָס רייכע קאָסטיליע און טאַלעדאַ. גאָט איז מיין סווערען. איך בין נישט זיין קנעכט, נאָר זיין וואַסאַל.

קיין שום זאַך האָט שוין מער נישט געהאַלטן דעם קעניג אין טאַלעדאַ. די פֿאַרזאָרגטע פֿנימער פֿון זיין סביבה און די בייז־פרומע דרשה פֿון דאָן ראַדריגע האָבן אים פֿאַרדאַרבן די פֿרייד פֿון זיין ריטערלעכער האַלטונג בנוגע דעם קאַליף. ער האָט באַשלאָסן באלד אויפצומאַרנגס אַוועקפֿאַרן אויף דרום. זיינע אַרדן־ריטער אין די פעסטונגען פֿון קאלאַטראווא און אַלאַרקאַס וועלן אים גיכער פֿאַרשטיין. די לעצטע נאַכט פֿאַרן אָפּפֿאַרן האָט ער פֿאַרבראַכט אין לאַ־גאַליאַנאַ. ער איז געווען אין דער בעסטער שטימונג, זייער אידל, זיך נישט געביי- זערט אויף רחלען. געווען איז ער ביי זיך פֿאַרריסן און זיך באַרימט מיט זיין ענטפער דעם קאַליף. ער האָט זיך אויסגעגלייכט, אויסגעשטרעקט זיינע אַרעמס.

— איך האָב לאַנג געיומטובט — האָט ער געזאָגט — אָבער איך בין נישט פֿאַרשימלט געוואָרן. איצט וועסטו ענדלעך זען, ווער ס'איז דיין אַלפֿאַנסאָן. איך שפיר, אַז עס וועט זיין אַ קורצער רומפולער פעלד־צוג. פֿאַר נישט אַוועק קיין טאַלעדאַ, מיין ראַקעל, זאָג מיר צו, אַז דו בלייבסט דאָ אין דער לאַ גאַליאַנאַ. דו וועסט אויף מיר לאַנג נישט דאַרפן וואַרטן. רחל איז האַלב־ליגנדיק געזעסן אויף אירע קישנס, דעם קאָפּ אָנגע- לענט אויף אַ האַנט און זיך צוגעהערט, ווי ער האָט זיך פֿאַר איר באַרימט מיט זיינע צוקונפטיקע מעשים.

— ווארשיינלעך — האָט ער געזאָגט — וועל איך דורך בעטן, זאָלסט נאָך פאַר מיין צוריקקער קומען צו מיר אָהער קיין סעווייליע. דו וועסט מיך מוזן אין דיין היים-שטאָט אַרומפירן, און פון מיין רויב וועסטו דיר אויסקלייבן, וואָס עס וועט דיר צוממערסטן געפעלן.

זי האָט אַראָפּגעלאָזט די האַנט, וואָס האָט געשטיצט איר קאָפּ און אַרויפגערוקט זיך עטוואָס העכער, פילנדיק אַ קעלט פון זיינע ווערטער. ער שטעלט איר פאַר אַ שרעקלעך בילד פון איר הימשטאָט, וועלכע ער וועט צעשטערן און פארברענען און דערנאָך וועט ער זי פירן איבער די חורבות.

— מיין נצחון וועט דורך איבערצייגן — האָט ער פריילעך פאַרגעזעצט — וועלכער גאָט איז דער אמתער. איך בעט דורך ענטפער נישט און קריג זיך נישט מיט מיר היינט. עס איז היינט ביי מיר אַ יום-טובדיקער טאָג, אין דעם דאָזיקן טאָג געהערן מיר איינער צום צווייטן. דו מוזט אַנטיילנעמען אין מיין פרייד.

זי האָט אויף אים אַנגעשטעלט אירע גרויסע בלוי-גרויע אויגן. איר לעבעדיק פנים און אירע אַלע באַוועגונגען האָבן אויסגעדריקט שטימונג, אַפּווער, פּרעמדקייט.

ער האָט געשפּירט, אַז צווישן זיי איז אויסגעוואָקסן אַ מחיצה. פון רחלס שווייגעניש האָט געקלונגען ראַדריגעס באַשולדיקונג. ער האָט זיך געוואָלט אויספיינען פאַר רחלען און פון אַ ווילדן זיגער האָט ער זיך פאַר-וואַנדלט אין אַ בעל-רחמים.

— זאָלסט נישט מיינען — האָט ער איר פריילעך איינגערעדט — אַז דיין אַלפאַנסאָ וועט זיך שלעכט באַגיין מיט די באַזיגעטע. מיינע נייע אונטערטאַנען וועלן האָבן אַ מילדן באַלעבאַס. איך וועל זיי נישט פאַרווערן תפילה צו טאָן צו זייער אַללאה און צו זייער מאַכמעד. — און עס איז אים איינגעפאַלן נאָך איין גרויסמוטיקער זשעסט:

— פון די געפאַנגענע מוסולמענישע ריטער וועל איך טויזנט אַפּלאָן אַן שום אויסלייז-געלט. דער אַפקלייבער וועט זיין אַלאַזאַר, ער וועט דער-פון הנאה האָבן. און איך וועל זיי דערלויבן מיט כבוד אַנטייל צו נעמען אין קאַמף אויפן טורניר, וואָס איך וועל איינאַרדענען לכבוד מיין זיג.

ער האָט זי פאַרמאַטערט מיט זיינע צוקונפטיקע אַנגריפן און האַפּע-נונגען. אַ נאַרישע העלדישקייט, וואָס טראַכט בלויז פון נצחון און זעט נישט קיין שום סכנות, וואָס טראַכט ווי אַ ריטער, זעלנער און קעניג. זי

האָט אים געליבט. זי איז אים געווען דאָנקבאַר, וואָס ער האָט מיט איר פאַרבראַכט די לעצטע נאַכט פאַרן אַוועקפאַרן אויפן פראַנט.

אַלץ איז געווען ווי פריער. צו אַוונטברויט איז ביי זיי ביידן געווען אַ געהויבענע שטימונג. דאָס מאָל האָט ער געטרונקען מער ווי געוויינלעך. ער האָט געזונגען, וואָס עס איז אים אַריינגעפאַלן אין קאָפּ אַריין, ער האָט געזונגען קריגערישע לידער. ער האָט געזונגען בערטראַנס ליד:

— „איך האָב ליב צו קוקן, ווי מען צעשטערט אַ פעסטן שלאָס.“ —
און ער האָט צוגעגעבן: — אַ שאַד, וואָס דו האָסט מיין פריינד בערטראַן נישט געזען. ער איז אַ גוטער ריטער, דער בעסטער, וואָס איך קען.

נאָכן עסן איז זי אַוועק צו זיך אין צימער. פונקט ווי אַמאָל האָט זי זיך נישט געוואָלט אויסטאָן אין זיין קעגנוואָרט. נאָכדעם איז ער געקומען צו איר און עס האָט פאַסירט ווי אין די ערשטע גליקלעכע צייטן: קעגנ־זייטיקע שטרעבונג, באַפרידיקונג, גליק.

שפעטער, אַפגעמאַטערט פון גליק, זענען זיי געלעגן און געפלוידערט. איצט האָט ער איר נישט באַפוילן, נאָר עטלעכע מאָל געבעטן:

— בלייב דאָ אין דער גאַליאַנאַ, אין דער צייט פון מיין אַפּוועזנהייט. גיי צו דיין טאַטן וויפל דו ווילסט, אָבער צי דיך נישט אַריבער צו אים. וויין דאָ. דאָ איז דיין הויז, אונדזער הויז. היינט און מאָרגן און אויף דור דורות — האָט ער אַפיקורסיש צוגעגעבן.

מיט אַ שמיכל אויף די ליפּן, האַלב־אינגעשלאָפּן, האָט זי איבער־געחזרט:

— דאָ איז מיין הויז, אונדזער הויז, אויף דור דורות.
און איינשלאָפנדיק, האָט זי נאָך געטראַכט: ווען איך וועל אַנטשלאָפּן ווערן, וועט ער אַוועקגיין צו זיך אין צימער. אַ שאַד, וואָס איך האָב אַזוי געוואָלט. אָבער מאָרגן וועל איך מיט אים פרישטיקן. און שפעטער וועט ער אַוועקרייטן אויף זיין מלחמה. און פון זיין פּערד וועט ער זיך אויף מיר אַרומקוקן, און וווּ דער וועג פאַרבייגט זיך וועט ער נאָכאַמאָל זיך אויס־דרייען, כדי מיך אַנצוקוקן. זי איז געלעגן מיט צוגעמאַכטע אויגן, זי האָט שוין מער נישט געטראַכט, זי איז איינגעשלאָפּן.

ווען זי איז איינגעשלאָפּן, איז נאָך אַלפאַנס אַ קורצע צייט געבליבן ליגן. נאָכדעם איז ער אויפגעשטאַנען, זיך געצויגן און געגענעצט. ער האָט גענומען אַ שלאָפראַק, אַ קוק געטאָן אויף דער פרוי, וואָס איז געלעגן מיט צוגעמאַכטע אויגן און מיט אַ לייכטן שמיכל אויף די ליפּן. ער האָט זי באַ־טראַכט, ווי מען מוצטראַכט עפעס אַ פרעמדע זאך, אַ בויס אָדער אַ חיה.

ער האָט פאַרווונדערט געשאַקלט מיטן קאַפּ. איז עס דען נישט געווען אַקאַרשט מיט עטלעכע רגעס צוריק, ווען זי האָט אים געגעבן אַזויפיל גליק, וואָס קיין פרוי האָט אים אין זיין לעבן נישט געקאָנט געבן? און איצט האָט ער זיך געשפּירט נישט גוט, כמעט אין פאַרלעגנהייט, וואָס ער געפינט זיך דאָ מיט איר אין איין צימער און קוקט אויף דער נאַקעטער, שלאַפּנדיקער פרוי. מיט זיין נשמה איז ער שוין געווען אין קאַלאַטראַוואַ, ביי זיינע ריטער.

איידער ער האָט זיך מיט איר געלייגט, האָט ער געטראַכט גאַנץ פרי אַוועקצורייטן קיין טאַלעדהאַ, אַנטאָן זיינע כלי-זין, וועלכע ער וועט טראַגן אין פעלד, דערנאָך זיך צוריקקערן אין דער גאַליאַנאַ, כדי זיך צו געוועגען. נען מיט רחלען אין זיין פולער באַוואַפענונג און באַגורטלט מיט זיין שווערד פולמען דעי (גאַטס-בליץ). אָבער שפעטער האָט ער חרטה געהאַט.

אויפצומאַרגנס האָט זי געוואַרט, ער זאָל קומען זיך מיט איר געזען גענען. זי איז געווען מוטיק און פול מיט האַפענונג, אַז אַלץ וועט גוט זיין. זי האָט זיך פאַרגעשטעלט, ווי אַזוי זיי וועלן פאַרברענגען דעם פריי-מאַרגן, פרישטיקן וועט ער מיט איר אין זיין שלאַפּראַק, נאַסדעם וועט ער אַנטאָן זיינע כלי-זין. שפעטער וועט ער אַוועקרייטן, און זי וועט איבערלעבן די גרויסע געבענטשטע, האַרצרייסנדיקסטע מינוטן, וואָס מען באַזינגט אין די לידער: דער אַוועקפאַרנדיקער געליבטער וועט פון פערד זיך בויגן, זי קושן און זיך בייגן.

זי האָט אויף אים געוואַרט. זי האָט געוואַרט מיט פרייד, אַז אַט-אַט קומט ער. מיטאַמאַל האָט זי זיך פאַרדאָהט און וואָס ווייטער אַלץ מער איז איר האַרץ געוואָרן אומרואַיק.

ענדלעך, האָט זי זיך נאַכגעפרעגט אויף דאָן אַלפאַנסאָן:

— דער קעניג, אונדזער האַר, איז שוין מיט אַ שעה צוריק אַוועק-געריטן — האָט אָפּגעענטפערט דער גערטנער בעלאַרדאַ.

קאפיטל פיר

דער קאליף יאקוב אלמאנסור איז געווען אַ מענטש אין די יארן, ער האָט געקרענקט און, וועלנדיק אַפּלעבן זיין ביסל יאָרן אין שלום, האָט ער געפונען פאַר נויטיק צו וואַרענען דעם קעניג פון קאסטיליע, ער זאל האַלטן זיין אָפּמאַך. אָבער קענענדיק דעם קעניג אלפאנסאָס נאַטור, האָט ער האָפענונג געלייגט אויף זיין באַטשאַפט, זי זאל ברענגען נוצן. ער האָט נישט דערוואַרט אַזאַ נאַרישע תשובה. דער טיף-גלויביקער אלמאנסור האָט באַטראַכט די תשובה פון דעם ערל, ווי אַ וואַרענונג פון אַללאה, אַז ער זאל נאָך ביים סוף פון זיינע יאָרן זוכה זיין אַרויסצוציען די שווערד, זיך אַפּרעכענען מיט די אומגלויביקע און אויסברייטערן דעם איסלאַם.

צוערשט האָט ער געהייסן אַלפאנסאָס בריוו איבערשרייבן אין צען טויזנט קאָפּיעס און זיי פאַרשפּרייטן אין זיין גאַנץ לאַנד. די מאַהאַרן, די אַראַבער, די קאַבילן, אַלע פעלקער איבער וועלכע ער האָט געוועלטיקט, זאָלן וויסן ווי געמיין דער קריסטלעכער קעניג האָט באַליידיקט דעם הערשער פון די גלויביקע. אויף אַלע מאַרק-פלעצער האָט מען געלייענט דעם בריוו און צום סוף צוגעגעבן די ווערטער פון קאַראַן:

„אָזוי זאָגט אַללאה, דער אַלמעכטיקער: איך וועל מיך ווידער אַ קער טאָן צו זיי און אויסגלייכן זיי מיט דער ערד און וועל פון זיי אַ תל מאַכן מיט מייער היילות, וואָס אַזוינע האָט נאָך די וועלט נישט געזען. איך וועל זיי אַראַפּשטויסן אין די טיפּסטע אָפּגרונטן און וועל זיי פאַרטיליקן.“

אין אַלע געביטן פונעם מערבֿ-איסלאַם האָט זיך צעפּלאַקערט דער רעליגיעזער פּאַטאַטיזם, אפילו די ווידערשפעניקע שבטים פון טריפּאַלי-טאַניע האָבן פאַרגעסן זייער שנאה צום קאליף, כדי אים מיטהעלפן אין דעם דאָזיקן הייליקן קריג.

אַ געוואַלדיקע באַגייסטערונג האָט געהערשט אין דעם מוסולמענישן אַנדאַלויע. אַלע זענען געגאַנגען העלפן דעם קאליף, וועלכער האָט אי-

בערגעגעבן די הויפט־אנפירונג דעם באַווסטן אַנדאַלויזשן גענעראַל אַבדוֹ-
לאַ בען סענאַגיד.

אין דער ניינצנטער וואָך פון יאָר 591, נאָך מאַכמעדס פליטה, איז יאָ-
קוב אַלמאַנסור אַוועק פון זיין הויף־לאַגער צו זיין אַרמיי קיין פעץ, וועלכע
האַט זיך צונויפגעזאַמלט אויפן ברעג פונעם ים־דורכגוס. עס האָבן אים
באַגלייט זיין קרוינפרינץ סיד מאַהאַמעד און נאָך צוויי פון זיינע זין, זיין
גרויס־וויזיר און פיר געהיימע ראַטגעבער, זיינע ביידע לייב־דאַקטוירים
און זיין כראַניקער איבן יוחיה.

דעם צוואנציקסטן טאָג פונעם חודש רעדשער האָט דער קאַליף באַפוילן
אַריבערצוואַרפן דאָס מיליטער פון אַפריקע אויפן שפאַנישן האַלב־אינדזל.
צוערשט האָבן זיך אַריבערגעשיפט די אַראַבער, דערנאָך די סעבעטן, די
מאַסאַמדין, די קאַבילן, שפּעטער זענען געגאַנגען בויגן־שיסער, די מאַהאַדן
און צום סוף דעם קאַליפס לייב־רעגירעמענטן. מיטן חסד פון אללאה האָט דאָס
אַריבערפאַרן געדויערט דריי טעג, און די ריזיקע אַרמיי האָט געלאַגערט
אין דער געגנט פון אַלטשאַדרא, פון קאַדזי ביז טאַריפאַ.

ווי נאָר דער קאַליף איז געקומען אויפן באַדן פון אַנדאַלויזיע, האָט
ער איינגעאָרדנט אַ גרויסע פאַרשטעלונג. זינט אומגעדענקלעכע צייטן
האַט קעגן קאַדיקס, צו מערב פון ים־דורכגוס* זיך דערהויבן פונעם וואַ-
סער א ריזיקע קאַלאַטאַדע, און די האַזיקע זיילן זענען געווען געקרוינט מיט
אַ סטאַטוע, וואָס האָט זיך אויפן ים אויסגעטיילט אויף מיילן ווייט. די
סטאַטוע האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ מענטש, וואָס האָט דעם רעכטן
אַרעם אויסגעשטרעקט צום ים־דורכגוס, האַלטנדיק אַ שליסל אין דער
האַנט. די רוימער און די גאַטן האָבן די זיילן גערופן „הערקולעסעס זיילן“;
די מוסולמענער, ווידער, האָבן זיי אַ נאַמען געגעבן „דאָס געץ פון קאַדזי“.
אין משך פון טויזנטער יאָרן האָבן אַלע אויף דער דאָזיקער דראַענדי-
קער, גלאַנצנדיקער סטאַטוע געקוקט און זי קאָנסערווירט. איצט האָט דער
קאַליף אַרויסגעגעבן אַ סאַפעל מען זאל זי צעשטערן. צען טויזנט מענטשן
האַבן מיט שרעק און מיט פאַרכאַפטן אַטעם זיך צוגעקוקט, ווי די סטאַטוע
באַקומט די ערשטע קלעפּ. די גאַלדענע דראַענדיקע סטאַטוע האָט זיך
נישט געווערט און איז אומגעפאַלן. עס האָבן זיך געלאָזט הערן טרוימ-
פירנדיקע געשרייען: אללאה איז גרויס און מאכמעד איז זיין נביא!
דער קאַליף איז אַוועק קיין סעויליע, כדי אַפּצוגעבן כבוד דער

(* דאָ טוינט מען דעם גיבראַלטאַר.)

שטאָט, וועלכע דער אומגלויביקער קעניג, נישט געקוקט אויפן וואָפּנשטיל-
שטאַנד, האָט באַדראַט אויף אַזאַ מיאוסן אופן. יאקוב אַלמאַנסור האָט פאַר
דעם הויפּט-מעטשעט געהייסן אַוועקשטעלן אַ געבעט-טורעם, אַ מינאַרעט.
דער באַרימטער אַרכיטעקט דזשאַביר האָט אָנגעוואָרפּן אַ סקייץ. דער
טורעם האָט געדאַרפּט מיט זיך פאַרשטעלן דעם זיג פון איסלאַם איבער
די אומגלויביקע. דער קאַליף האָט באַפוילן, אַז אַלץ, וואָס ס'האַט אַ ווערט
פון די סטאַטוען און רעליעפּן פון די רוימישע און גאַטישע צייטן, זאָל
געבראַכט ווערן פאַר דעם דאַזיקן טורעם. פאַרווענדט דאָרף אויך ווערן
דאָס גאַלד פונעם געץ פון קאַדיי, דאָס גאַלד און זילבער פון די קירכן, וואָס
דער קאַליף וועט דעראַבערן בעת דער מלחמה.

יאקוב אַלמאַנסור וואָלין האָט געלייגט דעם גרונט-שטיין פאַרן קור-
מענדיקן מינאַרעט. און פונקט ווי פריער האָבן טויזנטער געיובלט ביים
צעברעכן די גאַלדענע סטאַטוע, אַזוי האָבן אויך איצט טויזנטער געיובלט.
ווען מען האָט געלייגט דעם פונדאַמענט פאַרן טורעם, וואָס האָט געזאָלט
צום שבח פון אללאַה שטייגן ביזן הימל מיט אַזאַ הויכקייט און שיינקייט,
וואָס אַזוינס האָט ביז אַהער קיין אויג נישט געזען.

דאָן אַלפאַנסאָ איז געווען גליקלעך אין קאַלאַטראַווא. דאָ האָט מען
געיובלט, וואָס ער האָט דעם אומפאַרשעמטן קאַליף אַלץ אַרויסגעזאָגט
און צוליב דעם, וואָס די מלחמה ברעכט ענדלעך אויס. דאָס קריגערישע
וועזן פון ריטער-אַרדן האָט געזיגט איבער זיין גייסטיקן מהות. די ריטער
האַבן אינגעאַרדנט אַ סעודה לכבוד בערטראַן דע באַרן און געטרונקען
מיט אים ברודערשאַפט און חברשאַפט.

— פאַרויס, פאַרויס, שלאָגט, האַקט, ברעכט! — דאָס איז געווען זיין

ער דעוויז.

צווישן דעם קעניג און דעם אַרציבישאָף האָט זיך צוריקגעשטעלט די
אַלטע חברשאַפט. דער דרייטער פריסטער האָט נאָך אַלץ שטאַרק געליטן
דערפון, וואָס אַלפאַנסאָ האָט נאָך נישט אַרויסגעזאָגט זיין אמתע קריסטלעך-
כע מיינונג איבער זיין ליבע מיט דער יידישקע. איצט האָט ער מיט דער
אַמאָליקער אויפּמערקזאַמקייט אים מגלה סוד געווען:

— דיין שווער, דער קעניג פון ענגלאַנד, איז באמת צו דער ריכטיג-
קער צייט געשטאַרבן. ווייל דיר זאָג איך עס, מיין ליבער זון און פריינד:
איך וואָלט נישט מער פאַרטראַגן דייענע פאַרברעכערישע מעשים אין דער
גאַלצאַנאַ. איך האָב געהאַט בדעה, אפילו מיט פרייז פון מיין לעבן, אַנצור-
שרייבן אַ בריוו צום הייליקן פאַטער, ער זאָל דיר אַריינלייגן אין חרם.

איך בין שוין געווען גרייט דעם בריוו אַנצושרייבן. איצט ליגט שוין אַליץ הינטער אונדז, ווי דער געצנדינערישער עבר פון אונדזערע אבות. מען זעט איצט באַשיינפערלעך, ווי דער קריג טרייבט אַרויס פון דיין ברוסט די לעצטע שמעקעדיקע ריחות.

ער לאַכט הויך אויפן קול. אַלפאַנסאַ לאַכט מיט אַ יונג גוט האַרציק געלעכטער.

שפעטער האָט ער באַקומען באַריכטן איבער דער גרויסער צאַל פון דער מוסולמענישער אַרמיי. פינף הונדערט מאָל טויזנט מאַן איז איר צאַל. חוץ דעם טראָגן זיך קלאַנגען וועגן דעם נייעם שרעקלעכן כלי-זין, וואָס דער קאַליף פירט מיט זיך. וועגן אַנגריף-טורעמס, וועגן האַרמאטן, וואָס קאָנען צעשמעטערן די גרעסטע פעלזן, וועגן עפעס אַ פאַרדערבלעך גריכיש פייער. אָבער די ריטער האָבן נישט פאַרלוירן זייער מוט. זיי האָבן געגלויבט אין זייערע אומבאַזיגבאַרע פעסטונגען, אין זייער הייליקן סאַנטיאַגא, אין זייער קעניג.

אַלפאַנסאַ האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ דרייסטן פלאַן. אלע האָבן גע- האַלטן פאַר זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז היות די מוסולמענישע כוחות זענען גרעסערע, זאַל מען זיך דערווייל באַגרענעצן מיט פאַרטידיקונג. איז עס טאַקע אזוי? פאַרוואָס זאַל מען דעם שוואַ נישט געבן אַ שלאַכט אין אַפענעם פעלד? דאָס איז אַפילו אַ לייכטזיניק-דרייסטע אונטערנעמונג. דעריבער קאָן זי טאַקע האָבן אַ דערפאַלג. חוץ דעם ליגט דאָך צו דרום פון אלארקאס יענע באַרימטע טעריטאָריע אונטערן נאָמען „דאָס פלאַכלאַנד פון די אַראַ- יאַס“*. וואָס קאָן דורך אים אויסגענוצט ווערן בעסער, ווי דורך עמעצן אַנ- דערש. טאָ וואָס שטערט אים איצט צו געווינען אַ צווייטע שלאַכט ביי אלא- רקאָס?

ער האָט דערציילט זיין פלאַן בערטראַגען און דעם אַרציבישאַף. דאן מאַרטין, וועלכער האָט געקאָנט רעדן אַן אַ שיעור, האָט געגלאַצט מיט די אויגן און געקוקט אויפן קעניג מיט אַן אַפן מויל. ער איז געווען באַגיי- סטערט.

— דאָס אַלטע פאַלק ישראל — האָט ער געזאָגט — איז געווען אַ קליין הייפל, אין פאַרגלייך מיטן גרויסן מספר פון די כנענים, מדיונים און פלש- תים. און דאָך האָט דאָס פאַלק ישראל זיי צעשלאָגן און פאַרטיליקט. מסתם

* טייכן=שאַל.

האָט זיי דעמלט גאָט אָנגעוויזן אַזעלכע גינסטיקע שלאַכטפעלדער, ווי דיין אַראַיאָס־שלאַכטפעלד.

בערטראַן האָט פון זיין זייט פריילעך ואון פאַכמעניש צוגעבאַמקעט:
— די דאָזיקע שלאַכט וועט אָפקאָסטן אַ סך מענטשלעכע קרבנות, אָבער די אומגלויביקע וועט עס נאַכמער קאָסטן.

ווען דער קעניג האָט גערעדט, האָבן די יונגע הערן צוערשט געשטוינט. דערנאָך זענען זיי געוואָרן צעהושט און שפעטער אַנטציקט. וואָס שייך די עלטערע קריגס־אַנפירער, האָט דער קעניג מיט זיי זיך נישט מישב געווען וועגן זיינע פלענער.

דאָניא לעאַנאַר איז געבליבן אין בורגאָס לענגער, ווי זי האָט געטראַכט, פון דאָנען איז געווען לייכטער צונויפצורופן די גראַנדן פון צפון־קאסטיליע און די ראַטגעבער פון אראגאָן, כדי תיכף אלפאָנסאָן צו דערלאַנגען די גע־ העריקע הילף. זי האָט פשוט געלעכצט, די מלחמה זאל זיך אָנהייבן. זינט זי האָט זיך דערווייט פון אלפאָנסאָס ליידנשאַפטלעכער קדחת צו דער יידישקע, וואָס האָט זיך אין אים איינגעפרעסן, האָט איר קנאה זי נישט געלאָזט אינשלאָפן. בלויז דער קריג קאָן אויסהילן אלפאָנסאָן פון דער דאָזיקער טיילוואַנישער קרענק.

דאָן האָט זי באַקומען אַ ידיעה, וואָס ער אַליין האָט איר אין אַ פריי־ לעכן טאָן געשריבן, ווי אזוי ער האָט דעם פרעכן מוסולמענישן פרינץ משלח געווען צוריק צום קאָליף. דאָס ערשטע, וואָס זי האָט געשפירט און וואָס האָט אָנגעפילט איר האַרץ מיט פרייד איז די מלחמה. אָבער גלייכציי־ טיק האָט זי געשפירט די סכנה, וואָס אלפאָנסאָס דרייסקייט וועט גורם זיין. נישט אַנדערש ווי אַ מפלה, האָט זי געטראַכט, עס וועט געוויס דער־ גיין צו אַ מפלה, מעגלעך, אָן נישט אַזאַ גרויסע מפלה, אָבער אַלנפאַלס אַ מפלה. ס'האָט זיך ביי איר געשאַפן אַ געפיל פון צער און צאָרן אויסגע־ מיט מיט פינצטערן פאַרגעניגן. זי האָט זיך דערמאַנט דאָס, וואָס איר מאַמע האָט איר געזאָגט, אז טיילמאַל קומט אַ מפלה אַרויס צום גוטן. אַ מפלה פאַרשטאַרקט די כוחות, צעפלאַקערט די ענערגיע. מפלה עפנט הונדערטער נייע מעגלעכקייטן. עס איז איר פריילעך געוואָרן אויפן האַרצן, ווען זי האָט געטראַכט פון אַ מפלה.

זי איז גלייך אַוועק קיין טאַלעדאָ.

— גיי קיין טאַלעדאָ — האָט איר מוטער באַפוילן.

די פארברעכערישע לייכטזיניקייט, מיט וועלכער אלפאנסא האט משלח געווען דעם מוסולמענישן געזאנדטן, האט ביי איר דערוועקט נאך מער ליבע צו אים. אין איר הייסער בענקשאפט נאך אלפאנסאן האט זיך אויסגעמישט א געפיל פון פינצטערער שמחה: „איצט וועט ער באשטימט לידן א מפלה. איצט איז שוין מיט יענער פארענדיקט. (* Actum est de ea צוליב וועלכער דאס האט פאסירט“.

היות זי האט דעם קעניג אין טאלעדא שוין נישט געטראפן, האט זי געהאט אן אויסרייד אפצופארן צו אים אויף דרום. דאן פערדא, וועלכער איז לויטן פלאן אריינגעדורנגען אויפן געביט פון וואלענסיע און, נישט וועלנדיק זיך אפזאגן פון פארויסמארש אויף דער הויפטשטאט וואלענסיע, האט אפגעשלעפט מיטן ארויסשיקן אלפאנסאן הילפס-מיליטער ביון בא-שטימטן לויטן אפמאך טערמין. אבער לעאנאר האט פון אים באקומען א צו-זאג, ואו נישט שפעטער פון זעקס וואכן צייט וועט ער אים ארויסשיקן צען טויזנט מאן. כדי אבער ארויסצוווייזן זיין גוטן ווילן שיקט ער שוין אוועק אכט הונדערט מאן. זי איז אליין ספעציעל געפארן קיין קאלאטראווא. כדי אלפאנסאן צו ברענגען די גליקלעכע ידיעה.

ער איז איר אנטקעגנגעקומען און זי באגריסט. זי האט פון אים נישט פארבארגן איר גרויסע שמחה. דא, צווישן זיינע ריטער אין דער שטרענגער לופט פון דער קאלאטראווא-פעסטונג איז ער געווען דער אלפאנסא, וואס זי האט זיך געוונטשן.

זי האט אים מיט פרייד מיטגעטיילט, ווי זי האט ביים ווידערשפעניקן דאן פערדא אויסגעפועלט, ער זאל שוין די נאענטסטע וואכן צושיקן פאר-שטארקונגען. אלפאנסא האט איר הארציק געדאנקט. ער האט אבער פאר-שוויגן, אז איר אויפטו איז אים נישט געוונטשן. עס האט ביי אים גובר געווען זיין פלאן ארויסצוטרעטן אין אן אפענער שלאכט קעגן דעם קאליף. ווען עס וועט איצט באקאנט ווערן, אז די אראגאנישע פארשטארקונגען דארפן אין דער נאענטסטער צוקונפט אנקומען, וועלן זיינע ראטגעבער און זיינע אפיצירן נאך העפטיקער ארויסטרעטן קעגן זיין פלאן.

דער ארדן-מייסטער גוניא פערעס, א מענטש אין יארן אז דאן מאגן-ריקע דע לארא זענען געקומען צו דאניא לעאנאר, דעם קעניגס געהימער פלאן איז מפורסם געווארן און זיינע פארזיכטיקע פריינד זענען דערפון גע-

(* א סוף מיט איר (לאמיון).

ווען שטארק באאומרואיקט. די וואלטע הערן האבן פארגעשטעלט דער קע-
ניגין, ווי געפערלעך עס איז די דאזיקע אימפרעזע און ווי וויכטיק עס
וואלט געווען אפצווארטן די אראגאנישע פארשטארקונגען. זיי האבן גע-
בעטן דער קעניגין צו ווירקן אויף אלפאנסאן, ער זאל זיך אפהאלטן פון
אויספירן זיינע פלענער.

דאניא לעאנאר האט זיך איבערגעשראקן. זי פארשטייט זיך נישט אויף
סטראטעגיע, זי וויל דערפון נישט וויסן. צווישן איר מיט אלפאנסאן עקזיס-
טירט א שטילע פארשטענדעניש, אז זי מישט זיך אין מלוכה-ענינים, אבער
צו קריגס-פירונג האט זי קיין שום שייכות נישט. דאסמאל האט זי אבער
פארשטאנען, אז עס האנדלט זיך אין דער עקזיסטענץ פון דער מלוכה.
זיך דערמאנט, ווי אלפאנסאן האט אמאל קעגן דער ווארענונג פון די ראט-
געבער אנגעגריפן סעוויליע. זיי ווייסט, זי פילט, ווי ערנסט און ווי סכנות-
דיק ס'איז דער דאזיקער דרייסטער פלאן. דער שכל האט איר געזאגט, אז
זי דארף זיך מיט אלפאנסאן דורכשמועסן. אבער פונקט איצט האט זי נישט
געוואלט קומען צו אים מיט אזעלכע עצות, וואס זענען אים נישט ליב.
דערבער האט זי אין זיך מיט פרייד געזערט דאס ווארט: מלה!

העפלעך, ווי עס פאסט פאר א קעניגין, האט זי געענטפערט די פאר-
דאגהטע הערן, אז זי פארשטייט זיך נישט אין די ענינים פון סטראטע-
גיע, אז זי האט במשך פון וואלע יארן מיט אלפאנסאן די דאזיקע פראגן
קיינמאל נישט באהאנדלט, אז זי באוונדערט אלפאנסאס קריגערישע גע-
ניאליטעט, און איצט האט עס נישט קיין זין, די קעניגין פון קאסטיליע
זאל מיט אזעלכע קליינמוטיקע ספקות אראפשלעגן דעם פירשטלעכן מוט
און די פרומע האפענונגען פון איר מאן.

צוויי טעג און צוויי נעכט איז זי פארבליבן אין דער פעסטונג. אויף
גיכער האנט איז פאר איר צוגעגרייט געווארן א פרעכטיקע ווינונג, ווא-
רעם עס האט נישט געפאסט, אז זי זאל מיט אלפאנסאן שלאפן אין איין
הויז. לויטן מנהג האבן די קרייצלער זיך געמוזט באגיין אן זייערע ווייבער.
דאך, האבן זיך ווייניק ריטער גערעכנט מיט העם דאזיקן מנהג, און לע-
אנאר, נאכדעם ווי זיי האבן אין אונט צוזאמען אפגעגעסן, האט געמיינט,
אז אלפאנסאן וועט ביי איר בלייבן. אבער יענער האט איר געוונטשן
א הארציקע גוטע נאכט, זי א קוש געטאן אין שטערן און איז אוועקגע-
גאנגען. דאס זעלבע איז פארגעקומען דעם צווייטן אונט.
ביים אוועקפארן, האט ער זי באגלייט א גאנצע שעה צייט.

ווען ער האָט זיך מיט איר געזעגנט, האָט זי אים שטיל געענטפערט אויף זיינע פראַגן. נאָכדעם האָט זי געהייסן דערלאַנגען דעם טראַג־שטול הגם זי איז גוט געריטן.

מיט פאַרמאָכטע אויגן איז זי געזעסן אין טראַג־שטול. אַלפֿאַנסאַ איז מיט לייב און זעל געווען פאַרטאָן אין זיין קריג און חוץ דעם איז ער נישט געווען קיין בעלן אויף שנעלער צופעליקער ליבע. זי האָרף עס נישט שטאַרק נעמען צום האַרצן. אין דעם פאַל, וואָס ער איז צו איר ביינאַכט נישט געקומען, איז געוויס נישט געווען די השפּעה פון דער יידישקע.

אין טאַלעדאָ האָט זי זיך שטאַרק אינטערעסירט מיט יענער, מיט דער יידישקע. דאָרט האָט זיך די יידישקע געפונען נאָענט, האָט זי געמוזט וועגן איר טראַכטן. סאַראַ נאָרישע דרייסטקייט פון יענער זיך צו געפינען דאָ אונטן אין לעאַנאַרס רשות, פונקט ווי די גאַנצע שטאַט און אַלץ אַרום. לעאַנאַר דאָרף זיך בלוזן אַ נעם טאָן צו איר. דערפון האָט זי פריער נישט געטראַכט, נאָר געשפירט. ערשט איצט זיצנדיק אין טראַג־שטול אויפן וועג קיין טאַלעדאָ האָט זי דערפון געטראַכט. איצט אין טראַג־שטול האָט זי קעגן איר ווילן זיך באַמיט אויפצוועקן „יענע“ אין איר זכרון:

איר פנים, איר געשטאַלט, אירע באַזעגונגען. זי האָט זיך געוואַלט פאַר־שטעלן, ווי רחל זעט אויס אַ נאַקעטע, זי האָט געמאַכט אַ פאַרגלייך צווישן זיך און איר. זי, לעאַנאַר, האָט זיך גוט געהאַלטן. דאָס האָט אפילו אַנער־קענט איר מאַמע עלינאַר, וועלכע איז אַ שאַרפער, ביזער מבין. דאָס וואָס יענע איז מיט צוועלף יאָר שפּעטער פון איר אַרויסגעקראַכן פון איר מוֹ־טער־טראַכט איז נישט געווען די סיבה, צוליב וועלכער אַלפֿאַנסאַ איז אַוועק פון איר, לעאַנאַרן, צו יענער. דאָס איז געווען כּישוף, קדחת, אַ ביזע קרענק, און אַזוי ווי אַלפֿאַנסאַ איז איצט ווידער אַזעלכער, ווי ער איז געווען, וועט ער נאָך דער גרויסער שלאַכט, אַלץ איינס, וועט זי אים ברענגען נצחון אַדער מפּלה, צו יענער שוין מער נישט צוריקקערן, ער וועט זי פאַרגעסן. זי וואַלט געווען אַ נאר, ווען זי וואַלט זיך פון יענע זקנים געלאָזט איבעררעדן, און אַפהאַלטן אַלפֿאַנסאַן פון זיין שלאַכט.

זי איז נישט קיין נאר. זי איז קלוג, יונג, שיין און זיכער אין איר זאַך.

עס זענען אָנגעקומען ידיעות, אַז די מוסולמענישע אַרמיי רוקט זיך אין דריי קאַלאַנעס אויף צפון־מזרח. ער האָט נישט געקאַנט לענגער וואַרטן און געמוזט זיינע ראַטגעבער און קריגס־אַנפירער עפענען זיין פּלאַן.

ער האָט צונויפגערוּפן אַ קריגס־ראַט. מיט באַגייסטערונג האָט ער פאַרגעלייגט זיין פּלאַן. ער וויל זיך צונויפטרעפן מיט די מוסולמענער אויפן „אַראַיאס־פּלאַכלאַנד“. דאָרט, צווישן דעם טיפן באַרג־שפּאַלט און די אויסגעטריקנטע בערג־טייכלעך האָט ער אַמאָל געוונען די שלאַכט. וואָס האָט אים געבראַכט דעם ערשטן גרויסן דערפאַלג און אויך די פעסטונג אַלאַרקאַס. קיינער אין שפּאַניע קען נישט אַזוי גוט דעם דאָזיקן שטח, ווי ער. ער האָט זיי מיט קורצע איבערצייגנדיקע ווערטער אויפגע־קלערט, ווי אַזוי ער וועט צווינגען דעם קאַליף צו פאַרנעמען דעם טיפן טייל פונעם לייכט־אַראַפּנידערנדיקן פּלאַכלאַנד, ווי ער וועט אַ גרויסן טייל פון דער פיינטלעכער אַרמיי אַריינשטופן אין וואַלד און אין די אַרומיקע וועלדלעך, ווייל צוליב איר גרויסקייט וועט זי קיין אַנדער ברירה נישט האָבן, ווי גיין אַהין. ער צווייפלט נישט אַלזאָ אינעם נצחון. דעמלט ליגט דער גאַנצער דרום טייל פון אַנדאַלוזיע אָפן פאַר זיי: קאַרדאַווע, סעויליע, גרענאַדע, און אַ סוף צום קריג, באַלד נאַכדעם ווי ער האָט זיך אָנגעהויבן. די יונגע האָבן מיט באַגייסטערונג מסכים געווען.

אַבער דער אַלטער דאָן מאַנריקע האָט מיט אַ טאָן פון הכנעה, אָבער העפטיק געוואָרנט. עס איז אַ גרויסע סכנה זיך צו שטעלן אין אַן אָפּע־נער שלאַכט מיט אַן אַרמיי פון אַזאַ געוואַלדיקער איבערמאַכט. אויב מען וועט נישט אָפּהאַלטן קיין נצחון, דאָן איז טאַלעדאָ פאַרלוירן. דער סטראַ־טעג באַראָן וויוואַר האָט זיך געשטעלט אויף דער זייט פון מאַנריקען.

— דיין קעניגלעכע מאיעסטעט — האָט ער געזאָגט — מיט גרויס טרחה און קונסט האָסטו דערפירט דיינע פעסטונגען קאַלאַטראַוואַ און אַלאַרקאַס צו די שטאַרקסטע אויפן האַלב־אינדזל. אונטער דער שוץ פון דיינע מויערן קאָנען מיר רואיק אָפּוואַרטן ביזן אַנקום פון די אַראַגאַנישע חיילות. דער מוסולמענישער אַרמיי, צוליב איר ריזיקער צאָל, וועט שווער זיין צו באַזאָרגן זיך מיט פּראַוויאַנט, און דאָס וועט אָפּשוואַכן זייער באַ־לאַגערונג. ווען עס וועט אַנקומען די אַראַגאַנער פאַרשטאַרקונג, דעמלט וועט אונדזער אַרמיי כמעט זיך אויסגלייכן מיט די כוחות פון קאַליף. ערשט דאָן, אויב גאָט וועט דיך הייסן, טרעט אַרויס אין אַן אָפּענער שלאַכט.

דאָן אַלפּאַנסאַס געקנייטשטער שטערן האָט זיך נאָך מער געקנייטשט. זיין שכל האָט אים דיקטירט, אַז מאַנריקעס און וויוואַרס אַרגומענטן זענען ריכטיקע. אָבער ער האָט בשום אופן נישט געקאַנט שלום מאַכן מיטן גע־דאַנק זיך אַוועקצוועצן צווישן די מויערן פון דער פעסטונג און אָפּוואַרטן

בין דער יונגער תכשיט וועט אים קומען צו הילף. ער האָט נישט געוואָלט קיינעם אָפטרעטן אפילו אַ חלק פון זיין נצחון.

— עס איז מיר גוט באַקאַנט — האָט ער געענטפערט — אז אַ קלוגער קריגס־אַנפירער מיידט אויס אַן אָפּענע שלאַכט מיט אַן אַרמיי, וואָס איז דריי מאָל אָדער פינף מאָל גרעסער אין צאָל. אָבער איך קאָן נישט אומ־טעטיק זיך צוקוקן, ווי דער שונא פאַרשפרייט זיך אין לאַנד. עס קאָכט אין מיר דאָס בלוט. אַן אמתע מלחמה איז נישט קיין שאַך־שפּיל, זי איז אַ טור־גיר, וווּ עס דעצידירט נישט דער געשפיצטער פאַרשטאַנד, נאָר דאָס שטאַרקע פרומע האַרץ. אַן אמתער קריגסמאַן שפּירט זיין שלאַכטפעלד. מיין שלאַכטפעלד איז דאָס „אַראַיאַס־פּלאַכלאַנד“.

די ריטער האָבן שטורמיש צוגעשטימט.

דאָך האָט דער וואַלטער סטראַטעג גוּניאַ פּערעס געפונען פאַר נויטיק צו וואַרענען:

— אויב די אַרמיי פון די אומגלויביקע איז אַזוי ריזיק, ווי די מרגלים גיבן איבער, דעמלט קאָן די קאַסטילישע אַרמיי זיך נישט קעגנשטעלן אַן פאַרשטאַרקונגס־הילף. וואַרט אויף אַראַגאָן, הער קעניג!

אַלפאַנסאָן זענען שוין צוגעגעסן געוואָרן די לעקציעס פון זיינע אַלטע קריגסלייט, וועלכע זענען ווייכהאַרציקער פון ראַדריגען.

— איך וועל נישט וואַרטן, דאָן גוּניאַ — האָט אַלפאַנסאָ דערקלערט. — ווילט מיר פאַרשטיין? איך וועל נישט דערלאָזן, אַז מיין וואַלאַרקאַס, דאָס דאָזיקע אַלאַרקאַס, וואָס איך האָב דערוואַרבן פאַר מיין מלוכה, זאל אַרומ־גערינגלט ווערן פון די באַשניטענע. איך וועל מיט זיי אַ סוף מאַכן אַן דער הילף פון אַראַגאָן.

אָבער דאָן מאַנריקע איז נישט אָפּגעשטאַנען.

— שיק לכל הפחות באלד אַ קוריער צו דאָן פּעדראָן! ווען מען זאל דיין אָפּמאַך מיט אַראַגאָן אויסטייטשן קאַלטבלוטיק, דעמלט מוזסטו וואַרטן.

— איך בין נישט קאַלטבלוטיק — האָט העפטיק אַלפאַנסאָ געענט־פּערט — דער קעניג פון אַראַגאָן איז אויך נישט אַזעלכער. ער איז אַ קריסטלעכער ריטער, איך וויל נישט לאַנג וואַרטן, כדי צו בעטן ביי אים אַ דערלויבעניש! — און ער האָט רואיק צוגעגעבן: — איך באַצי זיך מיט כבוד צו אייערע עצות, אָבער איך בין גאַנץ רואיק. זאל דער קאַליף האָבן דריי מאָל אַזוי פּיל, פינף מאָל מער חיילות, אָבער מיר האָבן אויף אונ־

דזער זייט די גערעכטיקייט און דעם אלמעכטיקן גאט. מיר וועלן זיך שלאגן אינעם „טאָל פון די אַראַיאַס“.

איצט, ווען דער קעניג האָט אָנגענומען אַ פּעסטן באַשלוס, האָבן אפילו די פריערדיקע צווייפלער זיך גענומען טריי און ענערגיש צו דער דרייטער אונטערנעמונג. דער לאַגער וועט זיך אויסשפרייטן אין טאָל, וואָס אלפאַנסאָ האָט אויסדערוויילט. די געצעלטן זענען שוין געווען פאַר-באַנדערעגלייגט ביז אַ שיפּע, ווערנדיק פון רוקן געשיצט דורך אַ הויכן שטופּנאַרטיקן באַרג און ביי די פּלאַנגען געדעקט דורך די אַראַיאַס (טייכ-לעד), אַדאַנק וועלכע דאָס דאָזיקע פּלאַכלאַנד האָט באַקומען דעם נאַמען. אַרום דעם לאַגער האָבן זיך געשלענגלט טיפּע באַרג-שפּאַלטן, אויסגע-טריקנטע געלעגערס פון האַסטיקע באַרג-וואַסערלעדן, באַוואַקסן מיט ווייסע און רויטע אלעאַנדערס.

בינורלבינו האָט זיך די מוסולמענישע אַרמיי אין מוסטערהאַפּטער אַרדענונג גערוקט פאַרויס, אין קורצע טאַג-מאַרשן, ווען זיי האָבן זיך דער-נענטערט אויף אַ שטח פון אַ צוויי-טאַגיקן מאַרש. האָט יעדער איינער שוין געקאָנט אויסהעכענען, אַז די אַנטשיידנדיקע שלאַכט וועט פאַרקו-מען דעם 19-טן יולי, אַדער דעם 9-טן שאַוואַן לויט דער מוסולמענישער צייטרעכענונג.

אַבער דער 9-טער שאַוואַן איז אויסגעפאַלן שבת.

דאָס האָט פאַרשאַפט אַלפאַנסאָס יידישע זעלנער גרויס צער. די דריי טויזנט יידישע זעלנער זענען אַריינגעטראָטן אין אלפאַנסאָס אַרמיי מיט געוויסן-ביסן. זיי האָבן געוואַסט, אַז די קריג-דינסט וועט זיי צווינגען צו עסן טרפות און צו אַרבעטן אום שבת. אין די אַלטע צייטן האָבן זיך יידישע זעלנער ליבערשט געלאָזט דערהרגענען פון גריכן און רוימער, איידער צו קעמפן אום שבת. אַבער שטיצנדיק זיך אויף אַן אַלטער תקנה פון סג-הדרין, האָבן די געלערנטע פון דער אַלאַכאַמאָ פון די יידישע פּרייוויליקע דורך אַן אַקט „מותר לך“*) אַראַפּגענומען די דאָזיקע פאַרפליכטונג און דערלויבט זיי סיי עסן טריפות און סיי שלאַגן זיך אום שבת, מיטן תנאי, אַז דאָס מוז זיין באַמת נויטווענדיק. עקזיסטירט אַבער איצט אַזאַ נויט-ווענדיקייט? מוז דער קעניג גראַד אָנהייבן זיך שלאַגן אום שבת?

(* עס איז דיר דערלויבט.)

עס איז אַוועק א דעלעגאַציע צו דאָן אַלפֿאַנסאָן בראש מיט שמעון בר אבא, דאָן אפרימס אַ קרוב.

— ווען דייענע יידישע זעלנער — האָט ער אויפגעקלערט דעם קעניג — וועלן מחלל שבת זיין און עס וועט אין דעם נישט זיין קיין נויט-ווענדיקייט, וועלן זיי אַרויסרופן קעגן זיך גאַטס צאַרן, וואָס וועט שטעלן אין סכנה און גורם זיין אַ מפלה פאַר זיי און פאַר זייערע קריסטלעכע חברים.

זיי האָבן מיט יראת-הכבוד געפרעגט דעם קעניג, צי קאָן ער נישט אַנהייבן די מלחמה אין אַן אַנדער טאָג.

דער קעניג האָט שמעונען אַ קלאַפ געטאָן אין דער פלייצע און פריילעך געזאָגט:

— איך קען אייך פאַר העלדישע זעלנער און איך וואָלט אייך די טובה געטאָן. אָבער איר דאַרפט וויסן, אַז לענגער ווי אויף אַ טאָג קאָן די שלאַכט נישט אָפגעלייגט ווערן, אַלזאָ, וואָלט איך די שלאַכט געמוזט אַנ-הייבן זונטיק. דעמלט וועלן אייערע קריסטלעכע חברים מיט רעכט מור-מלען, און זייער צאָל איז אַ סך גרעסער פון אייער. זאָל עס וואָלן בלייבן אויף שבת, און מיר וועלן בעטן אַז אייער גאַט זאָל אייך מוחל זיין.

דאָך האָט זיך אַלפֿאַנסאָ פאַרטראַכט איבער דער יידישער פרומקייט און זיך מיט געווען מיט דאָן מאַרטינען, וואָס ער זאָל טאָן, כדי פאַר זיך און פאַר זיין אַרמיי פאַרזיכערן דעם חסד פונעם אַלמעכטיקן גאַט. דער אַרציבישאָף האָט געלייענט דאָס ווערק פון פריאַר באָנע „דער בוים פון שלאַכטן“. דאָרט איז אָנגעוויזן, אַז אינעם טאָג פון שלאַכט דאַרף מען פאַסטן. שטיצנדיק זיך אויף דעם, האָט דער גרויסער ריטער און קעניג אַרויס-געגעבן, איידער ער איז אַרויסגעטראָטן קעגן זיינע שונאים אַ באַפעל בזה הלשון: יעדער איינער, וואָס וועט עסן אָדער טרינקען פאַר שקיעה איז חייב מיתה. דער אַרציבישאָף האָט פון זיין זייט פאַרגעשלאָגן, אַז די קריסט-לעכע זעלנער זאָלן פאַסטן אינעם טאָג פון דער שלאַכט, אָבער כדי די זעלנער זאָלן נישט ווערן אָפגעשוואַכט, דאַרף דער קעניג מיט אַן אַוונט פריער פאַר זיי איינאַרדענען אַ רייכן מאַלצייט.

דאָן מאַרטין האָט פאַנאָדערגעשיקט קוריערן אויפן גאַנצן געביט און ווייטער אויף יענער זייט טאַלעדאָ מיט אַ באַפעל, אַז מאָרגן אינעם טאָג פון דער שלאַכט זאָלן קלינגען אַלע גלאָקן אין טאַלעדאָ און אין די געביטן צווישן וואָלדאַרקאָס און טאַלעדאָ.

אין אַוונט, דעם 18-טן יולי, האָט דער קעניג, פון דער הויכקייט פון וועלכער ער וועט מאַרגן אָנפירן מיט דער שלאַכט, סאַטראַכט זיין לאַגער און דעם שוואַס לאַגער. דאָרט, וווּ דאָס פּלאַכלאַנד ווערט אָפּגעריסן, איז געווען אויסגעלייגט דעם קאַליפּס אַרמיי. אָנסופיק האָבן זיך געצויגן די רייזען פיינטלעכע געצעלטן. אַלאַפּאַנסאַ און זיינע קאַמאַנדירן האָבן געוואַסט, אַז דאָרט, וווּ דער וואַלד פאַרשטעלט דעם האַריוואַנט, פאַרבייגט זיך דער פיינטלעכער לאַגער אויף מערב, און ווייט-ווייט ציען זיי זיך אין דער דאָ-זיקער ריכטונג. לאַנג האָט געקוקט דער קעניג מיט דער האַנט איבער די אויגן, ער האָט שווייגעוודיק געקוקט אויפן פיינטלעכן לאַגער אין דער מערונג.

די קאַמאַנדירן זענען געריטן צוריק, באַגריסט מיט הויכע אויסרופן פון די זעלנער. די זעלנער האָבן זיך געפרייט מיטן רייסן מאַלצייט. דאָן האָבן זיך די קאַמאַנדירן אַליין געזעצט צום טיש אינעם קעניגס געצעלט, וואָס האָט פּרעכטיק געגלאַנצט מיט רויטע באַגילדטע טאַנען. אינעווייניק זענען געווען אויסגעשפּרייט די טייערסטע טעפּיכער און אויף די ווענט זענען געהאַנגען בילדער לכּבּוד דעם קריג — דאָס בעסטע און טייערסטע פאַר ריטער און קעניגן. די שטימונג איז דאָרט געווען אַ דער-הויבענע. מיט גרויס הנאה האָט מען געגעסן און געטרונקען. בערטראַן האָט געזונגען זיינע ווילדסטע לידער.

מען איז זיך אָבער גיך פאַנאַנדערגעגאַנגען, געלייגט פרי שלאַפּן, כדי אַנצוקלייבן כּוחות אויפן מאַרגנדיקן טאָג.

פאַרן איינשלאַפּן האָבן דעם קעניג איינגעוויגט אַנגענעמע בילדער און געדאַנקען. פאַר זיינע אויגן איז אויסגעוואַקסן רחל, וועמען ער האָט אויפגעקלערט זיינע שלאַכט-פלענער. ער האָט איר אויפגעוויזן, אַז מען קאָן האָבן אַ קלענערע צאל זעלנער און דער זיג זאָל זיין געזיכערט. ער האָט איר שוין אפילו געשילדערט דעם ווייטערדיקן פאַרלויף פון די קריגס-אַפּעראַציעס. ווען ער וועט צעקלאַפּן דעם קאַליפּס אַרמיי, וועט ער זי יאָגן ביז צום ים. דעמלט וועט ער שליסן שלום. דער ים-ברעג און די שטאָט גראַנאַדע וועט ער איבערלאָזן דעם קאַליף. אָבער קאַרדאַווע און סעויליע מוזן אים די באַשניטענע אָפּגעבן. סעויליע וועט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ גראַפּשאַפּט, די גרעסטע אין דער מלוכה, און גראַף פון סעויליע וועט ווערן דער ליבער קליינער ממזר סאַנטשאַ.

ער האָט געהערט דאָס שטילע רופן פון דער נאַכט-וואַך, וואָס האָט אָפּגעהיט דעם לאַגער. זיין אינערלעכע שטים האָט אים געזאָגט: דער

מאָרגנדיקער 19-טער יולי וועט זיין אַ גרויסער טאָג. ער האָט געוואָלט באשטימען דאָס יאָר, אָבער ער האָט אים נישט געקאָנט געפינען, צוליבן חילוק פון דער שפּאַנישער צייט־רעכענונג מיט דער רעכענונג פון די אי־בעריקע קריסטלעכע לענדער. ער געפינט נישט דאָס יאָר און ס'ערגערט אים, וואָס ער האָט אין דער הינזיכט באַרעכטיקט ראַדריגען קעגן זיין ליבן פריינד דאָן מאַרטין. אָבער בעת זיין ערגענונג האָבן זיך דורכגע־פלאַכטן אַ גלאַקן־קלינגעריי מיט פייערלעכע יובל־געזאַנגען פון (*Te deum לכבוד זיין נצחון און ער איז איינגעשלאָפן אינמיטן פון דעם זיגרייכן גע־קלאַנג.

גלאַקן האָבן געקלונגען, ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפט, ווייל לויטן אַרציבישאַפס באַפעל האָבן נאָך פאַר זון־אויפגאַנג אַלע גלאַקן אין לאַנד גע־נומען קלינגען, פון אַלאַרקאָס ביז טאַלעדאָ.

באַלד נאָך זון־אויפגאַנג איז אָפגעריכט געוואָרן אַ תפילה פאַר די זעלנער. אַ סך האָבן אָנגענומען די הייליקע קאָמוניע. מיט גרויס צערעמאָ־ניע האָט מען אַרויסגעטראָגן די הייליקע בילדער, אַ טייל פון וועלכע האָבן געדאַרפט באַגלייטן די אַרמיי אין שלאַכט. די טיייערסטע, קרעפ־טיקסטע רעליקוויעס האָבן געהאַט די קאַלאַטראַוואַ־ריטער, דעם Cruz de Los angeles (**), וועלכן צוויי געטלעכע פילגרימען האָבן אויף אַ סודות־פירן אופן צוגעשטעלט אַלפאַנסאָן דעם דריטן. יעדע אָפטיילונג, ריטער און קנעכט האָבן געקניט פאַרן קרייץ און אים געקושט.

אויך פונעם מוסולמענישן לאַגער האָבן זיך געהערט תפילה־טענער, דאָרט האָבן אָפיצירן די קריגער גערופן מיט פסוקים פון קאַראַן:

„אַ, איר גלויביקע, שטאַרקט אייער האַרץ!
 „זייט לוסטיק און מוטיק!
 „שרעקט אייך פאַר קיינעם, הויך דעם אַללאַה!
 „ער העלפט אייך, ער שטאַרקט אייערע פיס,
 „ער גיט אייך דעם זיג.“

און הונדערטער טויזנטער מוסולמענישע זעלנער האָבן זיך געוואָרפן

(* דיר, גאָט (לאַטיין).

(**) דער צלם פון די מלאכים (שפּאַניש).

אויף דער ערד מיט די פנימער צו מעקא און געבעטן לויט דער ערשטער סורע, דעם זיבן-געבאָט:

„אין נאָמען פונעם אללאה דעם באַרמהאַרציקן, געלויבט זאָל זיין דער אללאה, דער הער פון די וועלטן, דער ווילטעטיקער, דער באַרמהאַר-ציקסטער, דער שופט אינעם טאָג פון יום-הדין. דו אַליין ביסט אונדזער גאָט, דיך אַליין רופן מיר צו הילף, באַווייז אונדז דעם אמתן וועג, דעם וועג, וואָס פירט צו דיין חסד, און נישט דעם פאַלשן וועג, וואָס רופט אַרויס דיין צאָרן.“

די שלאַכט האָט זיך אָנגעהויבן.

די קאַלאַטראַוואַ-ריטער האָבן באַקומען אַ באַפעל די ערשטע אָנ-גרייפן און דורכברעכן דעם צענטער פון שונא. אין בעסטער אָרדענונג האָבן אַכט טויזנט זיך געהאַלטן אויף זייערע אויסדערווילטע פּערד, שיי-מערינדיק מיט זייער באַוואַפענונג. אויפן קול האָבן זיי געזונגען זייער קריגס-תּפילה, דאָס זעכציקסטע קאַפיטל פון תּהילים:

„ווער פירט מיך אין אַ פעסטער שטאָט?

ווער באַגלייט מיך ביז צו אדום?

מיט גאָט וועלן מיר אויפּטאָן העלדישקייט.

ער וועט אונדזערע שונאים צעטרעטן.“

זיי האָבן זיך אַ לאַז געטאָן אויפן צענטער פון שונא.

„מיט אַזאַ פאַרביסנקייט — האָט איבערגעגעבן דער כראַניקער איבן יוחי-האָבן געשטורעמט די פאַרשאַלטענע, אַז זייערע פּערד זענען געפּלויגן אויף די שפיצן פון די מוסולמענישע שפּיזן. מען האָט זיי צוריקגעוואַרפן און אין אַ קורצער צייט אַרום האָבן זיי ווידער געשטורעמט. ווידער האָט מען זיי צוריקגעוואַרפן. אַ דריט מאָל האָבן זיי איבערגעזחזרט זייער משו-גענע אַטאַקע. האַלט אויס, פריינד מיינע! — האָט אויסגערופן דער מוסול-מענישער גענעראַל אבו האַפּאַס, וועלכער האָט אָנגעפירט מיטן צענטער. — שטאַרקט אייערע הערצער, איר גלויביקע! אללאה פון זיין הויכן טראָן שטייט פאַר אידן.“

אַבער די פאַרשאַלטענע האָבן געשטורעמט מיט אַזאַ פאַרביסנקייט, אַז די רייען פון די העלדישע מוסולמענער האָבן זיך געבראַכן. דער גענעראַל אבו האַפּאַס האָט געקעמפט ווי אַ לייב און געפּאַלן אין קאַמף. דערווערבן דיך זיך די מאַרטירער-קרוין. די פאַרשאַלטענע האָבן איינגעאַרדנט אַ מו-ראַדיקע שחיטה אין מוסולמענישן צענטער. אלע מוסולמענישע זעלנער,

וועלכע האָבן דאָרט געקעמפט זענען דורכן אללאה אויסגעלייזט געוואָרן, האָבן באַקומען די מאַרטירער־קרױן און דעם 9-טן שאוואַן זענען זיי אוועק צו די צען טױזנט פאַרגעניגנס, גלייך אין גן־עֶדן אַריין.

אלפאַנסאָ האָט פון זיין הויכקייט באַטראַכט דאָס שלאַכט־פעלד. ער האָט געזען, ווי די קאלאָטראַוואַ־ריטער האָבן געשטורעמט, זענען געוואָרן אַפֿ־געוואָרפן, אַ צווייט מאַל געשטורעמט אַ צווייט מאַל אַפּגעוואָרפן געוואָרן, אַבער דערנאָך האָבן זיי געבראַכן די רייען פון שונא. און איצט גייען זיי זיינע קאלאָטראַוואַ־ריטער פאַרויס אָן שום אַפהאַלט, און באַלד וועלן זיי שוין דערגרייכן דאָס רױטע געצעלט פונעם קאַליף און שיקן אַ שליחות פון זיג, דעמלט וועט ער אַליין אַטאַקירן און פולשטענדיק צעשטעמען דעם שונא.

צוזאַמען מיטן קעניג האָבן געקוקט זיינע נאָענטע אָנפירער. זיי האָבן געקוקט, געוואָרט און הנאה געהאַט. דאָרט אויפן פלאַכלאַנד פון די אַראַיאָס האָט זיך פאַרווירקלעכט דער טרוים פון בערטראַן דע באַרן, האָרט זענען געווען שטורמער, געפאַלענע, טױטע און יענער געשריי: פאַרויס, פאַרויס! און אללאה, און מאַכמעד עס האָבן געהירושעט די טױט־פאַרווירנדעטע פערד וואָס האָבן פאַרלוירן זייערע ריטער.

אלאזאר האָט געקוואַלן פאַר פרייד. אין זיין קאַפּ האָט געהערשט אַ גאַנץ צער כאַאָס טױט, רום, זיג, מאַרטירער־טום. עס האָט אים בלוזי פאַרדראָסן, וואָס וואַלקנס שטויב און געפּל האָבן אים פאַרשטעלט דאָס שלאַכט־פעלד. אַבער ער האָט געזען פאַר זיך די ווילדע, צעהיצטע, פריילעכע פנימער פונעם קעניג און זיינע ריטער, און זיין פנים איז געוואָרן פריילעך ווי זיי־ערע. ער האָט געווישט זיינע פאַרטערטע אויגן, אויסגעווישט דעם שטויב פון זיין נאָז און געלאַכט.

מיטאַמאַל איז געשען עפעס אומגעריכטס. שטויב און רויך איז געווען אַזוי געדיכט, אז מען האָט נישט געקאָנט זען, וואָס עס קומט פאַר. איינס איז געווען זיכער: קאַמפן זענען פּלוצלונג אויפגעקומען נאָענט צו דער הויכ־קייט, ווייט אין רוקן פון די קאלאָטראַוואַ־ריטער. ריטער אין טורבאַנען האָבן אויפגעטויכט נאָענט פון לאַגער. זיי האָבן אָנגעגריפן די יידישע אַפֿ־טילונגען, וועלכע זענען אַוועקגעשטעלט געוואָרן, כדי צו שיצן דעם לאַגער. יא, די יידן זענען געווען אין קאַמף, האָבן זיך געהאַלטן העלדיש, מען האָט דייטלעך געהערט זייער אוחאַלטן העברעישן שלאַכט אויסרוף: הידד, הידד! זיי זענען נישט אַפּגעטראָטן, זיי האָבן זיך געהאַלטן שטאַרק. אַבער זיי זענען געווען איגאַנצן דריי טױזנט און דער שונא איז באַשיינ־

פערלעך געווען א סך גרעסער אין צאל. אלפאנסאָן, ווערנדיק צעטומלט, האָט זיך אויף אַ רגע אויסגעדאַכט, אז עס איז מקוים געוואָרן שמעונס פּאָר ריויסזאָנג וועגן דעם אומגליק, וואָס וועט געשען, אויב מען וועט קעמפּן אום שבת.

אַבער ווי קאָן דאָס מעגלעך זיין, אז די מוסולמענישע ריטער זאָלן אזוי ווייט אַריינדרינגן? און מיט אזא גרויסער צאָל? און ווהיין זענען אַהינגע-קומען די קאַלאַטראַוואַ-ריטער?

דער קעניג האָט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין, וואָס דאָ איז פאַרגעקומען, אַבער ער האָט דאָס נישט געוואָלט גלייבן. פינף הונדערט מאָל טויזנט מאָן ציילט די מוסולמענישע אַרמיי, האָבן די מרגלים געמאַלדן, און אלפאָנס סאָ האָט געלאַכט. אַבער איצט פליסן זיי און פליסן אָן אַ סוף, עס טויכן ארויס פון שטויב כסדר אלץ נייע און נייע ריטער אין טורבאנען, צופוס און אויף פערד. אלפאָנסאָ האָט אויפגעהערט צו לאַכן.

און פאַרגעקומען איז אַט וואָס: די קאַלאַטראַוואַ-ריטער, פאַרכישופט פון זייער זיג, זענען אַריינגעדורנגען אלץ ווייטער און ווייטער צווישן די מוסולמענישע מחנות. זיי האָבן נישט געלייגט קיין אַכט אויף דער היץ און שטויב, וואָס האָט זיי געשטערט צו אַטעמען. צווישן דעם הילכנדיקן טומל אויפן שלאַכטפעלד האָבן זיי געהערט זייערע געשרייען און דעם געשריי פון די, וואָס זיי האָבן געהרגעט. אָפּגעמאַטערט, האַלב-צעמישט פון קאַמף-גיריקייט, האַקנדיק פאַרעקשנט מיט די שווערדן, האָבן זיי זיך גערוקט אלץ ווייטער און ווייטער צווישן דעם געדיכטן שטויב, וואָס האָט פאַר-שטעלט די זון.

דער הויפט-אַנפירער פון דער מוסולמענישער אַרמיי, אַבדולאַ בען סענאַגיד, געבוירן אין אַנדאַלוז, אַ באַהאוונטער סטראַטעג און אַ שלאַכט-קענער, האָט עס אלץ פאַרויסגעזען. ער האָט געלאָזן די ריטער אריינ-דרינגען, געבנדיק זיי אַ שוואַכערן ווידערשטאַנד. אויף ביידע פלאַנגען האָט ער אַרויסגערוקט מאַהאַמעדישע פולקן און אַראַפּגעבראַכט די שרעקלעכע ווייט-טרעפּנדיקע שליידער-האַרמאַטן. די מאַהאַדישע זעלנער, באַרימט מיט זייערע אויסגעצייכנטע אַרבאַלעטן*), האָבן זיך אומבאַמערקט אַריינגעריסן אין רוקן פון די שטורעמדיקע קאַלאַטראַוואַ-ריטער, אָפּשניידנדיק זיי פון זייערע הויפט-קרעפטן און פון זייער לאַגער. און איצט איז פאַר אַלאַרקאָס געשען דאָס, וואָס אַמאָל איז געשען אין דער שלאַכט ביי אל האַטין. די

* אַרבאַלעט — האַנט-וואַפּן, ווי אַ בויגן אין די אַלטע צייטן.

מוסולמענישע אַרבאַלעטן האָבן באַשאַסן די פּערד פון די קריסטלעכע ריטער, און ווי נאָר דאָס פּערד איז געפאַלן, איז דער ריטער אין זיין שווערן פאַנצער געווען אומבאַהאַלפן. אויך די האַרמאַטן פון די קאַליפן האָבן גע- שליידערט גרויסע שטיינער אין די געדיכטע רייען פון די קריסטן.

— עס האָט זיך אָנגעהויבן — האָט געמאַלדן דער כראַניקער איבן יוחיא — אַ מוראדיקע שלאַכט. אַלע זענען געווען געפאַנצערט; אויך די פּערד, דער שטאַלץ פון זייערע באַלעבאַטים, זענען געווען געפאַנצערט. אָבער עס האָט זיי גאַרנישט געהאַלפן. פאַר דער שלאַכט האָבן זיי תפילה געטאָן צו זייערע אַלע דריי געטער און ביים צלם געשווירן, אַז זיי וועלן נישט אָפּטרעטן, כל-זמן איין זעלנער וועט נאָך לעבן, איצט, צום חסד פון די גלויביקע, האָט דער אללאה דערפירט דערצו, אַז די קריסטן האָבן פינקטלעך אויסגעפילט זייער נדר.

כדי דעם שונאס אַרמיי פולשטענדיק צו צעשמעטערן, האָט דער אָנ- פירער, אויסנוצנדיק זיין גרויסע איבערמאַכט, אַרויסגעשיקט אין רוקן פון די קעמפנדיקע ריטער זיינע אייגענע אויסדערוויילטע אַנדאַלוזישע רייטער, זיי זאָלן אָנגרייפן אויפן לאַגער פון די קריסטן.

אַלפאַנסאָ האָט פון זיין הויכקייט געזען, אַז דער דאָזיקער אָנגריף איז געווענדעט אויף זיין לאַגער.

— איצט נעמען זיי זיך צו אונדז — האָט ער דערקלערט מיט אַ ביי- זער פריילעכקייט. — זיי וועלן מאַכן אַ תל פון לאַגער. אמת, ס'זענען דאָ אַ שפאַר ביסל מענטשן, אָבער זיי זענען צו קנאַפּ. די מוסולמענישע מהנות וואַקסן און זיי וועלן זיי איינשלונגען. זיי מוזן זיך צוריקציען, כל-זמן זיי האָבן נאָך נישט דערגרייכט דעם לאַגער. זיי האָבן זיך געהאַלטן אין גע- שלאַסענע רייען און נישט דערלאָזן, אַז די מוסולמענער זאָלן זיי פאַרגיין אין די פלאַנגען. ס'איז זיי אויך געלונגען דורך קליינע אָנגריפן צו שאַפן אַ פרייען שטח.

אַלפאַנסאָ האָט זיך געפונען אין סאַמע מיטן פון דער דאָזיקער סומאַ- טאַכע. ער האָט שוין מער נישט געטראַכט וועגן דער גאַנצער שלאַכט, נאָר וועגן דעם קאַמף אַרום זיך. אינעם שטויב און אין דער היץ האָט ער קוים אָפּגעכאַפט דעם אָטעם. אין דער פאַרשטויבטער לופט האָט אַלץ געשווימלט פאַר זיינע אויגן. ער האָט געהערט, ווי האַרנס האָבן געשאַלט, ווי באַ- ראַבאַנען האָבן געפויקט און די וויסטע געשרייען פון די מוסולמענער: שלאַגט! און די אויסרופן פון זיינע פריינד: הילף! אַהער! און איבער דעם אַלעם דער אומבאַשטימטער טומל, וואָס האָט זיך געקייקלט און געדונערט

פון אלע זייטן. עס האט אים באהערשט א מין טעמפער כעס, וואס האט אים פארשאפט א געוויסן פארגעניגן. ער האט געהאט הנאה צו שלאגן מיט זיין שווערד פולמען-דעי. ער האט הנאה געהאט, ווען א שונא איז געפאלן און ווען אפילו א פריינד איז געפאלן, האט ער אויך געפילט א געוויסע צו-פרידנקייט.

ביסלעכווייז האט מען די מוסולמענער אפגעטריבן אויף א האלבן וועג צו זייער אייגענער הויכקייט. דער קעניג האט באפוילן ווידער אנצוגרייפן, בערך אכט הונדערט מאן זענען אריינגעדורנגען אין די רייען פון די פיינט-לעכע פוסגייער. איין מוסולמענער, וואס האט זיך געפונען צום נאענטסטן, האט אנגעצילט זיין שפיז אויף אלפאנסאן. אבער איידער ער האט באוויזן זי א ווארף צו טאן, האט אלאזאר אים אוועקגעלייגט. דאס יינגל האט זיך דערביי צעלאכט.

— עס איז אים נישט געלונגען, הער קעניג — האט ער זיך אנגערופן צווישן דעם וויסטן גערודער. אבער אין דער זעלבער רגע האט אים אליין געטראפן א פיל. ער איז אראפגעפאלן פון פערד און ארויף ווי זיין פוס האט זיך פארפלאנטערט אינעם פוס-האלטער, האט ער זיך א קליי-נעם שטח נאכגעשלעפט נאכן פערד.

פיל פון אלפאנסאס זעלנער זענען אריינגעדורנגען נאך טיפער אין די רייען פון די פיינטלעכע פוסגייער און האבן זיי אראפגעטריבן פונעם בארג. ס'איז אנטשטאנען א פרייער שטח ארום דעם קעניג און זיינע קא-מאנדירן.

אלפאנסאס איז אראפ פון פערד אין א צושטאנד פון צארנדיקער טעמפ-קייט, כמעט אן ווילן און באוויסטזיין. ער האט זיך געפארעט ארום אלע-זארן. ער האט נישט געוויסט פארוואס ער האט אויפגעהויבן דעם וויזיער, פארוואס ער האט אראפגענומען פון יינגלס קאפ דעם העלם און האט אויך נישט געוויסט, צי אלאזאר דערקענט אים. ער האט זיך גראד דערמאנט, און אלאזאר האט אים געדארפט אפקלייבן די טויזנט מוסולמענישע ריטער, וועלכע ער האט געדארפט פריילאזן אן שום אויסלייז-געלט. דאס יינגל האט שווער געאטעמט, זיין בלאס-ברוינגלעך פנים איז געווען רויטלעך און גע-שוואלן און צווישן דעם שמוץ, בלוט, היץ און ליידן האט ער אויסגעקוקט זייער יונג. אלפאנסאס האט זיך טיפער איבער אים אראפגעבויגן, געזען, און נישט געזען, אים ווידער געזען און געזאגט מיט א שטים, וואס איז הייסער פון אלע געשרייען:

— אלאזאר, מיין יינגל, מיין געטרייער.

אלאזאר האָט מיט גרויס מי אויפגעהויבן די האַנט. אַלפאַנסאָ האָט נישט פאַרשטאַנען וואָס ער וויל. שפעטער האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז אַלאַזאַר האָט אים געוואָלט אָפגעבן די הענטשקע, און עס האָט אים פאַרדראָסן, פאַרוואָס ער האָט עס נישט פאַרשטאַנען לכתחילה. אַלאַזאַר האָט באַוועגט מיט די ליפּן, אַלפאַנסאָ האָט נישט געוואוסט, צי רעדט ער. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער האָט געהערט די ווערטער: „זאָג מיין טאַטן“, אָבער ער האָט זיך וועגן דעם דערמאַנט ערשט שפעטער, עס האָט זיך אים בלויז געדאַכט, ער זאָל עס האָבן געהערט. ער האָט זיך אויך נישט געקאַנט דערמאַנען אויף וועלכער שפראַך ער האָט די דאָזיקע ווערטער אַרויס־ גערעדט.

און בעת ער איז געשטאַנען אַראָפגעבויגן איבער אַלאַזאַרן צווישן האַרצרייסנדיקע געשרייען און קלאַפער־יען, האָט זיך אין אים דערוועקט אַ מחשבה וועגן רחלען. ער האָט זיך אויך דערמאַנט וועגן דאָן מאַנריקען און גוּנאַ פערעס, וועלכע האָבן אים געראָטן צו בלייבן צווישן די מויערן פון דער פעסטונג. עס האָט זיך אים געשטעלט פאַר די אויגן דער צאַר־נ־ דיקער דאָן ראַדריגע. אָבער ער האָט זיך לאַנג נישט געקאַנט האַלטן ביים דאָזיקן געדאַנק, עס איז נישט געווען קיין צייט. ס'האָט אים אויך מער נישט געקלעקט קיין צייט צו פאַרנעמען זיך מיטן יינגל. ער האָט זיך בלויז גיך איבער אים איבערגעצולמט.

חמרים מענטשן האָבן זיך צונויפגעפלאַנטערט, קייקלענדיק זיך אין שטויב, אין דער שטויביקער היציקער לופט. מיט פאַרטעמפטע געדאַנקען, אויפגעציטערט פון כעס, האָט זיך אַלפאַנסאָ צוגעקוקט צום כאַאַס, וואָס האָט געהערשט אַרום. צי וועט עס זיך אַמאָל ענדיקן? פינף הונדערט מאָל טויזנט מוסולמענער, האָבן איבערגעגעבן די מרגלים. ניין, זיי האָבן נישט איבערגעטריבן.

— ביז איצט האָבן מיר געהאַט צו טאָן בלויז מיטן אַוואַנגאַרד — האָט געשפאַסט דער בייזער ארציבישאַף — און איצט וועט קומען דער אמתער שונא.

— גוט — האָט זיך אַנגערופן בערטראַן — איצט וועלן וואָס מער מו־ טערס און ווייבער מוזן קלאַגן.

— צוריק! צוריק! — האָבן אַלע געשריגן.

אָבער בערטראַן האָט געזונגען איינס פון זיינע לידער:

„קיינער פון אונדז איז נישט קיין זון פון א מאן
וואָס שטאַרבט ווי א פחדן אין בעט
און קיינער פון אונדז ווינטשט זיך קיין אנדער טויט
ווי דורך קאלטן שטאַל אין פעלד“.

לאַנגזאַם, מיטן פנים צום שונא, האָבן זיי זיך אויף זייערע טאַגצנדיקע
פערד גערוקט פאַרויס צו דער הויכקייט.

מען האָט אַכזריותדיק געקעמפט. אָבער ווען זיי האָבן דערגרייכט צו-
פוסנס פונעם העכסטן שיפוע, האָט זיך פאַר זיי געשאַפן אַ נייער פרייער
שטח, ווו קיינער האָט זיי נישט געקאַנט פאַרגיין אין דערלאַנגען אין ריקן
אַרײן. זיי האָבן לייכטער אָפגעעטעמט, האָבן זיך אַרומגעקוקט, געזוכט און
געציילט. אַרום זיי האָבן זיך געפונען צוויי הונדערט מאַן פון זייערע
מענטשן.

— ווו איז דער אַרציבישאָף דאָן מאַרטין? — האָט אַלפאַנסאַ אַ פּרעג
געטאַן.

— אַ פּייל האָט אים געטראָפן — האָט גאַרסעראַן געזאָגט — קענטיק
שווער פאַרווונדעט. מען באַמיט זיך אים אַריבערצוטראַגן אויף דער הויכ-
קייט אין דעמבענעם וועלדל דורך דעם קאַנאַל. און דו, הער קעניג, טרעט
אַפּ כל-זמן זיי האָבן נאָך נישט אַנטדעקט דעם וועג דורך די אַראַיאַס—האָט
ער זיך געבעטן ביים קעניג.

און באמת, פון יענער זייט הויכקייט האָט אַ פאַרבאַרגענער וועג גע-
פירט צום דעמבענעם וועלדל און צום איבערגאַנג אויפן צפון-טייל פון די
אַראַיאַס.

— שפעטער, נאָך זייער נאָענטסטן שטורעם — האָט אַלפאַנסאַ מסכים
געווען, היות דער שונא האָט זיך ווידעראַמאַל געגרייט צום אַנגריף. —
אָבער וואָס איז מיט דיר, בערטראַן? — האָט אַלפאַנסאַ געפרעגט. — דו
ביסט פאַרווונדעט?

— בלויז עטלעכע פינגער — האָט בערטראַן זיך באַמיט אַפּצווענטפערן
מיט אַן אומגעצווונגענער שטים. — וואַרשיינלעך וועל איך דיר קאַנען אַפּ-
געבן בלויז אַ שטיקל פון דיין הענטשקע — האָט ער געשפּאַסט.

ס'האָט זיך ווידער אָנגעהויבן דער כאַאַס.
דאָ, צופוסנס פון דער לעצטער הויכקייט זענען אָנגעגאַנגען פאַרביי-
סענע אינצליקאַמפן. יעדער איינער האָט זיך געשלאָגן פאַר זיך אַליין;
ווילד, נאַריש, קיינער האָט נישט געהאַט קיין פאַרבינדונג מיטן צווייטן.
— „און דער פאַרשאַלטענער אַלפאַנסאַ — האָט צוגעגעבן דער כראַ-“

ניקער איבן יוחיה — האָט אויפגעהויבן זיינע אויגן און דערזען די וויסע פאָן פון די באַשיצער פון די גלויביקע, וואָס איז שוין געווען גאָר נאָענט פון אים, און ער האָט דערזען די גאָלדענע אותיות: „אללאה באַשיצט איך! אללאה איז אללאה און מאַכטעד איז אללאהס נביא“. דאָס האָרץ פונעם פאַרשאַלטענעם איז אָנגעפילט געוואָרן מיט שרעק, און ער איז אַנטלאָפן געוואָרן, און זאָלע, וואָס אַרום אים, זענען געלאָפן, און די מוסולמענער האָבן זיי פאַרפאַנגט. דעם פאַרשאַלטענעם איז געלונגען צו אַנטלויפן הייַ טער די הויכקייטן, אָבער די מוסולמענער האָבן אויסגעהרגעט אַ גרויסן טייל פון זיינע מענער און מיט זייערע שפיון און שווערדן האָבן זיי גע- האָט האַלדן און נאָקן פון די אַנטלויפנדיקע און נישט גערוט, ביז וואָנען זיי האָבן נישט געשטילט דעם דורשט פון זייערע כלי-זין אינעם בלוט פון די אומגלויביקע און זיי געצווונגען אויסצוטריןקען ביז צום דעק דעם ביי- טערן בעכער פון טויט“.

אויף דער הויכקייט האָט זיך אַלפאַנסאַ אַרומגעקוקט און אויף אַ רגע געכאַפט אַ קוק אויפן שלאַכטפעלד, אינעם געביט פון אַראַיאַס. שטויב אויפן גאַנצן שלאַכטפעלד, פאַרשטויבט איז ער און זיינע אַרומיקע, שטויב אויף די קאַסקעס, אויף די כלי-זין, אַזוי געדיכט איז אויפן גאַנצן פעלד גע- לעגן דער שטויב, אַז אין אים האָט טעמפ אָפגעקלונגען דער גאַנצער וויס- טער ליאַרם; די געוואלדן און געשרייען פון די מענער, דאָס טרעטן, טר- פען און הירזשען פון די פערד, דאָס הילכן פון די טראַמפייטן, און אַל- פאַנסאַ, דער קעניג פון קאַסטיליע, מיט זיינע העלע אויגן האָט דייטלעך נישט געקאָנט אונטערשיידן, וואָס עס קומט פאַר דאָרט אינעם גרויען גע- וועב פון היץ, טונקלקייט און שטויב. אָבער ער האָט געוויסט, אַז דאָ שטאַרבט זיין רום, שטאַרבט אָפ קאַסטיליע. און איידער ער האָט געקאָנט באַטראַכטן די לאַגע, אָדער אין זיך אויסדריקן עס אין ווערטער, האָבן אים זיינע ריטער געצווונגען ווייטער צו לויפן.

דערווייל האָבן די מוסולמענער גערויבט דעם קאַסטילישן לאַגער. זיי האָבן דערוואָרבן כלי-זין, ווערט-זאַכן און קריגס-מכשירים, זאַפאָסן פון פאַרשידענע זאַכן, הונדערט איידעלע יאַגד-פאַלקן, פיל קירכן-הפצים און חוץ דעם יום-טוב-קליידער, וואָס די קאַלאַטראַוואַ-ריטער האָבן געדאַרפט אַנטאָן ביים פּיערן זייער נצחון.

„די צאָל פון די קריסטן, וואָס די גלויביקע האָבן דערהרגעט — האָט געמעלדעט דער כראַניקער — קאָן איך נישט אַנרופן. קיינער האָט עס נישט געקאָנט צונויפרעכענען. עס זענען געווען אַזויפיל טויטע קריסטן,

אַז בלויז דער אללאה, וועלכער האָט זיי באַשאַפן, ווייסט זייער צאָל".
זינט דער שלאַכט ביי סאלאקע, זינט הונדערט און צוועלף יאָר, האָבן
די מוסולמענער אַזאַ געוואַלדיקן נצחון אויפן האַלב-אינדזל נישט געהאַט.
דער פּחד פון די קריסטן איז געווען אַזוי מוראדיק, אַז אויך ביי די
פאַרטיידיקער פון אַלאַרקאָס האָבן געציטערט די הערצער. שוין אין עט-
לעכע טעג אַרום האָבן זיי אָפּגעגעבן די דאָזיקע שטאַרקסטע פעסטונג פון
קאַסטיליע. אָבער סדי צו פאַרשטאַרקן די מורא, האָבן די זיגער מיט זייערע
שרעקלעכע קריגס-מכשירים צעשטערט די מויערן, די הייזער און די פעס-
טונג אַלאַרקאָס, אויסגעגלייכט אַליץ מיט דער ערד און באַשאַטן מיט זאַליץ.

קאפיטל פינף

עטלעכע טעג נאך דער שלאכט ביי אלארקאס זענען קיין טאלעדא אַנ-געקומען די ערשטע אַכט הונדערט מאַן פון אַראַגאַנישן הילף-מיליטער, וועלכע דאָן פּעדראַ האָט צוגעזאַגט צוצושיקן. זייער אַנפירער האָט זיך געמאַלדן ביי דער קעניגין. דאָס איז געווען גוטיערע דע-קאַסטראַ. דע-קאַסטראַ האָט פאַרלאַנגט מען זאָל אים דעם ערשטן זשיקן קיין טאלעדא. די דע-קאַסטראַס, האָט ער באַגרינדעט זיין פּאַדערונג, האָבן אַ גרויסן אַנטייל גענומען ביי דער דעראַבערונג פון טאלעדא, אויף וואָס עס זאָגט עדות זייער שלאָס אין דער דאָזיקער שטאַט. ער וויל דעריבער אויך אַנטייל נעמען אין דער דעראַבערונג פון קאַרדאַווע און סעוויליע. דער לאַנגזאַמער דאָן פּעדראַ האָט נישט געקאַנט זיין מעכטיקן וואַסאַל אַפּזאַגן אין דער דאָזיקער בקשה. ער איז אַלזאָ אַנגעקומען מיט זיינע אַכט הונדערט מאַן קיין טאלעדא און זיך געשטעלט אין רשות פון דאַניאַ לעאַנאַר. זי איז געווען גערירט, גליקלעך, אָבער גלייכצייטיק האָט זי געשטוינט. כמעט מיט אָבערגלויבערישער פאַרגעטערונג האָט זי געטראַכט וועגן איר קלוגער מוטער, וועלכע האָט דע-קאַסטראַן גערייצט און געלאַקט מיט זיין שלאָס אין טאלעדא. זי האָט אים העפלעך און פּריילעך באַגריסט:

— איך פריי מיך זייער, וואָס פון אונדזערע אַראַגאַנישע פּריינד, ביסטו, דאָן גוטיערע, דער ערשטער געקומען קיין טאלעדא.

דאָן גוטיערע איז געשטאַנען פאר איר אין דער פולער באַוואַפּענונג, האַלטנדיק זיך לויט די אַלטע פאַרשריפטן; אויסגעצויגן ווי אַ סטרונע און ביידע הענט אַנגעלענט אויפן הענטל פון זיין שווערד. דער פעסטגעבויטער גוטיערע האָט זיך גערימט, אַז ער איז אַפּשטאַמיק פון די אַלטע גאַטישע פירשטן, וועלכע האָבן אַפּגערייניקט דעם גאַנצן האַלב-אינדזל פון די מור-סולמענער און אין די בערג פון אַסטוריע און קאַנטאַבריע פאַרזיכערט די אומאַפהענגיקייט. לויט דער באַצייכענונג פון די בערג-אינוווינער פון יענער געגנט, איז אויף זיינע ברייטע פלייצעס געזעסן אַ רונדער שאַרבן,

מיט אַ געבויענער נאָז און טיפע אויגן. ער איז געשטאַנען און באַטראַכט די זיצנדיקע קעניגין, געקוקט רואיק איר אין פנים אַריין און זיך פאַר-טראַכט אויף דער באַדייטונג פון אירע ווערטער.

— איך האָף — האָט דאָניאַ לעאַנאַר געזאָגט — אַז די אַנטשעדיקונג, וואָס די קעניגין האָבן צעגעפסקנט אין דיין סיכסוך מיט קאַסטיליע, האָט זיך באַפרידיקט. — זי האָט אָנגעשטעלט אויף אים אירע אויגן און ביידע האָבן איינער דעם צווייטן באַטראַכט אַ לענגערע צייט. ענדלעך, פאַר-טראַכטנדיק זיך אויף יעדעס וואָרט, האָט דאן גוטיערע מיט אַ היזעריקער שטים געזאָגט:

— מיין ברודער פּערגאַן דע-קאַסטראַ איז געווען אַ גרויסער ריטער און אַ גרויסער העלד. די נשמה וואָלט איך פאַר אים אָפּגעגעבן. קיין שום אַנטשולדיקונג און ממילא קיין שום געלט, וואָס מען צאָלט מיר, קאָן מיך נישט באַפרידיקן. אָבער ווען איך האָב גענומען דעם צלם, האָב איך גע-שווירן אַרויסצורייסן די שנאה פון מיין האַרצן און זיין געהאַרכזאַם דעם קעניג פון קאַסטיליע, ווי עס האָט מיר באַפוילן מיין האַר, דער קעניג פון נאַראַגאַן. אָבער איך זאָג דיר גאַנץ אָפּן, פרוי קעניגין, אַז דאָס קומט מיר נישט לייכט אָן. עס קרענקט מיך, וואָס צווישן די ערשטע דינער פון דאָן אַלפאַנסאָ געפינט זיך אַ מאַן, וועלכער איז נישט ווערט איך זאָל אים אין פנים שפייען, און דער דאָזיקער מענטש האָט זיך אויסגעשפרייט אינעם שלאָס פון מיינע אבות.

דאָניאַ לעאַנאַר, קוקנדיק אויף אים מיט אירע גרינע אויגן, האָט אָפּ-געענטפערט העפלעך און מיט אַנטשולדיקונג:

— די קעניגין האָבן זיך שטאַרק באַראַטן, איידער זיי האָבן זיך באַ-שלאָסן ביי דעם מאַן איבערצולאָזן דעם שלאָס. מלחמות — האָט זי וויי-טער דערקלערט — קאָנען איצט נישט געפירט ווערן, ווי אין די צייטן פון דיניע אבות. אַ מלחמה פאָדערט אַ סך געלט. אום דאָס צו באַקומען פאַ-דערט זיך קאָמבינאַציעס, טיילמאָל ביזע קאָמבינאַציעס, און דער מאַן, וועגן וועמען דו רעדסט, באַזיצט די דאָזיקע אייגנשאַפט. גלויב מיר, מיין איידעלער, ליבער גוטיערע, אַז איך פאַרשטיי דיניע געפילן און איך דריק דיר אויס מיין מיטגעפיל צוליב דעם, וואָס דער דאָזיקער מאַן זיצט אין דיין שלאָס.

זי האָט געקוקט אויף זיינע פאַרשנדיקע אויגן פול מיט דערווארטונג. איצט וועל איך דעם פאַלק באַווייזן דאָס פּרעסן, האָט זי געטראַכט, און פאַרענדיקט:

— ווען די מלחמה וועט זיין אין סאמע ברען, דאן וועט מען אפשר דעם מאן מיט זיינע קאמבינאציעס מער נישט באדארפן.
 ער האט געפרעגט, וואסער באפעל ער וועט פון איר באקומען.
 — פארלויפיק וועט גוט זיין — האט זי געזאגט — דו זאלסט מיט דייןע לייט בלייבן דא אין טאלעדא. איך וועל דעם קעניג מעלדן וועגן דיין אַנקום און ווארטן אויף זיינע פארארדענונגען. איך פערזענלעך וואלט געוואלט, און איר זאלט דא בלייבן. די שטאט איז געבליבן אן מיליטער און איך וואלט געווען שטארק צופרידן, ווען דא בלייבן גוטע מענער, צו וועלכע איך האב צוטרוי.
 דאן גוטערע האט זיך לויט זיין געווינהייט פארניגט זייער טיף און געזאגט:

— איך האב דיר פאר דייןע הארציקע ווערטער, גנעדיקע דאמע.
 ער האט זיך מיט איר אפגעזענגט מוטיק און פול מיט באגייסטערונג.
 דאניע לעאנאר איז באמת א גרויסע קעניגין.
 ווי א זיגער איז ער געריטן איבער די ענגע געדרייטע גאסן פון טאלעדא, ער, גוטיערע, דער חשובער גאסט און העלד. ער איז געריטן אין דער שטאט פונדאנען ער איז פארטריבן געווארן, און אין דער דאזיקער הייסער זומער-וואך האט ער מיט שנאה און האפענונג געקוקט אויף זיין שלאס, ווען ער איז נעבן אים פארבייגעריטן.
 עס איז אנגעקומען דער טאג, ווען פון סאמע באגינען האבן אלע גלאקן אין טאלעדא געקלונגען, אַנאָגנדיק דעם אָנהייב פון דער גרויסער שלאכט. דערנאך איז צוגעפאלן די נאכט און אין סאמע מיטן נאכט זענען אנגעקומען פארנעפלטע ידיעות, און די שלאכט איז פארשפילט. באלד אויף מארגן פרי זענען אנגעקומען דערשראקענע פליטים פון דרום, וואס ווייטער אלץ מער און מער. א סך איינוווינער, וועלכע האבן זיך געפונען מחוץ די מויערן פון טאלעדא, זענען אריין אין שטאט, זי איבערפולט און פארשפרייט פארשידענע שרעקלעכע ידיעות, און דער אַרדן-מיסטער פון קאלאטראווא איז אומגעקומען, דער ארציבישאף שווער פארוונדעט, אכט טויזנט קאלאטראווא וואריטער דערהרגעט און און דאס זעלבע האט פאסירט מיט נאך צען טויזנט אנדערע ריטער און מיט א סך פוסגייער.

דאניא לעאנאר האט זיך נישט פארלירן. צו שרעקלעך זענען געווען די ידיעות. עס קאן אזוי נישט זיין. עס טאר אזוי נישט זיין. זי האט זיך נישט געקאנט פארשטעלן אזא מפלה.
 דאן ראדריגע דער איינציקער מיטגליד פונעם קרוין-ראט, וואס איז

פארבליבן אין טאלעדאָ, איז געקומען צו איר מיט אַן אויסגעדארט פנים,
אויפגערעגט פון ליידין און פון כעס.

— מען מעלדעט מיר — האָט לעאַנאַר געזאָגט — אַז אונדזער האָר
דער קעניג האָט געהאַט גרויסע פאַרלוסטן ביי דער פעסטונג אַלאַרקאַס.
האַטו אפּשר גענויערע ידיעות, חשובער ראָדריגע?

— וואָך אויף, פרוי קעניגין! — האָט ראָדריגע מיט צאָרן אויסגע-
רופן. — דאָן אַלפאַנסאָ האָט די גרויסע שלאַכט פאַרלוירן. די מלחמה איז
געווען פאַרשפּילט, איידער זי האָט זיך נאָך אָנגעהויבן. די בעסטע קאַס-
טילישע ריטער זענען דאָרט געבליבן. דער אָרדן-מייסטער פון קאַלאַטראַוואַ
איז טויט, דער אַרציבישאָף פון טאַלעדאָ איז שווער פאַרווונדעט, דער
גרעסטער טייל פון די באַראָנען און ריטער זענען געבליבן ליגן אויפן
פלאַכלאַנד אַראַיאַס, וואָס די קריסטלעכע קעניגן האָבן אין משך פון
הונדערטער יאָרן דערוואַרבן מיט שווייס און בלוט, אַלץ איז אין איין טאָג
פאַרלוירן געגאַנגען צוליב דער ריטערלעכער שטימונג פון אַן איינצלנער
פּערזאָן.

די קעניגין איז בלאָס געוואָרן. איצט ערשט איז דערגאַנגען צו איר
באַווסטזיין, אַז אַזוי האָט עס טאַקע פאַסירט. אָבער לעאַנאַר האָט נישט
געוואַלט ווייזן, אַז זי גלויבט אים, האָט זי זיך געהאַלטן, ווי אַן אמתע
קעניגין.

— דו פאַרגעסט דיר, דאָן ראָדריגע — האָט זי אים אויפּמערקזאַם
געמאַכט. — אָבער איך פאַרשטיי דיין צער און נעם עס אין באַטראַכט. זאָג
מיר בעסער, מיין ליבער, וואָס זאָל איך איצט טאָן, וואָס קאָן איך טאָן?
— די קריגס-ספּעציאַליסטן האַלטן — האָט ער געזאָגט — אַז אַל-
פאַנסאָ וועט אַ קורצע צייט קאָנען איינהאַלטן די פעסטונג קאַלאַטראַוואַ.
באַמי דיר, פרוי קעניגין, אין דער דאָזיקער צייט צוצוגרייטן טאַלעדאָ צו
דער באַלאַגערונג. דו ביסט קלוג און האָסט אַ ידיעה אין די ענינים פון
פאַרוואַלטונג, זע, אַז אין שטאַט זאָל הערשן רו. די שטאַט ווערט איבער-
פולט פון פליטים און פאַרצווייפלטע. עס וועלן זיך געפינען אַזעלכע, וואָס
וועלן שלאָגן, הרגענען, כדי צו ציען דערפון פראַפיט. זיי וועלן באַדראַען
די קריסטלעכע אַראַבער, זיי וועלן שטעלן אין סכנה די יידן.

טיף אין האַרצן האָט דאָניאַ לעאַנאַר דערויף געוואַרט און גאַנץ מעג-
לעך, אַז זי האָט אַפילו דערצו געשטרעבט. זי האָט געענטפּערט:
— איך וועל טאָן אַלץ, וואָס איך וועל קאָנען, כדי אויפצוהאַלטן די
רו אין טאַלעדאָ.

ר' אפרים, דער פּרנס פון דער אַלאַטאָמאַ, איז געזעסן שטאַרק פאַר-
דאָגהט. דער נצחון ביי אַלאַרקאָס עפנט דעם קאַליף די וועגן צום האַלב-
אינדזל. טאַלעדאָ וועט אָפגעגעבן ווערן די מוסולמענער, וועלכע האָבן די
יידן אַרויסגעטריבן פון קאַרדאָווע און סעווייליע, זינט די צייטן פון די גאַ-
טישע קעניגן האָבן נאָך די ספרדישע יידן נישט איבערגעלעבט אַזאָ
אומגליק.

און וואָס וועט די נאַענטסטע צוקונפט ברענגען? וויסטע קלאַנגען גייען
אַרום אין טאַלעדאָ. די גלענצנדיקע קריסטלעכע אַרמיי וואַלט נישט גע-
קאָנט האָבן קיין מַפּלה, ווען ס'וואַלטן דאָרט נישט געווען קיין מאַכנינג-
ציעס און פאַראַט. דער ייד, דער פּריינד פון עמיר פון סעווייליע, האָט זיך
צונויפגעזעצט מיט די מוסולמענער, האָט זיי איבערגעגעבן די קריגס-
פלענער פון די קריסטן, ידיעות וועגן די כוחות פון דער אַרמיי, וועגן אירע
פּאַזיציעס. חוץ דעם האָט דער קעניג זיך נישט געקאָנט באַפּרייען פון דער
נעץ פון דער יידישקע, וועלכע איז אַ שליח פונעם טייול, און דעריבער האָט
גאָט באַשטראַפט אים און זיין לאַנד.

אין דער יודעריא (יידישער קוואַרטאַל) האָבן זיך די יידן צונויגע-
פּהעסט מער ווי פּריער. די יידן, וואָס האָבן געוויינט אויסערהאַלב דער
שטאָט, זענען אַריין אין טאַלעדאָ, אונטערן שוץ פון אירע פעסטע מויערן.
טרויער האָט געהערשט אין דער אַלאַטאָמאַ.

ר' אפרים האָט זיך געווענדעט צו דער קעניגין, זי זאל אים אויפנע-
מען. די וואָפּן-פּעיקע מענער זענען אַרויסגעפּאַדערט געוואָרן צו פּאַרטיי-
דיקן די מויערן פון דער שטאָט. אפרים האָט געבעטן, אַז מען זאל דערלויבן
דער אַלאַטאָמאַ צו פּאַרהאַלטן די פּאַרבליבענע פּופּצן הונדערט מאָן, כדי
צו פּאַרטיידיקן די יודעריא. ער האָט איר אויפגעקלערט, אַז די גרויסע צאָל
יידישע זעלבנער, וואָס זענען געפּאַלן אין דער שלאַכט ביי אַלאַרקאָס, באַוווּזן
זייער גרייטקייט מקריב צו זיין זייערע לעבן פאַרן קעניג. איצט אָבער איז
די אַלאַטאָמאַ באַדראַט דורך עלעמענטן, וואָס זענען אויפגעהעצט דורך
אומזיניקע קלאַנגען, און דעריבער דאַרף מען דרינגענדיק האָבן מענער
און וואָפּן.

הינטער לעאַנאַרס הויכן שטערן זענען געפּלויגן אירע געדאַנקען. דער
טאַג, אויף וועלכן זי האָט געוואַרט, איז געקומען. איצט דאַרף זי זיין פּאַר-
זיכטיק, געבן אַנווייזונגען, אָבער זיך אַליין נישט פאַראַטן.

— דאָס פּאַלק פון טאַלעדאָ — האָט זי געענטפּערט — באַטחאָכט דעם
אומגינסטיקן אויסגאַנג פון דער שלאַכט, ווי אַ שטראַף פון גאָט, און זוכט

די שולדיקע. קיינער פאַרדעכטיקט נישט די מענער פון דער אַלאַכאַמאַ, וועלכע ווערן באַטראַכט אַלס דעם קעניגס געטרייע פריינד. אָבער קיין זאַך ווייסט מען נישט פון די פרעמדע, פון די פרענקישע פליטים, וועלכע אונז דוער האָר, דער קעניג, האָט מיט זיין גרויס חסד אַריינגעלאָזן אין אונז דוער לאַנד. אויך קוקט מען מיט שלעכטע אויגן אויפן מאַן, אויף יהודה איבן עזרא, וועלכער האָט געגעבן אַ שלעכטע עצה. ביי זאַלע זיינע פאַר דינסטן איז דאָן יהודה, הגם נישט פאַרריסן, דאָך שטאַלץ, און זיין גלאַנץ און זיין ברייט לעבן, וואָס ער פירט רופט אין דעם דאָזיקן קריג אַרויס צאָרן ביים פשוטן בירגער. אַזאַ קלוגער מאַן, ווי דער פאַרשטייער פון דער אַלאַכאַמאַ דאַרף עס פאַרשטיין.

דעם פרנס האָט פאַרדראָסן, וואָס זי פאַרלייקנט דעם מאַן, וועלכן זי האָט אַליין פאַרבעטן און וועלכער האָט דאָס לאַנד רייך געמאַכט. — דו לייגסט זאַלזאָ פאַר, פרוי קעניגין — האָט ער פאַרזיכטיק געפרעגט — מיר זאלן פטור ווערן פון יהודה איבן עזרא? — ניין, דאָן אפרים — האָט שנעל געענטפערט דאָניאַ לעאַנאַר. — איך וויל נאָר באַגרינדן קעגן וועמען צווישן די יידן איז אָנגעווענדעט דער צאָרן פון פאַלק.

— זיי מוחל, פרוי קעניגין, וואָס איך באַאומרואיק דיך — איז ר' אפרים צוגעשטאַנען — ווייל איך וויל אין דער דאָזיקער וויכטיקער פראגע נישט שלעכט אויסטייטשן די רייד פון דיין מאַיעסטעט. צי איז עס דיין מיינונג, אָז מיר דאַרפן זיך שיידן מיט דאָן יהודה?

זי האָט געענטפערט קאַלט און נישט אינגאַנצן קלאָר: — לויט מיין מיינונג זענט איר נישט שטאַרק אין געפאַר, און ווען עס זאל דאָ נישט זיין דאָן יהודה, וואָלט קיין שאַטן פון אַ געפאַר נישט געווען — און נאָך אַ קורצן פיינלעכן שווייגן, האָט זי מיט לייכטער אומגעדולד פאַרענדיקט: — זאַל זיין, ווי ס'וועט זיין, דאָן אפרים. פאַרווענדע דינע וואָפן-פּעיקע מענער צו באַשיצן די יודערייַ אַדער צום שוץ פון טאַלעדאָ. טו לויט דיין פאַרשטאַנד, דאָן אפרים. אפרים האָט זיך טיף פאַרנייגט און אַוועקגעגאַנגען. ער איז אַוועק צו יהודה.

— עס טוט מיר זייער לייד, דאָן יהודה — האָט ער אָנגעהויבן — וואָס דו געפינסט דיך נאָך אינעם קאַסטיליאַ, איבן עזרא, דו וועסט קוים גע-

פינען אין גאַנץ טאַלעדאָ אַזא נישט זיכער אַרט פאַר דיין שוין, ווי אין דיין קאַסטיליאָ.

— זיי ווילן מיך האָבן אויף יענער זייט שטאַט — האָט יהודה פאַרביי-טערט געטראַכט — זיי ווילן פון מיר פטור ווערן. און מיט אַ טאַן פון העפלעכן שפּאַס האָט ער געענטפערט:

— נאָך דיין ערשטער וואַרענונג האָב איך נישט איין מאָל געטראַכט, צי זאָל איך נישט מיט מיין טאַכטער און מיט מיין פריינד מוסא אַוועק פון דעם דאָזיקן לאַנד. אָבער דער קעניג, אונדזער האַר, וואָלט מיך פאַרפאַלגט. גלויבסטו עס נישט, דאָן אפרים? און איך זע איצט נישט, ווי אַזוי איך וועל קאַנען, דורך די דאָזיקע ריזיקע קריסטלעכע געביטן, זיך געוונטערהייט אַדורכשלאָגן צום סולטאַנס קעניגרייך. דו און די אַלאַכאַמא מוזן טאַלערידן מיין אַנוועזנהייט דאָ אין טאַלעדאָ.

— די יודעריא האָט פעסטע מויערן און פופצן הונדערט וואַפּן־פעיקע יונגע מענער, כדי זיך צו פאַרטידיקן — האָט אפרים געזאָגט. — לויט מיין מיינונג איז עס ביים היינטיקן טאַג דאָס סאַמע פאַסנדיקע אַרט פאַר דיר, דאָן יהודה.

יהודה איז געווען איבערראשט. ער האָט זיך נישט געריכט אויף אַזא גרויסמוטיקן פאַרשלאָג.

— זיי מיר מוחל פאַר מיין נאַרישן שפּאַס — האָט ער געזאָגט מיט וואַרעמקייט. — איך האָב קיין סך פריינד נישט געפונען אין מיין לעבן, איך האָב מיך נישט געריכט אויף אַזויפיל מענטשלעכקייט.

שטאַרק אויפגערעגט, האָט ער געשפרייזט הין און צוריק. דערנאָך איז ער געבליבן שטיין פאַר ר' אפרימען און זיך צו אים געווענדעט אין העברעיש:

— אָבער צי האָסטו אַ טראַכט געטאַן, האַר און לערער ר' אפרים. וויפל די יודעריא פאַרלירט אין איר זיכערקייט, ווען זי וועט מיך פאַר-באַרגן צווישן אירע ווענט?

— עס איז אונדז פרעמד דער געדאַנק — האָט אפרים געענטפערט — און פאַר אַ מאָן, וועלכער האָט אונדז אַזויפיל טובות געטאַן, זאָלן מיר פאַר-שליסן דאָס טויער אין די טעג פון סכנה.

יהודה, פול מיט פאַרשידענע געפילן, האָט געפרעגט:

— צי גילט אייער איינלאַדונג אויך פאַר רחלען?

— דאָס גילט אויך פאַר דיין טאַכטער — האָט אפרים געענטפערט נאָך אַ קורצן שוויגן. עס גייט דאָ אין דיין לעבן, דאָן יהודה. דו ביסט

קלוג און וויסט עס פונקט אזוי גוט ווי איך. פאר דיין רעטונג וועלן מיר אפשר מוזן באצאלן מיט אונדזער בלוט. דו האסט עס אליין געזאגט און איך ווידערשפרעך דיר נישט. אבער מיר זענען זיכער, אז אזא קרבן וועט גאט געפעלן זיין. דו האסט צו אונדז ארויסגעוויזן דיין בעסטן ווילן, אריינ-טראגנדיק דערביי און גרויסן צושטייער, איך בעט דיר, זיי נישט שטאלץ אין אזא שעת הכושר. גיב אונדז די געלעגנהייט דיר אפצודינען.

— איר זענט גרייט אויף קרבנות — האט יהודה געזאגט — אין איך פארטראכט זיך נאך, צי דארף איך אייער פארבעטונג אָננעמען. איך קאָן נישט פארלייקענען, אז מיין האַרץ איז פול מיט שרעק, אָבער עפעס אזוינס האַלט מיר אָפּ. ענדלעך, קאָן איך מיט דיר אזוי מאַכן, אז עס זאל נישט זיין קיין סכנה. אָבער דאָס איז נישט אַלץ. גלויב מיר, דאָ האַנדלט זיך נישט אין מיין גאוה. די סיבה איז אַ גאַנץ טיפערע. קורץ פאַרן אויסברוך פון דער מלחמה האַט מיר דער קעניג געצווונגען מיין חתימה אוועקצושטעלן נעבן זיינער אויף יענעם הוצפהדקן ענטפער דעם קאָליף. און איצט איז מיר קלאָר געוואָרן, אז מיין גורל איז געפלאַכטן מיטן גורל פון דעם האַ-זיין קעניג פון אדום. איך האָב געשפילט אַ ריזיקאלישע שפיל און איך וויל נישט אַנטלויפן פאַר מיין יום-הדין.

— באַרעכן דיר נאַכאַמאַל — האַט אים אפרים באַשווירן — דו אַנט-לויפט נישט פון גאָט, ווען דו קומסט צו זיין פאַלק, צו וועלכן דו האַסט זיך אָנערקענט, ברענגענדיק דערביי געוויסע קרבנות. עס איז שפעט, דאָן יהודה. מאַרגן וועסטו אפשר שוין נישט קאָנען פאַרלאָזן דיין הויז. קום מיט מיר; נעם דיין טאַכטער און קום.

— דו ביסט אַ מוטיקער, גוטער מאַן — האַט יהודה געזאָגט — און איך דאַנק דיר, ר' אפרים, זאל גאָט דיר געבן נייע כוחות. אָבער איך קאָן זיך איצט נישט באַשליסן. איך ווייס, אז די שעה איז אָן ערנסטע, אָבער איך קאָן בלויז פאַלגן מיין אייגן האַרץ. אַלזאָ, איך קאָן איצט מיט דיר נישט גיין.

— איך וועל דיר שפעטער שיקן נאַכאַמאַל אַ שליח — האַט אפרים מיט גרויס צער געזאָגט — און איך האָף, אז דו וועסט דיר איבערלייגן און וועסט קומען צו אונדז מיט דיין טאַכטער. דער אַלמעכטיקער וועט דיר אָנווייזן דעם אמתן וועג.

יהודה האַט זיך גובר געווען און געזאָגט:

— איידער דו גייסט אַוועק, מיין האַר און לערער אפרים, האָב איך צו דיר אַ בקשה. מיין אייניקל געפינט זיך אין אַ זיכער אַרט, אָבער איך

ווייס נישט, ווי לאנג דאָס אַרט וועט זיין זיכער. איך ווייס אַפילו נישט גענוי, ווו דאָס קינד געפינט זיך. דער איינציקער, וואָס ווייסט דערפון איז איבן אַמאר, וועלכן דו קענסט. דו וועסט אים אויפזוכן, ווען עס וועט רואיקער ווערן. איבן אַמאר איז א פאַרשטענדיקער מאַן, ער ווייסט מיינע כוונות און מייך ווילן, ער וועט דיר אַליץ אויפקלערן. דער קעניג פון אדום וויל זיין זוך, מייך אייניקל, מאכן פאר א גראף פון אלמעדיאָ. זע, אַז דאָס קינד זאָל זיין פון אים פאַרבאָרגן, זע, אַז ער זאָל נישט ווערן קיין משומד. לאַז דאָס קינד נישט וויסן, ווער עס איז זיין פאַטער. באַשיץ אים פון אדום און פון אדומס גלויבן.

— דאָס וועל איך טאָן, דאָן יהודה — האָט אים אפרים צוגעזאָגט — און ווען עס וועט קומען די ריכטיקע צייט וועל איך דעם יינגל צוויסן טאָן. אַז ער איז אן איבן עזרא. — און ביים אַוועקגיין האָט ער געזאָגט: — זאָל גאָט זיין מיט דיר, יהודה. איך בין דיינער א גרויסער ידיד. ווען עס וועט אַמאָל ביי אונדז דערגיין צו א סכסוך, דערמאן דיך אין דער דאָזיקער שעה, און אויך איך וועל געדענקען. און אויב מיר וועלן זיך מער נישט זען, דאן ווייס, אַז טויזנטער פון דיין פאָלק וועלן דיך דערמאָנען צום גוטן. זיי געזונט, יהודה!

— גיי לחיים ולשלום, אפרים — האָט יהודה געזאָגט.

ווען אפרים איז אַוועקגעגאַנגען איז יהודה לאַנג געוועסן, פילנדיק זיך אינגאַנצן אויסגעשעפט. ער האָט נישט געהאַט קיין חרטה, וואָס ער האָט אַפגעוואָרפן אפרים פאַרשלאָג, ער איז געווען א מענטש מיט מוט. אָבער ער האָט געוואוסט, אַז עס וועט אים אויסקומען זיך צוצוקוקן, ווי מענטשן וועלן שטאַרבן. ער האָט געוואוסט דאָס אראבישע וואָרט, וואָס באַצייכנט דעם טויט מיטן נאָמען פ א ר נ י כ ט ע ר פון אַלע זאכן, און ער האָט פשוט געציטערט פארן שוואַרצן אַפגרונט, אין וועלכן עס וועט אים אויסקומען אַריינצופאלן.

עס איז אים עטוואָס לייכטער געוואָרן אויפן אַרצן דערפון, וואָס ר' אפרים האָט זיין תשובה נישט אָנגענומען פאר אן ענדגילטיקע. אַליץ נייע געדאַנקען זענן אים אַריין אין קאַפּ. צי פירט ער נישט מיט זיך זיין טאַכטער צום אונטערמאַנגל? ער מוז זי פרעגן, איידער ער נעמט אָן א באַ-שלום. ער וועט זיך דעכענען מיט איר מיינונג.

ער האָט איר דערציילט, ווי דער טויט לוייערט אויף אים אין טאָ-

לעדא פון אלע זייטן און אויך וועגן אפרימס פארשלאג זיך צו פארבאהאלטן
אין דער יודעריא.

רחל האט געוואסט פון אלפאנסאס מפלה. איצט ווען דער פאטער
האט מיט איר גערעדט האט זי תופס געווען די לאגע. זי האט שרעקלעך
מורא געהאט פאר זיך און פאר איר פאטער. אבער מער פון אלץ האט זי
געהאט מיטלייד מיט אלפאנסאן. דער דאזיקער מאן, דער קעניג, וועלכער
איז געווען דורכגעדרונגען מיט מלחמה און נצחון, ווי קאן ער איבערלעבן
אזא מפלה? און בעת זי האט שפאסיק און צערטלעך געטראכט, און דער
אומגליקלעכער אלפאנסאן וועט איר שוין נישט באווייזן סעוויליע, ווי ער
האט איר צוגעזאגט, האט זי גלייכצייטיק געזען פאר זיך זיין שטאלץ
פארעקשנט פנים פול מיט ליידן און זיך געפרייט, און גאר אינגיכן וועט ער
קומען צו איר צוריק אין דער גאליאנא און קיין שום פאנצער און קיין
שום אייזן וועלן אויף אים מער נישט זיין און אירע ווערטער וועלן צורייבן
דרינגען טיף אין זיין הארץ.

ווי גאר יהודה האט פארענדיקט, האט זי אים און וואקלעניש גע-
ענטפערט:

— עס איז מיר נישט דערלויבט צו גיין אין דער יודעריא, מיין
פאטער. דאן אלפאנסאן האט מיר באפוילן צו ווארטן אויף אים אין דער
גאליאנא.

יהודה האט שטארק פארדראסן, וואס זי טראכט בלויז פון אלפאנסאס
פארלאנג.

— אויב דאס איז דיין ווילן, מיין טאכטער — האט ער געזאגט —
דאן גיי איך אויך נישט אין דער יודעריא.

אבער דאך האט ער עס נישט ארויסגעזאגט אנטשלאסן. ער האט איר
רואיק געקוקט אין פנים אריין. עס האט אין אים געטליעט א קליינע
האפענונג, און אט וועט זי אים זאגן: ניין, מיין פאטער, איך וויל נישט,
ווי דו זאלסט אומקומען. איך וויל, און דו זאלסט לעבן. איך פאלג דיר, זאל
זיין ווי דו זאגסט. אבער זי האט זיך נישט אָנגערופן און מיט א פארביי-
טערט הארץ האט ער געטראכט: איך האב זי אליין איבערגעגעבן דעם
דאזיקן מאן. איך האב זי מיט אים צונויפגעפארט. איך דארף זיך נישט
באקלאַנג, ווען זי לאזט מיך איצט שטארבן, כדי צו הערפילן דעם פאר-
לאנג פון איר מאן.

פלוצלונג האט איר פנים אויפגעשטראלט. זי האט געזאגט:
— קום צו מיר, מיין פאטער, קום צו מיר אין דער גאליאנא.

ער האָט געזען, וואָס זי לעבט איבער; איר אויפגעלעבט פנים האָט עס אים דייטלעך געזאָגט. זי האָט באַגריפֿן אין וואָס פּאָר א סכּנה זיי זענען ביידע, אָבער דאָך האָט זי געגלויבט, אַז אין דער גאַליאנא איז פיל זיכערער, בפרט, אַז אלפּאַנסאַ האָט איר געהייסן דאָרט פארבלייבן. יהודה האָט געוואוסט, אַז דאָס איז אַ חלום, אַן אילוויזע. ער האָט געוואוסט, אַז ער שטעלט זי אין סכּנה; זי האָט געוואוסט, אַז זי שטעלט אים אין סכּנה און זיי ביידע האָבן זיך נישט געקאָנט העלפֿן. אלנפּאַלס איז עס געווען א טרייסטנדיקער געהאַנק צו זיין צוזאַמען אין אַן עת־צרה, און ער האָט נישט צעשטערט איר טרוים.

ער האָט מסכים געווען נאָך אין דער זעלבער נאַכט אַוועקצוגיין מיט איר אין דער גאַליאנא.

יהודה האָט געוואָלט, אַז אויך מוסא זאָל מיט זיי מיטגיין, פאר מוסאן איז געווען גאַנץ נאַטיירלעך, וואָס רחל בלייבט אין דער גאַליאנא און אַז יהודה וועט דאָרט זיין מיט איר. אָבער פאר אים אַליין, האָט ער געהאַלטן, האָט נישט קיין שום זין ביי דער איצטיקער לאַגע צו בייטן דאָס אָרט. — לאַז מיך דאָ איבער מיט אונדזערע ביכער — האָט ער געזאָגט. — עס וואָלט געווען זייער נישט גוט איבערלאָזן אַלע ספרים אַן א שומר. אפשר וואָלט גוט געווען — האָט ער לעבעדיק געזאָגט — מען זאָל צוויי אָדער דריי פון די טייערסטע כתב־ידן אַוועקטראָגן אין דער יודעריא. ס'איז זייער גוט, וואָס דער ספר היללי געפינט זיך שוין דאָרט.

יהודה און מוסא זענען געזעסן נאָכן אונטברויט, געשמועסט און געטרונקען. יאָרום איז געשטאַנען דער געשפענסט פון א סך פארגאַנגענע יאָרן, וואָס זיי האָבן צוזאַמען פאַרבראַכט. וועגן דער איצטיקער טרויער־קער לאַגע האָבן זיי גערעדט מיט דער זאַכלעכקייט פון דערפארענע מענער. צום טויט האָבן זיי זיך באַצויגן מיט א לייכטן שפּאַסיקן דרץ־ארץ. מוסא איז געשטאַנען פאר זיין שרייבטיש און, קריצנדיק רעדלעך און אראַבעסקן, האָט ער געזאָגט:

— נישט אלפּאַנסאַס גורל האָט אים און אונדז אריינגעפירט אין דער דאָזיקער פּינלעכער לאַגע. שולדיק דערין איז זיין וועזן, זיין ריטערטום. ריטערטום און מגפה — דאָס זענען די שרעקלעכסטע שטראַפֿן, וואָס גאָט שיקט אַן אויף זיינע ברואים.

יהודה האָט זיך נישט געקאָנט אינהאַלטן און דערציילט זיין פריינד, מיט וואָסער וואַרעמקייט אפרים האָט געלויבט זיינע פאַרדינסטן. די יידן

האָבן פאַרשטאַנען — האָט ער געזאָגט מיט אַ מיין באַשיידענער גאוּוה — און נישט צוליב כבוד, רייכקייט און רום האָב איך זיי געהאַלפּן.
— איך. האָב מיט דיר צוזאַמען געלעבט — האָט מוסא פריינדלעך געזאָגט — און איך ווייס גאַנץ גוט, אַז אָפטמאַל האָסטו געהאַנדלט נישט נאָר אויס כבוד, נאָר פון דיין דערהויבן האַרץ.
און מוסא האָט עס באַגרינדעט אויף אַ פריינדלעך-וויסנשאַפטלעכן אופן:

— די האַנדלונגען פון די מענטשן, פונקט ווי זייערע קראַנקהייטן — האָט געזאָגט היפּאקראַטעס — האָבן נישט בלויז איין סיבה. יעדע איינ-ציקע האַנדלונג האָט פילפאַכיקע וואַרצלען.
— דו ביסט נישט קיין פאַרשווענדער אין שבחים, מיין פריינד מוסא — האָט יהודה געזאָגט מיט אַ שמייכל.
לאַנגזאַמער איז געוואָרן זייער געשפרעך. די ווערטער זענען פּאַוואָ-ליע געפלאָסן פון זייערע מיילער און וואָס נעענטער די מינוט פון יהודהס אוועקגיין האָט זיך אונטערגערוקט, אַלץ אַרעמער זענען געוואָרן זייערע רייד. ווען יהודה האָט זיך אויפגעהויבן זענען זיי ביידע אַנטשוויגן געוואָרן און איינער דעם צווייטן האָט בלויז געדריקט די האַנט.
אַבער מיטאַמאַל האָט מוסא אומגעשיקט אַרומגעכאַפט יהודה אין זיינע אַרעמס און אים געדריקט. קיינמאַל האָט ער נאָך נישט אויף אַזאַ אופן געהאַנדלט. ווען יהודה איז אוועקגעגאַנגען, איז ער נאָך אַ לענגערע צייט געשטאַנען אויפן זעלבן אָרט מיט אויסגעשטרעקטע הענט, דעם קאַפּ אַראַפּגעבויגן צו דער ערד.

ווען יהודה האָט זיך אויפן צווייטן פרימאַרגן אויפגעכאַפט אין דער גאַליאַנאַ, האָט ער די ערשטע רגעס נישט געקאַנט קומען צו זיך, דערנאָך זיך גענומען אַריענטירן, וווּ ער איז און וואָס עס באַדראַט דעם דאָזיקן הויז. דאָך איז ביי אים פאַרשווונדן די מורא. עס האָט זיך צו אים צוריק-געקערט די רואיקייט. ער האָט געשפירט צוטרוי צו זיין גורל, פאַרוואָס מוסא האָט אים אַזוי אָפט געלויבט.

ער האָט צעגעמאַכט די אויגן, געלעגן שטיל און געטראכט. פון הויף האָבן זיך געטראָגן געזאַנגען פון פייגל, און דורך די שפּאַלטן פון די פענצטער-לאַדנס האָבן זיך אַריינגעריסן זונען-שטראַלן, וואָס האָבן זיך געשפילט אויף זיין פנים. ער איז געלעגן און הנאה געהאַט פון דער

שטילקייט. ביז איצט האָט ער תמיד געמוזט רעכענען און זאָרגן פאר זיך און פאר אַנדערע. איצט, ענדלעך, צום ערשטן מאל שפירט ער, וואָס עס איז אַזוינס מנוחה. ער האָט עס געשפירט מיט אַלע זיינע גלידער, ער האָט לייכט געאַטעמט.

ער איז אויפגעשטאַנען, זיך אויסגעבאָדן, זיך אָנגעטאָן פאַוואַליע, זאָרגפול. אין לייכטע שטעק־שיך איז ער אַוועק דורכן הויז אין גאַרטן אַריין. ער האָט באַטראַכט די העברעישע און אַראַבישע שפּרוכן אויף די ווענט. ער האָט געזען אז דאָס גלאַז פון דער מזוזה איז צעבראַכן, אַז די ציסטערנעס פון רבי חנן זענען פאַרשאַטן. אויף א רגע האָט זיך אין אים דערוועקט א ווילדע, בייזע אייפערזוכט. אָבער גלייכצייטיק האָט ער גע־שאַקלט מיטן קאָפּ טראַכטנדיק וועגן זיך אַליין און אין זיין קאָפּ האָט אויפגעטויכט א פריילעכער געדאַנק, אַז אין די דאָזיקע טעג, וואָס ער וועט דאָ בלייבן, געהערט רחל צו אים און נישט צו קיין אַנדערן.

ער איז געזעסן האַלב־ליגנדיק אויפן ברעג פונעם קליינעם טייך, פונקט ווי ער איז אַמאָל געזעסן אויף די טרעפּ פונעם פּאַנטאָן. ער האָט זיך געפרייט, וואָס ער דאַרף איצט נישט טראַכטן וועגן דער צוקונפט, וואָס ער דאַרף נישט אָננעמען קיינע שום באַשלוסן. ער האָט זיך פאַר־טראַכט איבער דער פאַרגאַנגענהייט און אין זיינע זכרונות איז אַליק געווען גוט, סיי דאָס פריילעכע, סיי דאָס אומעטיקע. ער האָט געטראַכט וועגן די פרומע, בייזע, ביטולדיקע אויגן פון רבי טוביה, און אויך דער דאָזיקער געדאַנק האָט ביי אים נישט אַרויסגערופן נישט קיין כעס און נישט קיין חרפה.

ער האָט אויך געטראַכט וועגן זיין זון אלאזאר. ביז איצט האָט זיין פארעקשנטער ווילן אָפגעשטופט די דאָזיקע געדאַנקען, מיט א גלייכגילטיק פנים האָט ער געהערט, אַז דעם קעניגס וואַפן־טרעגער איז דערהרגעט געוואָרן אין דער שלאַכט ביי אלארקאָס. ער האָט נישט אויסגעפרעגט קיין פרטים, ווייל פאר אים איז ער שוין לאַנג געווען געשטאַרבן. איצט, ווען ער איז געזעסן אויפן ברעג פון טייך ביי דער גאַליאנא, האָט ער דערמאַנט דעם זון מיט טרויער און אַן שום בייזקייט.

א דינער האָט אים פאַרבעטן צו רחלען. זיי האָבן געפרישטיקט און רואיק געמיטלעך געשמועסט. מיט קיין איינציק וואָרט האָבן זיי נישט דערמאַנט די סכנה, דאָ אין דער גאַליאנא וועט נישט זיין אזא אומאַרדענונג, ווי אין טאָלעדאָ. שלום ושלווה האָט געהערשט אַרום זיי. הויז און גאַרטן

זענען געווען אונטער א גוטער השגחה, מאכלים און א שיעור, דינער האָבן און גערויש אויסגעפילט יעדן באַפעל.

אין עטלעכע שעה אַרום האָט זיך זיי שוין אויסגעדאַכט, און זיי לעבן דאָ וואַכנלאַנג. זיי פלעגן גיין אין גאַרטן, געניסן פון דער קילקייט אין שטוב. זיי פלעגן זיך צונויפקומען און ווידער זיך פאנאנדערגיין.

דריי טעג איז זיי איבערגעבליבן צו לעבן, אָבער זיי האָבן נישט גע-וויסט. זיי האָבן געזען, ווי דער ווין-זיגער ווייזט די שעה, ווי די שאַטן-ווייזערס רוקן זיך איבער, און טיף אין האַרצן האָט יהודה געשפירט, און דאָס זענען רחלס לעצטע שעה, וואָס דער זיגער ווייזט. ער האָט אָבער די דאָזיקע געדאַנקען איר נישט אַרויסגעזאָגט.

רחל ווידער האָט עטלעכע מאָל זיך פארטראכט איבערן שמועס, וואָס זי האָט געהאַט מיר איר פּאָטער און האָט פאַרשטאַנען, און א סכנה ליערט אויף איר. אָבער זי האָט נישט געוואָלט גלויבן אין דעם. אַלפאַנסאָ האָט צו איר געזאָגט: ווארט אויף מיר. אַלפאַנסאָ וועט קומען. עס קאָן נישט זיין, און דער טויט, וואָס צעשטערט אַלץ אין דער וועלט, זאָל זיך צו איר צורירן, אידער אַלפאַנסאָ וועט קומען. זי האָט געקוקט אַהין, וווּ מען זעט דעם וועג, וואָס פירט פון טאַלעדאָ. זי האָט געווארט פול מיט האַפענונג.

אויפן צווייטן טאָג איז בנימין געקומען אין דער גאליאנא. אַלס שליה פון ר' אפרימען, איינשטעלנדיק זיין לעבן אין סכנה. מיט הייסע ווערטער האָט ער באַשווירן יהודה און רחלען אַוועקצוגיין אונטער דער פעסטער שוץ פון דער יודעריא. יהודה האָט זיך פארדאהט און גלייכצייטיק גע-פרייט, וואָס מען באַמייט זיך נאָכאַמאָל זיי איבערצוצייגן. אָבער רחל האָט געזאָגט רואיק און זיכער:

— דאָן אַלפאַנסאָ האָט מיר באַפוילן דאָ צו בלייבן, איך בלייב. דו,

מיינ פריינד בנימין, וועסט מיר פארשטיין.

בנימין האָט זי פארשטאַנען, נישט געקוקט דערויף, וואָס אירע ווערטער האָבן אים פארשאפט עגמת-נפש. איר נשמה איז פאַרבונדן מיטן דאָזיקן ריטער, מיטן קעניג פון אדום, דעם קריגס-מאַן, דאָס אומ-גליק, וואָס זיין פאַרברעכערישע, פארשפילטע העלדישקייט האָט געבראכט אויפן האַלב-אינדזל פאַרפינצטערט נישט אין אירע אויגן זיין גלאַנץ. זי ליבט אים נאָך אַלץ, זי גלויבט ווייטער אין אים, זי ווארפט אָפּ די אינלאדונג צו גיין אין דער יודעריא, ווייל ער, דער הערשער, האָט איר צוגעוואָרפן עטלעכע פריינדלעכע ווערטער. נאָכמער, האָניא ראקעל, די

דאזיקע רחל, וואָס שטייט פאר אים גליקלעך און שטאַלץ, איז שוין מער נישט צוגעפאסט פארן פאַלק פון דער יודעריא. קנאה, גיפט, עקלהאַפּטע באַוונדערונג, חזק, נייגעריקייט וועט ארום איר שפּריצן און שפרודלען אין דער יודעריא. ניין, ס'איז פאר איר נישט קיין אַרט צווישן די דאָזיקע קליינע פשוטע מענטשן.

ער האָט געזאָגט:

— איך וועל מער נישט צושטיין צו דיר, רחל, און אויך נישט צו דיר, יהודה, אָבער דערלויב מיר דאָ צו בלייבן ביז נאַכט. נאַכדעם וועל איך אַוועקגיין אָן אייך.

ער איז איבערגעבליבן און האָט זיך אַרויסגעוויזן נישט פאר קיין שווערן גאסט. ער האָט געפילט, ווען רחל מיט יהודה האָבן געוואָלט בלייבן איינע אליין, אינגיכן זענען זיי ווידער געקומען. זיי זענען געזעסן זאלבערריט. ווידער זענען יהודה און רחל אַוועק אין איר צימער. דערנאָך איז בנימין מיט איר אַוועק אויפן אויסגעפלאַסטערטן וועג לענגאויס דעם גאַרטן.

רחל האָט געשוויגן. אָבער איר שטומקייט האָט בנימינען מער געזאָגט ווי ווערטער. ער האָט זיך באַמיט זי צו צייכענען, אָבער זיך געמוזט דערפון אַפּזאָגן. עס איז אים שווער געווען זיך צו פאַרמעסטן מיט גאַט, וואָס האָט זי באַשאַפּן. ווען ער זאָל אַפילו זיין דער מייסטער פון אַלע מייסטער, צי וואָלט ער גאָר געקאָנט טראַכטן איבערצוגעבן רחלס איבערלעסע האַרמאַז-ניע, הער טיפער איינקלאַנג פון געשטאַלט, געזיכט און באַוועגונג? אין איר אַנטפּלעקט זיך די לערע פון פלאַטאַן:

„שיינקייט שטייט נישט העכער פון אַלע אַנדערע אידעען. אָבער זי לייכט דורכן אויג, די העלסטע פון אונדזערע חושים, העלער פון אַלע אַנדערע אורבילדער דורך די קערפערלעכקייט.“

רחל איז געווען הער סימבאָל, דער לעבעדיקער ביישפּיל פון דעם, וואָס דערהייבט און באַגליקט דעם מענטשן. יעדער איינער לעבן וועמען זי גייט פארביי, מוז בעסער ווערן. הער דאָזיקער רויער ריטערלעכער קעניג איז דער איינציקער, וואָס איז אַדאַנק איר נישט בעסער געוואָרן און דעריבער איז ער דער איינציקער, וועלכן בנימין האָט געהאסט אין יענעם טאָג. עס האָט אים געקרענקט, וואָס רחל האַפט נאָך אַלץ דעם דאָ-זיקן אוממענטש צו פאַרמענטשלעכן, און ער האָט זי נאָך מער ליב געקריגן צוליב איר קינדערישן אומבאַרירטן גלויבן.

שפעט נאָך מיטאָג זענען יהודה און בנימין געזעסן אויפן ברעג פון

טייך. עס איז געווען זייער הייס, אָבער דאָ האָט די היץ אַזוי נישט גע-
דריקט. זיי האָבן אָפּגעקילט זייערע פיס אין וואַסער און האָבן זיך גע-
קויקט מיט דער קילקייט. דאָס איז פּאַרגעקומען צוויי טעג פאר יהודהס
טויט.

— זאָג מיר, מיין יינגל — האָט יהודה געבעטן — זאָג מיר, דאן
בנימין דו וועלכער איז באַהאַונט אין די שריפטן און אין א סך אַנדערע
וויסנשאַפטן: וואָס דענקען דינע לערער און וואָס טראַכסטו וועגן דעם
לעבן נאָכן טויט?

בנימין האָט זיך צוגעקוקט, ווי די קאָמארן טאַנצן איבערן טייך, ווי
א בלאַט, וואָס איז אַראָפּגעפאלן אין וואַסער, שווימט. נאָך א קורצן ישוב-
החעת, האָט ער געזאָגט:

— אונדזער הער און לערער משה בן מימון האָט געזאָגט: א חלק
אין אומשטערבלעכקייט האָבן בלויז מענטשן פון וויסן. בלויז דער
דערוואַרבענער פארשטאַנד לעבט איבער דעם גוף, בלויז דער איידלסטער
טייל פון דער מענטשלעכער נשמה, וואָס האָט זיך ערלעך און מיט
דערפאַלג באַמיט אויסצופאַרשן דעם אמת. אַזוי לערנט אונדז משה בן
מימון.

ער איז אויף א רגע אַנטשווייגן געוואָרן און דערנאָך צוגעגעבן:

— אָבער אין תלמוד שטייט געשריבן, אַז צוליב שלום וועגן קאָן
מען אַפילו מקריב זיין דעם אמת.

דער אַונט איז צוגעפאַלן. בנימין האָט אָפּגעשלעפט דעם אַפשייד,
אָבער די בלאַסע דינע לבנה האָט זיך אַלץ מער און מער געפאַרבט, און
ער האָט געמוזט אוועקגיין.

יהודה און רחל האָבן אים באַגלייט ביזן טויער.

— שלום זאָל זיין מיט אייך — האָט ער געזאָגט. אָבער ביים
אויסבויג פונעם אויפשטייגנדיקן וועג האָט ער זיך אַרומגעקוקט, און ביי
דעם בלאַסן ליכט האָט שימערירט דער אויפשריפט „אלאפּיא, געזונט,
ברכה“. יהודה און רחל זענען שוין דאָרט נישט געווען.

די געמיטער אין טאַלעדאָ האָבן זיך אַלץ מער און מער צעהיצט.
דאָס פּאַלק האָט געזוכט שולדיקע, כדי זיך נוקם צו זיין פאר דער מפלה
ביי אלארקאָס. בלויז א קליינער טייל האָט זיך נישט אונטערגעגעבן דער
ווילדער העצע, מיט וועלכער עס איז געווען פארסטמט די לופט. ווי נאָר

מען האָט באַמערקט אַ ייד אויסער די פעסטע מויערן פון דער יודעריא. האָט מען אים געשלאָגן און א סך דערהרגעט. אויך מיט די קריסטלעכע אראבער האָט מען זיך אָפגערעכנט. עס זענען נייטיק געווען שטרענגערע באַשיצונגס-מיטלען.

די קעניגין האָט פאַרבעטן צו זיך דאן גוטירע דע קאסטראָ. מיט זיסע און כוטרע רייד האָט זי אים געגעבן אַנצוהערן, אַז די זי-כערקייט פון די באדראָטע איינוווינער וואָלט זי נישט געוואָלט אַנפאַר-טרויען די קאסטילישע אָפיצירן, וועלכע זענען אויפגערועגט צוליבן טויט פון זייערע ברידער און זין און זיי וועלן נישט זיין געניגט צו פאַרטיידיקן מענטשן, וועלכע דאָס פּאַלק באַשולדיקט אין דעם דאָזיקן אומגליק. עס איז דעריבער בעסער געוואָנטשן, אַז אן אראגאַנער זאָל נעמען די שטאַט אונטער זיין שוין.

— וו מיר די דאָזיקע געפעליקייט, דאָן גוטירע! — האָט זי אים געבעטן. — זי האָט מיט אירע גרינע אויגן אים אַריינגעקוקט אין פנים, ציענדיק איר הענטשקע.

— איך ווייס — האָט זי פאַרגעזעצט — אַז דאָס איז נישט קיין לייכטע אויפגאַבע און, מעגלעך, אַז ביי אַזויפיל טויזנטער מענטשן, וועט נישט מעגלעך זיין יעדן צו שיצן. איך האָלט, אַז אויב עס וועט אויסקומען, איז בעסער איינעם מקריב צו זיין אין די אינטערעסן פון טויזנטער. דע קאסטראָ האָט זיך פאַרטראכט. נאָכדעם האָט ער אויף זיין לאַנג-זאמען שטייגער אָפגעענטפערט:

— איך האָלט, אַז איך פאַרשטיי דיך, קעניגין, איך וועל טאָן דאָס בעסטע, כדי צו געווינען דיין צוטרוי.

ווי נאָר דע קאסטראָ האָט זי פארלאָזן, האָט זיך תיכף געמאַלדן דער קאנאָניק ראָדריגע. די ווילדע אומצופרידנקייט, וואָס ער האָט איר נישט לאַנג אַרויסגעוויזן איז ביי אים נישט פאַרשוואַנדן. מיט צער און צאַרן האָט ער זיך צוגעקוקט, ווי אומבאַהאַלפן ער איז לגבי דער וויסטער משוגעת, וואָס האָט באַהערשט די שטאַט. ער מוז ווידער זי וואַרענען און זי אויפפאַדערן.

מיט דרינגענדיקע ווערטער האָט ער די קעניגין אויפגעפאַדערט, זי זאָל באַשיצן די אומשולדיקע.

מיט קעניגלעכער העפלעכקייט האָט זי אים פאַרווארפנדיק אָפגע-ענטפערט:

— צי מיינסטו באמת, מיין חשובער פאָטער און פריינד, אַז גאָט האָט

ארויפגעזעצט אויפן קאסטילישן טראָן אזא אומפעיקע, וואָס זאָל זיך ניין טימן אין לאַזאָ מיין אויפפאָדערונג? וואָס עס האָט געזאָלט געשען, איז געשען. איד האָב פון דער אלאכאמא קיין איינציקן מאן נישט געפאָדערט צו היטן די מויערן פון דער שטאָט. די יידן, אלזאָ, זייער שוין-מיליטער פארווענדן פאר זייער אייגענער פארטיידיקונג. איבעריקנס, האָב איך צוליב פארזיכטס-צוועקן די שוין פון די באַדראַטע איינווינער אָנפאר-טרויט די אראגאָנער, כדי קיין קאסטילישער ריטער זאָל זיך נישט צו מילד באַציען צו די העצער קעגן דער עפנטלעכער רוי. צי האָב איך נישט ריכטיק געהאַנדלט, דאָן ראַדריגע?

דער קאָנאָניק האָט געוואָלט, אַז דער כעס פון די טאַלעדער וועט קודם-כל אויסגעלאָזט ווערן אויף יהודה, און ער האָט זיך אויף אים נאָכגעפערעט. צום בעסטן וואָלט געווען, ווען ער זאָל איצט אַוועק אין יהודהס קאסטיליאָ און נישט בלויז אויס פריינדשאַפט צו יהודה, עס האָט זיך אים שטאַרק געוואָלט כאַפן א שמועס מיטן קלוגן מוסא וועגן די וויסע געשעענישן, וואָס קומען דאָ פאַר. אָבער צי האָט ער זיך אַליין נישט באַשטראַפט פאַר זיין הומאַניזם, וואָס איז אים פאַרווערט געווען אין דער איצטיקער צייט, און צי האָט ער נישט געגעבן קיין צוואַנג נישט צו באַזוכן די קאסטיליאָ? דאָס, וואָס ער דאָגהט זיך איצט פאַר יהודה איז אפשר בלויז אן אויסרייד צו זיין אין דער קאסטיליאָ איבן עזרא? ווייל אויב עס האַנדלט זיך וועגן דאָן יהודה קאָן ער זיך אַליין פאַרטיי-דיקן. ער קאָן נישט דערלאָזן, אַז א קאסטיליער זאָל האָבן די העזה אָנ-צוגרייפן אויפן לייב און לעבן פון קעניגס בעלי-יועץ. פון דאָניא לעאַנאַרס קעניגלעכע, עטוואָס גיפטיקע אויגן האָט מען נישט געקאָנט מאַכן דעם אויספיר, אַז ס'איז פאַרזאָן א גרונט זיך צו באַזומרוואיקן פארן גורל פון קעניגלעכן עסקריוואַנאָ. ער האָט אָפגעדאַנקט די קעניגין פאר אירע פאַרויכט-מיטלען און איז אַוועק.

דאָן גוטיערע דע קאַסטראָ, וועלנדיק גענוי און מיט התמדה אויספילן לעאַנאַרס אויפגאַבע, האָט צוערשט געוואָלט דערגיין, ווי האָלט עס מיט די קריסטלעכע אראבער. ס'רוב זענען זיי געווען נישט קיין אָנגעזענע מענטשן. די אַנדערע אַראַבער האָבן געווינט אין זייערע קווארטאַלן, ארום זייערע דריי מעטשעטן. דעם המון האָט אלזאָ נישט געלוינט מיט זיי זיך צו טשעפען און זיי געלאָזט צורוי. אָבער זייערע מויערן און זייערע טוין-

ערן זענען געווען שוואך, דערײַבער האָט ער אין זייער קווארטאַל איבערגעלאָזט צוויי מיליטער־אַפטיילונגען.

נאַכדעם האָט ער באַטראַכט די פעסטע מויערן און טויערן פון דער יודעריא. זיי זענען געווען פעסט, און נישט אַראַגנױזירטע מחנות וואָלט קוים געלונגען דאָרט אַרײַנצודרינגען. נישט געקוקט דערויף האָט דע קאַסטראַ געפרעגט דעם פרנס, צי נײטיקט ער זיך אַמאָל נישט אין זײַנע באַוואַפנטע זעלנער. דאָן אפרים האָט זיך מיט האַנק אַפגעזאָגט פון זײַן גוט־האַרציקייט.

דער יידן־קווארטאַל אויסערן טויער איז אַפגערוימט געוואָרן. עס זענען דאָרט בלויו געבליבן א פאַר זקנים און קינדער. אין א סך פוסטע הייזער האָבן זיך אַרײַנגעקליבן קריסטלעכע פליטים. די הייזער, ווו עס איז עפעס־וואָס איבערגעבליבן, זענען צעראַבירט געוואָרן. אין שול האָט מען אַליץ צעשלעפט. אויפן בעלעמער, ווו מען לײענט שבת די תורה, האָט אַ ליץ אוועקגעשטעלט א ליאלקע, וואָס האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט א קאַמישע פיגור פון אן אלטן ייד. דע קאַסטראַ האָט געפלאַצט פאר געלעכטער.

אויב דאָ האָט ער געהאַט קנאַפ וואָס צו טאָן, האָט ער זיך אָבער שטאַרק פאַרטראַכט, בעת ער איז געשטאַנען פארן קאַסטיליאַ איבן עזרא. ער איז דאָ זייער אַפט געשטאַנען. א סך מענטשן זענען דאָרט געשטאַנען. היות אין דער יודעריא איז זיי שווער געווען אַרײַנצודרינגען און מיט די פאַר קבצנים, וואָס האָבן זיך געפונען אויסער די מויערן פון יודעריא האָט זיך נישט געלוינט צו פאַטשקען, האָט זיך ביי די טאַלעדער אײנוווינער אַליץ מער און מער דערוועקט דער חשק אויסצולאָזן זייער הייליקן קאַסטילישן צאָרן אויפן פרעכטיקן איבן־עזרא־פאלאץ מיט זײַנע לעגענדהאַרע אוצרות. מען מוז דעם חוצפּהדיקן קאַסטיליאַ אויסגלייכן מיט דער ערד. דעם שווינדלער און פארעטער, וואָס זיצט דאָרט ווי א שוואַרצע שפּין, האַרף מען פאנגען און צעטרעטן צוזאַמען מיט זײַן טאַכטער די כישוף־מאַכעריין, וועלכע האָט דעם קעניג פארכישופט. דאָס וועט זײַן אַ גאַטס־געווינטשענע טאַט און א טרייסט פאר דער נשמה אין די דאָזיקע שרעקלעכע צײַטן. ווען דע קאַסטראַ פלעגט פארכישויבן דאָס דאָזיקע הויז האָט ער דאָרט געטראָפן מחנות מענטשן, וועלכע האָבן גיריק געקוקט אויף די לאַקנדיקע ווענט.

מטושטש און לאַנגזאַם האָבן זיך געצויגן די געדאַנקען אין דע קאַסטראַס קאַפּ. צי איז דער ייד אויף אַוויפּיל חוצפּהדיק, אָן ער וווינט

נאך אין דעם דאזיקן הויז? דער ייד איז א פחדן, א בארימער, אבער שטאלץ מיט זיין פאסטן, איז גאנץ מעגלעך, אז ער געפינט זיך נאך דא. דאס הויז געהערט צו אים, צו דע קאסטרא, דאס איז קאסטיליא דע-קאסטרא, וואס זיינע אבות האבן דעראבערט מיט הונדערט יאָר צוריק ביי די מוסולמענער. דאס הויז, אַלזאָ, וועט זיין זינס, דערמיט האָט אויך דאָניא לעאָנאַר מסכים געווען, ווען דער קריג וועט זיין אין גאַנג, האָט זי געזאָגט, וועט מען דעם ייד פון דאָרט אַרויסשליידערן, די מלחמה איז איצט אין סאמע ברען און היות די שלאַכט איז צוליבן יידנס מעשים פארשפילט געוואָרן, קאָן מען נישט דערלאָזן, אז ער זאָל ווייטער גע-וועלטיקן אין דעם קאסטיליא. א סך טויזנטער אַנדערע יידן זענען באַדראָט צוליב דעם דאָזיקן מנוול און פארעטער. עס איז נישט דערפאר, וואָס ער האָט זיי אַזוי ליב די יידן, נאָר ווייל ער האָט באַקומען דעם אויפטרעג זיי צו ראטעווען, און דאָניא לעאָנאַר האָט אים אויסדריקלעך באַפוילן, אז ער זאָל ליבער מקריב זיין איין מענטש, אידער צו שטעלן אין סכנה טויזנטער.

ווען הע קאסטראַ פלעגט פארבייגיין דאָס דאָזיקע הויז, האָט ער זיך אָפגעשטעלט ווי אַלע אַנדערע, זיי האָבן געווארט מיט דראַענדיקע פנימער. קיינער האָט נישט געוואלט זיין דער ערשטער צוצולייגן א האַנט צום הויז פונעם מעכטיקן עסקריוואַנאַ.

דע קאסטראַ האָט אָנגעהויבן אַפטרע פארבייגיין פארן דאָזיקן הויז. דאָס הויז האָט אים געצויגן. שטענדיק האָט ער געזען איינס און דאָס זעלבע: מען איז געשטאַנען פאַרן הויז, געוואַרטשעט און געווארט.

איינמאָל האָט ער פונדערווייטנס דערהערט וויסטע געשרייען. ער האָט זיך צוגעאיילט, און געזען, ווי א סך מענטשן ברעכן דאָס ריזיקע טויער. מיט מעכטיקע קלעפ האָבן זיי געזעצט אין אייזן, וואָס האָט טעמפ געקלחנגן צווישן די געשרייען. אָבער קיין וועסטער האָט זיך נישט אָפגע-רופן. ענדלעך האָט זיך איינער געשטעלט אויף דער פלייצע פון א צווייטן און אַרויפגעקלעטערט אויפן טויער. אין א מינוט אַרום איז ער שוין געשטאַנען אינדערהויך, באַגלייט דורך ווילדע אויסרופן. ער איז פאַר-שוונדן אויף דער אינעווייניקסטער זייט פון דער טויער. באַלד האָט זיך געעפנט דאָס טויער און ביים אַריינגאַנג האָט זיך באַוויזן דער טרוימפירנ-דיקער, לאַכנדיקער אַריינדרינגער און מיט שפּאַסיק-העפלעכע זשעסטן פארבעטן די איבעריקע.

דע קאסטראַ איז געשטאַנען אין פארלעגנהייט. ער האָט מיט זיך

געהאט עטלעכע פון זיינע לייט, און ער האט לייכט געקאנט פארטיידיקן דאס טויער, ביו עס וואלטן אָנגעקומען פארשטאָרקונגען. אָבער צי קאָן ער עובר זיין אויף דאָניא לעאָנאַרס אויפגאַבע, אָו ער זאָל מקריב זיין איינעם, כדי טויזנטער אנדערע צו ראטעווען? ער איז געשטאַנען און זיך צוגעקוקט. בעת אַלץ מער און מער מענטשן פון המון זענען אַריינגעדראַנגען איבער ווייניק דורכן שמאַלן דורכגאַנג אין טויער.

ענדלעך, איז ער אויך אַריין. די שרייער זענען שטיל געוואָרן, ווי נאָר זיי זענען אַריין אין ערשטן הויף. קיינער האָט זיך נישט באַוויזן, קיינער פון די דינער, פאַרוואלטער אָדער הויז-אַנגעשטעלטע. דער המון האָט אין פאַרלעגנהייט זיך געדרייט אַרום די ווענט, שפעטער, פאַוואַליע אויפגעפנט א צווייטן טויער, וואָס האָט געפירט אין דעם אינערלעכן טייל פונעם קאסטיליאָ. זיי האָבן געשפרייזט און געשטוינט, געשטאַנען און געאַרשט געלאכט צווישן דער שווייגנדיקער פראכט. זיי האָבן זיך גערוקט ווייטער, זיי האָבן אומבאַמערקט אראָפגעשטויסן איין וואוע, א צווייטע, זיי האָבן זיך צעבראַכן. איינער האָט א כאַפ געטאַן פון א נישע א קונסט-בעכער פון גלאָז און אים א שליידער געטאַן אויף דער ערד. דער בעכער האָט זיך נישט צעבראַכן אויפן ווייכן טעפיד. דער מענטש האָט א ריס געטאַן דאָס געוואַנט, און אויפן שטיינערנעם באַדן צעשמעטערט דאָס גלאָז. דער קלאַפ האָט אָפגעהילכט אין גאַנצן זאל.

עס האָט זיך באַוויזן א דערשראָקענער דינער, א מוסלמענער. ער האָט געוואַלט עפעס זאָגן, זיי באַרוואיקן, אַפעלירן צו זייער געוויסן און אפשר האָט ער געוואַלט מיטטיילן, אז דער באַלעבאַס געפינט זיך דאָ נישט. מען האָט אים נישט געהערט אין דעם אַלגעמיינעם געשריי, מען האָט אים נישט געוואַלט הערן, מען האָט אים דערלאַנגט איבערן מויל, מען האָט אים אָפגעשטופט צוערשט וואקלענדיק זיך, דערנאָך מיט אכזריות. ער איז געבליבן ליגן א פאַרבלוטיקטער און שווער געאַטעמט. דער המון האָט זיך געפרייט, איז ווילד געוואָרן, געריסן, געבראַכן, געשטאַכן, וואָס עס איז אַרונטערגעפאלן אונטער דער האַנט.

דע קאַסטראַ האָט זיך צוגעהערט מיט אַ שווערן געמיט. דאָס איז זיין הויז. די מלחמה איז אין גאַנג און דאָניא לעאָנאַר האָט געזאָגט אַז דאָס הויז איז זיינס. דער ייד, וואָס האָט עס פאַרכאַפט, איז קענטיק איצט נישטאַ. מעגלעך, אז ער האָט זיך פאַרבהאַלטן ערגעץ אין אַ ווינקל, דאָס וועט זיך שפעטער ארויסווייזן. ענדלעך, איז עס דאָך זיין הויז, דע קאַסטראַט הויז. דאָס הויז איז זייער רייך, אָבער עס איז פאַרשוועכט דורך אומגלויי-

ביקע. ווי אזוי האָט זיך דער ייד אזא זאך געקאָנט דערלויבן! אָט צו וואָס דער ייד האָט דערפירט זיין גוטן, ריטערלעכן, קריסטלעכן קאָסטיליאַ פּאַוואָליע, מיט שווערע, רושיקע טריט איז דע קאָסטראַ אַריין אין זאַל, איז אַרויף אויף דער קליינער עסטראַדע און איז געבליבן שטיין ביים פּאַראַפּעט, וואָס האָט אָפּגעטיילט די עסטראַדע פּונעם זאַל. דער פּעסטער מאַן איז געשטאַנען אין דער פּאַזע פּון דעם אַלטן ריטערלעכן מנהג, די פּיס צעשפּרייט, ביידע הענט פּעסט אָנגעלענט אויף דער שווערד. מיט זיינע טיפּע צופּרידענע אויגן האָט ער געקוקט אויף די מענטשן, וואָס באַפּרייען זיין הויז פּון דער אומריינקייט, מיט וועלכער דער ייד האָט עס באַשמוצט. דערווייל זענען אַלץ מער און מער מענטשן אַריינגעדונגען. דאָס הויפּט־טויער איז שוין געשטאַנען ברייט אויפּגעעפּנט. דאָס שטילע הויז, זיינע זאַלן און זיינע קליינע צימערן, זיינע הויפּן און זיינע קעמערלעך זענען אָנגעפּילט געוואָרן מיט ווילדע געשרייען פּון צעיושעטע מענטשן, אייניקן פּון זיי האָבן געשטופּט אין די קעשענעס אַלץ, וואָס איז געווען ווערטפּול, אָבער ס'רוב פּון זיי האָבן נישט געטראַכט פּון רויב. זיי האָבן אַלץ געבראַכן און געשטאַכן. זיי האָבן געזוכט דעם ייד, אָבער ער האָט זיך דאָרט נישט געפּונען. ער, דער פּחדן, איז אַנטלאָפּן. זיי האָבן אויסגעלאָזט זייער כעס אויף די דינער, וועלכע זיי האָבן געשלאָגן און געהרגעט. אָבער אויב דער ייד איז אַנטלאָפּן, זענען פּאַרבליבן דעם יידנס קאָסטבאַרע און ווערטפּולע חפּצים. צוליב וועלכע ער האָט דאָס לאַנד באַרויבט און פּאַראַטן. דעם צאָרן האָט דער המון אויסגעלאָזט אויף די דאָזיקע זאַכן. זיי האָבן געריסן, געב־ראַכן, צעשלאָגן, אכזריותדיק צעשטערט, אַרויסלאָזנדיק דערביי ווילדע יובל־געשרייען.

זייער ווילדע משוגעת האָט אויך באהערשט דע קאָסטראַן. אויך אין אים האָט זיך אָנגעצוינדן אַ פייער: צו אַלץ מוז דאָ קומען אַ סוף! דער טויט דאַרף דאָ הערשן! אָפּגעמעקט מוז דאָ ווערן אַלץ, וואָס איז שייך, פּרעכטיק. יידישלעך, ווייבלעך, געצנדיגעריש! און מיט דער שייך פּון זיין שווערד האָט ער געקלאָפּט איבער די גרינגע איידעלע זאַכן. הורא! הורא! — האָט ער געשריגן און געהאַקט די אויפּשריפטן אויף די ווענט אַזוי, אַז די געציר־טע, פּאַרביקע שטיינער האָבן זיך צעשאַטן.

אַ שטילער, מאַגערער מאַן אין אַ סוטאַנע איז צו אים צוגעקומען, צו געריט זיך צו זיין אַרעם. דאָס איז געווען דאָן ראַדריגע. געוויינלעך פּלעגט דער קאַנאָניק אויסמיידן פּאַרבייצוגיין דעם קאַס־טיליאָ. ער האָט מורא געהאַט, אַז ער וועט נישט קאָנען ביישטיין דעם נסיון

און וועט מוזן אריינגיין. היינט אבער ווען ער האָט דערהערט די הילכיקע ווילדע געשרייען, האָט אים ארומגעכאַפּט אַ פּחד. ער האָט פּונדערווייטנס דערזען דאָס אָפּענע טויער, האָט געזען ווי מענטשן שטראָמען אַהין ריי־טשענדיק ווי חיות, איז ער אַהין אַריין. זיי האָבן דעם קאַנאָניק אַדורכגע־לאָזן. דאָרט האָט ער זיך צוגערירט צום אַרעם פּונעם באַוואָפּנטן מאַן, וועלכער איז קענטיק געווען אַ ריטער, און דאָך אַנטיילגענומען אין דער דאָזיקער פּאַרברעכערישער אַרבעט.

ווען דע קאַסטראָ האָט צו אים אויסגעדרייט זיין ווילד, אומצופרידן פנים, האָט ער געזאָגט:

— איך בין דאָך ראָדריגע, אַ מיטגליד פון קרוין־ראַט.

מיט אַ הויכן פרעכן געלעכטער האָט דע קאַסטראָ אָפּגעענטפּערט:

— און איך, חשובער הער, בין דאָן גוטיערע דע קאַסטראָ. דער הויפּט יורש פון דעם דאָזיקן הויז.

ראָדריגע האָט זיך דערמאָנט וועגן דער קעניגניס פּאַרטיידיקונגס־מיט־לען. אַן אומבאַשטימטער חשד האָט זיך אין אים אויפגעוועקט.

— און דו שטייסט און דערלאָזט, אז מען זאָל דאָ ראַבעווען און צע־שטערן? — האָט ער געפרעגט.

— וואָס האָסטו געוואָלט, און די גוטע קאַסטיליער זאָלן זיך צערעמאָ־ניען, ווען זיי זוכן פאַרעטער? — האָט דער געענטפּערט מיט אַ פּראָגע. —

נאָכדעם ווי די אויסדערוויילטע פון דער קריסטלעכער ריטערשאַפּט זענען אומגעקומען. — וואָס קאָנען דאָ שפּילן פאַר אַ ראַל עטלעכע יידישע טע־פּיכער און מגילות.

— ביסטו נישט דער זעלבער, וואָס האָט באַקומען אַ באַפעל צו שיצן די באַדראַטע? — האָט ראָדריגע געפרעגט.

— יאָ — האָט געענטפּערט גוטיערע, אַנקוקנדיק ראָדריגען רואיק אין פנים אַריין — און איך וועל קאָנען די הענטשקע צוריקגעבן דער קעניגין מיט אַ ריינעם געוויסן. איך האָב אירע אַנווייזונגען פּינקטלעך אויסגעפּילט. איך האָב געלאָזט אויסגיסן דעם פּאַלקס־צאָרן קעגן דעם איינציקן שולדיקן און דערמיט ראַטעווען יענעם גרויסן טייל, וועלכן מען פאַרדעכטיקט אומ־זיסט.

— דו האָסט, הייסט עס, באַקומען אזא אויפגאַבע? — האָט דער צעטומל־טער דאָן ראָדריגע געפרעגט.

— דאָס איז געווען אַ באַפעל פון דער קעניגין — האָט גוטיערע גע־ענטפּערט.

— וואָס איז מיט דאָן יהודה? האָט ראָדריגע מיט שרעק אַ פרעג געטאָן.

— דאָ איז מיט אים גאַרנישט געשען — האָט דע קאסטראַ געענטפערט, אויסדריקלעך מיט פאַראַכטונג און צוקנדיק מיט די אַקסלען — דער כלב האָט זיך קענטיק ערגעץ פאַרבאַהאַלטן.

ראָדריגע האָט לייכט אָפּגעאַטעמט, עס האָט געוויס פאסירט, ווי ער האָט געטראַכט: יהודה איז אַוועק אין אַ זיכער אַרט. ער האָט זיך אויסגע־גלייכט.

— דו ביזט אַ קרייז־ריטער — האָט ראָדריגע געזאָגט. — איך פאָדער דיך אויף אין נאָמען פון דער קירך צו פאַרענדיקן די דאָזיקע שענדלעכע מעשים.

דע קאסטראַ האָט זיך אַרומגעקוקט אויף אַלע זייטן און געזען, אז דאָ איז שוין קיין סך נישט פאַרבליבן צו צעשטערן.

— דער פריסטער פאָדערט גוט האַרציקייט — האָט ער געזאָגט מיט אַ לייכטן שפאַס און האָט באַפוילן זיינע לייט מען זאָל אַרויסטרייבן די אומ־געבעטענע אורחים. דאָס איז גלייך אויסגעפירט געוואָרן.

דאָן גוטיערע האָט זיך העפלעך געזעגנט מיטן קאַנאָניק, נאָכאמאָל באַ־טראַכט די אויפגעטוענע אַרבעט און איז אַוועק פול מיט פריילעכער האַפּע־נונג, אז ער וועט די דאָזיקע געצנדיגערישע פראכט צוריק פאַרוואַנדלען אין קאַסטיליאַ דע קאסטראַ.

ראָדריגע איז אליין פאַרבליבן אינעם וויסטן הויז. ער האָט געהערט זוי די לעצטע מענטשן טרעטן אָפּ, ווי דאָס טויער האָט זיך מיט אַ טעמפן גערויש צוגעמאַכט. עס האָט אים פלוצלונג באַהערשט אַ טויטע שטילקייט, אַ פיינלעכע שטילקייט. מיד און מיט אַן אַנגעווייטיקט האַרץ איז ער גע־בליבן זיצן צווישן חמרים צעהאַקטע און צעבראַקטע שטיקלעך. לאַנג איז ער אָפּגעזעסן, לסוף אויפגעשטאַנען, געשפּרייזט איבער די באַקאַנטע אינ־טימע זאָלן, שפאַלטן, לעכער, צעבראַכענע שטיקער האָבן געקוקט אויף אים פון אַלע זייטן. ער האָט געשפּרייזט אַהער און אהין איבערן פאַרוויסטן הויז. ער האָט זיך באַמיט צו שטעלן וואָס לאַנגזאַמער די טריט, נישט וויסנדיק אַליין פאַרוואָס. ער האָט אויפגעהויבן פונעם באַדן שערבלעך, פיצלעך מעבל, שמאַט קעס, ער האָט עס באַטראַכט, שאַקלענדיק מיטן קאַפּ. ער האָט באַמערקט אַ פאַרשמוצט צעריסן בוך. ער האָט עס אויפגעהויבן, האָט זיך באַמיט אויס־

צוגלייכן די בלעטער, צוזאמענצושטעלן די צעריסענע זייטן, געלייענט מע-
סאניש. דאס איז געווען אַריסטאָטעלס „עטיק“.

ער איז אַריין אין מוסאס רונדיק צימער. דאָ זענען געלעגן די קישע-
לעך, אויף וועלכע מוסא פלעגט זיצן אָנגעלענט און מיט אים דיסקוטירן.
וואָס איז געשען מיט מוסאָן? דאָ איז געשטאַנען זיין שרייבטיש, ביי וועל-
כן עס האָבן געפלאָסן פון זיין מויל קלוגע שאַרפּזיניקע רייד. צעהאַקט איז
געווען דער דאָזיקער שרייבטיש, קענטיק, אַז עמעצער האָט זיך באַמיט דאָס
פעסטע האַלץ מיט אַ האַק צו צעשמעטערן, אַ סך שפּרוכן אויף די ווענט
זענען געווען צעפליקט און זיך געוואָלגערט אויף דער ערד. מעכאַניש האָט
אויף אים געקוקט דער פּסוק: „ומותר האדם מן הבהמה אין“ (*). אָבער ער
האָט זיך פּאַרטראַכט דערויף, וואָס פּונעם וואָרט „הבהמה“ האָט מען אַרויס-
געשלאָגן דעם „ב“ און דעם „מ“ און, מערקווירדיק, ס'זענען געבליבן בלויז
„ה — ה — ה“.

ראַדריגע האָט זיך ווידער צוגעזעצט אויפן באַדן און צוגעמאַכט די
אויגן. פון דרויסן האָט ריטמיש געפּליסטערט דער פּאַנטאָן.

צי דאַכט זיך אים בלויז, צי ער הערט באמת פאַרזיכטיקע טריט אין
גאַרטן? ער הערט באמת טריט. און פּלוצלונג האָט ער דערזען דאָס ליבע
נישט־שיינע, קלוגע, אינטימע פנים פון זיין פּריינד מוסא און, נישט גע-
קוקט אויף אַלע איבערלעבונגען, האָט ער דערהערט זיין שטילע שפּאַסיקע
שטים:

— אַ טרעפלעכער צופאַל — האָט מוסאָ געזאָגט — וואָס נאָך אַזויפיל
שרייענדיקע באַזוכער ביסטו בלויז געבליבן, מיין איינציקער שטילער חשו-
בער פּריינד.

צעטומלט פון גליק, האָט ראַדריגע נישט געקאַנט אַרויסרעדן קיין
וואָרט. ער האָט אָנגעסאַפט מוסאָס האַנט און זי געגלעט.

— איך בין צו שפּעט געקומען — האָט ער ענדלעך זיך אָפּגערופּן. —
חוץ דעם בין איך נישט געווען פעיק צו באַראַיקן דעם צעיושעטן המון.
אָבער גוט, וואָס דו לעבסט!

קינימאַל וואַלט מוסאָ נישט געגלויבט, אַז זיין שטים זאָל אַזוי וואַרעם
קלינגען. ראַדריגע האָט נישט אַרויסגעלאָזט מוסאָס האַנט, זיי האָבן זיך
בידע אָנגעקוקט, געשמייכלט און געשמייכלט.

(* קיין אונטערשיד צווישן מענטשן און בהמה איז נישט פאַראַן.)

שפעטער האָט ראָדריגע זיך געפרעגט וועגן יהודה. ווען מוסא האָט אים דערקלערט, אז ער איז אַוועק צו זיין טאָכטער אין דער גאַליאַנאַ האָט ער לייכטער אָפגעאַטעמט.

— אין קעניגס הויז איז ער זיכער — האָט ער געזאָגט. — אַלנפאַלס וועל איך נאָך היינט גיין צו דאַניא לעאַנאַר און פאָדערן פון איר אַ שטאַרקע וואַך פאַר דער גאַליאַנאַ. און איצט, מיין מוסא — האָט ער געזאָגט באַ פעלערש — גייסטו מיט מיר, און ביז וואָנען די שטאַט וועט זיך נישט באַרוואַקן, וועסטו זיין ביי מיר.

— איך האָב זיך שוין פריער צו דיר געקליבן — האָט מוסא אָפגע־ענטפערט — אָבער איך האָב צו זיך געזאָגט, אַז אין אַזאַ צייט איז אַן אַלטער מוסולמענישער אפיקורס נישט קיין באַקוועמער גאַסט.

— זיי מוחל, מיין קלוגער פריינד — האָט ראָדריגע זיך אָפגערופן — דאָס איז דער ערשטער נאַרישער ענטפער, וואָס איך הער פון דיר. קום — האָט ער אים אויפגעפאָדערט.

מוסא האָט זיך אַנטשולדיקט אויף אַ קורצער וויילע. — איך מוז גיין בעמען מיין כראַניק און עטלעכע ביכער — האָט ער דערקלערט.

מיט אַ כּיטערען בליק פול נצחון האָט ער ראָדריגען דערציילט, אַז די צוויי טייערסטע כתב־ידן פון אַוויצענאַ און דעם אַטענישן כתב־יד פון פלאַטאַנס "רעפּובליק" האָט ער פאַרבאַהאַלטן אין דער יודעריאַ. ער איז פאַרשווונדן געוואָרן אין קעלער, דערנאָך אַרויס צוריק מיט אַ פריילעך פנים האָט ער אונטערן אַרעם געטראָגן זיין כראַניק.

די אַלע, וואָס האָבן געווילדעוועט אין קאַסטיליאַ, האָבן נישט גע־וואָלט זיך פאַנאנדערגיין. זיי זענען געווען אין כעס, וואָס זיי האָבן דעם פאַרעטער און כישוף־מאַכעריק נישט געפטרט. זיי זענען אַוועק צו דער יודעריאַ און געפאָדערט מען זאָל זיי אַרויסגעבן יהודה און רחלען, אָבער פאַרטרוילעכע מענטשן האָבן זיי איבערגעגעבן, אַז זיי געפינען זיך נישט אין דער יודעריאַ.

דער כעס צוליב דעם, וואָס זיי זענען אַנטרווען איז געוואָקסן. כל־זמן זיי ביידע לעבן פאַרסמען זיי קאַסטיליע מיט זייער אַטעם. עס איז געווען אַ חוב פון יעדן גוטן קריסט און יעדן קאַסטיליער זיי אומצוברענגען פון דער וועלט. גאַט אַליין האָט זיי ביידן פאַרמשפט. צי איז דער זון, וואָס די יידישקע האָט געבוירן פונעם קעניג, נישט פאַרשווונדן געוואָרן אויף אַ סודותפולן אופן? אַזעלכע קלאַנגען האָט פאַרשפרייט אַ געוויסער בע־

לארדא, דער גערטנער פון דער גאליאנא. קענטיק, וואו אויך אים האט גאט צוגענומען צוליב די שווערע זינד. צי האט דען די יידישקע שוין מיט חדשים צוריק נישט ארויסגעשלעפט פון טאכא א מענטשלעכן שארבן?

אינער האט געזאגט, אז דער זעלבער גערטנער בעלארדא האט פאר-טרויט, אז די כישוף-מאכערין געפינט זיך נאך אין דער גאליאנא פונקט ווי עס וואלט גארנישט געשען. זי האט נאך אהינגעבראכט איר טאטן. ס'רוב פונעם המון האבן זיך נישט פארגעשמעלט אזא חוצפה. מען הארף נאכזען, צי ס'איז אמת, האט זיך אינער אנגערופן. מען איז געווען אין פאר-לעגנהייט, אבער דער פארשלאג האט געלאקט.

דער המון האט זיך געוואקלט. די קאסטיליא האט געהערט צום ייד. אבער די גאליאנא איז דאך געווען דעם קעניגס הויז. דאך קאן מען אהין גיין, האט אינער פארגעשלאגן, און אז מיר וועלן דארט זיין, וועט מען שוין זען, וואס ווייטער צו טאן. דער פארשלאג איז געפעלן געווארן.

די ערשטע האבן זיך שוין געלאזט אין וועג אריין, צו דער בריק צו. זיי זענען געגאנגען פאמעלעך, די צאל איז געוואקסן, עס האבן זיך שוין אנגעקליבן הונדערטער און אפשר גאנצע טויזנטער.

לאנגזאם האבן זיי זיך געשלעפט אין דער היץ, זיך געצויגן איבערן הויפט-פלאץ, איבערן סאקאדאווער. מען האט זיי געפרעגט, וואס זיי קלייבן זיך צו טאן. זיי האבן דערציילט, צוזאמען האט מען געלאכט און זיך גע-פרייט. ביים גרויסן שטאטישן טויער האבן די וועכטער געפרעגט:

— ווהיזן גייט איר?

— מיר ווילן קאנטראלירן, ווו עס געפינען זיך געוויסע לייט — האבן

זיי געענטפערט.

די וועכטער האבן אויך געלאכט. פאר די טורעמס פון דער גרויסער בריק האבן די זעלבער אויך געפרעגט, ווהיזן זיי גייען, האט מען זיי דאס זעלבע געענטפערט און די האבן אויך געלאכט.

אזוי האבן זיי זיך געשלעפט אין דער שווערער היץ. וואס ווייטער, אלץ מער מענטשן האבן זיך צו זיי אנגעשלאסן. איצט איז שוין די צאל געווען ביי צוויי טויזנט.

דע קאסטרא האט זיך דערוויסט פון דער מעשה. ער איז זיי נאכגעריטן מיט עטלעכע פון זיינע באגלייטער; ער האט זיי איבערגעיאגט, ווי ווידער דורכגעלאזן פארויס, און אזוי עטלעכע מאל. לאנגזאם, נישט גענוג דייטלעך האבן זיך ביי אים באוועגט די געדאנקען. „איך מוז שיצן דאס אייגנטום פון קעניג — האט ער געטראכט — און ווען גאטס שטראף איז אויפן

וועג, דאָרף זיך אַ קריסטלעכער ריטער נישט קעגנשמעלן. און נאָך: „איך וועל האַנדלען אַזוי, ווי מען האָט מיר באַפוילן. איך וועל נישט שיען דעם פאַרעטער און נישט די כישוף־מאַכערין, כדי דערמיט צו שטעלן אין סכנה די הונדערט טויזנט יידן פון טאַלעדאָ, אָבער דאָס אייגנטום פון קעניג וועל איך שיען — באַשליסט ער — דאָס איז מיין חוב.“

נאָכדעם ווי בנימין איז אַוועקגעגאַנגען, האָבן יהודה און רחל געפירט אַ געמיטלעך לעבן. זיי זענען געגאַנגען שייך געקליידט, געגעסן צוזאַמען, האָבן שפאַצירט ביים זון־אונטערגאַנג אין גאַרטן, געפירט רואיקע גע־שפרעכן.

די אם סאַנד, מיט איר דיק, איבערגעשראַקן פנים, האָט די ערשטע געבראַכט די ידיעה, אַז די אומגלויביקע, פאַרשאַלטן זאַלן זיי ווערן, זע־נען אָנגעקומען. און וואָס זאַל מען טאָן? יהודה האָט געזאַגט: — שטייל און רואיק זיך מיט זיין.

זיי זענען אַוועק טיפער אין שלאָס, אין רחלס צימער, נישט קיין גרויס צימער מיט אַ קליינער עסטראַדע, לויטן מנהג פון אַן אָנגעזעענער דאַמע. יהודה האָט אָנגעטאָן זיין ברוסט־פלאַטע אַלס צייכן פון זיין אַמט. דאָס צימער איז געווען טונקל און דער ברייטער פילץ־באַשלאָג פון דער וואַנט האָט געקילט. זיי זענען געזעסן און געוואַרט אויף די אָנקומענדיקע.

דער המון איז צוגעקומען צום וויסן מויער אַרום דעם שלאָס. ביים טויער האָט זיך באַוויזן אַ וועכטער, וועלכער האָט געטראָגן אויף זיין קורטקע דעם קעניגס הערב מיט דריי טורעמס. דער המון האָט זיך געוואַקלט, נישט געוויסט וואָס צו טאָן. אַלע האָבן געקוקט אויף דע קאַסטראָן. ער איז אַרויס־געטראָטן מיט זיינע ברייטע שווערע טריט און געזאַגט:

— מיר וועלן אַ קוק טאָן, בלויז אַ קוק טאָן. מיר ווילן נישט דעם קעניגס אייגנטום. איך האָב מיט זיך מיין וואָך, וועלכע וועט נישט דער־לאָזן, אַז עמעץ זאַל ברענגען שאַדן דעם קעניג און אַז עמעץ זאַל טרעטן די בייטן פון גאַרטן.

דער וועכטער האָט נישט געוויסט וואָס צו טאָן. אָבער עס זענען גע־ווען אַזעלכע, וועלכע האָבן נישט געוואַלט קלעטערן איבער דער נישט־הוי־כער מויער, האָבן זיי לייכט אָן געוואַלד אָפגעשלוּפּט דעם וועכטער אין אַ זייט. דע קאַסטראָן איז אַריינגעטראָטן דער ערשטער, נאָך אים זיינע באַ־גלייטער און נאָך זיי דער המון.

דער המון האָט זיך גערוקט לאַנגזאַם פאַרויס און כאַפּנדיק התפעלות פון גאַרטן, זענען זיי אַוועק דורכן אויסגעפלאַסטערטן וועג צו שלאָס צו. עס האָט זיך באַוויזן בעלאַרדאָ, ער האָט געטראָגן די לעדערנע קורטקע. דאָס לעדערנע היטל און די אַלעבאַרדע פון זיין זיידן.

— דער איידעלער הער וויל רעדן מיט דאָנאַטאָ ראַקעלע? — האָט בע-לאַרדאָ שנעל אַ פּרעג געטאָן. — אונדזער האַרין געפינט זיך אין איר צי-מער אויף הער עסטראַדע — האָט ער געפלאַפלט. — צי איז הער איידע-לער הער אָנגעמאַלדן? צי זאָל איך מעלדן?

— פיר אונדז צו איר — האָט דע קאַסטראַ געזאָגט.

בעלאַרדאָן איז נאָכגעגאַנגען דע קאַסטראַ, זיינע זעלנער, אַ געוויסער טייל פון המון, נישט קיין סך. זיי זענען צוגעקומען צו רחל'ס צימער. מיילן-ווייט איז געשטאַנען הינטער זיי די היץ פונעם גאַרטן, די בלאַנקע ווייס-קימט פון די מויערן, דער שטויב פון דער גאַס, וווּ זיי האָבן געשוויצט און געליאַרעמט. דאָ, אין דער קילער שטילקייט פונעם בוך-השמשות, זענען זיי געבליבן שטיין פאר אַ פּרעמדאָרטיקן צימער. זיי זענען געשטאַנען נאָענט צום אַריינגאַנג, אויסגעניכטערט, עטוואַס צעטומלט.

די נידעריקע עסטראַדע אויף וועלכער יהודה און רחל זענען געזעסן, איז מיט אַ נידעריקן פּאַראַפעט געווען אָפּגעטיילט פונעם צימער, איבער-לאַזנדיק אַ ברייטן דורכגאַנג אינדערמיט. ווען זיי זענען אַריינגעקומען, האָט זיך יהודה פאַוואַליע אויפגעהויבן. ער איז געשטאַנען מיט איין האַנט אָנגעלעבט אויפן פאַראַפעט, באַטראַכט די אומגעבעטענע געסט געלאָסן, כמעט שפאַטיש, ווי עס האָט זיך אויסגעוויזן דע קאַסטראָן. רחל איז נישט אויפגעשטאַנען. זי איז געזעסן אויף איר דיואַן, דעם שטערן עטוואַס פאַרהילט מיט אַ קליינעם שליער און מיט רואיקע אויגן באַטראַכט דע קאַסטראָן און זיין חברה. פון הויף האָט זיך געהערט דאָס פליסטערן פונעם פאַנטאָן, און ווייט-ווייט האָבן געהילכט די טעמפע קולות פון המון. די, וואָס זענען געווען אויף דער גאַס, האָבן כסדר איבערגעזען איינס און דאָס זעלבע, אָבער סאיז געווען איממעגלעך זיי צו פאַרשטיין. אָבער קאַסטראַ האָט פאַרשטאַנען, ער האָט געוויסט, אַז זיי שרייען:

„איין נאָמען פון גאָט! Matad, Matad!* הרגעט צום טויט!“
יהודה האָט געזען די רויע פּנימער פון די זעלנער און פון זייער פירער. ער האָט געזען דעם כיטרען, שרעקלעכן, העפלעכן, גאַרישן גערט-

(* הרגעט! הרגעט! (שפּאַניש).

נער בעלארדא, וועמענס פנים האָט אַרויסגעוויזן גיריקייט צו מאַרד, ער האָט תּוֹפּס געווען דעם באַדייט פּונעם געשריי אינדרויסן און ער האָט גלייך פאַרשטאַנען: עס זענען זיי איבערגעבליבן בלויז געציילטע מינוטן צו לעבן. שרעק האָט אים געשטיקט. ער האָט זי געוואָלט פאַרטרייבן דורכן טראַכטן, צו יעדן איינעם קומט דער צעשטערער פון אַלע זאכן, און ער אַליין האָט געוואָלט, אַז ער זאָל דאָ איצט צו אים קומען. ער האָט שוין זינט עטלעכע טעג זיינע חשבונות אָפּגעשלאָסן. ער האָט אָפּגעטאָן א סך נאַרישקייטן און געוויסע גוטע זאכן בלויז דערפאַר, ווייל ער האָט דערצו געשטרעבט מער פון אַלע אַנדערע. ער האָט עס געקאַנט, ווייל ער איז געווען מער, ווי די אַלע אַנדערע. ער האָט געזען אַרום זיך די שפּרוכּן פון שלום. ער האָט יאָרן-לאַנג געזיכערט דעם האַלב-אינדזל שלום און אויפבלי. און אַפילו נאָך זיין טויט וועט עפעס פון זיין אויפטן זיין א ברכה. די דאָזיקע נידערטרעכטיקע מערדער וועלן גאַנגן גיך חרטה האָבן, וואָס זיי האָבן אָפּגעטאָן. די אַנדערע וועלן זיי נישט וואַגן צו טשעפען. זיין טויט וועט זיין א טובה פאַר די פרענקישע פליטים. די אייזקאַלטע שרעק האָט ווידער געשטיקט זיינע געדאַנקען. אָבער זיין פנים איז געבליבן רואיק, לייכט איראַניש.

אויך רחל'ס פנים איז געבליבן רואיק. אלפאַנסאָ האָט איר אָנגעזאָגט צו פאַרבלייבן אין דער גאַליאנא. אלפאַנסאָ איז דאָ דער באַלעבאַס, וואָס קאָן דער פרעמדער מענטש איר טאָן? זי האָט פאַרטריבן די שרעק, כדי צו זיין ווערט אַלפאַנסאָן. ער האָט געוואָלט, אַז די פרוי, וואָס ער ליבט זאָל נישט וויסן פון קיין שרעק. ער האָט איר צוגעזאָגט צו קומען. זי איז געזעסן אומבאוועגלעך, אָבער איר גוף האָט געשפירט דעם נאָענטן טויט, און שרעק האָט געדריקט איר האַרץ.

די אומגעבעטענע געסט זענען נאָך אַלץ געשטאַנען ביי די ווענט און נישט געוויסט, וואָס צו טאָן. א רגע — א גאַנצע אייביקייט האָט קיינער דאָס מויל נישט געעפנט.

מיטאַמאָל האָט בעלארדאָ אויסגעמעקעט:

— דער אַדעליקער האָט זיך נישט געוואָלט מעלדן, האַמע.

איצט האָט דע קאַסטראַ אָנגעהויבן רעדן.

— דו שטייסט אַפילו נישט אויף, יידישקע, ווען א ריטער שטייט

פאַר דיר? — האָט ער געזאָגט מיט אַ גראַבער, קוואַקענדיקער שטים.

רחל האָט אים נישט אָפּגעענטפערט. ער בלייבט פּלוצלונג שטיין פאַר א ספק.

— אפשר ביסטו א קריסטין? — פרעגט ער. — ווייל דאן וואָלט ער
נישט געטאָרט זיך דאָ אַרײַנרײַסן. אָבער בעלאַהדאָ האָט אים באַרואיקט
און געזאָגט:

— אינדזער האַרין, דאָניא ראַקעל, איז נישט קיין קריסטין.
דע קאַסטראָ איז רויט געוואָרן. עס האָט אים פאַרדראָטן, וואָס ער
האָט זיך געלאָזט פאַרפירן פון איר כלומרשטן אַריסטאָקראַטיזם. רחל
האָט באַמערקט זיין צעפלאַקערטן צארן, און פלוצלונג האָט זיך איר אויס-
געדאַכט, אז זי זעט פאַר זיך דעם אויפגערעגטן אלפאָנסאָ. יאָ, דאָס איז
געווען אַ קאָפּיע פון אלפאָנסאָס פנים, צעקריפלט פון כעס. אָבער גלייך
האָט זי זיך דערמאָנט אין יענעם אלפאָנסאָ, וועלכער האָט געשטראָלט,
בעת ער האָט געקעמפט מיטן אָקס. זי דאַרף נישט פאַרשאַפן קיין חרפה
איר אַלפאָנסאָן אין דער דאָזיקער אַנטשיידנדיקער שעה. ווען זי וועט אים
דערציילן, ווי דער דאָזיקער מענטש האָט זי באַהאַנדלט, וועלן זיי אַלע
אויך מוזן באַשטעטיקן: רחל האָט נישט געהאַט קיין שום מורא.

זי האָט זיך אויפגעהויבן פאַוואַליע מיט אַ קינדערישער און גלייכ-
צייטיק שטאַלצער באַוועגונג פון אַן אַנגעזעענער זאַמע.

אָבער נישט פאַרן ווילדן ריטער איז זי אויפגעשטאַנען, נאָר פאַרן
טויט.

און אָט שטייטו, דאָניא ראַקעל איבן עזרא, די שיינע, לאַ פאַרמאסא,
דעם טיילוילס שטורעם-פויגל, די קעפס-ווייב פון קאַסטילישן אַלפאָנסאָ,
אַליין פון דוד-המלכס גזע, עמנואלס מאַמע. דיין האַרציק פנים איז קליי-
גער ווי פריער, און אויב עס האָט אַ געוויסן אויסדרוק פון שרעק, איז עס
פאַרבאָרגן אונטער דער מאַטער ברוינקייט פון דיין הויט. דינע בלוין-
גרויע אויגן, גרעסער ווי געוויינלעך, קוקן אין דער ווייט, אפשר אין אַ
שוידערלעכער פוסטקייט און אפשר אין אַ העלער, דערהויבענער, געוונט-
שענער צוקונפט.

דע קאַסטראָ באַמיט זיך צו ברענגען אין אַרדענונג זיינע געדאַנקען.
אַלץ איז פאַרגעקומען אַנדערש, ווי ער האָט זיך פאַרגעשטעלט. יאָ, דאָס
איז געווען דעם קעניגס הויז, און די דאָזיקע פרוי, הגם אַ יידישקע, איז
געווען דעם קעניגס קעפס-ווייב און האָט אים געבוירן אַ ממזר.
ענדלעך, האָט יהודה אַנגעהויבן רעדן. ער האָט געפרעגט געלאסן אין
לאַטיין:

— ווער ביסטו? און וואָס ווילסטו?

דע קאַסטראָ קוקט אָן דעם מאַן, דעם ייד, וועלכער האָט ביי אים

אזעקגערויבט זיין הויז און זיך דארט באזעצט. ער טראגט די שולד פאר זיין ברודערס טויט, און ער טראגט אויף זיין ברוסט די פלאטע מיט קאסטיליעס הערב. ער האט די חוצפה צו אים צו רעדן העפלעך, שטאלץ. אויף לאטיין, ווי א ריטער צו א ריטער. ער האט שטאלץ אויפגעהויבן דעם קאפ און אין א געמיש פון אראגאניש און קאסטיליש ענטפערט ער: — איך בין דע קאסטרא, ייד, און מיט דעם איז אליך געזאגט.

יהודה האט אויף אים א קוק געטאן מיט לייכטן חווק, אויפן מאניער ווי אין זיינע אמאליקע שטאלצע צייטן, און האט געענטפערט פריינדלעך: — פונקט אזא האב איך מיר דיך פארגעשטעלט.

ער האט גלייך אפגעקערט זיין פנים פון דע קאסטרא, פונקט ווי ער וואלט מער נישט עקזיסטירט פאר אים. ער האט געקוקט אויף זיין טאכטער. ער האט געוויגן איר בליק, האט געטראכט וועגן זיין אייניקל. וועגן דעם קליינעם עמנואל. אלאזארן האט ער פארלוירן, די דאזיקע טאכטער זיינע וועט ער פארלירן אין עטלעכע רגעס ארום, און עטוואס שפעטער וועט ער אליין שטארבן, אבער זיין אייניקל, עמנואל איבן עזרא, לעבט און דער שונא וועט אים קיינמאל נישט האבן.

אויך רחל האט געטראכט פון איר זון, זי האט אלפאנסאן נישט געקאנט איבערמאכן, אבער דאס גוטע, וואס ער האט פארמאגט, לעבט ווייטער. פונדאסניי, נישט מיט ווערטער, האט אין איר מוטושטש אויפגעטויכט דער געדאנק פון משיתן, וועלכער באזיגט די חיה, דעם אקס און ברענגט שלום אויף דער ערד. זי האט אויפגעסאפט איר פאטערס בליק און, אפגעטפערט דיק אים מיט א בליק, האט זי געזאגט:

— דו האסט גוט געטאן, מיין פאטער, וואס דו האסט געראטעוועט אונדזער עמנואל, אונדזער עמנואל וועט לעבן, מיין גאנץ וועזן איז פול מיט האנקבארקייט צו דיר.

א כוואליע פון צערטלעכקייט, צופרידנקייט און שטאלץ האט זיך אין יהודהן הערוועקט. רחל איז שטיל געבליבן און ווידער האט ער דערפילט א קאלטע מורא. ער געפינט נאך כוחות זיך אויסצודרייען צו מרת. דאן לאזט ער אראפ דעם קאפ, פארטיידיקט זיך נישט מער און ווארט אויפן קלאפ, וואס דארף קומען, ער בענקט נאך אים.

דע קאסטרא האט נישט פארשטאנען רחלס העברעישע ווערטער, נאר ער האט געשפירט, אז זיי שרעקן זיך נישט פאר אים, אז זיי האסן אים, און זיין שרעקלעכער כעס האט איבערגעריסן זיינע געדאנקען.

— צו געפינט זיך דא נישט קיינער, וואס זאל וועלן מאכן א סוף

מיט דעם האַזיקן געזינדל? — האָט ער אויסגעשריען — צי זענען מיר
אהערגעקומען מיט זיי צו דיסקוטירן?

ער ציט אַרויס זיין שווערד, אָבער לאָזט זי באַלד צוריק אַראָפּ אין שייד.
— איך וויל נישט מיינן שווערד באַפּלעקן מיט הינטיש בלוט — און
מיט דער פּלאַך פּון זיין שווערד גיט ער א געמאַסטענעם קלאַפּ אין קאָפּ-
שיידל פּונעם אָפּגעקערטן יהודה.

רחל האָט די גאַנצע צייט געוואוסט, אַז זי מיט איר פּאַטער וועלן
אומקומען. איר פּאַרשטאַנד האָט עס געוואוסט, איר קערפּער האָט עס
געשפּירט, איר שנעלע פּאַנטאַזיע האָט איר אונטערגעטראָגן הונדערטער
מעשהלעך, הונדערטער בילדער געקניפט מיט אונטערגאַנג און טויט. אָבער
טיף אין האַרצן האָט זי נישט געגלויבט אין איר טויט. אָפּילו בעת דע
קאַסטראַ אַיז פּאַר איר געשטאַנען האָט זי דערין נישט געגלויבט. אָבער
איצט האָט זי דערשפּירט מיט אירע אַלע חושים, אַז קיין שום אלפּאַנסא
וועט איר נישט קומען צו הילף, אַז זי וועט אין די נאַענטסטע מינוטן
שטאַרבן, און א גרויזאַמע שרעק האָט זי באַהערשט, א שוידער, וואָס האָט
קיין נאַמען נישט. זי איז געוואָרן א פּוסטע כלי און אין איר איז גאַרנישט
פּאַרבליבן חוץ שרעק. דאָס מויל האָט זיך ביי איר געעפּנט. אָבער קיין
געשריי האָט נישט אַרויסגעלאָזט איר פּאַרשטיקטע ברוסט.

אַלץ, וואָס איז געשען אינעם צימער מיט דער עסטראַדע איז אָפּ-
געטאַן געוואָרן אן שום ליאַרם, אינעם בוך-השמשות, ביי א טיפּער
שטילקייט. ווען דע קאַסטראַ האָט זיך דערנעענטערט צום ייד, האָט זיין
פינצטערע באַגלייטונג נאָך ווייטער אָפּגעטראָטן צו דער וואַנט. בעת
יהודה האָט שטיל געגוססט, האָט מען געהערט דאָס שווערע אַטעמען פּון
די אַנוועזנדיקע, דאָס פּליסטערן פּונעם פּאַנטאַן און די ווייטע געשרייען
פּון די באַנדעס ביים ווייסן מויער.

מיטאַמאָל האָט די אם סאַאד אַנגעהויבן צו שרייען הילכיק, משונה-
דיק. דאָ האָט אומגעריכט דער גערטנער בעלאַרדאָ אויפּגעהויבן דעם
וואָפּן און מיט א משוגענער ווילדקייט האָט ער זיין זיידנס הייליקע
אלעבאַרדע אַראָפּגעלאָזט אויף רחלען. גלייך זענען די איבעריקע צוגעלאָ-
פּן. זיי שלאָגן רחלען, די אם, יהודהן. זיי שלאָגן און שלאָגן און ווען זיי
ריזן זיך שוין לאַנג נישט טרעטן זיי זיי, קוים אַפּטאַפּנדיק דעם אַטעם.

— גענוג — האָט פּלוצלונג באַפוילן דע קאַסטראַ.
זיי פּאַרלאָזן דאָס צימער זיך צוזאַמל נישט אומקונדיק אויף צוריק.
אויסגעמאַטערט, שטעלנדיק שווערע טריט, האָבן זיי מיט א נאַריש געלעכ-

טער פארלאזן דאס הויז. איינער פון דע קאסטראס זעלנער האט אראפ-
געריסן די מזוזה און זי אריינגערוקט אין קעשענע. ער האט נאך אליין
נישט געוויסט, צי זאל ער דעם אמולעט צעטרעטן, אדער פארווענדן צום
אייגענעם שוין. מער האט קיינער נישט געוואגט עפעס צו נעמען אין
קעניגס הויז.

דער המון אינדרויסן איז געשטאנען אויף דער היץ און געווארט
אין וואלקנס שטויב. דע קאסטרא האט זיי געמאלדן:
— עס איז אלץ געענדיקט. די כישוף-מאכערין און דער פארעטער
זענען טויט.

זיי הערן עס קענטיק מיט צופרידנקייט, אבער זיי ווייזן די דאזיקע
צופרידנקייט נישט ארויס. זיי שרייען נישט און טרוימפירן נישט. זיי
זענען גיכער צעמישט און ברומען.

— יא, די פארמאסא (שיינע) איז טויט.

ווען זיי האבן זיך געלאזט צוריק קיין טאלעדא מיטן הייסן שטויביקן
וועג איז ביי זיי אינגאנצן פארשוונדן געווארן דער ברען און דער כעס.
— האט איר זיי אויסגעזוכט? האט איר זיי געפונען? — האבן די
וועכטער געפרעגט.

— יא, מיר האבן זיי געפונען. זיי זענען שוין פארטיק.

— גוט אויף זיי — האבן געזאגט די וועכטער.

אבער אויך זיי האבן געהאט קנאפן פארגעניגן. אויך ביי זיי איז דער
כעס אריבער. ביזן סוף פון טאג זענען זיי געווען פארטראכט, געשפירט
א געוויסן פארדרוס.

קיינער האט שוין מער נישט געטראכט וועגן אפרעכענען זיך מיט
די איבעריקע יידן. גוטמוטיק חזקט מען איבער די יידן, וואס האבן זיך
פארריגלט אין דער יודעריא:

— פארוואס באפעסטיקט איר זיך אזוי? צי האט איר דען פאר אונדז

מורא? יעדער איינער ווייסט דאך, ווי גוט די אייעריקע האבן זיך געהאלטן
ביי אלארקאס. אין דער דאזיקער געפערלעכער צייט איז נישטא קיין
„איר“ און קיין „מיר“ מיר זענען אלע צוזאמען.

קאפיטל זעקס

אומגעריכט האָט אלפֿאַנסאַ נאָך לאַנג איינגעהאַלטן די קאלאָטראַוואָ-
פעסטונג. ער איז געווען פֿאַרווונדעט אין פֿלייצע, אָבער נישט געפֿערלעך.
ס'האָט אים וויי געטאָן און ס'האָט אים שטאַרק געפֿיבערט. נישט געקומט
דערויף איז ער אומעטום געלאָפֿן און געריטן, א באַוואָפֿנטער געקלעטערט
אַרויף און אַראָפֿ אויף די טרעפֿ פֿון די שוין־וואַלן, קאַנטראַלירט יעדע
קלייניקייט פֿון דער פֿאַרטיידיקונג. די אָפיצירן האָבן אים געראַטן, ער
זאָל זיך ענדלעך דורכשלאָגן צו דער הויפטשטאַט, ווייל די מוסולמענען
שווימלען שוין ווייט אויף צפֿון, און די וועגן זענען איבערגעריסן. אָבער
ווען די פֿאַרטיידיקונג איז שוין געווען אוממעגלעך, האָט אלפֿאַנסאַ די
פעסטונג אָפֿגעגעבן, כדי מיטן גרעסטן טייל פֿון אירע פֿאַרטיידיקער
זיך דורכצושלאָגן קיין טאַלעדאַ.

דאָס איז געווען אַן אונטערנעמונג, וואָס האָט געפֿאַדערט פֿאַריכט
און העלדישקייט. פֿון זיינע נאָענטסטע פֿריינד האָט זיך נעבן אים געפֿונען
נאָר עסטעבאַן איליאַן. דעם ארציבישאָף מאַרטין און בערטראַן דע באַרן,
וועלכע זענען פֿאַרווונדעט געוואָרן, האָט מען אַוועקגעשיקט קיין טאַלעדאַ.
אלפֿאַנסאַ האָט נישט אַרויסגעוויזן זיין פֿאַרצווייפלונג צוליב דער מפֿלה.
איצט האָט ער אַרויסגעוויזן אַ שאַרפֿן בליק, פינע איינפֿאלן און אַנט-
שלאָסנקייט. אָבער ביינאַכט, ווען ער איז איבערגעבליבן איינער אַליין מיט
עסטעבאַנען, האָט ער געשטרעמט און געשריגן:

— האָסטו זיך צוגעקוקט, ווי אַלץ אַרום איז פֿאַרוואַנדלט געוואָרן
אין חורבות? איצט שפיר איך, אַז אַלץ, וואָס מען האָט צעשטערט און
פֿאַרברענט — דאָס בין איך אַליין, דאָס איז אַ טייל פֿון מיר, ווי מײן האַנט
אָדער מײן פֿוס.

ער האָט זיך פֿאַרגעשטעלט, וואָס עס וועט איצט זיין, ווען ער וועט
קומען קיין טאַלעדאַ. ער האָט זיך פֿאַרגעשטעלט דאָנאָ לעאַנאַרס רואַיק,
גאוואַדיק פֿנים. וויפל האָט און פֿאַראַכטונג וועט זיין פֿאַרהילט אונטער

איר קלאָרן שטערן, ווען נאָך זיין פריערדיקן שטאַלצן אַרויסטריט וועט ער זיך איצט צוריקקערן אין א קלאַגעדיקן צושטאַנד, באַדעקט מיט חרפה און שאַנד! אומבאַהאַלפן און אויפגערעגט האָט ער איצט פאר זיינע אויגן געזען די שטילע, שפּאַסיק־העפלעכע מינע אויף יהודהס פנים. ער האָט געטראכט פון רחלס פילזאַגנדיק געזיכט. ער האָט דאָך איר צוגעזאָגט צו שענקען סעוויליע, וווּ איז סעוויליע? זי וועט זיך אַפילו נישט נאָכ־פרעגן. צערטלעך און הכנעהדיק וועט זי פאר אים שטיין. זי וועט אים אַפילו נישט מאַכן קיין פאַרווורף. אַבער אַרום איר אויף די ווענט וועלן אים מיט חזק שניידן די אויגן די מאטעווע ווערטער וועגן שלום.

אן אומבאווסטער כעס האָט פלוצלונג באַהערשט זיין גאַנצן גוף. דאָן מאַרטין איז געווען גערעכט, רחל איז געווען א כישוף־מאַכעריין, זי האָט עס געמאַכט, מען זאָל זיין זון נישט טויפן. זי האָט זיין איבערלעכע שטים אין שקר פאַרוואנדלט. אַבער מער וועט זי אים נישט פאַרכישופן. זיי מעגן זיך דרייען אויף אַלע זייטן, זיי מעגן אַרויסווייזן זייערע פאַרוויי־טיקטע, נעבעכדיקע פנימער, עס וועט זיי גאַרנישט העלפן. ער וועט צווינגען יהודהן ער זאָל אים אַפגעבן זיין זון. ער וועט דאָס יינגל טויפן, און אויב רחל וועט מער נישט וועלן בלייבן אין דער גאַליאנא, טא זיי־זשע מוחל, די טיר איז אַפן. אלאפּיא, געזונט און ברכה!

בעת ער האָט זיך אויף אזא מיין אופן דורכגעשמועסט מיט רחלען, איז דאָן ראַדריגע שוין געפאַרן צו אים, כדי אים אַנצוזאָגן די פינצטערע בשורה.

נאָך יהודהס און רחלס טויט, האָט דאָן ראַדריגע זיך געשפּירט, גלייך אַלע זיינע גלידער זענען אַפגענומען געוואָרן. איצט איז פאַר אים איינגעזונקען דאָס, וואָס עס האָט אים געבונדן מיט דער וועלט; די מלוכה איז צעפאלן, די ליבע פריינד אכזריותדיק דערמאַרדעט, און ער אַליין, ראַדריגע, איז דערין שולדיק, שולדיק וואָס ער האָט דעם קעניג די גאַנצע צייט געלאָזט גיין אויף דעם דאָזיקן שלעכטן וועג. עס האָט אים געשטיקט דאָס געפיל פון זיין אומטעטיקייט, פון זיין נישטיקייט.

איבערלעך האָט ער געמאַכט ביטערע פאַרווורפן דאָן אַלפאַנסאָן, וועלכער האָט מיט זיין לייכטזיניקייט אומגליקלעך געמאַכט זיין לאַנד און אַלע, וואָס שטייען נאָענט צו אים. ער האָט אים מער נישט געוואַלט זען, ער האָט מיט אים מער נישט געוואַלט האָבן צו טאָן. אַבער ער האָט נאָך אלץ געליבט דעם ווידערשפעניקן אַלפאַנסאָן און זיין חוב און מיטלייד האָבן געפאַדערט, אַז ער אַליין זאָל אים ברענגען די שרעקלעכע בשורה.

מעגלעך, און דאָס דאָזיקע שרעקלעכע אומגליק וועט אים שטופן אויפן וועג פון חרטה. און חוץ דעם האָט ראָדריגע אים נישט געוואָלט לאָזן אַליין אין אַזאַ שעה פון פאַרצווייפּלונג.

דער אָפּגעצערטער, פיבערנדיקער אלפּאַנסאַ איז אים אנטקעגנגעקומען. מען. היות ראָדריגע האָט זיך נאָכגעפרעגט וועגן זיין ווונד, האָט ער מיט אומגעדולד זיך אָפּגעזאָגט הערפּון צו רעדן. ער איז געשטאַנען אויפֿ־ גערעגט, פינצטער, שפּאַטיש און אים אַרויסגעפּאָדערט:

— דו ביסט געווען גערעכט, מיין קלוגער פּאַטער און פּריינד. מיין אַרמיי איז פּאַרניכטעט, מיין מלוכה איז פאַרוויסט. איך האָב אין מיין לאַנד געבראַכט די פיר אפּאַקאליפּטישע רייטער, פּונקט ווי דו האָסט עס מיר פּאַרויסגעזאָגט. דו ביסט מסתם געקומען, איך זאָל דיר עס זאָגן? איך האָב עס דיר צוליב געטאָן, ביסטו צופּרידן דערפּון?

קעגן זיין אייגענעם ווילן האָט זיך אין ראָדריגען דערוועקט א געפיל פון הייסער רחמנות צו דעם דאָזיקן מאן, וועלכער שטייט פאַר אים אַ קראַנקער, א פאַרווונדעטער, אָפּגעריסן אויסערלעך און אינערלעך. אָבער ער טאָר נישט ארויסווייזן קיין שוואַכקייט, ער מוז וועקן די נשמה פון דאָזיקן אלפּאַנסאַ. פון גאָטס קריגערישן, אויפשטענדלערישן וואסאל, וואָס ווייסט נאָך אַלץ נישט, נישט פון קיין חטאים און נישט פון תּשובה. ראָד־ ריגע זאָגט:

— שלעכטע מעשים זענען אָפּגעטאָן געוואָרן אין טאָלעדאָ. דיין פּאַלק האָט אומשולדיקע מענטשן געמאַכט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דיין מפלה און ס'איז דאָרט נישט געווען קיינער, וואָס זאָל פאַרטיידיקן די אומשולדיקע.

און ווען דער קעניג האָט אויף אים אָנגעשטעלט זינע אויגן, האָט ער אים גלייך אין פנים אַריינגעזאָגט:

— זיי האָבן דאָניא ראַקעל און דאָן יהודהן אומגעבראַכט. נישט דאָס אומגליק און נישט דער פאַראַט, נישט די מפלה האָבן אויף אים געהאַט אַזאַ ווירקונג, ווי די דאָזיקע בשורה. דאָן אלפּאַנסאַ האָט א געשריי געטאָן קורץ און ווילד און דערנאָך אומגעפּאלן.

א כוואַליע פון פּריינדשאַפט האָט פאַרשווענקט ראָדריגעס אַלע אַנג־ דערע איבערלעבונגען. ער האָט אים נאָך אַלץ געליבט. ווי פּריער. שטאַרק איבערגעשראַקן, האָט ער זיך באַמיט צו ברענגען א דאָקטער.

אלפּאַנסאַ האָט ענדלעך אויפגעוואכט פון זיין חלשות, האָט זיך אַרומ־ געקוקט, געקומען צו זיך און געזאָגט:

— ס'איז גארנישט, ס'איז די נאָרישע ווונד.

ער האָט נאָך אין יענעם טאָג גארנישט געהאַט געגעסן, מיט האַסטיקע זופּן האָט ער געטרונקען דעם בוליאָן, וואָס מען האָט אים געבראַכט און תּיכּף אַרויסגעשיקט דעם דאָקטער, וועלכער האָט פּריער איבערגעבונדן זיין ווונד. נאָכדעם האָט ער אַרויסגעשיקט אַלע אַנדערע און פּאַרבליבן בלויז מיט ראַדריגען.

— זיי מיר מוחל, פאָטער און פּריינד — האָט אַלפּאַנסאַ געזאָגט — איך דאַרף מיך שעמען, וואָס אַזוינס איז פּאַרגעקומען. — און מיט אַ בייזן טאָן האָט ער פּאַרגעזעצט: — נאָכדעם ווי איך האָב צעשטערט מיין מלוכה, דאַרף מיר נישט אַנגיין, וואָס דאַרט האָט פּאַסירט מיט אַ מאָן און מיט אַ פּרוי. איך וואָלט זיי בייזן סיי ווי אַוועקגעשיקט — האָט ער געזאָגט מיט צאַרן. אָבער תּיכּף האָט ער געענדערט דעם טאָן: — קיינמאַל, קיינ-מאַל, וואָלט איך ראַקעלן נישט אַוועקגעשיקט! און איך שעם מיך גארנישט! — ער האָט געקרקעצט, געסאַפעט און געקריצט מיט די ציין. — דאָס טוט מיר געוואלדיק וויי. איך זאָג דיר גאַנץ אָפּ, ראַדריגע, מיין פּריינד: איך האָב זי געליבט. דו קאַנסט עס נישט פּאַרשטיין, דו ווייסט נישט, וואָס דאָס איז, קיינער ווייסט עס נישט. איך האָב עס אַליין נישט געוויסט, איי-דער זי האָט זיך געשטעלט אויף מיין וועג. איך האָט זי מער געליבט פּון לעאַנאָרן, מער ווי מיינע קינדער, מער ווי מיין מלוכה, מער ווי קריסטוסן, מער פּון אַלין, פּאַרגעס עס, פּריסטער, פּאַרגעס עס תּיכּף, אָבער איך מוז עס אַרויסזאָגן, דיר מוז איך עס זאָגן: איך האָב זי געליבט מער פּון מיין אומשטערבלעכער נשמה.

ער האָט צונויפּגעפּרעסט די ציין, איינצוהאַלטן דעם שטראָם ווערטער, וואָס האָבן אים אַנגעפּילט די ברוסט. ער איז געבליבן זיצן אן אויסגע-מאַטערטער. מיט צער האָט ראַדריגע געזען, ווי זיין אויסזען האָט זיך געענדערט: זיין פנים איז אויסגעמאַגערט, ווילד און צעקרימט, די באַקן-ביינער שטאַרק אַרויסגערוקט פּאַרויס. די ליפּן — צוויי שמאַלע שטריכן, די אויגן קלענער ווי געוויינלעך האָבן אומרויאיק געפּינקלט.

נאָך אַ לענגערער וויילע האָט אַלפּאַנסאַ אַ גלעט געטאָן זיין פנים. ער האָט געבעטן, ראַדריגע זאָל אים דערציילן, וואָס ער ווייסט. ער האָט נישט געהאַט קיין סך צו דערציילן. אַ המון האָט געזוכט יהודהן אין קאַסטיליאָ איבן עזרא, אָבער מען האָט אים דאַרט נישט געפונען, ווייל ער האָט זיך אַריבערגעצויגן אין דער גאַליאַנאַ. ווער עס האָט געהרגעט

דאָניא ראקעלן ווייסט מען נישט. דאָן יהודהן האָט דע קאסטראָ מיט זיין אייגענער האַנט דערהרגעט.

— וואָס, דע קאסטראָ? — האָט דער קעניג געשטאַמלט.

— דע קאסטראָ — האָט ראָדריגע געענטפערט. — ער האָט באַקו-
מען א באפעל די באַדראַטע צו שיצן, ווייל דאָס פאַלק איז ווילד געוואָרן
און א סך זענען געווען באַדראַט. ער האָט געהאַט דעם אויפטראַג בעסער
איינעם מקריב זיין פאר דער טובה פונעם כלל.

דער קעניג האָט לאַנג און אַנגעשטרענגט געטראכט.

— פון וועמען האָט דע קאסטראָ באַקומען אַזאַ אויפטראַג? — האָט
ער מיט כעס געפרעגט.

— פון דאָניא לעאַנאַר — האָט ראָדריגע לאַנגזאַם און קלאַר אַפגע-
ענטפערט.

אַלפאַנסאָ האָט גערעוועט ווי א פארווינדעטע חיה.

— די הינט און די רויב־פייגל זענען אויף מיר אַנגעפאלן, פונקט ווי
איך וואַלט שוין געווען א נבלה — האָט ער געזאָגט.

דאָן ראָדריגע האָט אויפגעקלערט זאכלעך, גערעכטיק, מיט א געווי-
סער איראַניע:

— עס האָבן זיך געפאַדערט מאַסמיטלען. אראבישע קריסטן זענען
אומגעקומען, אויך יידן, וועלכע האָבן געווינט אויסער די מויערן, בערך
הונדערט מאַן הייסט עס.

— פאַרטיידיק זיי נישט! — האָט אַלפאַנסאָ אויסגעשריגן ווילד, אומזי-
ניק. — פאַרטיידיק נישט לעאַנאַרן! פאַרטיידיק נישט קיינעם, אפילו דיך
אליין אויך נישט! אויך דו ביזט שולדיק, און אלע זענט איר שולדיק. מעג-
לעך, אז נישט אזוי שטאַרק ווי איך, אָבער שולדיק זענט איר. און איך וועל
שטראַפן. איך וועל אייך באַשטראַפן. איר מיינט, אז איך בין שוין מאַכטלאָז,
ווייל איך האָב די שלאַכט פאַרשפילט? איך בין נאָך קעניג. איך וועל אויס-
פאַרשן, איך וועל משפטן, איך וועל מוראדיק באַשטראַפן!

ער האָט איבערגעריסן דעם שמועס, אַרויסגעלאָזט אַ קרעכץ, אַגידער-
געפאלן און אַ ווונק געטאַן ראָדריגען, ער זאָל אים לאָזן אליין.

אין אַ קאַרגער שעה אַרום האָט ער באַפוילן מען זאָל זיך רירן. אפילו
אויפן לעצטן אָפשינט זענען אלע זיינע פאַראַרדענונגען געווען באַטראַכט

און באַרעכנט. ערשט ווען אלע זיינע אָפטיילונגען זענען שוין געווען צווישן די מויערן, איז ער אַליין אַריינגעריטן קיין טאַלעדאָ.

ער איז געריטן אין דער ריכטונג צו זיין שלאָס. דינער, קאַמערעהערן זענען געלאָפן אהין און צוריק, איבערגעשראַקן פון זיין שרעקלעכן אויס־זען, האָבן זיי אים געפרעגט, צי ער וויל זיך נישט איבערטאָן, זיך באַדן, אָדער רופן אַ דאָקטאָר. ער האָט זיך פון אַלץ אָפגעזאָגט, און אויף אַ גראָבן, שטרענגן אופן האָט ער געגעבן אַ בעפעל קיינעם צו אים נישט צולאָזן, אפילו די קעניגן אויך נישט.

נישט אויסגעטאָן די וואָפן, פאַרשוויצט און שמוציק, מיט אַ ווייטיק אין אַלע גלידער, האָט ער זיך אַראָפגעלאָזט אויפן בעטל אין אן אומבאקווע־מער פּאַזע, ער האָט זיך פאַרטראַכט, ער האָט נישט געקאָנט געפינען קיין צוזאַמענהאַנג. ווי אזוי קומט דאָן יהודה אין דער גאליאנא, דער דאָזיקער כּיטראַק, דער פּוקס, וואָס דערשפּירט אַ סכנה אויף מיינן ווייט? און פאַר־וואָס זענען זיי ביידע נישט אַנטלאָפן הינטער די פעסטע מויערן פון דער יודעריא, זיי ביידע וועלכע האָבן מיט אַ ווילדן גלויבן זיך אַנערקענט צום יידנטום?

אַבער איינס איז קלאָר: זיי זענען ביידע טויט. מען האָט זיי ביידע אומגעבראַכט און אומגעבראַכט האָט זיי לעאַנאָר און דע קאַסטראָ. לעאַנאָר מיט איר צונג און דע קאַסטראָ מיט זיין פּויסט, און ער אַליין האָט זיך צו־מאַל מיט ראַקעלן נישט געזעגנט. פרעמד, בייז, בלינד איז ער פון איר אַב־טלאָפן, איצט האָט לעאַנאָר אים פּולשטענדיק דערשלאָגן. אהויץ האַקעלן און יהודהן האָט זי, מיט איר העסלעכער טאַט, ביי אים אויך אַוועקגענומען זיין זון זיין סאַנטשאָ, וועגן וועלכן ער וועט זיך שוין קיינמאַל נישט דערוויסן, ווהיז ער איז אַהינגעקומען.

אַ געוואַלדיקער צאָרן האָט אים באַהערשט. לעאַנאָר האָט אים פּיינט געקריגן פון דער ערשטער רגע אָן, ווען גאַט האָט אים צוגעשיקט ראַקעלן. זי, לעאַנאָר האָט צו מלחמה געהעצט, כדי צו האָבן פּרייע הענט אומצוברענ־גען ראַקעלן, אלע האָבן אים געוואָרנט, ער זאָל נישט מלחמה האַלטן און זי, וועלכע איז נישט קאַרג אויף וואַרענונגען, האָט זיך איצט געמאַכט תּמעוואַ־טע און געשוויגן. זי האָט אים געשטויסן אויף אַ מפּלה, וויסנדיק, אז אויף אזא אופן וועט זי קאָנען אומברענגען די העסלעכע יידישקע. אַלזאָ, די כּישוף־מאַכערין איז לעאַנאָר און נישט ראַקעל. זי איז די אמתע טאַכטער פון איר מאַמען, אן אייניקל פון איר אור־באַבע, וועלכער דער טייוול האָט פון דער קירך געשלעפט אין גיהנום.

ער האָט זיך געפרייט מיט זיין צאָרן, ער האָט זיך געפרייט, וואָס זיין
זוונד טוט אים וויי, ווי ער שטייט און גייט, אין דער פאַרשטויבטער באַר
זואַפּענונג, אומגעוואַשן, נישט איבערגעבינדן דעם באַנדאַזש פון זיין ווונד,
איז ער ארויסגעלאָפן אויפן קאַרידאָר און אַריין אין לעאַנאַרס צימער. די
איבערגעשראַקענע הויף־דאַמען האָבן אָפּגעטראָטן. ער איז האַסטיק אַריין
צו לעאַנאָרן אין צימער.

לעאַנאָר איז געוועסן אויף דער עסטראַדע ציכטיק, געצערטלט, פרוילעך.
זי איז אויפגעשטאַנען, געמאַכט עטלעכע טריט אַנטקעגן אים — נישט צו
שנעל, נישט צו לאַנזאַם און מיט אַ שמייכל אויף די ליפן. ער האָט אויפגע־
הויבן די האַנט זי אָפּצושטעלן און איידער זי האָט נאָך באַוויזן אים צו
באַגריסן, האָט ער געזאָגט מיט אַן איינגעהאַלטענער ווילדער שטים:

— אַט בין איך, נישט זייער אָנגענעם אויף מיר צו־קוקן. נישט אָנגע־
נעם צו שמעקן. עס שטינקט פון מיר מיט מלחמה, טרחה און מפלה. קיין
שום זאך אויף מיר איז נישט לויט די פאַרשריפטן פון דער קורטואויע.
אַבער עס שיינט מיר, אַז דו האָסט זיך אויך נישט געפירט לויט די געזעצן
פון דער קורטואויע, דאַניא לעאַנאָר, מיין קעניגין, מיין טייערע.

און פלוצלונג האָט ער זיך אומזיניק און ווילד פאַנאַדערגעשרייען:

— דו האָסט מיין לעבן צעבראַכן, פאַרשאַלטן זאַלסטו ווערן! דו האָסט
מיר קיין זון נישט געבוירן; דער, וואָס דו האָסט געבוירן, איז געווען קראַנק
און שוין אין דיין לייב געווען פאַראורטיילט. און אז די פרוי, וואָס איך האָב
געליבט, האָט מיר געבוירן אַ זון, האָסטו זי אומגעבראַכט. איר פאַטער,
מיין קלוגסטער, געטרייסטער בעלייווען, האָט זיך ביי מיר געבעטן מיט
רחמים איך זאל אַ געוויסע צייט זיך אָפהאַלטן פון קריג. אָבער דו האָסט
מיד געהעצט. דו האָסט פון מיר חזק געמאַכט, פאַרוואָס איך יאָג מיך נישט
אריינצוטערעטן אין הייליקן קריג. און דו, וועלכע האָט ליב צו רעדן, האָסט
געשוויגן דאָן, ווען איך האָב אַרויסגערוקט מיין נאַרישן פלאַן. האָסט מיך
געשטופט אויף אַ זיכערער מפלה, כדי דו זאַלסט קאַנען הרגענען מיין
טייערסטע, וואָס גאַט האָט מיר צוגעשיקט. דו האָסט באַגראָבן מיד און מיין
קאַסטייליע. אַט שטייסטו פאַר מיר בלאַנק־ווייס, ליבלעך און קעניגלעך,
אַבער אינעווייניק אין דיר איז אַלץ וויסט און קרום. דו ביסט ווי דיין מאַמע,
צופערעסן פון טייוולאַנישער רשעות, מערדערין וואָס דו ביסט!

דאַניא לעאַנאָר האָט געוואַרט אויף אַן אויסברוך פון צאָרן. אָבער, אַז
אַלפאַנסאָ וועט שטורעמען אַן אַ מאַס און אויף אַזאַ נאַרישן אופן, דערויף
האָט זי זיך נישט געריכט. ער איז געווען גרייט מיט זיינע שמוציקע הענט

אן הענטשקעס זי אַנצוכאַפּן, שטיקן און דערווערן. אָבער דאָס בלוט האָט אין איר געקאַכט, וואָס ער האָט אויף אַזא ווילדן אופן איר געדראָט און געזיילט, ווי אַ פשוטער גאַסן-יונג. ער איז געפערלעך, אָבער אַזא געפעלט ער איר.

מיט לייכטע טריט האָט זי אָפּגעטראָטן צוריק אויף דער עסטראָדע. זיך אַנידערגעזעצט, אים באַטראַכט מיט אירע גרויסע, גרינע פאַרשע-רישע אויגן.

— איך וועל דיר דערמאָנען — האָט זי געזאָגט געלאַסן — וועגן דעם פּלאַן, וואָס מיין מוטער און איך האָבן אויסגעאַרבעט אין בורגאָס צו-זאַמען מיט דיין קוזין דאָן פּעדראָ. לויט דעם דאָזיקן פּלאַן האָסטו דיך מתחייב געווען נישט אַרויסצוטריטן אין קריג, איידער די אַראַגאַנישע היילות וועלן נישט אָנקומען, מיר האָבן אַלץ געטאָן, דיך אָפּצוהאַלטן פֿון דיין געאַיילטער העלדישקייט. מיין מאַמע האָט מיט דיר איינגעטענהט, ווי מיט אַ פאַרעקשנט קינד. קיינער האָט דיך נישט געהעצט, נאָר דו אַליין האָסטו דיך געיאָגט, ווילסטו איד זאָל דיר זאָגן, ווער עס איז שולדיק אין דער דאָזיקער מפּלה? דו האָסטו דיך געוואָלט באַרימען פאַר מיר, פאַר דיין פּריינד און דער עיקר פאַר דיין יידישקע. דעריבער האָסטו אַרויס-געפאַדערט דעם קאַליף, קעגן דעם ווי ס'איז געווען אונדזער אָפּמאַך, קעגן יעדן שכל הישר. דעריבער האָסטו פאַרפירט די דאָזיקע מלחמה. דעריבער האָסטו אונדזער לאַנד און דאָס גאַנצע קריסטלעכע שפּאַניע דערפירט צום אָפּגרוינט.

דאָן אַלפּאַנסאָ איז געשטאַנען פאַר איר נעבן דער עסטראָדע. ער האָט געקוקט אויף איר ווייס פנים מיטן הויכן קלאָרן שטערן און אירע געדיכטע בלאַנדע האָר, און ער האָט זי פיינט געקריגן מיט אַ ווילדער שנאה דווקא צוליב אירע בייזע, לאַגישע געדאַנקען, וואָס האָבן געשווימלט הינטער דעם דאָזיקן שטערן.

— איצט פאַרשטיי איך — האָט ער ביטער געוואָרטשעט — פאַר-וואָס הענריק האָט געהאַלטן דיין מוטער אין געפאַנגענשאַפט און זי נישט געוואָלט באַפרייען, נישט געקוקט אויף די באַפעלן פונעם פּויפּסט. זאַלסטו דיר נישט איינרעדן, אַז איך בין שוואַכער פֿון אים. איך קאָן דיך נישט אומברענגען, ווייל דו ביסט אַ פרוי. אָבער איך קאָן נישט לאָזן אומבאַ-שטראַפּט דאָס, וואָס דו האָסטו געהרגעט דאָס טייערסטע אין דער וועלט. איך וועל משפטן, איך וועל פאַרשן און ווידעראַמאַל פאַרשן. איך וועל דיין דינע, כיטרע באַפעלן און דיין מערדערישע געדאַנקען אויף דער

ליכט אַרויסברענגען. און זאל די גאַנצע קריסטלעכע וועלט וויסן, אז דו ביסט אַ מערדערין, און דיינע משרתים דע קאַסטראַ און אַלע אַנדערע, וועלן אויך ביי מיר טרוקן נישט אָפּשניידן. דו וועסט אַליין זען, מיין טייער-דע, ווי איך וועל זיך מיט זיי אָפּרעכענען. אויפן שאַנד-וואַגן וועט מען זיי פירן אויפן סאַקאָדאָווער פּלאַץ. און דו וועסט אַליין צוקוקן, מיין קעניגין, זיצנדיק נעבן מיר אויף דער טריבונע, ווי זיי הענגען, דיינע העפּלעכע ריטער, דיינע לאַנצעלאַטן.

לעאַנאַר האָט נישט אַראָפּגענומען איר בליק פון אים. ער האָט געשוויצט און זיין פנים איז געווען צעקרימט. זיין בלאַנדע קורצע באַרד איז געווען פאַרקלעפט, ער האָט שוין מער נישט אויסגעזען יונג, נישט געשטראַלט מער, ער איז שוין נישט געווען ענלעך צום הייליקן געאַרג פון דאַמפּראַן. דאָך איז גוט געווען דאָס, וואָס די גראַבקיטן זיינע זענען אַרויסגעקראַכן אינדרויסן. אָבער אַז ער איז פאַרשלאַפּן, דאָס וועט אויף אים שוין קיינער נישט זאָגן, אפילו איר מאַמע אויך נישט. זי האָט גע-זאָגט:

— דו רעדסט אומזיניקע רייד, דאָן אַלפּאַנסאַ דערפאַר, ווייל דיין מיטשלעפּערין איז טויט. איך בין צו דער דאָזיקער פרוי אין דער גאַר-ליאנאַ נאָענט נישט צוגעגאַנגען. קיין שום ריכטער וועט מיך דערין נישט באַשולדיקן אויב ער וועט אפילו אויספאַרשן אַלע פרטים, וואָס איך האָב געטאָן און וואָס איך האָב נישט געטאָן.

אָבער מיטאַמאָל איז איר צוגעגעסן געוואָרן איר מאיעסטעטישקייט און ווירדיקייט. זי איז אראָפּ פון דער עסטראַדע, צוגעגאַנגען גאַנץ נאָ-ענט צו אים, געשמעקט דעם ווילדן גערוך, וואָס האָט זיך פון אים געטראָגן און געזאָגט אים גלייך אין פנים אַריין:

— איך זאָג דיר דאָסמאָל דעם גאַנצן אמת. איך האָב עס געטאָן. איך בין געווען שטאַרק צופרידן פון דער (טאָלעדישע נאַכט). איך האָב געזען די מערדערישע געהאַנקען אין דע קאַסטראַט קאַפּ. איך האָב אים נישט אָפּגערעדט. אדרבא, איך האָב פאַר זיינע אויגן געבאַמבלט זיין קאַסטיליאַ. און גאָט האָט מיר געהאַלפּן. גאָט אַליין האָט געוואַלט, זי זאל אונטערגיין, פאַרוואָס האָבן זיי זיך נישט באַהאַלטן אין דער יודעריאַ ביי זייערע ברידער, דיין קעפּטווייב און איר טאַטע? גאָט האָט זיי מיט בלינדקייט געשלאָגן. און אין דיינע בינע אכזריותדיקע אויגן זאָג איך דיר גאַנץ אָפּן: מיין האַרץ קוועלט, וואָס זי איז טויט. אַלפּאַנסאַ האָט געקערעכצט. ער האָט אָפּגעקערט פון איר זיין בליק.

ער האָט אָפּגעטראָטן אַ טראַט צוריק. אין זיין פנים איז איצט געווען מער צער ווי צאָרן.

זי האָט דערפילט איר טרוימף ביזן סוף. אָבער תיכף האָט זי דער- שפירט מיטגעפיל צו אַלפּאַנסאָן. זי איז אים נאָכגעגאַנגען, צוגעקומען נאָענט צו אים.

— לאַמיר אַוועקוואַרפן אונדזערע חשבונות, דאָן אַלפּאַנסאָן — האָט זי געזאָגט מיט אַ זייער צאַרטער שטים — דו ביסט פאַרווונדעט און אויסגעמאַטערט. דו נייטיקסט זיך אין פּלעגונג. איך וועל צו דיר שיקן דעם מייסטער רעינעראַ, דעם בעסטן פון דיינע דאָקטוירים. און איך וויל דיר נאָך אַט וואָס זאָגן: איך האָב עס געטאָן צוליב מיינעטוועגן, אָבער באַשטימט אויך צוליב דיינעטוועגן. איך ליב דיך, אַלפּאַנסאָן, דו ווייסט עס גאַנץ גוט. אַלע יאָרן בין איך דיר געווען טרייער ווי די מויערן פון דיין שלאָס און אויך איצט, ווען איך האָב זי פון דיין וועג אָפּגערוימט. איך האָב שוין מער נישט געקאָנט דערויף קוקן, ווי דער קעניג פון קאַס- טיליע, דער פּאַטער פון מיינע קינדער, איז פאַרזונקען אין בלאַטע. דו קאָנסט מיך שענדן פאַר דער גאַנצער וועלט. דו קאָנסט מיך טויטן. אָבער דאָס איז דער אמת.

ער האָט געוויסט, אז אַזוי איז עס, אָבער ער האָט זיך באַמיט נישט צו גלויבן. ער האָט געקאָנט לעאַנאָרן באַגרייפן בלויז מיטן פאַרשטאַנד. אָבער אָן אינערלעך געפיל האָט אים אָפּגעשטויסן פון איר. ער האָט נישט געוואָלט וויסן פון איר ליבע. עס האָט אים געעקלט פון דער ליבע פון אַ מערדערין.

ער האָט זיך אויסגעדרייט און אַרויסגעלאָפן פון צימער.

נאָך דעם דאָזיקן געשפּרעך איז אַלפּאַנסאָן געווען שטערבלעך אויסגע- מאַטערט און זיין ווונד האָט אים נאָך שטאַרקער וויי געטאָן. ער האָט זיך געלאָזט אויסבאָדן, איבערבינדן די ווונדן און זיך אַריינלייגן אין בעט. ער איז געשלאָפן לאַנג, טיף, אָן שום חלומות.

נאָכדעם איז ער אַוועקגעריטן אין דער גאַליאַנאַ.

ער איז געריטן, אָן שום באַגלייטונג דורך ענגע, געדרייטע גאַסן צום טאַכאַ. דער עולם האָט אים דערקענט, האָט פאַר אים געמאַכט אַ וואַרע. האָט זיך מיט שרעק צוגעקוקט צו זיין אויסגעמאַטערט, פאַרשטיינערט

פנים, האט אנטבלויזט דעם קאפ און זיך טיף פארנייגט; א סך האבן גער-
קניט. ער האט גארנישט געזען, גארנישט געהערט. ער איז געריטן ווייטער
לאנגזאם, קוקנדיק כסדר פארויס, מעכאניש, נישט קוקנדיק, האט ער אפ-
געענטפערט אויף די באגריסונגען.

ער האט זיך דערנענטערט צום ווייסן מויער. עס איז געווען זייער
הייס. איבער דער גאליאנא האט געשוועבט א שווערע שטיקנדיקע היץ.
אלץ איז דאָרט געווען איינגעהילט אין אַ שטילן צויבער.

דער גערטנער בעלאַרדאָ האט צוגעפויזעט. ער האט געקושט אַלפאַנ-
סאָס האַנט.

— איך בין זייער אומגליקלעך, הער קעניג — האט ער געזאָגט. —
איך האָב נישט געקאָנט באַשיצן אונדזער האַרין, וויל עס איז געווען אַ
גרויסער המון. אַריבער צוויי טויזנט, און אַנגעפירט מיט זיי האַט אַ גרוי-
סער ריטער. און איך האָב אין מיין האַנט געהאַט בלויז מיין זידנס היי-
ליקע אַלעבארדע, האָב איך מיט איר ווייניק וואָס געקאָנט אויפטאָן. זיי
האָבן געשריען: גאָט וויל עס. און דעמלט איז עס געשען. אויסער דעם
האָבן זיי קיין שום שאַדן נישט געבראַכט. אַלץ איז אין דער בעסטער אָר-
דענונג, הער קעניג, סיי אין שלאָס, סיי אין גאַרטן.

איר האַט זי דאָ אין דער גאליאנא באַגראָבן? — האט אַלפאַנסאָ גער-
פרעגט. — פיר מיך אַהין!

דאָס אַרט, וווּ מען האַט זיי באַגראָבן, איז נישט אַנגעוויזן געווען. דאָס
איז געווען אַ שטיקל אויפגעריסן נאַקעט אַרט נעבן רבי חננס ציסטערנעס.
— מיר האָבן נישט געוואָסט, וואָס צו טאָן — האט זיך בעלאַרדאָ
אַנטשולדיקט. — היות אונדזער האַרין ראַקעל איז נישט קיין קריסטין, האָבן
איך נישט געוואָגט צו שטעלן אַ צלם.

דער קעניג האַט אים אַ ווונק געטאָן, ער זאָל אים לאָזן אַליין.
ער האַט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, צעבראַכן, אויסגעמאַטערט
פון דעם גרויען, שטויביקן היץ־געוועב. די ערד פון דעם צעגראָבענעם
נאַקעטן שטח איז געווען פאַרנאַכלעסיקט צונויפגעשאַרט. דאָס אַרט האַט
אויסגעקוקט פאַרוואַרלאָזט. דער קעניג וואָלט אַ הונט אַזוי אפילו נישט
באַגראָבן.

ער האַט זיך באַמיט צו דערמאַנען, ווי אַזוי ער האַט דאָ מיט רחלען
אַרומגעשאַפצירט, ווי זי איז מיט אים נאַקעט געזעסן ביים ברעג פון טייך,
ער האַט זיך באַמיט אַרויפצוברענגען אויפן זכרון איר האַרציק פנים, איר
גאַנג, איר שטים, איר לייב, עס האָבן פאַר אים אויפגעטויכט בלויז איינ-

ציקע שטריכן, אָבער זי אַליין, רחל, איז ווי אַ גאַנצקייט צעשווומען, דער-
ווייטערט געוואָרן, ווי עפעס, וואָס שימערירט אומבאַשטימט, פאַרנעפלט.
אפשר שוועבט דאָ אַרום איר גייסט, ער קאָן אים אָבער נישט אַרויסרופן.
גייסטער דערשיינען בלויז אומגערופן. מעגלעך, אַזו בערטראַן איז גערעכט,
ווען ער זאָגט, אַז פרויען דערנענטערן זיך בלויז צום מאַנס בלוט, אָבער
נישט צו זיין נשמה.

דאָ אונטער אים, ליגט די, וועלכע האָט אים געבראַכט אומבאַגרע-
נעצטן גליק און ווילדע אַנרעגונגען. איצט פוילט זי און ווערעם פרעסן זי.
זיינע געדאַנקען זענען פאַטעמפט געוואָרן פון טראַכטן. וואָס זוכט ער דאָ,
אין דעם דאָזיקן טרויעריקן, העסלעכן קבר? ער איז זיי ביידן גאַרנישט
שולדיק געבליבן, אדרבא, זיי זענען אים שולדיק זיין זון, איצט וועט ער
שוין קיינמאָל נישט דערגיין, וואָס מיט זיין זון סאַנטשאַ איז געוואָרן. עס
איז פונקט ווי זיין קינד וואָלט מיט זיי דאָ געלעגן. פונקט ווי דאָ אונטן
וואָלט געווען באַגראַבן און צעפוילט אַלפאַנסאַס צוקונפט. ער האָט בע-
סער נישט געדאַרפט דאָ אַהער קומען. ער האָט דערשפירט אַז שלעכטן גע-
שמאַק אין מויל, די ליפן זענען ביי אים אויסגעטריקנט געוואָרן.

ער האָט זיך צוגעשלעפט צום שאַטן פון אַ גאַנצטן בוים. ער האָט זיך
אויסגעצויגן. ער איז געלעגן מיט געשלאַסענע אויגן; די זון האָט געגלעט
זיין פנים, ווידער האָט ער זיך באַמיט אין זיינע געהירן אַרויסרופן רחלען.
ער האָט געזען בלויז אַ פוסטע כלי, זי אַליין איז געבליבן פאַרנעפלט. ער
האָט זי געזען אין אַ מין העמד-געוואנט, ווען זי האָט אויף אים געווארט
ביי זיך אין צימער. ער האָט זי געזען אין יענעם גרינעם קלייד, אין וועלכן
זי האָט אים צום ערשטן מאַל באַגעגנט אין בורגאַס, ווען זי האָט געשפאַסט
פון אַלטן שלאַס פון זיינע אבות. דאָס האָט זי דעמלט מיט כישוף און שוואַר-
צער מאַגיע אים געצוונגען אויסצובויען פאַר איר די דאָזיקע גאַליאַנאַ.
אויך איצט ציט עס אים אַהער, הגם די ענינים פון קריג און מלוכה וואַרטן
דאָרט אויף אים.

אמת, ער האָט אַן ענין, וואָס ער קאָן גאָר דאָ דערליידיקן: ער דאַרף
יהודהן איבערגעבן די לעצטע ווערטער פון זיין זון. ער האָט געקנייטשט
דעם שטערן, וועלנדיק זיך דערמאַנען, וואָס אלאזאר האָט אים פאַרן טויט
געזאָגט. ער האָט דייטלעך געהערט: „זאָג מיין טאַטן...“ אָבער וואָס ער
האָט געזאָלט זאָגן, האָט אַלפאַנסאַ זיך נישט געקאַנט דערמאַנען.
ער איז איינגעשלאָפן. ארום אים ווי אין אַ נעפל איז אַלץ צעשווומען.
עס איז אים שווער עפעס אויפצופאַסן, אַט האָט זיך רחל באַוויזן. ווי אַ לע-

בעדיקע האָט זי אויפגעטויכט פונעם געפיל מיט איר בלאַס־ברוינלעך פנים און מיט אירע אויגן פון טויבן־קאַליר. זי איז געשטאַנען פאַר אים און האָט אים אָנגעקוקט. מיט איר שטילשווייגן האָט זי אים דערמאַנט, ווו ער האָט זיך אויף איר אַרויפגעוואָרפן. בעת זי האָט זיך אים נישט געוואָלט אָפֿ־געבן, ווי ער האָט אויף איר געשריגן, אָו זי האָט דאָס קינד ביי אים גע־גנבעט. זי האָט אים נישט געענטפערט, אָבער איר שווייגן האָט געקלונגען העכער פון יעדער באַשולדיקונג.

ער איז געלעגן מיט צוגעמאַכטע אויגן. ער האָט געווסט, אָו דאָס איז אַ ווייזע, אַ מיראַזש, אַ פֿיבער־בילד, ער האָט געווסט, אָו רחל איז טויט. אָבער די טויטע רחל איז געווען מער לעבעדיק, ווי די אַמאַליקע, וואָס האָט געלעבט. און בעת ער האָט אויף איר געווענדעט זיין בליק, האָט ער משיג געווען, אָו אין זיך האָט ער אירע שטומע רייז תמיד פאַרשטאַנען, אָו ער האָט זיך בלויז פאַרהאַרטעוועט, אָו ער האָט זיך פאַרעקשנט און האָט נישט געוואָלט פאַרשטיין אירע וואַרענונגען און אירע ווערטער.

איצט האָט זיך אַנטפּלעקט איר אמת. ער האָט איצט משיג געווען, וואָס רחל האָט אים כסדר אומניסט געוואָלט קלאַר מאַכן; וואָס הייסט אחריות און וואָס הייסט שולד. ער האָט געהאַט אָן אומגעהויערע מאַכט אין זיינע הענט, וועלכע ער האָט שלעכט פאַרווענדעט. ער האָט שוידערלעך און אומ־זיניק דערמיט זיך געשפּילט, ווי אַ קינד. ער האָט זיין וויין אין עסיק פאַר־וואַנדלט.

רחלס בילד איז צעשוומען.

— גיי נישט, גיי נישט אַוועק, פאַרבלייב נאָך! — האָט ער זיך געבעטן. אָבער ס'איז שוין גאַרנישט געבליבן פון איר. זי איז אויסגעלאָשן געוואָרן. ער איז געבליבן אָן כוחות. ער האָט דערשפּירט אַ שטאַרקן הונגער. מיט גרויס אַנשטרענגונג האָט ער זיך אויפגעהויבן און איז אַוועק אין שלאָס. ער האָט באַפוילן, מען זאל אים ברענגען עסן. ביים טיש, ביי וועלכן ער מיט רחלען האָבן געפּרישטיקט, איז ער געזעסן און געגעסן. מעכאַניש, גיריק, וואַלפּיש. ער האָט פון קיין שום אַנדער וואָך נישט געטראַכט מער. בלויז זיך אַנצוועטיקן.

די כוחות קערן זיך אום צוריק. ער איז אויפגעשטאַנען. ער האָט זיך נאַכגעפרעגט נאָך דער אם סאַאד. ער האָט געוואָלט זען אַ לעבעדיקן זכר פון רחלען. מען האָט זיך געקווענקלט און ענדלעך אים געמאַלדן, אָו סאַאד איז טויט. אים שלוקערצט. ער האָט געוואָלט מער דערגיין.

— סאַאד האָט שרעקלעך געשריגן — האָט בעלאַרדאָ דערציילט, —

אָבער אונדזער הארין, דאָניאָ ראַקעל, האָט קיין שרעק נישט געהאַט. זי האָט זיך געהאַלטן, ווי אַן אמתע גרויסע דאַמע.

אַלפאַנסאָ איז דורכגעגאַנגען דאָס הויז. ער איז געבליבן שטיין פאַר אַן אויפשריפט פון אַלט-אַראַבישע-אותיות, וועלכע ער האָט דעמלט נישט געקאַנט איבערלייענען און זי האָט אים איבערגעזעצט:

„אַן אונז שלום איז מער ווערט, ווי אַ גאַנצער טאָן נצחון“.

ער איז ווייטער געגאַנגען. אָפענע שאַפּעס, קופּערס. ער האָט זיך צו- גערירט צו רחלס קליידער. דאָס דאָזיקע העלע קלייד האָט זי געטראָגן. ווען זי האָט מיט אים געשפּילט שאַך, און דעם דאָזיקן צאַרטן שטאַף, וואָס צעקריכט צווישן זיינע פינגער, האָט זי געטראָגן, ווען די הינט זענען אויף איר געשפרונגען. פון די קופּערס האָט אַרויסגעהויכט דער ריח פון אירע קליידער, רחלס ריחות. ער האָט צוגעמאַכט דאָס דעקל. ער איז דאָך נישט לאַנצעלאָט.

ער האָט געפונען בריוו, וואָס זי האָט צו אים געשריבן, אָבער נישט אָפּגעשיקט.

„דו שטעלטט איין דיין לעבן פאַר נאַרישע זאַכן אויף ריטערשישער לייכטזיניקער באַגייסטערונג און דערפאַר האָב איך דיך ליב“.

ער האָט געפונען די צייכענונגען, וואָס בנימין האָט געמאַכט. ער האָט זיי לאַנגזאַם און אויפּמערקזאַם באַטהאַכט. ער האָט אויסגעפונען שטריכן, וואָס ער האָט אין דער לעבעדיקער רחל קיינמאַל נישט אַנטדעקט, אָבער נישט געקוקט דערויף, האָט דער דאָזיקער בנימין בלויז אַ טייל פון רחלען געזען. די אמתע רחל האָט בלויז ער, אַלפאַנסאָ, געזען, און אויך איצט זעט ער, ווען זי איז שוין אויף דער וועלט נישטאַ.

אָבער זי איז נישט אַוועק פון דער וועלט. אין אים, אין אַלפאַנסאָן, לעבט דער בולטער אמת, וואָס איר שטום פנים האָט אים אויפּגעקלערט. ראַדריגעס וואַרענונגען האָבן אים בלויז געזאַגט, וואָס עס איז אַזוינס שולד, חרטה. דאָך צום האַרץ איז עס נישט דערגאַנגען, אָבער איר שטום געזיכט האָט אים אין זיין האַרץ איינגעקריצט דעם באַדייט פון אחריות, שולד און חרטה.

ער האָט זיך אויסגעגלייכט, תפילה געטאַן, אַ זינדיק געבעט. ער האָט געבעטן די טויטע, זי זאָל פאַר אים דערשיינען אין שעהן פון אַנטשיידונג און מיט איר שטומקייט אים אויפּקלערן, וואָס ער האָט צו טאָן און וואָס ער דאַרף נישט טאָן.

גוטערע דע קאסטראַ איז געשטאַנען פאַרן קעניג אן אויסגעצויגע-
נער, די הענט אויפן הענטל פון שווערד.

— וואָס ווילסטו, הער קעניג? — האָט ער געפרעגט מיט אַ קוואַקעדי-
קער זשאַבע־שטים.

דער קעניג האָט געקוקט אויף זיין פעסטן גראָבן פנים, און דע קאַס-
טראַ האָט רואיק אָנגעקוקט דעם קעניג. מען האָט געזען, אַז ער פילט קיין
שום שרעק נישט. דער כעס איז ביים קעניג פאַרשווינדן. ער האָט איצט
אַליין נישט געקאָנט פאַרשטיין, פאַרוואָס עס האָט זיך אין אים דערוועקט
אַזאַ געוואַלדיקע ליידנשאַפט צו הענגען דעם דאָזיקן מאַן, אַלפּאַנסאַ האָט
געזאָגט:

— דו האָסט באַקומען אַן אויפגאַבע צו שיצן די מענטשן פון טאַלעדאַ,
פאַרוואָס האָסטו עס נישט געטאָן?

— די מענטשן זענען אויפגערייצט געווען צוליב דיין מפלה, דאָן
אַלפּאַנסאַ — האָט ער געזאָגט גראָב און קאַלט. — זיי זענען געווען גע-
שטימט קריגעריש, מערדעריש. זיי האָבן געוואַלט אויסלאָזן זייער כעס
אויף די שולדיקע און אויף זייער צעטל זענען געווען א סך שולדיקע. אָבער
עס זענען זייער ווייניק אומגעקומען, קנאַפע הונדערט. איך האָב געקאָנט
מיט אַ ריינעם געוויסן דער קעניגין צוריקגעבן די הענטשקע, זייענדיק
זיכער, אַז זי איז צופרידן און דאַנקבאַר.

— דו ביסט אַוועק אין דער גאַליאנאַ — האָט דאָן אַלפּאַנסאַ געזאָגט
— אין דער שפיץ פון אַ באַנדע און האָסט געהרגעט מיין עסקריוואַנאַ
און די מוטער פון מיין זון.

ער האָט גערעדט האַרט און בינדיק, אָבער דאָך רואיק.

— דיין פאַלק האָט פאַרלאָנגט צו באַשטראַפן די פארעטער — האָט
דע קאסטראַ געענטפערט. — די קירך האָט אויך געפאָדערט שטראַף.
מיין אויפגאַבע איז געווען אומשולדיקע צו שיצן, אָבער ער איז געווען
שולדיק.

דער קעניג האָט געווארט, אַז דע קאסטראַ וועט זיך געוויס שטיצן
אויף דער מיטערער, בלוטיקער אַנווייזונג פון דער קעניגין, כדי פון זיך
אַראַפנעמען די פאַראַנטוואָרטלעכקייט. דע קאסטראַ האָט עס אָבער נישט
געטאָן. אדרבא, ער האָט געזאָגט:

— איך זאָג דיר גאַנץ אָפן, אַז איך וואַלט אים אומגעבראַכט, ווען
ער וואַלט אפילו נישט געווען קיין פאַרעטער. איך בין גוטערע דע קאַס-
טראַ און זינט יאָרן האָב איך געטאָן א נדר פאר זיך און פאַרן גאַנצן

ריטערטום פון שפּאַניע, אָז איך וועל באַשטראַפּן דעם אָפּגעשניטענעם
הונט, וועלכער האָט אַוועקגערויבט מיין קאַסטיליאָ.

— דער סיכסוך צווישן דיר און קאַסטיליעס קרוין איז פאַרענדיקט,
זינט דו האָסט באַקומען אַנטשעדיקונג פאַר דיין ברודער. דער אָפּמאַך איז
מיט דיין הסכמה געוואָרן אונטערגעשריבן און געחתמעט.

— איך וויל נישט פירן מיט דיר קיין חשבונות, הער קעניג פון
קאַסטיליע — האָט דע קאַסטראַ געזאָגט — אויב דו האָסט צו מיר נאָך
וויכטיקערע טענות, האָן קלאַג מיך אָן פאַר מיין סווערען, דעם קעניג פון אראַ-
גאָן, וועלכער איז נישט גרעסער פון מיר און זאָל מיך משפטן א געריכט פון
מענטשן גלייכע צו מיר. אָבער איין זאך דערלויב מיר דיר צו זאָגן, ווי
א ריטער צו אַ ריטער. צוליב דיר איז אומגעקומען מיין ברודער, וועל-
כער איז געווען א גרויסער העלד אין קריג, אין טורניר. דו ווייסט עס
אַליין גאַנץ גוט. דו האָסט מיר דעמלט אַנטשעדיקונג באַצאָלט, און איך
בין געווען צופרידן, ווייל די הייליקע מלחמה איז שוין געווען אין גאַנג.
איצט האָט פאַסירט, אָז איך האָב דערהרגעט דינעם א מענטשן, וועלכער
איז געווען בלויז דיין באַנקיר און אן אלטער ייד. איך האַלט, אָז עס
וואָלט געווען צומבעסטן, ווען מיר שליסן אָפּ אונדזערע חשבונות.

דער קעניג איז דערויף נישט איינגעגאַנגען. ער האָט פון אים
געפאָדערט:

— דערצייל מיר, ווי אַזוי דאָס איז פאַרגעקומען?

— איך האָב מיט שלעכט בלוט נישט געוואָלט באַשמוצן מיין שווערד
— האָט דע קאַסטראַ געענטפערט — איך האָב דעם מענטש מיטן פלאַך
פּיץ דער שווערד-שייד דערהרגעט.

מיט גרויס מי, מאַכנדיק הפסקות צווישן יעדן וואָרט — האָט אלפאָנסאָ
געפרעגט:

— און ווי אַזוי איז זי אומגעקומען?

— איך קאָן עס דיר נישט זאָגן — האָט דע קאַסטראַ געענטפערט
— מיין אויג איז געווען צוגעפעסטיקט אויפן ייד, ווען מען האָט זי אומ-
געבראַכט.

ער האָט גערעדט מיט א רואיקן טאָן. זיינע ווערטער זענען געווען
באַפאַרבעט מיט אמת. גראַב, אויפריכטיק, כמעט גוטמוטיק האָט ער פאַר-
געזעצט:

— עס גייט איצט א הייליקע מלחמה, איך האָב די פארביטערונג
פון מיין האַרץ דערשטיקט, און בין געקומען אַהער, כדי פאַר דיר צו

קעמפן. זאל זיין אזוי ווי עס איז, הער קעניג פון קאסטיליע, עס שטייט דא פאר א שווערע ארבעט. א ריטער טאר מער קיין ווארט נישט פארלירן איבער דעם מיסט, וואס מען האט דא אויסגעקערט. זארג פאר דיין שטאט און פאר אירע מויערן.

אלפאנסא האט זיך אליין געוונדערט, וואס די הוצפה פון דעם דא- זיין מאן ברענגט אים נישט אריין אין צארן. דער מאן האט באמת, מיט קיין איינציק ווארט, נישט דערמאנט וועגן דער צוויידייטיקער אויפגאבע פון דאניא לעאנאר. ער האט דער דאמע נישט צוגעשריבן קיין שום שולד. ער האט אויף זיך גענומען אליין, וואס עס האט פאסירט. ער איז אן אמתער ריטער — האט אלפאנסא צו זיך געזאגט.

דער פריערדיקער לעבעדיקער, טעטיקער קאנאניק דאן ראדריגע האט זיך איצט אן שום חשק באצויגן צו זיינע ענינים. ער האט זיך זעלטן גענומען צום לייענען אדער צום שרייבן, אומעטיק און פאראיינאמט פלעגט ער זיצן ערגעץ אין א ווינקל.

מוסא האט נישט געהאט קיין צייט מיט אים צו פארברענגען. עס זענען געווען א סך קראנקע און פארווונדעטע אין טאלעדא. מוסא מיט זיין רואיקער און זיכערער נאטור האט ארויסגערופן צוטרוי צו זיך, און נישט געקוקט אויפן חשד צו מוסולמענער, האבן א סך מענטשן זיך גע- ווענדעט נאך זיין אויסגעצייכנטער הילף.

ראדריגע האט מקנא געווען זיין פריינד, וואס ער איז תמיד פארנומען און האט נישט קיין צייט צו טראכטן וועגן די פיינלעכע זאכן. ער, ראדריגע, איז תמיד געווען פארווונקען אין זיינע פינצטערע געדאנקען וועגן דער נישטיקייט פון אלע מעשים. ער איז געווען אינערלעך פארא- ליזרט.

פון איטאליע האט מען אים צוגעשיקט א חיבור, וואס איז געווען אין איינקלאנג מיט זיין פארצווייפלונג. דאס וועיק האט פארפאסט א יונגער פרעלאט לאטאריא דע קאנטי, מיטן נאמען *De conditione humana**) איין שטעל זאגט בזה הלשון:

„ווי נישטיק דו ביסט, א מענטש, שלעכטס באהערשט דיין לייב. קוק זיך צו צו די צמחים און ביימער. זיי בליען, באדעקן זיך מיט בלעטער,

(*) וועגן מענטשלעכע אייגנשאפטן (לאטין).

ברענגען פרוכטן. דו אָבער, וויי איז צו דיר, דו ברענגסט ליין, פאַראַזיטן, ווערעם. יענע גיבן אייל, וויין באלזאם. דו טיילסט אויס חשתנה, שפייעכץ, טינוף. יענע הויכן אויס זעלטענע ריחות, פון דיר ושטינקט.

די דאָזיקע זאצן האָבן ראָדרינען נישט געלאָזן צורו. זיי האָבן אים פאַרפאַלגט אין שלאָף.

ער בענקט שוין נישט מער נאָך דער שטילער התלהבות, אין וועלכער ער האָט פריער געפונען א מקלט. יענער ברוינדיקער, פעסטער גלויבן האָט אים שוין איצט מער נישט אויסגעוויזן ווי א חסד, נאָר ווי א ביליקע פאַרטיובונג, א פחדנותדיקער אַנטלויפן פון דער ווירקלעכקייט.

ער האָט זיך באַרואיקט, ווען ער פלעגט צייטנווייז זיך טרעפן מיט בנימינען. צווישן זיין אייגענעם און אַלגעמיינעם עלבט האָט דער דאָזיקער יונגערמאַן געלאסן און ענערגיש ווייטער אָנגעפירט די אַרבעט אין דער אַקאַדעמיע. דער קאַנאָניק האָט פשוט געשטוינט פון זיין שטאַרקן ווילן. זיינע באַזוכן פלעגן פאַרטרייבן זיין ביטערע מרה־שחורה.

— אויב דאָס טוט דיר נישט וויי, בעט איך דיך דו זאָלסט מיר זאָגן, וואָס איז פאַרגעקומען און וועגן וואָס האָט איר געשמועסט, ווען דו האָסט צום לעצטן מאָל באַזוכט די גאַליאנא.

בנימין האָט געשוויגן, לאַנג געשוויגן און דאָן ראָדריגע איז שוין געווען זיכער, אַז ער וועט אים נישט ענטפערן. אָבער מיטאַמאָל איז ער אַרויס מיט הייסע רייד, גערימט רחלען, איר ריינקייט און אירע לעצטע טעג. ער האָט זיך נישט געשעמט צו דערציילן, אַז זי האָט זיך אָפגעזאָגט פונעם שוץ אין דער יודעריא, ווייל דער קעניג האָט איר באַפוילן, זי זאָל אויף אים וואַרטן אין דער גאַליאנא. אין זיינע ווערטער האָט זיך געהערט א טאָן פון צאָרן פאַר איר איבערגעגעבנקייט און בלינדן גלויבן צו איר געליבטן ריטער.

דעם קאַנאָניק האָבן אויפגעטרייסלט דעם קעניגס ווערטער: „דו ווייסט נישט, וואָס עס איז אַזוינס ליבע.“ ער אַליין האָט טאַקע נישט געוויסט, וואָס דאָס איז. אלפאַנסאָ האָט „געליבט“ רחלען. דאָס איז געווען שטורם, געוואלד, געווייטער. אָבער ער איז פאַרבליבן איינגעשלאָסן אין זיך אַליין. ער האָט זי נישט מיטגעפילט. אַלזאָ, דער דאָזיקער אומגליקלעכער מענטש, דער דאָזיקער אויסגעשפּראַכענער ריטער האָט א וואַרט אַרויסגעוואָרפן, און ווי נאָר דאָס וואַרט איז אַרויס פון זיין מויל האָט ער עס מסתם באַלד פאַרגעסן. דאָס דאָזיקע אומבאַטראַכטע וואַרט האָט רחלען

צום טויט געטריבן. אַלץ וואָס ער טוט מיט זיין לייכטזיניקער דרייסטקייט, דערפירט צו אומגליק.

אין עטלעכע טעג אַרום האָט דאָן בנימין שעמעווידיק געבראכט דעם קאַנאַניק א צייכענונג. ער האָט אַלפאַנסאַן פון דער נאַענט געזען און האָט באַמערקט, ווי שטאַרק ער האָט זיך געענדערט. כדי אַרויסצוברענגען זיינע שטריכן, האָט ער דעם קעניג ווידער געצייכנט. און איצט האָט ער מיט שפאַנונג און פאַרלעגנהייט געבראכט דאָס בילד דעם קאַנאַניק. דער קאַנאַניק האָט דאָס בילד לאַנג באַטראכט. ער האָט געזען א קאַפּ פון א מאַן, וואָס האָט א סך איבערגעלעבט און א סך געליטן. אָבער דאָך איז עס געווען א קאַפּ פון אַ ריטער, א קאַפּ פון א לייכטזיניקן, האַרטן אכזריותדיקן מאַן. קוקנדיק אויפן קעניגס בילד האָט ער געטראכט פונקט אַזוי, ווי ער האָט איבערגעגעבן מיט ווערטער אין זיין כראָניק: דעם קעניגס קאַפּ האָט אויסגעקוקט אַזוי, ווי עס איז געווען אויסגעקלאַפּט אויף יהודהס גאַלדענע מטבעות. ער האָט אנדערגעלייגט די צייכענונג, אַנגעהויבן שפּרייזן אַהין און צוריק, ווידער גענומען די צייכענונג, זי ווי- דער באַטראכט און, אויסערגעוויינלעך אַנגערעגט, געזאָגט: — דאָס איז, אַזאַ, דער קעניג אַלפאַנסאַן פון קאַסטיליע.

בנימין, גערירט פונעם איינדרוק, וואָס זיין בילד האָט געמאַכט, האָט געזאָגט:

— איך ווייס נישט, אויב אלפאַנסאַ איז אַזאַ. אין מיין קאַפּ קוקט ער אַזוי אויס. — און אין אַ רגע אַרום האָט ער צוגעגעבן: — אָבער גלויבן גלויב איך, אַז די וועלט וואַלט בעסער אויסגעקוקט, ווען זי ווערט אַנגע- פירט דורך חכמים, איידער דורך ריטער.

דער קאַנאַניק האָט געבעטן, ער זאָל אים די צייכענונג איבערלאָזן. און לאַנג-לאַנג נאָכדעם, ווי בנימין איז אַוועק האָט ער זיך געגריבלט אין דער צייכענונג.

זיין פּריינדשאַפּט מיט בנימינען איז ענגער געוואָרן פון טאַג צו טאַג. ער איז מיט אים געוואָרן אַזוי אינטים, אַז ער האָט אים אַפילו פאַרטרויט זיינע ספּקות.

— יונג אין יאָרן, ווי דו ביסט, האָסטו דאָך שוין באַוווּזן צו באַקומען גענוג דערפאַרונג, ווי אַזוי נאַרישקייט און וויסער כּעס שווענקען כּסדר אַוועק דאָס אַלץ, וואָס וויסנשאַפּט און אַרבעט האָבן דורות-לאַנג אויסגע- בויט. נישט געקוקט דערויף ווערט דיר נישט מיאוס זיך צו גריבלען.

פֿאַרשן און זיך מאַטערן. ביסטו נאָך אליץ ביי דער מיינונג, אַז עס לוינט זיך די טרחה. וועמען ברענגט נוצן דיין טרחה?

אויף בנימינס געזיכט האָט זיך באַוויזן יענץ כיטרע פּריילעכקייט, וואָס האָט אים אַמאָל אַזוי יונג און רייצנדיק געמאַכט.

— דו ווילסט מיך פּרוּוון, מיין הויכגעשעצטער פּאָטער — האָט ער געענטפּערט. — אָבער דו ווייסט שוין מיין תּשובּה פּאַרויס. פּאַרשטייט זיך, אַז די פּינצטערניש און דאָס ליכט איז אַן אויסנאַם. אָבער דאָרט, וווּ די פּינצטערניש איז גרויס, דאָרט איז דאָס ביסעלע ליכט א טאַפּלטע שמחה. איך בין א קליין מענטשל, אָבער איך וואָלט גאַרנישט ווערט געווען, ווען איך וואָלט די דאָזיקע פּרייד נישט געקאַנט שפּירן. איך האָף, אַז דאָס ליכט וועט נישט פּאַרלאָשן ווערן, נאָר וועט זיך פּאַרגרעסערן. מיין חובּ באַשטייט דערין, איך זאָל דאָ אַרײַנטראַגן א קליינעם שטייער.

בנימינס בטחון האָט דאָן ראַדריגען פּאַרשעמט. אינדערהיים האָט ער אַרויסגענומען זיין כּראַניק, זיך געצווונגען צו באַהערשן און געפּרוּווט אַרבעטן. אָבער אין זיך האָט ער ווידער געפּילט, אַז אומזיסט און צוועקלאָז איז זיין טרחה. ער האָט זיך באַמיט בולטער ברענגען צום אויסדרוק די מאכט פון דער השגחה. ער האָט דרייסט און נאָיוו פּאַרגעשטעלט דעם אומזין, גלייך אין דעם וואָלט געווען א זין. א סך האָט ער זיך צעשפּרייט און צערעדט איבער פּאַרשידענע געשעענישן, אָבער אויפגעקלערט האָט ער גאַרנישט.

ער איז מקנא געווען מוסאן. ער האָט לייכט געקאַנט אַרבעטן איבער זיין כּראַניק. ער האָט געפונען דעם לייט-פּאַדעם אַפּצושאַצן געשעענישן, דעם טעזיס פון אויפשטייג און אוינטערגאַנג פון פעלקער. פון זייער יונגט און אלטקייט, וואָס זיין אללאה און זיין נביא באַשטעטיקן עס. אין זיין קאָראַן האָט ער געקאַנט לייענען:

„און יעדעס פּאַלק האָט זיין צייט, און ווען די דאָזיקע צייט קומט, קאָן קיינער די דאָזיקע שעה נישט אַפּשטעלן און נישט פּאַרשנעלערן.“

אים, ראַדריגען, איז נישט געלונגען צו געפּינען א זין און א סדר אין די וועלט-געשעענישן, אים האָט זיך אויסגעדאַכט, אז דאָס אמתע גלויבן פון פּאַרווערט די דאָזיקע פּאַרשונג, האָט דען דער אַפּאָסטאָל פּאָלוס נישט געשריבן צו די קאַרינטער:

Quod stultom est dei sapientius hominibus*)

*) די געטלעכע נאַרשיקייט איז קלוגער פון די מענטשן (לאַטיין).

און צי האָט דען טערטוליאן נישט געלערנט, און די גרעסטע געשעעניש אין דער געשיכטע, דער טויט פון גאָטס זון איז גלויבנסווערט טאָקע דערפאר, ווייל דאָס איז שטות? אָבער די וועגן פון גאָט זענען נישט די וועגן פון מענטשן. ס'איז באַריש זיי צו באַטראַכטן מיט מענטשלעכע אויגן און זיי מעסטן מיטן מענטשלעכן פאַרשטאַנד? צי איז נישט קיין זינד בלויז דאָס שטרעבן איבערצוגעבן מיט מענטשלעכע ווערטער די מאַכט פון דער השגחה?

זינט הונדערט יאָר קעמפט די קריסטלעכע וועלט פאר דעם הייליקן לאַנד, טויזנט מאָל טויזנט ריטער זענען אומגעקומען אין די דאָזיקע קרייץצוגן. און געווענען האָט מען אַזוי גוט ווי גאַרנישט. דאָס, וואָס איז דערגרייכט געוואָרן דורך בלוטיקע הריגות, וואָלטן דריי קלוגע פאַרשטייער דורך זאָלעכע אונטערהאַנדלונגען געקאָנט דערגרייכן אין משך פון איין איינציקער וואָך. אין דעם דאָזיקן פאל קאָן באמת די מענטשלעכע חכמה גאַרנישט אויפטאָן און דער זאך פון אַפּאָסטאָל פּאָלוס, אז די געטלעכע באַרישקייט איז קלוגער פון די מענטשן, באַקומט א חזקדיקע באַדייטונג. געבויגן איבער זיין כראַניק האָט ראַדריגע שטיל און בייז צו זיך געזאָגט:

— אלץ איז הבל. עס איז נישטאָ קיין שום זין אין דעם, וואָס עס געשעט. עס איז נישטאָ קיין שום השגחה.

ער האָט זיך דערשראָקן פאר זיינע אייגענע ווערטער. אוועק! אוועק! אוועק וואָס ווייטער פון מיר! — האָט ער זיך באַפוילן.

אָבער אויב זיינע ספקות אין דער השגחה עליונה איז אפיקורסות, איז עס אַמאָל נישט דערפאר, ווייל ער אָנערקענט זיין אייגענע אומבאַהאַלפנקייט?

ער איז צוגעגאַנגען צום טיש, געקריצט און געשמירט א מאַנצן טאַג. און דורך גאַנצע נעכט זיך באַמיט אויפצוזוכן דעם אצבע אלקים אין געשעענישן, פון וועלכע עס איז נישט אויפגעקלערט געוואָרן דער זין. ער האָט זיך באַמיט צו מאַכן אויפלעבן די אַנגעזעענע מתים פונעם האַלב־אינדזל; דעם הייליקן אילדעפאַנסאָ און דעם הייליקן יוליאן, די גאָטישע קעניגן און די מוסולמענישע קאַליפן, די אסטורישע און קאסטילישע גראפן, דעם קיזער אלפאַנסאָ און סיד קאַמפּעאַדאָר. ער האָט זיך איינגעבילדעט, ער איז א צווייטער יחזקאל, וועלכער איז אויסדערוויילט צו באשווערן די טויטע זיי זאָלן ווידער אויפלעבן:

„איך וועל אייך אָדערן געבן און פלייש וועל איך אויף אייך לאָזן

וואקסן און איך וועל איך מיט הויט באַדעקן און אַטעם אין איך אַרייַן-
הויכן, אַז איר זאָלט ווידער לעבעדיק ווערן“.

אַבער די ביינער, וועלכע ער האָט באַשווירן זענען זיך נישט
צוזאַמענגעקומען. די מענטשן פון זיין כראַניק האָבן נישט געלעבט. די
מענטשן פון זיין כראַניק זענען געווען אַנגעצייכנטע שקעלעטן, וועלכע
האָבן אויסגעפירט א רוישיקן טויטן־טאַגן.

„דו זאָלסט פאר קיין בלינדן נישט שטעלן קיין מכשול, דו זאָלסט זיי
נישט פאַרפירן“, ווערט געזאָגט אין די שריפטן. ער האָט געטאָן פונקט
פאַרקערט. זיין כראַניק פירט די בלינדע נאָך אין א מער טיפערער פינצ-
טערניש.

קרעכצנדיק איז ער אויפגעשטאַנען. אויפן פייער־שטעל האָט ער
אוועקגעלייגט האַלץ און זיי אַנגעצונדן. ער האָט צונויפגעקליבן די אומגע-
ציילטע בלעטער פון זיין כראַניק און פון זיינע פאַרצייכענונגען. ער האָט
זיי שווייגעוודיק, מיט פאַרביסענע ליפן אַריינגעשליידערט אין פייער, זיך
צוגעקוקט, ווי זיי ברענען, ווי זיי ווערן פאַרברענט בלאט נאָך בלאט. ער
האָט געמיינט די פאַרברענטע פאַרמעטן און פאַפירן, ביז זיי זענען פאַר-
וואנדלט געוואָרן אין אַש, וואָס קיינער וועט שוין קיינמאָל נישט קאַנען
לייענען.

בערטראַן דע באַרן, נאָכדעם ווי ער איז פאַרווונדעט געוואָרן און
שוין מער נישט געקאַנט אַנטיילנעמען אין דער מלחמה, האָט געוואָלט אַוועק
פון טאָלעדאָ אין זיין היימלאַנד. ער האָט באַשאַסן זיינע לעצטע יאָרן צו
פאַרברענגען אַלס מאַנאָך אין קלויסטער דאלאָן.

אַבער זיין האַנט איז געווען געשוואָלן און זיין אַרעם געשוואָלן. אין
אַזאָ צושטאַנד האָט ער נישט געקאַנט טראַכטן זיך דורכצושלאָגן דורך
די מחנות מוסולמענער, וועלכע באַהערשן אַלע וועגן צו צפון. די ווונד
האָט געברענט און געווייטיקט. דער קעניג האָט אים געהייסן זיך ווענדן
צו מוסאָן, מוסאָ האָט דערקלערט, אַז עס איז נישטאָ קיין אַנדער עצה, ווי
אַראָפּצונעמען די האַנט. בערטראַן האָט זיך געווערט און געשפּאַסט:

— אין קאַמף האָט איר, מוסולמענער, נישט געקאַנט מיר די האַנט
אַראָפּנעמען. איצט ווילט איר עס טאָן מיט כּיטרעקייט, אויף א געלערנטן
אופן.

— בלייב ביי דיין האַנט, הער בערטראַן — האָט מוסאָ געלאַסן

געענטפערט — אבער דאן וועט אין א וואך ארום פון דיר מער נישט בלייבן ווי דיינע פערזן.

מיט געלעכטער און קללות האט בערטראן נאכגעגעבן.

ער איז געלעגן אויפן בעטל פעסט געבונדן. עטוואס ווייטער אויף א קליינעם טיש איז געלעגן די שליחות-הענטשקע, וואס אלפאנסא האט אים געגעבן און געבן טיש איז געשטאנען זיין וואפן-טרעגער און זינגער פאפיאל. נאכדעם ווי זיי האבן בערטראנען איינגעגעבן א שטארקן שלאף-געטראנק, האט מוסא און מייסטער רעינערא זיך גענומען ענערגיש צו דער ארבעט. אבער כל-זמן מען האט זיך ארום אים געפארעט, האט בערטראן דיקטירט פאפיאלן א סירווענט (געדיכט) וועגן אלפאנסא „די סירווענט פון דער הענטשקע“.

מוסא האט א סך איבערגעלעבט, אבער קיינמאל האט ער נאך אזא העסלעך-גרויסארטיקע סצענע נישט געהאט געזען. דער ריטער איז געלעגן אויפן בעטל פעסט געבונדן אין א צימער, וואס האט געשטונקען מיט בראנד-פלייש. ער איז געפאלן אין חלשות און ווידער אויפגעוואכט, ער האט געקרעכט, געשריגן פאר ווייטיק, ווידער געפאלן אין אַנמאכט, ווידער אויפגעוואכט, ער האט דיקטירט זיינע פערזן, לוסטיק, ביזע, פיל האבן זיך איינגעגעבן, פיל נישט געלונגען.

— נו, זאג נאך פאפיאל, דו שוטה וואס דו ביסט! — האט בערטראן באפוילן. — האסטו עס פארשטאנען? וועסטו עס נעמען אין אכט? ווייסטו די מעלאדיע? — האט ער געפרעגט.

דער אלטער פאפיאל האט געזען, ווי זיין הער לעכצט נאך זיינע פערזן, האט ער זיך באמיט צו זיין פריילעך און שטורמיש. ער האט איבערגע-חזרט מיט צופרידנקייט די פערזן, האט מיט ווייטיק אן אויפהער געלאכט אזוי לאנג, ביז ער האט אָנגעהויבן צו רעווען און וויינען.

אויפצומאָרגנס האט אלפאנסא באַזוכט בערטראנען, זיך נאָכגעפרעגט אויף זיין געזונט. בערטראן האט געוואלט מאַכן א זשעסט מיט דער האַנט, אבער קיין האַנט איז נישט געווען.

— נו, יא — האט ער אויפגעקלערט: — דער דאָקטער זאָגט, אַז אין צוויי וואָכן אַרום וועל איך שוין זיין בכוח אַוועקצורייטן. דאַן לאַז איד דיר איבער אַליין, הער קעניג, און איך גיי אַוועק אין מיין קלויסטער דאלאַן. דער דרייטער פאָפיאל טויג זיך שוין מער נישט צו קריגס-איבערלע-בונגען. ער איז מסכים, מיר זאָלן זיך ביידע אָפגעבן אין רשות פון גאָט.

אלפאנסאָ האָט געכאַפט התפעלות פון דעם „הענטשקע-סירווענט“ און
האָט צוגעזאָגט רייכע מתנות פארן קלויסטער דאלאָן.
— דו מוזט מיר טאָן די געפעליקייט — האָט אַלפאָנסאָ געבעטן —
און אַליין מיר זינגען דעם סירווענט פון דער הענטשקע.
און בערטראַן האָט געזונגען:

די הענטשקע גיב איך דיר צוריק,
נאַכדעם, ווי כ'האַב דערפילט מיין פליכט.
דאָסמאַל געקעמפט האָב איך אָן גליק,
נאָר ס'ארט מיך נישט.
איך פיל מיך נישט פאַרשעמט
וואָס כ'בין מיט איין האַנט ווייניק,
פאַר דיר האָב איך געקעמפט
און דו ביסט גרויסער קעניג.
לייג אויך דו אויף דעם קיין אַכט,
וואָס דאָסמאַל האָט די איבערמאַכט
גערויבט דיין טאַג, אלפאָנסאָ.
דעם אומגליק וואָס דערמאַנסטו?
מיר פעלט — די האַנט,
און דיר — א שטיק פון לאַנד.
נאָר ווידער קומען וועט דאָס גליק,
באַקומסט דאָס דייניקע צוריק,
די האַנט מיינע איז מיר נישט לייד,
כ'פארליר זי אין א גוטן שטרייט
און וועל זיך נישט באַקלאַגן —
די פיינט האָב איך געשלאָגן
ווען כ'האַב די הענטשקע דיינע געטראָגן.
איך גיי אין מאָנאַסטיר אַוועק
וואו כ'וועל דעם רעשט פון מיינע טעג
אין גאַטס רשות פארברענגען.
און ווייל איך האָב קיין האַנט נישט מער
וועל איך דאָס קריסטוס-מיליטער
אין לידער נאָך באַזינגען.
און איבער ים און איבער לאַנד,
פאַר ריטער זאָל הויך קלינגען:

פארויס, דו קריסטוס-מענטש, אין בראנד!
דו האק, און ווייס נאָר קלאָר:
אלאָר! אַלאָר! אַלאָר!

אלפאָנסאָ האָט זיך אויפּמערקזאָם צוגעהערט. ער האָט געשפּירט דעם שווינג פון די פּערזון. זיי זענען אַרײַנגעדרינגען אין זיין בלוט. אָבער זיי האָבן נישט פּאַרטױבט די שטים פון זיין פּאַרשטאַנד, וואָס האָט אויפֿ-געוויזן די אומנוצלעכקייט און לעכערלעכקייט פון דעם אלטן ריטער.

אַרום טאַלעדאָ האָט געשווימלט מיט מוסולמענישע אָפּטיילונגען. זיי האָבן בלאַקירט אַלע וועגן. דער פּאַרזיכטיקער קאליף האָט זיך נישט געיאָגט מיט זיין גאַנצן מיליטער אַרומצורײַנגלען די שטאָט. דערפאַר אָבער האָט ער זיין מיליטער אַוועקגערוקט ווייט אויף צפון און פּאַרנומען א היפּשן טייל פון קאסטיליע. זיינע טיילן האָבן דעראַבערט טאלאווערא, מאקעדא, עסקאלאַנא, סאנטא קרוז, טרוביליא, האָבן פּאַרנומען מאדריד. די קאסטיליער האָבן זיך מוטיק געהאַלטן. קרעפטיק האָבן זיך פּאַרטיידיקט קודם-כל די גייסטלעכע פירשטן. עס זענען געפּאַלן די בישאָפּן פון די שטעט אוויליע, סעגאווע, סיגוענצא. אָבער די אומגעהויערע איבערמאַכט פון די מוסולמענער האָט געבראַכן יעדן ווידערשטאַנד. אדרבא, דער שטאַרקער ווידערשטאַנד פון די שפּאַניער האָט אויפּגעפלאקערט זייער כּעס. זיי האָבן חרוב געמאַכט דאָס לאַנד, צעטרעטן דעם אַקער-באַדן, אָפּגעשניטן די וויינטרויבן, אַוועקגעיאָגט די שאָף.

זיי האָבן באַהערשט א גרויסן טייל פונעם קעניגרייך לעאַן, דערנאָך גען ביז צום טייך דועראָ, צעשטערט די אלטע באַרימטע שטאָט סאלאַ-מאַנקא. אויך אין פּאַרטוגאַל האָבן זיי באַזעצט א סך געביטן, איינגענומען דעם הייליקן ווייט-באַרימטן קלויסטער אלקאַבאַצא, וועלכן זיי האָבן צערויבט און דאָס רוב מאַנאַכן געהרגעט. אין גאַנצן קריסטלעכן שפּאַניע האָט געהערשט הונגער, עפּידעמיעס, נויט. זינט די צייט פון איר צוריק-דעראַבערונג, איז דאָס לאַנד נישט געווען אין אַזאַ טרויעריקן מצב, ווי איצט, נאָך דער אומזיניקער שלאַכט ביי אלאַרקאָס.

די קריסטלעכע קעניגן האָבן די גאַנצע שולד אַרויפגעוואָרפּן אויף אלפּאָנסאָן. לעאַן און נאַוואַרא האָבן סעפּאַראַט אונטערהאַנדלט מיט די מוסולמענער וועגן א שלום. דער קעניג פון נאַוואַרא איז אוועק אַזוי ווייט, אַז ער איז געווען גרייט שליסן אן אַפּמאַך מיטן קאליף און אַרויסטרעטן

קעגן די איבעריקע קריסטלעכע פירשטן. ער האָט פאַרגעלייגט, זיין יורש זאָל חתונה האָבן מיט יאקוב אלמאנסורס טאָכטער, אָנערקענען דעם קאליף אַלס סווערען און דעם קאליף אָנערקענען אַלס וואסאל פון די אַלע געביטן, וואָס די מוסולמענער האָבן אָפגענומען ביי די קריסטלעכע לענדער.

ווען דער קאליף האָט שוין דעם צפון געזיכערט, האָט ער זיך באַמיט צו באַהערשן טאַלעדאָ. פון די טורעמס פונעם קעניגלעכן שלאָס האָט אַלפאָנסאָ זיך צוגעקוקט, ווי מען פירט די טאַראַנען, באלאגערונג-טורעמס צוערשט פאַוואַליע, דערנאָך מיט אימפעט.

דע קאסטראָ האָט געבעטן אורלויב, כדי זיין אייגן לאַנד, די מאַרק-גראַפשאַפט אלבאראַסין צו פארטיידיקן. אלפאָנסאָ האָט נישט געהאַט דאַקעגן.

— און וואָס איז מיט מיין האַנק, הער קעניג? — האָט דע קאסטראָ געפרעגט.

— פאַרוואָס אַ האַנק? — ענטפערט אַלפאָנסאָ.

דאָנאָ לעאַנאָר איז די גאַנצע צייט פאַרבליבן אין טאַלעדאָ. זי האָט געגלויבט, אַז אַלפאָנסאָס כעס איז נאָך יענעם שרעקלעכן אויסברוך אויס-געלאָשן געוואָרן און היות ער איז איצט באַשעפטיקט מיט ענינים פון קריג, וועט ער אין דער יידישקע שנעל פאָרגעסן. ער האָט אָבער די גאַנצע צייט אויסגעמיטן פערזענלעכע שמועסן און האָט זיך באַגרענעצט מיט קילע העפלעכקייטן. אָבער לעאַנאָר איז אַלץ געווען זיכער, אַז זי וועט אים צוריקגעווינען, זי דאַרף בלויז האָבן געדולד און ווארטן. זי האָט געווארט. איצט אָבער, אַז דער שונא האָט אַרומגערינגלט טאַלעדאָ, האָט זי שוין מער נישט געקאָנט זיך איינהאַלטן. דאָ איז איר אַנוועזנהייט איבעריק און דאַרט אין בורגאָס דאַרף מען זי האָבן.

אין זיך האָט זי געטראַכט, אַז אַלפאָנסאָ וועט בעטן זי זאָל בלייבן. זי איז צו אים געקומען. זי האָט אָנגעשטרענגט איר גאַנצן ווילן אויסצוקוקן יונג און שיין. זי האָט געוואוסט, אַז איר ווייטערדיק לעבן הענגט אָפּ פון דעם דאָזיקן צוזאַמענטרעף.

אַלפאָנסאָ, ווי עס האָט געפאָדערט די קורטוואַזיע, האָט זי צוגעפירט צו א שטול, אַליין זיך אַנידערגעזעצט קעגנאיבער און העפלעך, געדולדיק געקוקט אויף איר ווייט שיין פנים. זי האָט געקוקט אויף אים פאַרשרייט מיט אירע רואיקע גרינע אויגן.

עס איז שוין גאַרנישט איבערגעבליבן פון זיין יינגלשן אויפברויו,

פון וואָס זי איז געווען אַזוי אַנטציקט. איצט האָט אויף איר געקוקט אַ הארט, שאַרף-אויסגעשניצט מענער־פנים מיט טיפע קנייטשן, א פנים פון א מאן, וואָס האָט איבערגעלעבט א סך ליידן און וואָס וועט זיך אפשר נישט וואקלען אַזוינע ליידן א צווייטן צו פאַרשאַפן. אָבער אויך אַזאַ אלפאַנסאַ האָט זי באַגערט מיט איר גאַנץ וועזן.

דאָ, אין טאַלעדאָ, האָט זי אַנגעהויבן, קאָן זי אים קיין נוצן נישט ברענגען. עס וואָלט געווען צומבעסטן, כל־זמן עס איז מעגלעך, זיך צו־ריקצוקערן קיין בורגאַס, כדי דאָרט צו זאָרגן פאַר די טעכטער און אַפּוואַרטן דעם ווייטערדיקן פאַרלויף פונעם קריג. דאָרט קאָן זי אויך אונטערהאַנדלען מיט די וואקלענדיקע קעניגן פון לעאַן און נאוואַרע.

אלפאַנסאַ האָט זיך פאַר דער דאָזיקער צייט פיל אויסגעלערנט. איצט זעט ער זי דורך און דורך. איר איבערלעכע וועלט איז פאַר אים געלעגן, ווי א פעלד אויף וועלכן ער דאָרף פאַרפירן אַ שלאכט. מיט אירע אייגענע ווערטער האָט ער איר געקאָנט זאָגן, וואָס זי טראכט און אויף וואָס זי רעכנט. זי האָט באַשטימט געטראכט, אַז זי האָט מיט רעכט רחלען אַפּגע־רוימט פון וועג, כדי צו ברענגען נוצן דער מלוכה, און ער דאָרף עס איינזען און איר דערפאַר דאַנקען. זי איז יונג, זי איז שייך, ער וועט זי צוריק אין זיין בעט אַריינלאָזן, און מיט גאַטס גנאָד וועט זי אים נאָך געבוירן א יורש. זי האָט באַשטימט אַזוי געטראכט און זי האָט געווארט, ער זאָל זי הייסן בלייבן. אָבער זי האָט פאלש אויסגערעכנט, ווייל אלפאַנסאַ, ווען ער וואָלט אַפילו געווען זיכער, ווי דער אמן אין קירך, אַז זי וועט אים געבוירן א זון, אַלצאיינס וואָלט ער זיך צו רחלס מערדערין מער נישט צוגערירט.

זי איז געזעסן מאיעסטעטיש רואיק, אָבער עטוואָס נידערשלאָגן. — עס פרייט מיך דיין באַשלוס, דאָניא לעאַנאָר — האָט ער געענט־פערט און העפלעך געשמייכלט מיט זיינע דינע ליפן. — דו וועסט אַרויסווייזן מיר און דער גאַנצער קריסטלעכער וועלט א גרויסע דינסט, ווען דו וועסט אַפּפאַרן קיין בורגאַס און וועסט אויסנוצן דיין באַהאוונטקייט און חכמה אויף אונטערהאַנדלונג מיט די פּחדנישע, פארעטערישע קעניגן, אויך איך בין צופרידן, וואָס אונדזערע טעכטער וועלן זיין אונטער דיין השגחה. איך וועל שטעלן צו דיין דינסט א גרויסע באַגלייטונג. לעאַנאָר האָט זיך צוגעהערט און זיך פאַרטראכט איבער זיינע רייד. קענטיק, אַז זיין ליידשאַפט צו דער יידישקע איז שוין פאַרביי. און אויב ער באַצייט זיך נאָך צו איר קאַלט און אפילו שפּאַטיש, איז עס געוויס

דערפאר, וואָס זיין ריטערלעכער חוב הייסט אים זאָרגן פאר די טויטע.
לעאַנאָר האָט זיך נאָך געשפירט גענוג שטאַרק אָפצוקעמפן אים ביי דער
טויטער רחל.

— איך האָב געהערט — האָט זי געזאָגט — אַז דו האָסט אָפילו קיין
שום פרוווי נישט געמאַכט איינצוהאַלטן דע קאַסטראָן.
אַלפאַנסאָס אויגן האָבן אָנגעהויבן געפערלעך צו גלאַנצן. זי איז גע-
ווען גענוג דרייסט, צו באַנייען דעם אַמאָליקן העסלעכן שמועס. אָבער ער
האָט זיך גלייך געצוימט:

— ס'איז אמת דאָס, וואָס דו האָסט געהערט — האָט ער געזאָגט. —
איך האָב נישט קיין שום חשק געהאַט צוצורעדן אַ מענטש ער זאָל
בלייבן, אויב ער וויל אָנטלויפן, ווען איך געפין מיך אין אן עת-צרה.
— איך מיינ, דאָן אַלפאַנסאָ — האָט זי זיך אָנגערופן קאלטבלוטיק
— אַז דו באַצייסט זיך צו שטרענג צו דעם דאָזיקן ריטער. ויין מאַרקגראַ-
פשאַפט איז באַמת באַדראָט פון דעם עמיר פון וואַלענסיע. איך האָב אים
צוגעזאָגט אַ באַלוינונג פאר זיין טיכטיקער אַרבעט, אָבער דו האָסט אים
געלאָזט צו לאַנג וואַרטן. ער איז נישט אומגערעכט, ווען ער פילט זיך
באַעוולט, וואָס דו האָסט אים צומאָל נישט אויסגעדריקט קיין האַנק.
אַלפאַנסאָ איז געוואָרן זייער בלאַס. די באַקן-ביינער זענען נאָך מער
אַרויסגעשפרונגען אויף זיין אויסגעדראָרט פנים, אָבער עס איז אים דאָך
געלונגען איינצוהאַלטן די מאַסקע פון העפלעכקייט.
— מיט גאָטס הילף — האָט ער געזאָגט — וועל איך טאָלעדאָ איינ-
האַלטן אן דער הילף פון דע קאַסטראָן.

— נישט אין דעם האַנדלט עס זיך — האָט לעאַנאָר געענטפערט —
דו ווייסט עס אַליין גאַנץ גוט. איך האָב מורא, ער זאָל נישט טאָן דאָס
זעלבע, וואָס אונדזערע קוזינען פון לעאַן און נאוואַרא, מאַכן שאַכער-
מאַכער מיט די מוסולמענער. ער קאָן זיך נאָך שטעלן אויף דער זייט פון
די מוסולמענער, ווי סיד קאמפּעאדאָר האָט אמאָל געטאָן, בעת איינער פון
דיינע אבות האָבן אים קאָרג באַלוינט. נישט צום ערשטן מאל פאַרשאפן
מיר אים ליידן, און ער איז שטאַרק אמביציעז. עס ליגט נישט, ווי עס
שיינט מיר, אין אונדזערע אינטערעסן אים צו יאָגן צו די מוסולמענער.
צו ביסטו נישט גענייגט, דאָן אַלפאַנסאָ, אים אָפצוגעבן זיין קאַסטיליאָ?
מיט אַ מין בייזן טרוימף האָט אַלפאַנסאָ איצט דערשפירט, וואָס אין
איר קומט פאָר. רחל איז טויט און זי, לעאַנאָר, לעבט און שטייט פאַר אים
קיל, מאַיעסטעטיש, מיט געוויסן רייץ. און זי וויל, אַז ער זאָל די טויטע

ארויסשלעגן פון קאפ און עס זאל זיין ווי פריער איז געווען. אָבער זי האָט אַ גרויסן טעות, די טאַכטער פון דער דאַמע עלינאָר. רחל לעבט. — איך זע, אז דו מיינסט ערנסט, דאַניא לעאַנאָר — האָט ער געזאָגט — איך זאל נאָך באַלוינען דעם פאַרעטער, וועלכער פאַרלאָזט מיך אין א סכנה־צייט. איך וועל בעסער דינגען רוטיערן, איידער ריטער. חוץ דעם האלט איך, אַז נישט איצט איז די צייט אויפצורעגן מיינע טאַלעדישע יידן. ווען איך וואָלט עס געטאָן, וואָלט עס געהייסן, אז איך גיב אָפּ כבוד דעם מערדער פון זייער בעסטן מאַן. דו, לעאַנאָר מיט דיין חכמה פון א מלוכה־פאַרנעם, וועסט עס געוויס פאַרשטיין.

אין זיין קלאָרער שטים איז געווען א לייכטער טאָן פון חוזק. אָבער אפילו די קליינע דאָזע חוזק האָט ביי לעאַנאָרן צוגענומען דעם שכל־הישר.

— איך האָב דעם דאָזיקן מאַן דעם קאסטיליא איבן עזרא צוגעזאָגט — האָט זי הויך אויסגערופן — ווילסטו מיך מאַכן פאַר א ליגנעריין? ווילסטו דיין קעניגין אַרויסשטעלן צו שפּאַט, אַבי צו חנפּענען דייענע יידן? אין זיך האָט אַלפּאַנסאָ געיובלט. דו הערסט, רחל, ווי זי בייזערט זיך? אָבער איך וועל מיין חתימה נישט שטעלן אונטער אירע הבטחות. איך קאָן מיט איר מאַרד נישט מסכים זיין. איך וועל דיין מערדער דעם פאַלאַץ נישט אַוועקגעבן.

— איך אויף דיין אַרט — האָט ער געזאָגט — וואָלט וועגן דעם דאָזיקן צוואַג גאַרנישט דערמאָנט, דאַניא לעאַנאָר.

ערשט איצט האָט זי פאַרשטאַנען, אז מיטן באַזייטיקן רחלען האָט זי גאַרנישט דערגרייכט. פּונקט ווי איר מוטער, וועלכע האָט דורך טויטן הענר־ריקס געליבטע בלוין צעשטערט איר אייגן לעבן, אזוי איז זי אויך איצט באַזיגט געוואָרן דורך דער טויטע יידישקע.

אַן אייז־קאַלטער פּחד האָט זי אַרומגעכאַפט. איצט וועט זי אַ גאַנץ לעבן מוזן זיין אומפּרוכטבאַר און פאַרברענגען אין איינזאַמקייט. פאַר איר האָט זיך אויסגעשפּרייט אַ גרויסער מדבר, וועגן וועלכע איר מאַמע האָט איר דערציילט, דאָס האַרץ־צערייסנדיקע אַקעדיאַ, די לאַנגע פּוסטע צייט. זי האָט זיך געוואַקלט. זאל זי שלום מאַכן מיט דעם אכזריותדיקן אמת. זי האָט געקוקט אויף דעם מאַן, זי האָט אים געליבט, זי האָט נישט מער ווי דעם דאָזיקן מאַן, זי האַרף זיך אין אים האַלטן. זי האָט זיך צו אים געווענדעט מיט פאַרצווייפּלטער הכּנעה:

— איך דערנידעריק מיך, ווי קיין פּרוי אין מיין שטאַנד האָט זיך נאָך

קיינמאל נישט דערנידעריקט. לאז מיך בלייבן אין טאלעדאָ, אַלפאַנסאַ!
מיר וועלן מער נישט רעדן וועגן דע קאסטראָן, אָבער לאז מיך בלייבן
לעבן דיר! לאַמיר צוזאַמען זיין אין דער דאָזיקער געפערלעכער צייט!
אַלפאַנסאַ האָט איר געענטפערט, און יעדעס וואָרט איז געפאַלן קלאַר
און קאַלט פון זיינע ליפן:

— ס'האָט קיין שום צוועק נישט, לעאַנאָר, איך זאָג דיר אַזוי ווי די
זאַך איז: דו האָסט מיין האַרץ פאַרשטיינערט דערמיט, וואָס דו האָסט זי
געטויט.

אין אירע אויערן האָט געקלונגן אַן אלטער לייטיינישער פּערז, וואָס
אַ גריכישע דיכטערין האָט פאַרפאַסט:

„די לבנה פאַרגייט, דער הימל-וואָגן פאַרגייט, האַלבע נאַכט איז אָנגע-
קומען. די שעה גייט פאַרביי, אָבער איך שלאָף איינע אַליין“.

זי האָט זיך באַהערשט, זיך אויסגעגלייכט און געזאָגט:

— דו זאָגסט מיר דאָס, און פון די דאָזיקע ווערטער ווער איך האַרט
ווי אַ שטיין. חוץ דעם זאָג איך דיר, אז איך האָב ריכטיק געהאַנדלט. איך
האָב עס געטאָן צוליב דיר, און איך וואָלט עס נאַכאַמאל געטאָן.
אויפן צווייטן טאָג איז זי אַוועקגעפאַרן קיין בורגאָס.

קאפיטל זיבן

ווען מוסא האָט זיך דערוווסט, אז דער קאַנאָניק האָט פאַרברענט זיין כראָניק, האָט ער זיין פריינד געמאַכט מילדע פאַרווורפן. ער האָט אים גע- זאָגט, אַז די פאַרשריבענע דורך די כראָניקער וועלט-געשיכטע בלייבט אויף אייביק צום אַנדענק פאַר דער מענטשהייט. די גרויסע לייט פון די אַל- טע צייטן האָבן פאַרערט א געטין פון געשיכטע-שרייבונג, און יידן, קריסטן, מוסולמענער האַלטן, אַז גאָט זענען ניהא די ווערק פון כראָניקער.

— מיין ווערק איז גאָט נישט געווען ניהא — האָט געענטפערט דער קאַנאָניק. — מיר איז פאַרבאָטן דעם אצבע אלקים צו זען אין די געשע- ענישן, איך האָב די געשעענישן נישט פאַרשטאַנען. אַלץ, וואָס איך האָב פאַרצייכנט איז געווען פאַלש. איך האָב נישט געטאָרט מיין ווערק פאַרזעצן, איך האָב עס נישט געטאָרט איבערלאָזן. זייענדיק אַליין בלינד, טאָר איך נישט פאַרפירן בלינדע. דיר קומט עס אָן לייכט, מוסא — האָט ער פאַרגע- זעצט מיט ביטערקייט — דו האָסט דיינע דירעקטיוון, דו האָסט נאָך נישט איינגעזען, אז זיי זענען פאַלש, דו דאַרפסט ווייטער שרייבן, מוסא האָט געפרוווט אים טרייסטן:

— אויך דו וועסט געפינען נייע פרינציפן, מיין זייער געשעצטער און חשובער פריינד, וועלכע וועלן דיר אויף עטלעכע יאָר באַלייכטן דעם וועג.

דער אַלטער געלערנטער איז אַ גאַנצן טאָג נישט געזעסן אויף אַן אָרט. הונגער און עפידעמיע האָט געהערשט אין דער באַלאַגערטער שטאָט. וואָס ווייטער אַלץ מער קראַנקע האָבן זיך צו אים געווענדעט נאָך הילף און היילונג.

ער, מוסא, האָט געוויסט, אַז זיין וויסן אין מעדיצין איז באַגרענעצט. די מוסולמענישע מעדיצין, האָט ער דערקלערט דעם קאַנאָניק, איז נאָ לענ- גערע צייט געשטאַנען אויף איין אָרט. זינט דער אומטאָלעראַנטער אַלאַגאָ- זאָלי האָט דערקלערט פאַר אַפיקורסות יעדע וויסנשאַפט, וואָס שטאַמט

נישט פון קארצן, איז אויך די מוסולמענישע מעדיצין פארגליווערט גע-
וואָרן און די אויבערהאַנט אין דער מעדיצין איז פולשטענדיק אַריבער
צו די יידן.

— דער סולטאַן — האָט מוסאָ דערקלערט — איז געווען גערעכט,
ווען ער האָט דעם ייד משה בן מימון אָנערקענט פאַר זיין הויף-אַרצט.
מיר, מוסולמענער, האָבן קיינעם, וואָס זאָל זיך קאַנען צו אים גלייכן.
אונדזער קולטור האָט איר אויפבלי הינטער זיך. איבעריקנס — האָט ער
פאַרענדיקט — איז די גאַנצע מעדיצינישע קונסט פון דער נאַטור אויך
באַגרענעצט און דער בעסטער מייסטער קאַן נישט פיל אויפפאַן. היפּאָקראַט
האָט אַמאָל געזאָגט: „די מעדיצין טרייסט אָפט, טיילמאָל לינדערט זי. אָבער
זעלטן היילט זי.“

דעם אַרציבישאָף דאָן מאַרטין האָט שוין קיין דאָקטאָר נישט געקאַנט
העלפּן. זיינע ווונדן זענען געווען שטערבלעך. אַלע האָבן עס געוויסט, און
ער אַליין אויך. אָבער אין דער אַטמאָספּער פון טויט, וואָס האָט געהערשט
אַרום, האָט ער זיך פעסט געקלאַמערט אין לעבן. ער האָט זיך באַמיט
ווייטער צו אַרבעטן, האָט פאַרלאַנגט, אַז דאָן ראַדריגע זאָל אים טעגלעך
באַזוכן און אינפּאַרמירן וועגן אַלע ענינים.

דאָס וואָס דער אַרציבישאָף האָט דרינגלעך באַגערט דאָן ראַדריגעס
געזעלשאַפט האָט געהאַט הינטער זיך אַ טיפע סיבה. ער האָט געשפּירט,
אַז ער וועט שוין לאַנג נישט ציען, אָבער אויב עס איז אים נאָך באַשערט
געווען צו לעבן, האָט ער געוואָלט וואָס אָפטער און מיט כּוונה זיך מתּוודה
זיין פאַר זיין מילדן סעקרעטאַר. ער איז געלעגן, געשמעקט ציטרין, און
קרעכצנדיק געפּאָדערט איין ציטרין נאָכן צווייטן. ער האָט גאַנץ אָפּן אויס-
געדריקט זיין צופּרידנקייט צוליבן אכזריותדיקן טויט פּונעם ייד איבן
עזרא און זיין טאָכטער ראַקעל, וואָס זיי האָבן, לויט זיין מיינונג, כּשר
פאַרדינט. דער קאַנאַניק האָט אים געמאַכט אַ פּאַרוורף, אַז זיין פּרייד
איז נישט אין קריסטלעכן גייסט. ער פּון זיין זייט האָט געמוסרט דעם קאַ-
נאַניק, אַז אינעם הייליקן קריג איז נישטאָ קיין אַרט פאַר באַרמהאַרציקייט.
אַ צווייט מאָל האָט ער ציטירט אַ ווילדן זאַץ פון משהס קריגס-ליד.
— גאָט איז דער אמתער קריגס-מאַן. — און מיט פּריינדלעכער כּיט-
רעקייט האָט ער אים געבעטן: — ציטיר מיר דעם העברעישן טעקסט,
מיין ליבער געלערנטער ברודער.

היות ראַדריגע האָט נישט געדענקט דעם העברעישן טעקסט אויף
אויסנווייניק, האָט ער אים געמאַכט אַ לייכטן פּאַרוורף:

— אזעלכע פערזן, מיין גוט הארציקער פריינד, געדענקסטו נישט. אָבער
צי איז דער דאָזיקער פערז נישט הערלעך אפילו אין לאַטיין? — Dominus
vir pugmatur*)

ער האָט די ווערטער מיט פאַרגעניגן איבערגעזעצט פאַר זיך עטלעכע
מאַל, וואָרטנדיק, אָז דער קאַנאַניק זאָל זיך אַפרופן. דער קאַנאַניק האָט
נישט געהאַט קיין חשק זיך קעגנצושטעלן זיין קריגערישן פריינד, וועלכער
איז קרוב למיתה און אים ציטרן שלום־פערזן פון די הייליקע שריפטן.
ער האָט געשוויגן.

דאָן מאַרטין האָט געהאַט איין גרויסע דאגה: וועמען וועט דער קעניג
באַשטימען פאַר זיין נאַכפאלגער. ער דער אַרציבישאָף פון טאַלעדאָ, דער
פרימאַס פון שפּאַניע, איז נאָכן קעניג געווען דער מעכטיקסטער מאַן אין
קאַסטיליע. זיינע הכנסות האָבן איבערגעשטיגן דעם קעניגס הכנסות, און
זיין השפעה איז געווען זייער גרויס. דאָן מאַרטין האָט כסדר דעם קעניג
אַנגעוויזן, ער זאָל אויסוויילן דעם געהעריקן מאַן.

— האַרד זיך צו צו די ווערטער פון אַ שטאַרבנדיקן, מיין זון — האָט
ער אים באַשווירן. — אונדזער ליבער דאָן ראָדריגע איז קלוג און פרום,
כמעט אַ הייליקער, און דו וועסט נישט געפינען קיין בעסערן ראַטגעבער
אין דינע געשעפטן מיט גאָט. אָבער פאַר די געשעפטן פון עולם־הזה,
פאַר קריגס־ענינים איז ער נישט דער געהעריקער מאַן, און אַלס אַרציבי־
שאָף פון טאַלעדאָ וועט ער דיר געלט פאַר דיין אַרמיי נישט אַריינברענגן
גען, און אויב ער וועט יאָ אַריינברענגען, וועט עס זיין זייער ווייניק.
אַלזאָ, איך בעט דיך, מיין ליבער זון און קעניג, זאָלסט נישט אַוועקוועצן
אויפן שטול פונעם הייליקן אילדעפּאַנסאַ קיין שמאַטע, נאָר אַ רעכטן
קריסטלעכן ריטער, ווי איך אַליין בין געווען ביי מיין גאַנצער באַשיידן־
קייט און מיט מינע אַלע פעלערן.

נאָך דעם זעלבן טאָג האָט דאָן מאַרטין חרטה געקריגן, פאַרוואָס ער
האַט אַנגערעדט אויפן קאַנאַניק. ער האָט נאָך אים געשיקט. ער האָט זיך
פאַר אים געקלאָגט:

— אַד, פאַרוואָס האָט מיך גאָט געמאַכט פאַר אַ פריסטער און נישט
פאַר קיין מיליטער־אַנפירער!

דאָן ראָדריגע האָט זיך באַמיט אים צו טרייסטן.

*) גאָט, דער מיליטערמאַן (לאַטיין).

א ביזע אומגעריכטע פרייד האָט מאַרטין באַקומען אויף זיין טויטן־ בעט. דורך פאַרשידענע אומוועזן, געשטערט פון באַוואַפנטע מוסולמע־ נער, מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון אַ סך וואַכן, איז אָנגעקומען אַ שליחות־ בריוו פון פּויפּסט. דער הייליקער פּאַטער האָט געגעבן דעם קעניג אַ שאַרפּן באַפעל, ער זאָל ענדלעך משלח זיין זיין יידישן עסקריוואַנאַ, איבן עזרא; ווי אזוי קאָן אַלפּאַנסאַ דערפירן דעם הייליקן קריג צו אַ גוטן סוף, ווען זיין וויכטיקסטער ראַטגעבער איז אַן אומגלויביקער?

— דו זעסט, מיין ליבער, חשובער ברודער — האָט געוואלט דאָן מאַרטין פאַרן קאַנאָניק — אונדזערע פרומע און העלדישע קאַסטיליער האָבן געהאַנדלט אין זין פון קריסטוסעס שטעלפאַרטערער, ווען זיי האָבן זיך מיטן יידן אָפּגערעכנט. צי איז באַמת מיין האַרץ געווען שלעכט, ווען איך האָב דערפון הנאה געהאַט?

די פּריילעכע עמאַציע האָט אוועקגענומען ביים אַרציבישאָף זיינע לעצטע כוחות. עס האָט זיך אָנגעהויבן זיין גסיסה, וועלכע האָט שווער און לאַנג געדויערט. מיט זיין נשמה איז ער געווען אין שלאַכט. ער האָט זיך פּאַנאַנדערגעשריגן: אלאַר, אלאַר! פאַרויס! ער האָט געכאַרכלט, געקעמפט און געליטן.

מוסא האָט געהאַלטן, אַז פון הומאַניטאַרן שטאַנדפּונקט וואָלט געווען אַ סך בעסער איינצוגעבן דעם גוסס א שטאַרקן געטראַנק, כדי ער זאָל זיך נישט מאַטערן.

— פאַרקירצן דאָס לעבן איז נישט מענטשלעך — האָט ראַדריגע זיך קעגנגעשטעלט.

און דער אַרציבישאָף האָט זיך נאָך גאַנצע צוויי שעה געמאַטערט, איידער ער איז געשטאַרבן.

אין דער געגנט פון טריפּאַליס זענען אויסגעבראַכן אויפשטאַנדן, און דער קאַליף, כדי אויפצוהאַלטן אַרדענונג אויף זיינע מזרח־אפּריקאַנישע גרענעצן, האָט געמוזט אַפּציען פון שפּאַניע א געוויסן טייל פון זיין מיליטער. ער האָט זיך אָפּגעזאַגט פון זיינע דעראַבערונגען אויפן צפון פונעם האַלב־אינדזל, אין סאַמע מיטן פון זיין נצחון האָט ער זיך צוריק־ געצויגן.

אַלפּאַנסאַ האָט לייכטער אָפּגעאַטעמט. אין איין טאַג איז ער געוואָרן אַן אַנדער מענטש. ער איז געוואָרן ריטער און קעניג, ווי ער איז עס

פריער געווען. פאר דאָן ראָדריגען האָט ער אויסגעגאָסן זיין פרייד. איצט וועט ער אויסראַטן די חרפה פון אלארקאס. ער וועט צונויפקלייבן זיין פאַרבלייבן ביסל מיליטער און וועט פאַריאַגן דעם שונא. ער וועט זיי פאַריאַגן טיף אויף דרום, ער וועט נעמען קארדאָווע און קודם-כל סעויליע!

דער קאַנאַניק האָט זיך איבערגעשראַקן. דאָס, וואָס ער האָט אַקאַרשט געהערט פון אַלפאַנסאָן, האָט ער באַטראַכט אַלס פאַרברעכערישע משוגעת. ראָדריגע האָט באַמערקט, אַז זינט אַלפאַנסאָ האָט זיך דערוואָסט וועגן רחלס דערמאַרדונג איז ער געווען פולשטענדיק צעבראַכן און איז געווען זיכער אז געפינענדיק זיך אין אַזאַ פאַרצווייפלטן צושטאַנד, וועט אַלפאַנסאָ זיך געוויס אַרויסשלאָגן פון קאַפּ זיין ווילדע ריטערישקייט. דער קאַנאַניק האָט געהאַט איין ציל — באַפרייען אַלפאַנסאָן פון זיינע שעדלעכע ריזי-קאַלישע געדאַנקען. מילא, תיכף נאָך דער מפּלה, בעת ער האָט זיך גע-פונען צווישן נויט און אומגליק, האָבן די דאָזיקע פּלענער נאָך געהאַט אַ זין. אָבער ביים ערשטן נסיון האָט שוין אַלפאַנסאָ פאַרפירט.

ראָדריגע האָט זיך אן אַ קאַמף נישט געוואַלט אונטערגעבן. — צי בליט נישט דער גאַנצער מוסלמענישער דרום, ווי פריער? — האָט ער זיך קעגנגעשטעלט דעם קעניג — צי שטייגט די קאַליפישע אַרמיי נאָך איצט נישט איבער פּילפאַכיק אין צאָל די קריסטלעכע אַרמיי? נאָכדעם ווי קאסטיליע האָט אזא שווערן קלאַפּ באַקומען און איז געוואַל-דיק אָפּגעשוואַכט, צי קאָן זי איצט דערפאַלגרייך אָנגרייפן?

— נעם נישט אונטער קיין צווייטע שלאַכט ביי אלארקאס! — האָט ער געוואָרנט. — מיט אַ געבויגענעם קאַפּ דאַנק גאַט פאַר דיין ישועה. דער קאַליף איז אפילו איצט גרייט צו פירן אונטערהאַנדלונגען. שליס שלום אויף אַלע אָננעמלעכע באַדינגונגען!

אין האַרצן האָט ער געוואָסט, אַז דאָס איז דער איינציקער ריכטיקער וועג. אָבער ווען ראָדריגע האָט אַרויסגעזאַגט דאָס וואָרט אלארקאס, האָט זיך אינעם קעניג דערוועקט די אַלטע גאווה. זאָל ער איצט אראַפּלאָזן די פליגלען ביים גינסטיקן ווינט, וואָס גאַט האָט אים אומגעריכט צוגעשיקט! זאָל ער דערשטיקן זיין אינערלעכע שטים, וואָס רופט צו אים: גרייף אָן, גרייף אָן!

— איצט, מיין פאַטער און פריינד — האָט ער געענטפערט פריינדלעך, מיט דער אַלטער גאווה — רעדט פון דיר אַרויס דער פריסטער און הייליקער, וועגן וועלכן מארטין האָט מיך געוואָרנט. דו דערמאָנסט וועגן

אלארקאס. אָבער דאָסמאָל זענען די באַדינגונגען גאַנץ אַנדערע. דער קאליף טרעט אָפּ און ס'עקזיסטירט אן אלט מיליטעריש געזעץ דעם שונא צו יאָגן, ווען ער גייט אַוועק. געוויס האָבן נאָך אַלץ די מוסולמענער די אויבערהאַנט און עס פּאָדערט זיך גוואלדיקער מוט זיי אַנצוגרייפן. צי וויל-סטו מיר פאַרווערן אַנצווענדן מיינ מוט?

Vultu vivax א מוטיק פנים! מיט עגמת-נפש און אויפרעגונג האָט ראַדריגע אין אַלפּאַנסאַס פנים באַמערקט די שטריכן פון בער-טראַנס אכזריותדיק אויסזען.

— ביסטו בלינד? — האָט ער זיך אָנגערופן צו אַלפּאַנסאַן — צי זעסטו נישט גאָטס צייכנס? ווילסטו א צווייט מאָל מיסברויכן מיט זיין געדולד?

אַלפּאַנסאַן מיט זיין געוויינלעכער שמייכלענדיקער זיכערקייט האָט געזאָגט:

— דו מוזט דעם קעניג פון קאַסטיליע מוחל זיין, וואָס ער פארשטייט גאָטס צייכנס אַנדערש ווי דו. ווען איך האָב זיך געשלאָגן פאר אַלאַרקאָס, האָב איך נישט גוט אויסגערעכנט, און גאָט האָט מיך באַשטראַפּט, ווייל איך האָט פארדינט. ער האָט מיך באַשטראַפּט מיט א מפלה, ער האָט אויף מיר אָנגעשיקט די פיר אפּאַקאָאליפטישע רייטער. דאָס איז א פאַרדינטע שטראַף און איך נעם זי אָן. נאָכדעם האָט ער ביי מיר אַוועקגענומען ראַקעלן, צי מיינסטו, אז דאָס איז אויך א שטראַף פאר אַלאַרקאָס און פאַר מיינ דרייסיקט? ניין, גאָט האָט מיך אַזוי אכזריותדיק באַשטראַפּט, ווייל איך בין אים נאָענט צום האַרצן, מער פון אַלע אַנדערע. גאָט האָט גע-וואַלט מיך מיט עפעס פארגיטיקן, ער האָט מיר איצט פארגיטיקט, דער קאליף האָט געמוזט אַפטרעטן, דעריבער וועל איך זיגן.

אַ געוואלדיקער צאָרן האָט אַרומגעכאַפּט ראַדריגען. דער דאָזיקער הונדערט-פּראָצענטיקער ריטער האָט צוגעמאַכטע אויגן און איז פאַר-גליווערט אין בלינדקייט. אָבער ער, ראַדריגע, וועט זיי עפענען. ער מוז איצט זיין הארטנעקיק, זיך קעגנשטעלן אַלפּאַנסאַן — דאָס הייסט רח-מנות. דערמאָנענדיק זיך אין דער ווירקונג, וואָס בנימינס רייד האָבן אויף אים אַליין געמאַכט, האָט ער מיט יובלדיקער שטרענגקייט זיך אָנגערופן: — ראַקעלס טויט איז פאַרבונדן מיט דיין שטראַף. ס'איז אמת, אַז דו ביסט א פארעקשנטער בעל-גאווה. ראַקעל האָט געמוזט אומקומען צוליב דיין ריטערלעכער לייכטזיניקייט.

און ער האָט אים אַלץ דערציילט, וואָס ער האָט זיך דערוואוסט פון

בנימינען, אז רחל מיט איר פאטער האבן זיך אפגעזאגט פון דער שוין
אין דער יודעריא, ווייל אלפאנסא האט איר געהייסן ווארטן אויף אים אין
דער גאליאנא.

עס האבן זיך אין אים מיטאמאל דערוועקט א גאנצער מבול פון
דערניערונגען. דער צארנדיקער פריסטער אין גערעכט: ער אליין איז
שולדיק.

— פארוואס זענען זיי אין דער יודעריא נישט געגאנגען? — האט
אים לעאנאר מיט חוזק געפרעגט, און ער האט זיך אליין אויך געשטעלט
די דאזיקע שאלה. ער האט גאר פארגעסן, אז ער האט רחלען געגעבן אזא
אנווייזונג. איצט האט אלץ פאר אים אויפגעטויכט שארף און קלאר. צוויי
מאל האט ער איר געגעבן אזא אנווייזונג. ער האט אין יענער לעצטער
נאכט שטאלצירט און געפלאפלט, אבער זי האט זיין פלאפלעריי און
בארימעריי אָנגענומען פאר ערנסט. אפילו זיין אומבאטראכטע אנווייזונג
האט זיך טיף איינגעקריצט אין איר הארצן. און דעריבער איז זי געשטאר-
בן. ער האט זיך אפילו מיט איר נישט געזעגנט. ער איז אוועקגעריטן,
באהערשט פון לייכטזיניקער העלדישקייט. ער האט זי פאָרגעסן און זיך
אַריינגעלאָזן אין זיין נאָרישער שלאַכט. דעריבער זענען זיינע קאלאטראַ-
וואַרייטער אומגעקומען, איר ברודער אלאזאר איז געפאלן, א העלפט פון
זיין מלוכה איז פאַרלוירן געגאנגען און זי מיט איר פאָטער זענען דערהר-
געט געוואָרן.

און איצט איז ער גרייט ווידער אַנצוהייבן א נייע נאָרישע מלחמה.
ער האט אויסגעלאַצט אַ פאַר נאָרישע אויגן, אָבער ער האט געזען.
ער האט געזען יענץ פנים, וואָס האט פאַר אים אויפגעטויכט אינעם
פאַרנאָכלעסיקטן קבר אין דער גאליאנא, רחלס שטום, באַרעדעוודיק
געזיכט.

ראַדריגעס שטים האט אים אויפגעוועקט פון די פארזונקענע
רעיונות.

— זיי נישט ביי זיך גרויס, דאָן אלפאנסאָ — האט ער געזאָגט —
רעד זיך נישט איין, אז דו שטייסט געענטער צו גאָטס האַרץ, ווי אַלע
אַנדערע. נישט צוליב דיר האט גאָט גורם געווען דעם קאליפס אַפטרעטן.
דו ביסט בלויז אן אינסטרומענט, מיט וועלכן ער באַדינט זיך, האַלט זיך
נישט פארן מיטלפונקט פון דער וועלט, דאָן אַלפאנסאָ. דו ביסט נישט
גאַנץ קאסטיליע. דו ביסט איינער פון די טויזנט מאל טויזנטער איינוויינער
פון קאסטיליע. לערן זיך זיין מער באַשיידן.

אלפאנסאָ האָט פארטראכט געקוקט פאר זיך. אָבער ער האָט געהערט.
ער האָט געזאָגט:
— איך וועל דיינע ווערטער גוט פאַרגעדענקען, פריינד ראַדריגע.
איך וועל טאָן, וואָס דו זאָגסט.

ער האָט געהייסן מעלדן דעם קאליף, אָז ער איז גרייט אָנצוהייבן
שלום־אונטערהאַנדלונגען. דער קאליף איז געווען דער זיגער, און ער האָט
געשטעלט פאַר־באַדינגונגען, איידער די אונטערהאַנדלונגען האָבן זיך נאָך
אָנגעהויבן. צווישן אַנדערן האָט דער קאליף פארלאנגט, אז אלפאנסאָ זאָל
שיקן דעלעגירטע קיין סעויליע. די גאַנצע וועלט דאַרף וויסן, אָז אַלפאנסאָ,
וועלכער האָט געבראַכן דעם וואָפּנשטילשטאַנד מיט סעויליע און האָט די
מלחמה אַרויסגערופּן, איז איצט געקומען אַלס באַזיגער צום באַפאלענעם,
כדי צו בעטן שלום. לאַנג און העפטיק האָט זיך אלפאנסאָ קעגנגעשטעלט.
דער קאליף האָט נישט נאָכגעגעבן, אלפאנסאָ האָט געמוזט מסכים זיין.

ווער זאָל אָבער פאַרן קיין סעויליע אונטערהאַנדלען? ווער האָט א
שאַרפּן מוח, געשיקטייט, בייגעוודיקייט און כיטרעקייט, כדי איינצוהאַלטן
דעם כבוד ביי דער דאָזיקער דעליקאַטער הכנעהדיקער מיסיע? מאַנריקע
איז צו אַלט, דעם קאָנאַניק ראַדריגע פאסט נישט צו שיקן צו די אומ־
גלויביקע.

ראַדריגע האָט פאַרגעשלאָגן, מען זאָל די דאָזיקע שליחות אָנפאַר־
טרויען דאָן אפרים בר אבא, דעם פאַרשטייער פון דער אלאכאמא.

אַלפאנסאָ אַליין האָט שוין אויך דערפון געטראכט. דאָן אפרים האָט
זיך ביי געוויסע שווערע געשעפטן אַרויסגעוויזן אַלס א קלוגער מאַן. און
חוץ דעם קאָן דער דאָזיקער ייד בעסער ווי א גראַנד אַדער ווי א ריטער
זיך אונטערוואַרפן די אַלע דערנידערונגען, וואָס דער שליח פון קאַסטיליע
וועט דאַרפן אויסשטיין אין סעויליע. אָבער אלפאנסאָ האָט מיט א שלעכט
געפיל געטראכט וועגן דאָן אפרים. ער האָט די גאַנצע צייט אויסגעמיטן
מיט אים זיך צו טרעפן, הגם א סך מאָל האָבן עס די געשעפטן געפאַדערט.
פון די דריי טויזנט זעלנער, וואָס די אַלאכאמא האָט אים געשטעלט, זע־
נען כמעט אַלע אומגעקומען. וועלן עס די יידן אים מוחל זיין? און צי וועלן
זיי אים מוחל זיין דעם טויט פון זייער איבן עזרא?

ווען ראַדריגע האָט פאַרגעשלאָגן אפרים, האָט דער קעניג אים

דערציילט וועגן די דאזיקע געפילן. ער האט גערעדט פאןאליע מיט צאָרן.
ער האט געלאָזן אין גאַנג זיין חשד.

— זאָלע יידן — האט ער געזעעט — זענען פאַרבונדן איינער מיטן
צווייטן. געוויס האט זיך יהודה מיט אים אָפגערעדט. געוויס ווייסן זיי.
ווי עס געפינט זיך מיין זון, מיין ליבער סאַנטשאָ. און אויב זיי וועלן אים
מיר נישט אַרויסגעבן מיט גוטן, דאן וועל איך זיי צווינגען. ענדלעך, בין
איך קעניג און די יידן זענען מיין אייגנטום. איך קאָן מיט זיי מאַכן, וואָס
איך וויל. דאָס האט מיר יהודה זאָליין געזאָגט. איך וועל נישט פאַרטראָגן,
זיי זאָלן נקמה נעמען אין מיין קינד.

צעטומלט פון דער דאזיקער דרשה, האט ראָדריגע שוין מער נישט
צוגערעדט צו שיקן דאָן אפרימען.

דערווייל האט זיך אין אַלפאָנסאָן דערוועקט א שטאַרקער חשק זיך צו
זען מיט אפרימען און רעדן מיט אים. דערביי האט ער נאָך זאָליין נישט
געווסט, צי זאָל ער פון אים פאַרלאָנגען ער זאָל אים אַרויסגעבן זיין
זון, אָדער ער זאָל אים בעטן זיין א שליח. ער האט אים געהייסן רופן
צו זיך.

— צו איז דיר באַקאַנט, דאָן אפרים — האט ער אָנגעהויבן — אַז
דער קאליף וויל אונטערהאַנדלונגען וועגן שלום? — היות דאָן אפרים האט
זיך שווייגנדיק פאַרנייגט, האט ער אים אויפגעפאָדערט: — באַשטימט
ווייסטו שוין אַלץ מער פון מיר און ווייסט שוין אויך זיינע באַדינגונגען.
דאָן אפרים איז פאַר אים געשטאַנען אן אויסגעמאַגערטער, אלט און
געבויגן. ער איז געווען באַאומרואיקט, וואָס אַלפאָנסאָ האט אים תיכף נאָך
דער מפלה ביי אלארקאס און נאָך דער דערמאָרדונג פון יהודה, נישט
געהייסן קומען, און עס איז גאַנץ מעגלעך, האט ער געטראכט, אַז דער
קעניג האט איצט בדעה אַרויפצוואַרפן די גאַנצע שולד אויף די יידן.
אפרים האט געמוזט זיין פאַרזיכטיק.

— מיר האָבן — האט אפרים געענטפערט — אפגעריכט דאָנק־תפֿי־
לות, ווען דער שונא איז אָפגעטראָטן, פון טאַלעדאָ און מיר האָבן געבעטן
גאָט, אַז ער זאָל אַראַפשיקן חסד אויף דיין קעניגלעכן קאַפּ.
אַלפאָנסאָ האט אָנגעהויבן מיט אים צו שפּאַסן.

— צי האלטסטו, אַז גאָט טוט שלעכט, וואָס ער ווייסט מיר ווידער
אַרויס גרויס חסד? איר, יידן, וועט מיר געוויס אויפואַרפן, אַז צוליב מיין
שולד זענען אומגעקומען אויף דער מלחמה טיוונטער פון אייערע מענער
און אַז איך בין שולדיק אין דער דערמאָרדונג פון אייער יהודה.

— מיר האָבן געליטן און תפילה געטאָן — האָט אפרים געענטפערט.
— וואָס וויסטו, אלוּאָ, וועגן די שלום-באַדינגונגען? — האָט אלפאַנ-

סאָ א פרעג געטאָן.

— גענוי וויסן מיר נישט מער פון דיר — האָט אפרים אפגעענטפערט
— מיר זענען משער, אַז דער קאַליף וועט וועלן איינהאַלטן דעם גאַנצן
געביט צו דרום פון גואַדיאַנאַ. זיכער וועט ער פאר זיין מלוכה-אוצר
פארלאנגען א הויכן יאַר-שטייער און פאר דעם עמיר פון סעוויליע —
א הויכע קאַנטריבוזיע. אויך וועט ער מסתם פאָדערן, מען זאָל אָפּשליסן
א דויערנדיקן שלום-אַפּמאַך.

— איידער איינגיין אויף אַזעלכע באַדינגונגען, זאָל איך אפשר דעם
קריג ווייטער פירן? — האָט אלפאַנסאָ פארטרוערט געזאָגט — אָדער
האלטסטו, אז די דאָזיקע באַדינגונגען זענען אָננעמלעך? — האָט ער א
פרעג געטאָן מיט א בייזן טאָן.

אפרים האָט זיך געוואקלט צו ענטפערן. ווען ער וועט איצט רעדן
וועגן אן אָפּמאַך און וועגן שלום, קאָן אַמאָל געשען, אז דער קעניג וועט
אויסגיסן זיין אַנמעכטיקן כעס אויף דער אלאכאמא און אויף אים אַליין.
עס האָט זיך אים שטאַרק געוואָלט אָפּענטפערן עפעס אַזוינס, וואָס זאָל
זיין בכבודיק און זאָל נישט האָבן קיין גרויסע באַדייטונג. אלפאַנסאָ קאָן
אַמאָל זיין ענטפער אויסטייטשן אַלס הסכמה, און פאר אים איז גענוג די
קלענסטע אויפמונטערונג פאַרצוזעצן דעם קריג, און גאָט וועט א צווייט
מאָל קיין נס נישט באַווייזן. טאַלעדאָ וועט זיין פאַרלוירן און מיט איר
אויך די אלאכאמא. אין מאַמענט פון אַזעלכע ספקות און פארלעגנהייט
האָט דער טויטער יהודה נישט איינמאָל דעם קריסטלעכן קעניג באַווויגן
צום שלום. אָפּעלירנדיק צו זיין שכל-הישר. בערך הונדערט יאָר צייט האָבן
די יידישע ראַטגעבער אָפּעלירט צום שכל פון די קאסטילישע קעניגן.

— אויב דו ווילסט אויסהערן אן אויפריכטיקע מיינונג פון אן אלטן
מאָן, הער קעניג — האָט ער זיך אָנגערופן מיט זיין צעקראַכענער שטים
— דאן ראט איך דיר צו מאַכן שלום. דו האָסט די דאָזיקע מלחמה פאַר-
שפילט. ווען דו וועסט די מלחמה פאַרזעצן, וועלן די מוסולמענער גיכער
זיך רוקן אין די פירענצען, איידער צום דרום-ים. וואָסערע באַדינגונגען
דער קאַליף זאָל נישט פאַרלייגן, מאַך שלום, כל-זמן ער באַנונגט זיך מיט
די גרענעצן צו דרום פון טאַלעדאָ.

אַלפאַנסאָ האָט געשפּרייזט אַהין און צוריק. אין זיינע אויגן האָט גע-
ברענט א געפערלעך פייער, דער שטערן האָט זיך טיף געקנייטשט. דאָס.

וואָס דער ייד זאָגט איז חוצפה. ער וועט אים הייסן אַרעסטירן און אים הייסן אַרײַנזעצן אין אן אונטערערדישן קעלער אויף אַזוי לאַנג ביז זיין חוצפה וועט בײַ אים פאַרגיין און ביז ער וועט אים נישט צוריקברענגען זיין סאנטשאָ. ער וועט צונויפזאַמלען מענטשן אין פּערד, און וועט די מוסלמענער אומגעריכט אָנגרייפן, וועט זיך דורכרייסן דורך זייערע ליניעס. דאָך האָט ער געוואוסט, אז אַזעלכע פּלענער זענען שטות, ער מוז פירן שלום-אונטערהאַנדלונגען און טאַקע דורך דעם דאָזיקן דאָן אפרים. אָבער ניין, ניין און נאָסאַמאַל ניין! ער וועט נאָך ראַדריגען און דעם יידן באַזיין, אז אַלפאַנסאָ לעבט! עס וואָלט אַלץ גוט געווען, ווען נישט ער, אַלפאַנסאָ, וואָלט געווען דער פאַרשפּילטער. דעריבער איז דער ייד גערעכט. ער איז נישט קיין נאַר און נישט קיין פאַרברעכער. ער מוז דעלעגירן שליחים קיין סעויליע, כדי אויסצובעטלען א שלום. ער איז געלאָפּן אהין און צוריק מיט האַסטיקע טריט. בלויז אין איין מינוט, בלויז אין איין איינציקער אומענדלעכער מינוט האָט ער דריי מאָל געענהערט זיין באַשלוס. אפרים איז געשטאַנען אין א הכנעהדיקער פּאַזע, מיט א רואיק פנים און געשוויגן, אָבער אינערלעך האָט אין אים געברויזט. ער האָט צוגע-שמידט זיין בליק צום קעניג און נאָכגעפאַלגט זיינע אַלע באַוועגונגען. פּלוצלונג איז אַלפאַנסאָ צוגעקומען נאָענט צו אים און מיט אַ ביזער חוצפהדיקער שטים געזאָגט:

— הער, דו רודף-שלומניק, צי ביסטו איינשטימיק צו פאַרן קיין סעויליע אויף אונטערהאַנדלונגען?

אפרים האָט פון דעם דאָזיקן לייכטזיניקן מאָן א סך דערווארט, סיי גוטס, סיי שלעכטס. אָבער אויף אַזאַ פאַרשלאַג האָט ער זיך נישט געריכט. ער האָט נישט פאַרבאָרגן זיין איבערראַשונג. אויס העפלעכקייט איז ער אָפּגעטראָטן עטוואָס צוריק און אינסטינקטיוו אויפּגעהויבן זיין אַלטע האַנט, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט פאַרטיידיקן. איידער ער האָט אָנגעהויבן רעדן האָט אים אַלפאַנסאָ אומגעריכט און פּריינדלעך דערקלערט:

— איך בעט דיך, זאָג נישט גלייך ניין. צוערשט זיי דיך מישב!

זיי זענען געזעסן איינער אַנטקעגנאייבער דעם צווייטן. אפרים האָט געריבן מיט די פינגער פון איין האַנט די פּלאַך פון דער צווייטער האַנט. אַ גאַנץ לעבן האָט ער אויסגעמיטן צו ווארפן זיך אין די אויגן. ער האָט זיך אפילו באַמיט יהודה אָפּצורעדן פון אַזעלכע דערהויבענע אַמטן, און איצט זאָל ער אַליין איבערנעמען אזא שליחות און שטעכן אַלעמען די אויגן. וואָס ער זאָל נישט אויפּטאַן, וועט דאָס נאַרישע אומדאַנקבאַרע

טאַלעדאָ שטענדיק עס באַצייכענען אַלס פאַראַט, און ווען דער קעניג וועט אים געבן די שליחות, וועלן טויזנטער אים מקנא זיין. פון דער צווייטער זייט, אויב עס וועט אים געלינגען צו שליסן א דויערנדיקן שלום, וועט ער זיין לאַנד און די יידן א גרויסע טובה טאָן. אפרים, דער קאַלטער בעל-חשבון, איז געווען אויפגערעגט און צעטומלט. מיט זיין גאַנץ וועזן האָט ער זיך געוואָלט אַרויסדרייען פון דער דאָזיקער שליחות. דער „ניין“ איז אים געלעגן אויף דער צונג, אָבער ווען ער האָט זיך דערמאַנט וועגן יהודהן האָט ער געהאַלטן פאַר זיין חוב צו זאָגן „יא“.

— דער קאליף האָט נישט ליב קיין יידן — האָט ער זיך ענדלעך אַנגערופן.

— ער ליבט אויך די קריסטן נישט זייער שטאַרק — האָט אַלפאַנסאָ געזאָגט.

— די אונטערהאַנדלונגען וועלן נישט זיין קיין לייכטע — האָט אפרים געזאָגט — און איך בין שוין אלט און קראַנק.

דער קעניג האָט זיך גובר געווען.

— נישט צוליב דיין אלטקייט — האָט ער געזאָגט — און נישט צוליב דיין קראַנקהייט זאָגסטו מיר ניין. דו שרעקסט דיך פאַר מיר, ווייל איך בין צו פאַרעקשנט און צו שטאַליק. אָבער איצט בין איך עס נישט מער, איך האָב איינגעזעהן, אז א מאַן, וועלכער איז געשלאָגן געוואָרן, ווי איך, טאָר לאַנג נישט אָפּשלעפּן און טאָר זיך לאַנג נישט דינגען. איך וועל דיר נישט שטערן. איך וועל דיר געבן ברייטע פּולמאַכטן. איך בין גרייט אַ הויכע מלחמה-אַנטשעדיקונג צו באַצאָלן דעם עמיר פון סעוויליע און אויך א יערלעכן שטייער דעם קאליף — האָט ער מיט צאָרן פאַרענדיקט.

אפרים האָט פאַרויכטיק, ווי דרך-אגב אָפּגעענטפערט:

— איך גלויב, אַז דייענע שליחים וועלן וועגן די דאָזיקע פראַגן קאָ-נען קומען צו א פאַרשטענדעניש, איך האָב אָבער געוואָלט וויסן, הער קעניג, וואָס טראַכטסטו וועגן דעם וויכטיקסטן פּונקט, וועגן דויער פון וואַפּנשטילשטאַנד? איך גלויב נישט, אַז דער קאליף וועט אינגיין אויף א שלום קנאַפער פון צוועלף יאָר. ביסטו גרייט אונטערצושרייבן אַזאַ אָפּמאַך? צי האָסטו אים בדעה צו האַלטן?

ווידער איז דער קעניג גרייט געווען זיך אַנצוצינדן. דו, ייד, האָסט אויף זיך גענומען די ראַל פון א ווידוי-פאַטער? דאָך האָט ביי אים דער שכל-הישר ווידער געזיגט. אַמאָל, בעת ער האָט געשלאָסן אַן אָפּמאַך

מיט סעוויליע און אונטערגעשריבן די ווערטער (* In octo annos האָט
ער די ערשטע צייט דערויף געקוקט, ווי אויף טינט געשמירט אויף
פארמעט. אָבער די דאָזיקע דריי ווערטער האָבן דעם קאליף אין זיין לאַנד
אַריינגעבראַכט און זיינע קאלאטראוואַריטער געפטרט. דאָן אפרים איז
גערעכט, וואָס ער דערמאָנט אים, אז אויב ער וועט איצט שליסן שלום אויף
צוועלף יאָר, דאָרף באמת צוועלף לאַנגע יאָר נישט זיין קיין מלחמה.

— איך זע — האָט אלפאָנסאָ געזאָגט ווייך און ביטער — אַז דו
ביסט שוין פון לאַנג באַקאַנט מיטן קאליפּס שטעלונג.
אפרים האָט מורא געהאַט פאר עפעס ערגערס. ער האָט מיט א לייכט
געמיט אָפּגעענטפערט:

— אַזוי וואָלט געטאָן יעדער איינער, וועמען די געזעלשאַפטלעכע
ענינים זענען נאָנט צום האַרצן.

אַלפאָנסאָ האָט געשוויגן, גלייך ער וואָלט געהאַט שלעכטע געדאַנקען
אין קאָפּ. אפרים האָט אים איינגערעדט:

— א לאַנגער שלום וועט פאר דיר נוצלעכער זיין, ווי פאר די
מוסולמענער. ווען דו וואָלסט אַפילו שטאַרק געוואָרן, קאָנסטו אַזוי שנעל
קיין גרויסע מלחמה נישט פירן. דו דאַרפסט צייט, דאָס גאַנצע פאַרוויסטע
קריסטלעכע שפּאַניע באַדאַרף צייט, כדי צו זיך צו קומען.
— צוועלף יאָר — האָט אלפאָנסאָ געזאָגט. — דו פארלאַנגסט צופיל,
אַלטער מאַן.

— איך בעט דיך, הער קעניג, שיק מיך נישט קיין סעוויליע — האָט
ער געענטפערט ערנסט, קאטעגאָריש.

— איך גיב דיר די צוועלף יאָר — האָט אלפאָנסאָ געזאָגט.

ער האָט זיך אויפגעהויבן, ווידער געלאָפּן אהין און צוריק.

— איך פאַרלאַנג — האָט ער געזאָגט — דו זאָלסט ווי צומשנעלסטן
אָפּפאַרן קיין סעוויליע. גיב מיר צו וויסן אין וועלכע פולמאַכטן דו גיי-
טיקסט זיך, און קלייב דיר צו באַגלייטער.

— היות דו באַפעלסט — האָט אפרים געזאָגט — וועל איך אין
דער דעלעגאַציע אַנטיילנעמען אלס פינאַנס-ראַטגעבער אָדער סעקרעטאַר.
אין דער שפּיץ פון דער דעלעגאַציע דאָרף שטיין איינער פון דיינע
גראַנדן. אין קעגנפאל וועלן די מוסולמענער פון אַנהייב אן זיין אויפ-
גערעגט.

(* אין אַכט יאָר (לאַטיין).

— אין דער דעלעגאציע — האָט אלפאָנסאָ געזאָגט — זאָלן זיין צוויי פון מיינע באַראַנען, אָדער אפשר דריי. אָבער פּולמאכטן וועסטו בלויז האָבן.

אפרים האָט זיך טיף פאַרנייגט.

— איך וועל מיט גאָטס הילף פרווון — האָט ער געזאָגט — דיר צו ברענגען פון דאָרט נישט קיין צו שלעכטן שלום. — און ער האָט זיך געקליבן אַוועקצוגיין.

אָבער אלפאָנסאָ האָט אים נאָך נישט אָפּגעלאָזט. ער האָט געזאָגט לאַנגזאָם:

— עס איז דאָ נאָך איין זאך, וועגן וועלכער איך וואָלט זיך געוואָלט מיט דיר מיטש זיין. דאָן אפרים. דאָס פאַרמעגן, וואָס איז פאַרבליבן נאָכן טויט פון מיינ פריינד און עסקריוואנא, דאָן יהודה, דאָרף זיין גאַנץ באַטרעפלעך. איך גלויב נישט, אַז ער האָט איבערגעלאָזט אַזעלכע קרובים, וואָס האָבן דאָס רעכט צו פאָדערן זיין ירושה, אפשר ווייסטו פון אַזעלכע? דאָן אפרים האָט פאַרזיכטיק אָפּגעענטפערט:

— עס איז געווען אין סאראגאסע איינער מיטן נאָמען דאָן יוסף איבן עזרא, א קוויין פון דאָן יהודה, זכר צדיק לברכה. לויט אונדזער געזעץ און אונדזער מנהג האָט ער דאָס רעכט אויף א צענט חלק ירושה. איך וואָלט דיין קעניגלעכע מאיעסטעט געראטן דעם דאָזיקן חלק אים איבערלאָזן. ער וועט דיר ברענגען גרויס נוצן אין פאל, ווען עס וועלן זיין שוועריקייטן ביי די אויסלענדישע פירמעס, מיט וועלכע דאָן יהודה איז געווען פאַרבונדן אין דער גאַרער וועלט.

— זאָל זיין אַזוי, ווי דו שלאָגסט פאַר — האָט אלפאָנסאָ געזאָגט. — איך האָב אויך געהאַט בדעה א טייל פון זיין ירושה אַוועקגעבן דער אלאכאמא פון טאַלעדאָ.

— דו ביסט זייער גרויסמוטיק, הער קעניג — האָט דאָן אפרים געזאָגט. — אָבער צי איז דיר באַקאַנט, אז עס האַנדלט זיך דאָ וועגן זייער גרויסע סכומים? נאָכן אַרציבישאָף פון טאַלעדאָ איז דאָן יהודה געווען דער רייכסטער מאן אין דיין לאַנד.

— וואָס שייך זיין פאַרמעגן — האָט דער קעניג געזאָגט עטוואָס צע-טומלט — וועל איך איבערגעבן דעם באַאַמטן פון מיינע קרוין-אוצרות, ער זאָל דערמיט פאַרוואַלטן ביז דער הויפט-ירוש, דאָנאי ראקעלס זון, וועט נישט געפונען ווערן.

איבעריקנס — האָט ער פאַרענדיקט אָן שום צוואַמענהאַנג — זענען

דא דאקומענטן, וואָס גיבן דעם דאָזיקן ראַקעלס זון אלע רעכט און דעם טיטל פון אלמעדא-גראַפשאַפט. דאָן יהודה אַליין האָט זי צוגעגרייט. — עס איז דיין רעכט, הער קעניג — האָט אַפריים געענטפערט — דאָן יהודהס ירושה צונעמען פאַר זיינע קרוין-אוצרות. דאָס איז דיין זאך און קיינער קאָן דיר נישט מאַכן קיין פאַרוורפן.

אלפאַנסאָ האָט פּלוצלונג שטרענג, עטוואָס הייזעריק א זאָג געטאָן: — מיין טויטער פריינד יהודה איז תמיד געווען מיט דיר צוזאַמען, און געוויס ווייסטו א סך. איך וויל אין דיר, אלטער מאן, נישט אַרײַנד דרינגען און דײך פּרעגן. אויף וויפל-דו ווייסט. אָבער דער געדאַנק, אַז מיין זון געפינט זיך צווישן אייך און איך ווייס נישט וווּ, קאָסט מיר א סך געזונט. דאָס מוזסטו פאַרשטיין. צי ווילסטו מיר נישט העלפן?

ער האָט זיך געבעטן צארט, מיט רחמים. דאָס האָט אויף אַפרימען געווירקט און אויך באַאמרואיקט. עס איז געווען א געפערלעכע אויפגאַבע, וואָס זיין טויטער פריינד און שונא האָט אויף אים אַרויפגעלייגט. ער האָט געזאָגט:

— קיינער ווייסט נישט, הער קעניג, און קיינער קאָן נישט דערגיין, אויב דאָן יהודה האָט אַליין פאַרבאַהאַלטן זיין אייניקל. אויב דאָס איז טאַקע אַזוי, האָט ער אזא מין דעליקאַטע זאך געוויס אַנפארטרויט איין איינציקן זיכערן מאן, וואָס קאָן האַלטן א סוד.

אלפאַנסאָ האָט זיך געשפירט נידערגעשלאָגן און נישטיק. אָבער קעגן זיין ווילן האָט ער אים נישט אַפגעלאָזט און געזאָגט:

— איך גלויב דיר און גלויב דיר נישט. איך האָב מורא, אז אויב איר ווייסט עפעס, וועט איר מיר אויך נישט זאָגן. איך בין זיך פאַר דיר מודה, אַז עס נאָגט מיר אין האַרצן, וואָס מיין זון וועט אויסוואַקסן צווישן אייך און וועט איבערנעמען אייערע מנהגים. איך דאַרף אייך דער-פאַר פיינט האָבן און א סך מאָל האַס איך אייך.

— נאָכאַמאָל פּרעג איך דײך, הער קעניג — האָט ער געזאָגט — צי ווילסטו, אַז א מאן, וועגן וועלכן דו טראַכסט אַזוי שלעכט, צי ווילסטו אים באַמת שיקן קיין סעווייליע, כדי ער זאָל דאַרט פאַרטיידיקן זיינע ענינים און די אינטערעסן פון דיין לאַנד?

— איך האָב א סך מאָל געהאַט אומצוטרוי צו דאָן יהודהן — האָט דער קעניג געזאָגט — און דאָך האָב איך געוואוסט, אז ער איז מיינער אַ פריינד. דו ביסט אַלט, האָסט רגילות, קענסט זיך אויף מענטשן און

קאנסט דיך אַרײַענטירן. איך וויל, אָז דו זאָלסט פֿאַרן פֿאַר מיר קיין סעוויליע. איך ווייס, אָז איך האָב נישט קיין בעסערן צו שיקן. אין אפרימען האָט זיך דערוועקט מיטלייד, געמישט מיט צופרידנקייט. — עס וועט אפשר קומען א צייט — האָט ער געזאָגט — און עס וועט זיך צו דיר מעלדן דער אָדער יענער אַלס דיין פארשוונדענער זון. איך ראט דיר, הער קעניג, זאָלסט דערפון נישט מאַכן קיין וועזן. דאָס וועלן געוויס אויסנוצן שווינדלער. לאַז עס איבער פאר אונדז, מיר זאָלן עס אויספאַרשן און איך פאַרשווער דיר, אָז צו אַלע דייע האנות, וואָס דו האָסט, פארשאף דיר נישט נאָך איינע. באַרוואַיק דיר, דאָן אלפאָנסאָ. דו האָסט געראַטענע טעכטער, איידעלע אינפאַנטינען, וועלכע וועלן אַמאָל ווערן גרויסע קעניגיןס. דייע אייניקלעך וועלן זיצן אויף שפּאַנישע טראָנען און מיט גאָטס הילף וועלן זיי פאַראייניקן די לענדער פונעם האַלב-אינדזל. און ער האָט פאַרענדיקט מיט פאַרנעפלטע ווערטער, אָבער דער קעניג האָט אים פאַרשטאַנען.

— דאָן יהודה איבן עזרא איז טויט, זיין זון און זיין טאָכטער זענען טויט. אויב עס איז עמעץ געבליבן פון זיין אָפּשטאַם, איז עס דאָס דאָזיקע אייניקל. און דאָן יהודה האָט זיך פון איסלאם צוריקגעקערט צום גלויבן פון זיינע אבות, און דאָס איז זיין צוואה.

אַלפאָנסאָ איז געווען צופרידן און צוגעגעבן א גרויסע באַדייטונג דאָס וואָס ער האָט די אונטערהאַנדלונגען וועגן א שלום-אַפּמאַך אין דער נישט-פאַרענדיקטער מלחמה אָנפאַרטרויט דעם ייד, דעם סוחר, דאָן אַפרימען. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון זיין צווייפּלהאַפּטער ריטערישקייט. האָט זיך צעשיידט מיט בערטראַנען, האָט באַזייטיקט זיין פאַרגאַנגענהייט, זיין יוגנט. ער האָט דערויף נישט חרטה געהאַט, אָבער דערשפּירט זי אַ פּוסטקייט וואָלט אָנגעפילט זיין גוף.

אויפן וועג, ווו ער האָט געשפּרייזט, האָבן אים נישט געלאָקט קיין שום סודותפולע זייטיקע שטעגן, ער האָט נישט געפירט צו קיין שום בלויע, שימערירנדיקע ווייטיקייטן, ער האָט געפירט פראָסט פשוט צו אַ געוויסן דרייסטן ציל. אָבער אָז ער איז שוין אויף דעם וועג אַרויף, האָט ער באַ-שלאָסן צו גיין ביזן סוף. ער וועט אויף זיך אַליין קייטן אָנבינדן, כדי דער ביטערער שלום, וואָס ער נעמט אויף זיך, זאָל נישט געשטעלט ווערן אונ-טער אַ געפאַר דורך זיסע און העלדישע אַוואַנטורעס.

א גאַנצע נאַכט איז ער נישט געשלאָפֿן. ער האָט געווויגן און אָפּגע-
וואָרפֿן, אויף דאָסניי געווויגן, באַשלאָסן און אָפּגעוואָרפֿן.
און ענדלעך באַשלאָסן.

ער דערקלערט ראַדריגען מיט א לייכטן שמייכל, אַז ער האָט בדעה די
באַפֿרייטע עפּיסקאָפּאַטן פֿון אויליא, סעגאַוויא, סיגוענצא ווידער באַזעצן,
און אים, ראַדריגען, וויל ער איבערגעבן דעם עפּיסקאָפּאַט פֿון סיגוענצא.
— ווילסטו פֿון דיין שטרענגן בעל-יועץ פֿטור ווערן? — האָט ראַדרי-
גע מיט אומוויליקער שטוינונג געפרעגט.

אַלפֿאַנסאָ האָט שטאַרקער געשמייכלט און אויף די שטריכן פֿון זיין
פנים האָט זיך ווי פֿריער אָפּגעשפּיגלט זיין אויפגעלעבטער יוגנטלעכער
רייץ און שטיפֿערישקייט.

— דאָס דאָזיקע מאָל ביזטו מיך אומזיסט חושד, הויכגעשעצטער פֿאָ-
טער. נישט פֿטור ווערן וויל איך פֿון דיר, נאָר ענגער זיך מיט דיר פֿאַר-
בינדן. אָבער אַזוי ווי מיר איז באַוווּסט, דערלויבן נישט די קירך-געזעצן
א קאַנאָניק צו ווערן אַרציבישאָף פֿון טאַלעדאַ...

שטורמיש און ווידערשפרוכלעך זענען געפֿלויגן ראַדריגעס געדאַנקען.
אַלפֿאַנסאָ וויל אים באַשטימען אַלס פֿרימאַס פֿון שפּאַניע! ער קאַן זיין
א גוטער בעל-יועץ, אָבער פֿון אזא דעהויבונג האָט דער באַשיידענער
מאַן קיינמאַל נישט געטרוימט. איצט האָט ער זיך שטאַרק געווונדערט,
וואָס דאָן מאַרטין האָט זיך דערפֿאַר געשראַקן. פֿון איצט אָן וועט ער נישט
בלויז עצות געבן, נאָר ער וועט האָבן אַ דעה אין די רייכסטע לאַנד-הכנסות
און מען וועט זיך רעכענען מיט זיין וואָגיק וואָרט אין די ענינים פֿון מלחמה
און שלום. דער דאָזיקער געדאַנק האָט אים צעטומלט. דאָס, וואָס איז אים
איצט צוגעפֿאַלן איז ברכה, חסד און גלייכצייטיק אַ שווערע לאַסט.
אַלפֿאַנסאָ, זעענדיק ראַדריגעס צעטומלט פנים, האָט האַלב אין שפּאַס
און האַלב אין ערנסט צו אים געזאָגט:

— אויף אַ פֿאַר חדשים וועט דיר אויסקומען צו גיין קיין סיגוענצא
און איך וועל דיר נישט קאַנען זען. דער הייליקער פֿאַטער איז אַ שווערער
סוחר. נישט אַזוי לייכט וועט מיר אָנקומען אַרויסצוקריגן פֿאַר דיר דעם
פּאַליס (בישאָף-מאַנטל). אָבער איך וועל מיך לאָזן קאַסטן און האָף, אז
איך וועל אים ענדלעך באַקומען. איך וועל דיר מאַכן פֿאַרן צווייטן מאָן
אין דער מלוכה — האָט ער צוגעגעבן מיט יינגלשער עקשנות — דו האָסט
מיר די שפּאַנישע צייט-רעכענונג אָפּגעשאַפֿט. אָבער איך וויל דיר האָבן
פֿאַרן פֿרימאַס פֿון שפּאַניע.

מוסא איז געווען שטארק פארדאגהט, ווען ער האט זיך דערוויסט, און ראדריגע פארט אוועק קיין סיגענצא, ווי זאל ער, מוסא, דער מוסולמענער, וואס איז פארהאסט פון א סך שונאים, פארבלייבן אין טאלעדא און דער שוין פונעם קאנאניק? איצט וועט ער זיך דא פילן ווי א צייטווייליקער, פארבייגייענדיקער גאסט, און שום פריינד, איינזאם, ווי ער איז שוין נישט איינמאל געווען אין לעבן. פוסט און וויסט איז פאר אים געלעגן דער לעצטער שטח פון זיין לעבנס-וועג.

דער קלוגער מוסא, דער מענטשן-קענער, נישט געקוקט אויף זיין צער, האט נישט פארגעסן אין דער גינסטיקער ענדערונג אין קאנאניקס לעבן און האט געפונען א פאר ווארעמע ווערטער אויסצודריקן זיין פרייד.

— די פילפאכיקע ענינים פון דיין נייעם אַמט — האט מוסא געזאגט — וועלן שנעל פון דיר אוועקנעמען די טרויעריקע איבערלעבונגען פון די לעצטע חדשים. דו וועסט אַננעמען באַשלוסן, טאן זאכן, וואס באַוועגן מיט מענטשלעכע גורלות. און די דאָזיקע אַרבעט — האט ער געזאָגט מיט ברען — האָף איך, וועט דיר צוגעבן חשק ווידער אַנצוהייבן דיין כראָניק. יא, מיין הויכגעשעצטער פריינד — האט ער מיט א פארטראַכטער מינע פאָרענדיקט — ווער עס מאַכט געשיכטע, דער ווערט געשטעלט פאַר אַ נסיון זי צו באַשרייבן.

און באמת, קוים האט אים דער קעניג פאָרגעלייגט דאָס אַרציבישאַפֿט-טום, ווי אין ראַדריגעס קאַפּ זענען אַנטשטאַנען די נסיונות, וועגן וועלכע מוסא האט גערעדט. דאָ נישט לאַנג האט זיך אַלפאַנסאָ פאַרבונדן מיטן מיושבדיקן ראַטגעבער דאָן אפּרים. איצט האט ער, אויס אייגענעם פאַר-לאַנג, זיך געמאַכט אָפהענגיק פון אים, ראַדריגען, דעם נישט-ריטערלעכן רודף-שלומניק, בלויז דער אַלפאַנסאָ, וואָס האט זיך אינערלעך געענדערט, האט געקאָנט נעמען אויף זיך אַזאָ דאַפּלטע לאַסט. דאָס דאָזיקע באַוויסטזיין האט אַנטוויקלט אין ראַדריגעס האַרץ אַ נייעם לייכטן שפּראַצזל פון מוט, פון האַפענונג און אַ גליקלעכן פאַרגעפּיל, און אויף צו להכעיס זיינע אומע-טיקע חקירות, איז אין די שוידערלעכע געשעענישן פונעם לעצטן יאָר דאָ געווען אַ זין. אָבער ער אַליין וויל זיך מער נישט לאָזן פאַרפירן פון די דאָזיקע געפּילן. ער וויל זיך מער נישט דערלויבן צו ווידמען דעם קלאָרן געדאַנקענגאַנג, ווייל ער וויל נישט איבערלעבן קיין צווייטע אַנ-טוישונג.

ראַדריגע האט היציק געענטפערט מוסאן:

— איך טראכט אפילו נישט אַנצוהויבן ווידער מיין כראַניק. דו וויסט דאָך גאַנץ גוט, אַז איך האָב מיין גאַנצן מאַטעריאַל פאַרברענט. — דיין אַקאַדעמיע קאַן דיר אין אַ קורצער צייט נייע מאַטעריאַלן ליפערן — האָט מוסאַ געלאָסן געזאָגט. — אויך מייע מאַטעריאַלן קאַנען דיר אַ סך נוצן ברענגען. איך קאַן דיר זיי צונויפזאַמלען. פאַרשטייט זיך — האָט ער פאַרגעזעצט מיט אַן אומעטיק געזיכט — אַז לייכט וועט נישט אַנקומען מיט דיר זיך צו שטעלן אין פאַרבינדונג. ווער וויסט אין וועלכן ער-ווינקל איך וועל זיך מוזן פאַרבאָרגן, ווען איך וועל פאַרלירן דיין שוין. צוערשט האָט אים ראַדריגע נישט פאַרשטאַנען. אָבער גלייך האָט ער זיך געכאַפט און געזאָגט:

— וואָס האָסטו דען געמיינט? זעלבסטפאַרשטענדלעך, דו פאַרסט מיט מיר קיין סיגוענצאַ.

מוסאַ האָט אויפגעלעבט. זיין מוסולמענישע העפלעכקייט האָט גע- פאַדערט, אַז ער זאָל זיך צוערשט אַפּאָגן.

— צי וועל איך נישט — האָט ער געזאָגט — אין דיין בישאָף-פאַ- לאַך פון סיגוענצאַ אויסזען פרעמד? די אַלע וואָס לעבן אונטער דיין ביי- שאַף-שטעקן, וועלן זיך ווונדערן, וואָס דו האָסט אַריינגעלאָזט אין דיין שטוב אַ באַשניטענעם.

— זאָלן זיי טראַכטן, וואָס זיי ווילן — האָט ראַדריגע קורץ און צאָרן- דיק געענטפערט.

מיט אַ ברייטן, פריילעכן שמייכל אויף זיין העסלעך פנים, האָט מוסאַ פאַרגעזעצט:

— איך מוז דיר אויך אויפמערקזאַם מאַכן, אַז איצט וועלן זיך אָנהייבן דייע אמתע ליבע-צרות מיט מיר. פון איצט אָן און ווייטער וועל איך דיר נישט לאָזן רוען, ביז דו וועסט זיך ווידער נישט נעמען צו דיין כראַניק. שוין איצט, אין טאַלעדאַ, האָט ער ביי זיין פריינד גערייצט דעם אַפעטיט און כסדר אַנטוויקלט געשיכטלעך-פילאָזאָפישע דעבאַטן. ער איז געשטאַ- נען געבן זיין שרייבטיש, עפעס געקריצט און געזאָגט פון איבער דער פלייצע:

— עס איז נישט קיין פשוטער צופאַל, וואָס מיר, מוסולמענער, האָבן זיך געמוזט ווידער אַפּאָגן פון טאַלעדאַ, נאַכדעם ווי זי איז שוין געווען כמעט אין אונדזערע הענט. אונדזער צייט, די גרויסע צייט פון אונדזער מאַכט איז ליידער פאַרביי, און די אינערלעכע רייסענישן, וואָס שטערן די קאַליפן צו פאַרענדיקן זייער זיג, וועלן זיך כסדר איבערהוורן. דאָס

איז אזוי זיכער, ווי די מאטעמאטישע געזעצן פונעם אלכארעזמי. די וועלט-מלוכה פון די מוסולמענער, ווי מעכטיק זי זאל נישט אויסזען, איז שוין צו אלט. זי ברעכט זיך.

מוסא האט דערווארט דעם ענטפער, וואס ער האט באקומען פון ראדריגען.

— ווי אזוי קאנסטו זאגן, אז אייער צייט איז פארביי? איר האט דאך געזיגט! אונדזער ארמיי איז פארניכטעט, אייערע גרענעצן ציען זיך כמעט ביי טאלעדא, אונדזער שטאלצער דאן אלפאנסא צאלט אייך קאנ-טריבוציע. — ער האט זיך צעהיצט. — די הערשאפט פון די מוסולמע-נער, זאגסטו, גייט אונטער! די גרויסע צייטן פון די מוסולמענער זענען פארביי! דריי מאל אין דעם דאזיקן יארהונדערט זענען מיר אויף אייך אנגעפאלן מיט גרויסע ארמיי-מחנות, וואס די וועלט האט נאך אזוינע נישט געזען, פינף הונדערט מאל טויזנט קריסטלעכע ריטער זענען אין די דאזיקע קרייץ-צוגן אומגעקומען און טויזנט מאל טויזנט סתם קריסט-לעכע מענטשן האבן אין דער היים באקומען דעם טויט פון עפידע-מיעס און גויט. און די הייליקע שטאט געפינט זיך נאך אלץ אין אייער באזיך, פונקט ווי מיט הונדערט יאר צוריק, און דו באקלאגסט זיך, אז אייער קעניגרייך גייט אונטער!

— דו מאכסט זיך פאר א קלענערן חכם, ווי דו ביסט אין דער ווירק-לעכקייט, מיין הויכגעשעצטער פריינד — האט מוסא העפלעך אפגע-ענטפערט. — דו טראגסט צונויף די געשיכטע פון עטלעכע צענדליק יארן אדער פון איין יארהונדערט אין געשלאסענע ראמען. אבער מיר, דו און איך, מיר ווילן דאך נישט באשרייבן בלויז דעם היינט און א ביסל פון נעכטן, מיר טראכטן דאך אויפצופאסן דעם זין פון די געשעענישן, כדי זיך פארצושטעלן די צוקונפט, ווי אמתע שליחים פון גאט. עס שטעלט זיך ליידער ארויס, אז אייערע קרייץ-צוגן זענען נישט געווען דורכויס מפלה. פארשטייט זיך, אז דאס וואס איר האט אין לעצטן יארהונדערט דעראבערט, האט נישט אויסגעקויפט אייערע גרויסע קרב-נות, דערפאר אבער האט איר אויפן ווירטשאפטלעכן געביט א סך גע-וונען, און ווי דו וויסט פונקט ווי איך, איז נישט אפצושאצן אייערע פאליטישע און וויסנשאפטלעכע דערגרייכונגען. מיר האבן אייך פראסט און פשוט ארומגעפירט אין אונדזערע פאבריקן, מיר האבן אייך באוויזן, ווי מיר דערציען אונדזער יוגנט, ווי מיר פירן אן מיט אונדזערע שטעט, ווי מיר משפטן. אין זענט געווען גוטע תלמידים און טוט גוט נאך דאס

אלץ, וואס ביי אונדז איז גוט. איר האט פארשטאנען, אז אין היינטיקן יארהונדערט איז מען נישט אזוי שטארק אנגעוויזן אויף ריטער, ווי אויף וויסנשאפטלער און פאכקענער, אויף בוי-מייסטער, אויף וואַפּנשמידן, אויף אינזשיניערן, אויף אלע מינים האַנטווערקעריי און אויף געלערנטע לאַנדווירטן. און איר זענט יונג, איר זענט אין אויפשטייג, באַלד וועט איר אונדז דערייאָגן און איבערייאָגן. איר האַט פינף הונדערט מאָל טויזנט ריטער פאַרלוירן, אָבער נישט איר זענט די באַזיגטע.

ער האַט געשטאַרקט זיין שוואַכע שטים. געקוקט אויף זיין פריינד מיט זיינע שטילע, קלוגע, עטוואַס שפאַסיקע אויגן. ראַדריגע האַט געזױגן, ער האַט זיך געפילט באַזיגט, אָבער ער איז געווען צופרידן.

אַזעלכע און ענלעכע געשפרעכן פירן די ביידע מענער, אָבער מערקן ווירדיק, וואַס אין זייערע וויכוחים האַט ראַדריגע געגלויבט אינעם טריומף פון די אומגלויביקע, בעת מוסא האַט געצווייפלט אינעם ענד-גילטיקן נצחון פון די מוסולמענער.

וואַס לענגער ראַדריגע האַט זיך אַריינגעטראַכט אין זיין פריינדס אַרגומענטן, אַלץ קלאַרער זענען זיי אים געוואָרן, אַלץ מער האַפּענונג האָבן זיי אים געגעבן. ער האַט זיך געפילט יונג און באַנייט. עס האַט אים מער נישט געקוועלט דער זאַץ פון אַפּאָסטאָל פּאָולוס צו די קאַרינטער, אַז גאַטס נאַרישקייט האַט מער מאַכט, ווי די חכמה פון די חכמים. איצט האַט אין אים טריומפירט אַן אַנדער וואָרט פונעם אַפּאָסטאָל:

„דאָס אַלטע איז אַוועק, קוק ווי אַלץ איז ניי געוואָרן.“

אַנשטאַט דעם בלינדן התלהבותדיקן גלויבן, איז איצט אין אים אַנשטאַטאַנען אַ געפיל פון וויסן, אַ מער וואַגיק געפיל: אין אַלע וועלט-געשעענישן איז דאָ אַ לאַגישער זין. דאָס דאָזיקע געפיל האַט ער נאָך פאַרלויפיק נישט געקאַנט אויפקלערן אין לאַגישע זאַצן. ער איז געווען ווייט פון קלאַרקייט. עס איז פאַר אים געווען גענוג צו וויסן דעם זין פון די וועלט-געשעענישן אויף אַזויפיל אויף וויפל דער הייליקער אויגוסטין האַט געוויסט וועגן צייט-באַגריף.

„ווען דו פּרעגסט מיך נישט, ווייס איך עס; ווען דו פּרעגסט מיך, ווייס איך עס נישט.“

וואַס ווייטער אַלץ מער האָבן מוסאס ווערטער געווירקט אויף ראַד-ריגע, און וואַס ווייטער אַלץ מער האַט זיך אים געגלוסט צו ווערן גאַטס שליח און אויסשפירן די קלוגע וועגן פון די געשעענישן.

און דאך האט ער זיך נישט געיאגט אַנצוהייבן זיין כראַניק. אַ נייער
געדאַנק האָט אים דערפון אָפּגעהאַלטן.

— איך האָב מורא — האָט ער דערקלערט זיין פריינד — אַז מיטן
דאָזיקן ווערק בין איך אַזוי שטאַרק נישט אויסן דינען גאַט, ווי עס לאַקט
מיך דער שריפטשטעלערשער כבוד.

אויף מוסאס פנים האָט זיך באַוווּזן אַ כּיטרע מינע. ער האָט
אַרויסגעשלעפט אַ בוך „דאָס לעבן פון הייליקן אויגוסטין“ און פאַרגעליי-
ענט ראַדריגען וועגן דעם, וואָס פּאַסידיוס, אַ תלמיד פונעם הייליקן, האָט
פאַרצייכנט איבער זיינע לעצטע טעג. אויגוסטין איז דעמלט געווען אַר-
ציבישאַף פון דער שטאָט היפּאַ, אַ באלאָגרעטע דורך די וואַנדאלן. פון
זיין פּאַלאַץ האָט ער געזען, ווי דאָס קאַרטאַגישע לאַנד ברענט. ער איז
אַלט געווען זעקס און זיבעציק יאָר, ער איז געווען זייער שוואַך און האָט
געשפּירט, אַז ער וועט אינגיכן שטאַרבן. ער האָט געדאַהט פאַר דער
באַלאָגרעטער שטאָט און פאַר דער גאַנצער פּראָווינק, וואָס איז געווען
פאַרפלייצט פון שונא. גלייכצייטיק האָט ער נאַסאַמאַל איבערגעלייענט
זיינע צאַלרייכע ביכער, האָט קאַרעגירט און געענדערט. ער האָט געוואַלט,
אַז פון אַלע זיינע ווערק זאָל אין דער ביבליאָטעק פון היפּאַ אַריינגע-
טראָגן ווערן כאַטש איין עקזעמפּליאַר, וואָס זאָל זיין פריי פון פעלערן.
חוץ דעם האָט ער זיך באַמיט צו פאַרענדיקן נאָך איין בוך, כּדי אָפּצוליי-
קענען די שיטה פון יוליאַן, דעם אָפּיקורס.

„אויגוסטין, דער הייליקסטער פון אַלע בישאָפּן — האָט געמאַלדן
פּאַסידיוס — איז געשטאַרבן דעם פינפטן טאָג פון סעפטעמבער חודש. נאָך
אויף זיין טויטן־בעט האָט ער זיך באַמיט אָפּצווערן דעם אַנגריף פון די
וואַנדאַלן און געאַרבעט איבער זיין גרויס ווערק קעגן דעם אָפּיקורס יוליאַן“
מוסא האָט אַרויסגעקוקט פון זיין בוך און מיט אַ כּיטרער מינע אַ
פרעג געטאָן:

— ווילסטו הייליקער זיין, מיין הויכגעשעצטער פריינד, פון דעם
הייליקן אויגוסטין? הער זיך צו צו דיין אייגן האַרץ און באמי היך
אויסצופאַרשן, צי דיינע ספּקות שמעקן נישט מיט פרומער גאווה?
אין דעם זעלבן אָונט האָט ראַדריגע צוגעגרייט אַ דיקן פּאַק ווייס,
טייער פּאַפּיר און פּאַוואַליע, גרינטלעך האָט ער אַנגעהויבן צו שרייבן:
— עס הייבט זיך אָן די געשיכטע פון שפּאַניע.

Incipit chronicon rerum Hispanurm

מוסא האָט אָבער געטראכט, שמייכלענדיק:

— עס איז נישטאָ קיין גרעסערע קרענק, ווי די קרענק פון שריי-
בעריי.

דער שלום, וואָס אפרים האָט געבראכט אַהיים איז געווען א
סך א בעסערער, ווי מען האָט דערווארט. דאָך האָט ער נישט געקאָנט
דערגרייכן, און אפשר האָט ער עס נישט געוואָלט דערגרייכן, אָז דער דויער
פון וואַפּנשטילשטאַנד זאל זיין ווייניקער פון צוועלף יאָר.
נאָכדעם ווי דאָן אַלפאַנסאָ האָט אויסגעהערט אפרים אויספירלעכן
באַריכט, האָט ער געזאָגט:

— איך ווייס, אַז איך דאַרף דיר דאנקבאר זיין און איך בין עס. איך
וועל צונויפּרופּן מיינע גראַנדן, זיי זאָלן זיין עדות, ווי דו וועסט מיר צו-
ריקגעבן די הענטשקע פון דער אויסגעפירטער אויפגאבע.
אפרים איז געווען קעגן דעם, טענהנדיק:

— איך גלייב נישט, אַז איך זאָל זיך האָבן פאַרדינט אזא כבוד. חוץ
דעם, וועט עס מיר אין דער אלאכאמא פון טאַלעדאָ פארשאַפּן א סך קנאה
און ווייניק פריינד.

אלפאַנסאָ האָט תיכף אוועקגעשטעלט אפרימען א שאלה, צי איז לויט
זיין מיינונג באמת נייטיק גאַנצע צוועלף יאָר אויף אויפשטעלן די ווירט-
שאַפּט פון לאַנד.

אפרים האָט געפילט, אז אלפאַנסאָ איז אומצופרידן. ער האָט דעם
דאָזיקן מאַן פאַרויס און גרינטלעך געוואָרנט, אַז ער מוז אינערלעך
גרייט זיין אויף א לאנגן שלום. איידער אפרים האָט נאָך אַנגענומען די
דאָזיקע אומאַנגענעמע אויפגאַבע, האָט ער זי אָפּהענגיק געמאַכט פון דעם
שלום-באַדינג, און קוים האָט ער דעם דאָזיקן אַפּמאַך געשלאָסן, ווי אַל-
פאַנסאָ טראכט אים שוין צו ברעכן. אפרים האָט געענטפערט:

— דער צושטאַנד פון דיין מלוכה איז אַזאַ, אז דו וועסט געוויס מוזן
פאַרלענגערן דעם וואַפּנשטילשטאַנד מער ווי אויף צוועלף יאָר. איך וועל
שוין נישט דערלעבן דיין נייעם פעלד-צוג, און דו וועסט שוין אויך נישט
זיין יונג, ווען דו וועסט אים אָנהייבן.

היות דאָן אלפאַנסאָ איז געשטאַנען אַנגעבלאַזן און געשווייגן, האָט
אפרים פאַרגעזעצט:

— נעם דיר אריין אין זינען, הער קעניג. דאָן יהודה האָט פאַר דיר
א נוצלעכע אַרבעט געטאָן. ער האָט אַנגעקניפּט פארבינדונגען, וועלכע

האלטן אָן אפילו נאָך דיין מפלה. ער האָט דיין קאסטיליע געגעבן די גרעסטע פאַרבינדונגס-מעגלעכקייטן מיט דער גאַרער וועלט. ער האָט דיר קרעדיט דערוואָרבן. אָבער ווען דו ווילסט ציען דערפון נוצן, דאן מוזטו דיך האַלטן ביי זיין גרונט-פלאַן, וואָס איז באַזירט אויף שלום. טראכט נישט אין די נאַענטסטע יאָרן וועגן דייע ריטער און באַראַנען, וועלכע קאַנען בלויז דאָס לאַנד אַרעם מאַכן. טראכט וועגן דייע בירגער און פויעריים, טראכט וועגן דייע שטעט, זיי גיב פּריווילעגיעס, זיי גיב *) Fueros שטאַרק זיי קעגן די גראַנדן.

אַלפּאַנסאָ האָט אויסגעהערט אויפּמערקזאם, אָבער עס האָט אים נישט געשמעקט. זיין וועלט איז די וועלט פון ריטער. דער אמת פון א קעניג איז גאַנץ אַנדערש, ווי דער אמת פון אן אַלטן ייד, פון א באַנקיר. אל-פּאַנסאָס פּילאָזאָפּיע זענען בערטראַנס לידער. אין דער הינזיכט איז דער דאָזיקער אפרים קענטיק גערעכט. ווען אלפּאַנסאָ טראכט אין צוועלף יאָר אַרום פירן א דערפאַלגרייכע מלחמה, מוז ער שוין איצט אָנהייבן צערט-לען די ברייטע מאַסן פון דער באַפעלקערונג. ער מוז דעם בירגער, דעם פויער, דעם פּראַסטאַק געבן אן אָרט אין זיין ראַט, און דעם ריטער באַ-שטראַפּן, ווען ער שלאַגט זיינע פויעריים, אָדער ווען ער נעמט מיט וואָפּן אַוועק ביים בירגער זיין פאַרמעג. עס וועט זיין א וויסטע, לאַנגווייליקע וועלט. און ווי טרויעריק וועט אויסקוקן זיין קאסטיליע, איבער וועלכער עס וועט אים אויסקומען צו געוועלטיקן!

אפרים האָט אים געשילדערט דעם טרויעריקן מצב פון זיין ווירט-שאַפט. די אַרבעט אין די שאכטן האָט זיך אָפּגעשטעלט, די טוך-וואַר-שטאַטן, וועלכע יהודה האָט דערפירט צום בליענדיקן מצב, זענען צעבראַכן און צעשטאַכן, די שאַף-סטאַדעס אַוועקגעטריבן, די פּי-צוכט, די הויפט-הכנסה פונעם לאַנד, איז איצט פולשטענדיק פאַרוואַרלאָזט. דער קאסטילי-שער מאַראַוועדי איז אַנטווערטעט. מען מוז צאָלן זעקס קאסטילישע פאַר איין אראַגאַנישן מאַראַוועדי. כדי די לאַנדווירטשאַפט און האַנטווערקעריי זאָל אינגאַנצן נישט אונטערגיין, מוז מען מאַכן שטייער-הנחות און גאַר-ראַנטירן זיי נייע רעכט. ער האָט געבראכט פאַרשידענע פּרטים. ער האָט פאַרגעשלאָגן וווּ מען דאַרף פאַרקלענערן די צינזן און שטייערן און וווּ מען דאַרף זיי אינגאַנצן בטל מאַכן. ער האָט געבראכט ציפּערן, אַלץ נייע און נייע ציפּערן.

*) מוניציפאלע פּריווילעגיעס (שפּאַניש).

ווען דאָן יהודה האָט אַמאַל דאָס זעלבע גערעדט, האָט זיך אַלפאַנסאַ געלאָזט אויף א קורצער צייט פון אים פארפלאַנטערן. אָפּטמאַל האָבן ביי אים ארויסגערופן עקל די טרוקענע געשעפטן, וואָס פאסן נישט פאַר קיין קעניג, עס פלעגט אים אויסקומען יהודהן גראַב אָפּצוענטפערן. אָבער הגם אפרים האָט איצט גערעדט נישט אַזוי שיין און פיין ווי יהודה, האָט זיך דאָן אַלפאַנסאַ שטאַרק פאַראינטערעסירט מיט זיינע ציפערן, זיי זענען אין אים אַריינגעדונגען, ס'איז אים געפעלן געוואָרן די פינקטלעכקייט, מיט וועלכער דער ייד האָט גערעכנט. אַלפאַנסאַן האָט זיך נישט געוואַלט גלויבן אין דעם אַלעם, אָבער דאָך איז ער געווען צופרידן, מען טאָר די אויגן נישט פאַרמאַכן אויף דער נייער עקלדיקער צייט, מען מוז זיין נייכטער, א סך מענטשן פאַר אים האָבן זיך געמוזט אַזוי נוהג זיין, זייער גרויסע און מעכטיקע לייט, ווי למשל דער קעניג הענריק און ער, אַלפאַנסאַ. האָבן טייער באַצאָלט פאַר זייער בלינדקייט.

— א גליק איז, פאַר דיין לאַנד, הער קעניג — האָט אפרים אויסגע- פירט — וואָס דו האָסט דעמלט דערלויבט יהודהן אַריינצוברענגען אין דיין לאַנד זעקס טויזנט יידישע פליטים פון פראנקרייך, מיט די דאָזיקע פעיקע מענער קאַנסטו פאַרבייטן א סך ספעציאליסטן, וועלכע זענען געהרגעט אָדער אַנדערש פאַרשווונדן געוואָרן. דו מוזט אויסדריקן אַנרקענונג פאַר דאָן יהודהן, זכר צדיק לברכה, אַז ער...

דער קעניג האָט אים איבערגעריסן אין מיטן פון זיינע רייד:

— איך האָב דיך שוין אַמאַל אויפגעפאָדערט זאָלסט אָנפירן מיט מיינע פינאַנסן. אָבער דו האָסט אָפּגעזאָגט. דו ביסט ווארשיינלעך געווען גערעכט. עס איז דעמלט געווען קנאַפ אַרבעט און איך האָב עס אַרויפגע- לייגט אויף די פלייצעס פון מיינע ראטגעבער. איצט איז אפשר ארבעט נאָך קנאַפער, אָבער איך בין בינו-לבינו קליגער געוואָרן, דו האָסט עס אפשר באמערקט. איך בעט דיך אלזאָ א צווייט מאָל צו ווערן מיין אל- פאקים אָדער בעסער, מיין אלפאקים מאיאָר*)

אפרים האָט זיך געריכט אויף אַזאַ פאַרשלאַג, און זיך דערפאַר גע- שראָקן. ער האָט זיך געווערט מיט זיין גאַנצן האַרצן. עס זענען אים געווען דערווידער עפנטלעכע אמתן, ער איז געווען אַלט און ער האָט געוואַלט די לעצטע טעג, וואָס זענען אים נאָך פאַרבליבן צום לעבן פאַרברענגען ביי זיך אין שטוב, ביי א ווארעמען אויוון, נישט ווארפן זיך. אין די אויגן

(* העכסטער ראַטגעבער (אַראַביש).

און רואיק אָטעמען. זיין גאַנצע אומצופרידנקייט און שנאה צו אלפאָנסאָן האָט זיך אין אים דערוועקט. דער דאָזיקער מאָן האָט דעם גרעסטן טייל פון די דריי טויזנט זעלנער, וואָס די אַלאַכאמא האָט אים געשטעלט, צום טויט געיאָגט צוליב זיין לייכטזיניקער, ריטערלעכער אואַנטורע. ער האָט ביי זיין טרייען דינער עזרא אַוועקגערויבט זיין טאַכטער, זיין זון און אים אליין נישט געראטעוועט אין נויט. און וויל ער אים, אפרימען, אין זיך וואָגן איינשפאַנען און אים טרייבן אויפן משופעדיקן צרותדיקן וועג, וואָס איז אַנטשטאַנען פאַר אים.

— דו באַציסט זיך דאָך מיט כבוד צו מיר — האָט ער געזאָגט — די אונטערהאַנדלונגען אין סעוויליע האָבן מיך דערשיטערט. די ענינים פון דער אַלאַכאמא ווארטן אויף מיר. איך בין זייער אַלט. באַפריי מיך דערפון, הער קעניג.

— איך וויל א יידן האָבן פאַר אן אלפאקים — האָט אלפאָנסאָ געזאָגט קינדעריש מיט אן אָנגעבלאַזענער מינע.

די ווערטער זענען געווען אומבאַטראַכט, אומגעלומפערט, אָבער עס האָט אין זיי געקלונגען די העפלעכקייט פונעם פריערדיקן אַלפאָנסאָ. מיט איין בליק האָט אפרים אַריינגעדרינגען אין אַלפאָנסאָס האַרץ. ער האָט פאַרשטאַנען, אז אלפאָנסאָ וויל איצט אויסקויפן זיין הטא לגבי דעם טויטן יהודה און מיט אַלע כוחות צו גיין אויף דעם וועג, וואָס זיין עסקריוואַנג האָט אָנגעצייכנט. מיט א געוויסן ציטער אין האַרצן האָט אלפאָנסאָ איצט געזוכט א נייעם דאָן יהודה. אויב אפרים וועט איבערנע-מען דעם פארגעלייגטן אמת און פארזעצן יהודהס אַרבעט — וועט עס הייסן באַוווּסטיגן פאַרקירצן זיך דאָס לעבן.

עס זענען אַרויפגעשוומען אפרימען אויפן זכרון יהודהס גלאַנצנדיקע, דורכדרינגלעכע אַשפּאַטערישע אויגן, ער האָט געהערט זיין בייגעוודיקע, אָנגענעם-קלינגענדיקע שטים. ער האָט זיך דערמאַנט זייער לעצטן צוזאַמען-טרעף. עס מוז זיך געפינען איינער, וואָס זאָל נעמען די אויסגעשטרעקטע גראַבע, אומריינע האַנט פונעם קריסטלעכן קעניג און מיט טרחה אים שלע-פן אויפן שמאָל, שטרענגן וועג פון שלום.

אפרים, טוליענדיק זיך אין זיינע פילצאָליקע קליידער, האָט באמת אויסגעזען זייער אַלט און שטאַרק צעבראַכן. ער האָט גערעדט און יעדעס וואָרט איז אים קוים אַרויס פון האַלדז.

— דו באַפעלסט, הער קעניג, וועל איך פרווון ברענגען אין אַרדנונג די ענינים פון דיין לאַנד.

— איך דאָנק דיר — האָט אַלפֿאַנסאָ געזאָגט. — אָבער איך וויל מיט דיר זיך אַדורכשמועסן וועגן נאָך אַן ענין. דאָן אפרים בר אבא, איך האָב מיין טויטן עסקריוואַנאָ נישט תמיד ארויסגעוויזן די געהעריקע האַנקבאַר־קייט, וואָס ער האָט זיך פאַרדינט און נישט אזוי ווי מיין זידע איז זיך באַגאַנגען מיט זיין איבן עזרא. איך האָב גרויס צער דערפון, וואָס מען האָט די טויטע נישט אַרויסגעוויזן דעם געהעריקן כבוד און זיי באַגראָבן אויף דער שענל, ווי אַרעמעלייט. איך האָב אַ סך מאָל געטראַכט אויף מיין אופן עס צודערליידיקן לויט זייער שטאַנד. אָבער איך האָב מיך איבערגעלייעגט, אַז עס וועט זיין בעסער, ווען איר וועט מיין טויטן עסקריוואַנאָ מקבר זיין אויף אייער שטייגער, אַפגעבנדיק אים דעם געהעריקן כבוד. דאָס זעלבע וועט איר מאַכן מיט זיין טאַכטער ראקעל, וועלכע איז מיר געווען זייער נאַענט. צו אייך געהערן זיי ביידע, ביז צו דער לעצטער מינוט האָבן זיי צו אייך געהערט. און איך וועל דיר זייער דאַנקבאַר זיין, ווען דו וועסט זיי מקבר זיין, ווי אזוי זיי האָבן זיך עס געוונגטשן.

— דו האָסט פון פאַרויס געטראַפן, הער קעניג, דאָס וואָס איך האָב דיך געוואַלט בעטן — האָט אפרים געזאָגט. — איך וועל וועגן דעם אַלעם זאָרגן. אָבער דערלויב מיר, מיט דיין חסד, אַפצולייגן אויף אַ קורצער צייט זייער קבורה, כדי די אַלע מענטשן, וואָס ווילן באַערן דעם כבוד פון יהודה איבן עזרא, זאָלן זיך באַצייטנס דערוויסן.

באַלד נאָכן אַפּשליסן דעם שלום, האָט דאָניא בערענגאריא געבוירן אַ יינגל. דער דאָזיקער קינפטיקער קעניג פון אַראַגאָן און קאסטיליע איז געטויפט געוואָרן אונטערן נאָמען פּערגאָן, די טויפונג איז געפייערט געוואָרן מיט דער גרעסטער פאַמפע. אַלע פינף קריסטלעכע הערשער פונעם האַלב־אינדזל האָבן זיך צונויפגעזאַמלט אין סאַראַגאָסע אַנטייל צו נעמען אין דער צערעמאָניע.

אויפן באַנקעט זענען אויף דערהויבענע שטולן זייט ביי זייט געזעסן אַלפֿאַנסאָ און לעאַנאַר. דאָניא לעאַנאַר איז געווען, ווי געוויינלעך, שייך, ווייבלעך, העפלעך און שטאַלץ, און ווי די קורטואזיע האָט געפאָדערט, האָט זי זיך מיט איר מאָן אויסגעטוישט מיט העפלעכע ווערטער.

אַלפֿאַנסאָ האָט זיך אין דעם טאַג געדאַרפט פילן אַלס קעניג פון אַלע קעניגן, אַפּשאַצנדיק זיין ווערט און זיין בכבודיק אָרט. ערשט מיט אַ יאָר צוריק איז זיין לאַנד געווען אונטערן וואָפן פונעם שונא און אַליין איז ער

געווען איינגעשלאָסן אין זיין הויפטשטאָט. ווי ביז ער איז דעמאָלט געווען פאַר חרפה, ווען ער האָט געטראַכט וועגן ריטשארדן פון ענגלאַנד. ער, ריטשארד, האָט דעמלט באמת באַקומען אַ שם אַלס מילעס קריסטיאַנוס (קריסטלעכער זעלנער), דער מלך ריק, וואָס האָט אָנגעטריבן אַ פּחד אויף די מוסולמענער. ער האָט געשטורעמט די פעסטונג עסו, האָט אין אַן אַפענער שלאַכט רומפּול באַזיגט דעם סולטאַן סאלאדין. אָבער וואָס איז געווען די פּעזל? די אומגעווענער פּאַרלוסטן פון די קרייצלער־אַרמייען זענען גע- ווען כמעט אומזיסט, אַ קלאַגעדיקער וואַפּנשטילשטאַנד איז אַפּגעשלאָסן געוואָרן, די הייליקע שטאָט איז ווי פריער אין די הענט פון די אומגלוי- ביקע, און ריטשארד אַליין, אַפּגעריסן פון זיינע בני־ברית, איז הילפלאָז געזעסן אין איינער פון די עסטרייכישע תּפּיסות. ער אָבער, אַלפּאַנסאָ, גע- וועלטיקט דאָ ווי דער מעכטיקער קעניג אויפן האַלב־אינדזל, און זיין אייניקל וואָס איז היינט געטויפט געוואָרן, דער קרעפּטיקער, קליינער פּערגאן, וועט באַשטימט פּאַראַייניקן אראַגאָן און קאַסטיליע, און אַנאָן מעגלעך, אז ער וועט זיך קרוינען מיטן נאָמען קייזער, ווי איינער פון זיינע אבות. אַלפּאַנסאָ דער זיבעטער.

צווישן דעם גלאַנץ און אויפבלי איז אין אַלפּאַנסאָס האַרץ געוואַקסן אַ פּוסטיקייט. ער האָט געקוקט אויף דאָניאַ לעאַנאַר און געזען איר איינזאַם- קייט. ער האָט געזען זיין טאַכטער בערענגאַריאַ, און האָט געזען אין אירע אויגן, אין אירע גרויסע, גרינע מוטער־אויגן די ווילדע גאווה, דעם הונגער נאָך מאַכט און כבוד. ער איז געווען זיכער, אַז אויף איר מאָן קוקט זי ווי אויף אַ טיפּש, וואָס האָט נאָך אַלפּאַנסאָס מּפּלה נישט געשטרעבט צו דער אויבערדערשטאַפט אויפן האַלב־אינדזל. ער איז געווען זיכער, אז איצט לעבט זי מיט איר גאַנצער נשמה בלויז מיט איר קליינעם זון, מיט דעם קינפֿ- טיקן קייזער פּערגאן און צו אים, צו איר פּאַטער, שפּירט זי גלייכגילט. ער שטייט אויפן וועג פון איר זון און פון איר גאווה. ער האָט צוליב זיין ליידנשאַפט זיין קעניגלעכן חוב פּאַרנאַכלעסיקט, ער האָט דאָס לאַנד, וואָס געהערט צו איר און צו איר זון איינמאַל כמעט פּאַרלוירן, און וועט עס מעגלעך פּולשטענדיק פּאַרשפּילן, איידער נאָך איר קליינער פּערגאן וועט אַנטאָן די קייזערלעכע קרוין.

די אדל־קינדער, וועלכע האָבן דעם קעניג פּאַרגעליגט שפּייז, ווייזן און סערוועטקעס, זענען געשטאַנען און געוואַרט. ער האָט זיי נישט געזען. ער האָט פּלוצלונג דערשפּירט, ווי איינזאַם ער איז צווישן די פינף טויזנט

מאָל טויזנט קאסטייליער, וואָס פאַרערן אים. ער האָט געקוקט פאַרויס, זייער
אַן איינזאַמער, אין אַ פוסטער וועלט.

דאָן ראָדריגע האָט מיט עגמת־נפש באַמערקט, ווי פון הינטער זיין
גלייכגילטיקער, פריינדלעכער, קעניגלעכער מאסקע, קוקט אַלפאָנסאָ העפֿ־
טיק, שטאַלץ פאַרויס און טראַכט. עס האָט זיך אין אים דערוועקט אַ געפיל
פון רחמנות צו אַלפאָנסאָ און גלייכצייטיק די ווילדע נייגעריקייט פון
אַ כראָניקער. ער האָט שטודירט אַלפאָנסאָן מיט זאַכלעכער רואיקייט. אַל־
פאָנסאָ איז באַמת געווען אַ *Memoria tenax, intellectu corax* (*vultu vivax**)
אַלפאָנסאָ האָט גוט פאַרצייכנט די געשעענישן אין זיין
זכרון, ער האָט זיי אויפגעכאַפט מיט זיין שאַרפן פאַרשטאַנד, זיי זענען אין
אים פעסט איינגעקריצט און זיי שפּיגלען זיך איצט אַפּ אויף זיין פנים.
יא, אויף אַלפאָנסאָס פנים זענען אויסגעקריצט זיינע דערפאַרונגען, זיינע
ווילדע ליידשאַפטן, זיינע שווער שטורמישע נצחונות, זיינע ביטערע מפלות.
טיף געקניטשט איז זיין שטערן, שטאַרק גערונצלט די באַקן. זיין פנים
איז די כראָניק פון זיין לעבן. דורך זיין פנים פון אַ פערציקיאַריקן קוקט
שוין אַרויס דאָס געזיכט פון אַ זקן, וואָס ער וועט נאָך אַמאָל זיין.

אויפן צפון פון לאַנד, נעבן דער גרענעץ פון נאוואַרע, אויפן געביט
פונעם באַראָן דע האַרא, האָט געלעבט אַ נזיר, וועלכער האָט געפירט
אַ שטרענג גייסטיק לעבן. ער האָט געלעבט אין אַ מערה, הויך אויף אַ באַרג־
שיפוע פון דער סיערא דע נעילא. עס איז פשוט אַ נס, ווי אַזוי ער האָט
דאָרט געלעבט. ער איז געווען בלינד. נישט אַנדערש, אַז ער איז געשטאַנען
אונטער אַן אויסערגעוויינלעכער שוץ פון דער השגחה: גאָט האָט געשיצט
זיינע פיס פארן אַפגורונט און אים אַפגעהיט פון ווילדע חיות, וועלף האַבן
זיך געלייגט נעבן זיינע פיס און אים געלעקט די הענט.

בעלי־תשובה פלעגן קומען צו אים, מיטברענגענדיק שפייז פאַר זיין
קאָרגן געברויך. זיי פלעגן אים בעטן, ער זאָל אויף זיי אַרויפלייגן זיינע
הענט, וואָרעם ברכה האַבן אויסגעטיילט זיינע הענט, צורירנדיק זיך צו
עמעצנס פנים, האָט ער תיכף אַנגעטאַפט, צי יענער איז א בעל־עבירה
און ווי ווייט גאָטס מחילה קאָן צו אים דערגרייכן.

און דער רום פונעם נזיר און פון זיינע מעשים טובים האָט זיך
פאַרשפּרייט איבערן גאַנצן לאַנד.

* פעסטער זכרון, פעיקער אינטעלעקט, לעבעדיק אויסזען (לאַטיין).

דער נזיר איז געווען יענער דיעגא, וועמען אלפאנסא האט געהייסן אויסשטעכן די אויגן, ווייל ער איז געשלאפן אויף זיין פאסטן בעת אל-פאנסאס ערשטער זיגרייכער שלאכט ביי אלארקאס.

די באראנען דע הארא, אויף וועמענס געביט דיעגא האט זיך געפונען, זענען געווען הארטגעקוקע וואסאלן, נישט געווען שוה-בשווה מיט אלפאנסא סאן, זיי האבן געהאלטן, אז אדאנק די וויסטע געשעענישן פונעם לעצטן יאר, איז טאלעדא געווארן א זינדיקע שטאט און האבן אויפגעפאדערט דיעגאן, ער זאל אהינגיין. דער באוורד פונעם הייליקן וועט וועקן די גע-וויסנס פון די טאלעדער. חוץ דעם האבן די דע-האראס געהאפט, און דורך דער אנוועזנהייט פונעם הייליקן אין דער הויפטשטאט, וועלן זיי דערמיט פארשאפן דעם קעניג עגמת-נפש.

גאנץ טאלעדא האט געשטראמט אנצוקוקן דעם גאטס-געבענטשטן מאן און אים אפגעבן כבוד. שפעטער האבן די מענטשן אנגעהויבן אויס-צוהריקן זייער פארלאנג, דער קעניג זאל זיך מיט אים באגעגענען, כדי צו געניסן פון זיינע ווונדערלעכע מעשים. פריער, ווען אלפאנסא פלעגט שטראלנדיק פון פרייד רייטן איבער די גאסן זייט ביי זייט מיט זיין שיי-נער רחל, האט דאס פאלק אנטוילגענומען אין זיין הארציקער פארווער-טער תאוה, זיי האבן אויך געקוואלן, געיובלט און דער טאג, ווען זיי פלעגן אים מיט איר באגעגענען איז געווען אויך דער טאג פון זייער יום-טוב, אבער ווען זיי האבן איצט באגעגנט אלפאנסאן, האבן זיי צו אים דער-שפירט אן אומגעוהויער רחמנות שרעק און אימה פארן באשטראפן, כארן געשטעמפלט, זיי האבן געווננטשן, ער זאל זיך אפרייניקן פון זיינע חטאים, מיט דער הילף פון הייליקן נזיר.

דאן ראדריגע האט געזען, אז אינעם גאנצן טאראראם, וואס מען מאכט ארום דיעגאן, שטעקט פינצטערניש און אבערגלויבן, ער האט אויך אג-געטאפט די שלעכטע כוונות פון די דע-האראס, און געראטן דעם קעניג נישט לייגן קיין שום אכט אויף דיעגאן.

אים, אלפאנסאן, האט דער דאזיקער מאן צו פארדאנקען זיין בלינד-קייט. גרויס איז געווען זיין חרפה, ווען ער האט דערפון געטראכט. ער האט זיך דערמאנט, ווי ער האט רחלען מיט צופרידנקייט דערציילט, ווי ער האט אים בלינד געמאכט און זיין שפרוך פון זעלנער-פליכט. ער האט זיך אויך דערמאנט, ווי רחלס פריילעך פנים איז פארשלאסן געווארן, און ערשט איצט האט ער פארשטאנען פארוואס.

ער האָט געווען מיט וואָסער שוידער די מענטשן קוקן אויף אים, ער האָט פאַרשטאַנען זייער פאַרלאַנג, ער זאָל זיך צונויפטרעפן מיטן הייליקן. עס האָט זיך אויך אין אים דערוועקט א נייגיר צו וויסן, וואָס פון דעם דיעגאָ איז געוואָרן. צי האָט באמת ער, אלפאַנסאָ, נישט וויסנדיק און נישט ווילנדיק אים געמאַכט פאַר א הייליקן?

ווען דער בלינדער איז פאַר אים געשטאַנען, האָט ער זיך דערמאַנט, אַז דאָס איז גענוי דער זעלנער דיעגאָ פון אַמאַל. יענער דיעגאָ איז גע- ווען א פעסטער יונג, שטאַליך און פאַרריסן, עטוואָס ענלעך צו דע- קאַסט- ראָן. צי איז עס טאַקע דער זעלבער דיעגאָ, וועלכן ער האָט געהייסן אויס- שטעכן די אויגן? אַלפאַנסאָ איז געווען צעטומלט, ער האָט באַדויערט, וואָס ער האָט דעם מאַן גערופן. ער האָט נישט געווסט וואָס אים צו זאָגן. און יענער האָט אויך געשוויגן. ענדלעך, האָט ער ווילנדיק נישט ווילנדיק צו אים מיט שפּאַס א זאָג געטאָן:

— קענטיק, אז דער שפרוך, וואָס איך האָב דיר אַזוי פעסט אַריינגע- האָקט אין קאַפּ, איז געווען נישט קיין שלעכטער?

— ווער ביסטו? — האָט דער בלינדער געפרעגט.

אַלפאַנסאָ האָט אין גרויס פאַרלעגנהייט געשטוינט. צי האָט מען דעם מענטשן נישט געזאָגט צו וועמען מען פירט אים? און אפשר האָט ער עס גאַרנישט געוואָלט וויסן?

— איך, בין דער קעניג — האָט אלפאַנסאָ געזאָגט.

— איך האָב דיין שטים נישט דערקענט — האָט דער בלינדער גע- זאָגט שטיל און רואיק. — דו ווייזט גאַרנישט אַרויס אַזוינס, אַז איך זאָל דיך דערקענען.

— צי האָב איך דעמלט, דיעגאָ, אומגערעכטיק געהאַנדלט? — האָט אלפאַנסאָ געפרעגט.

— דאָס האָט דיך גאַט געהייסן טאָן, וואָס דו האָסט געטאָן — האָט דער בלינדער רואיק געענטפערט — אָבער דער שלאָף, וואָס איז אויף מיר דעמלט אַנגעפאלן, איז אויך געקומען פון גאַט. אלארקאָס איז געווען א הארטער נסיון פאר דיר, נישט ווייניקער ווי פאַר מיר. דאָס האָט דיך יענער נצחון ביי אלארקאָס פאַרפירט, און דו האָסט דיך געלאָזן אין א צווייטער משוגענער שלאַכט. מיר האָבן מיינע יסורים צום סוף געבראַכט מזל-ברכה. איך האָב געפונען דעם שלום. — און אן שום צוואמענהאַנג האָט ער פאַרגעזעצט:

— איד האָב געהערט, אַז אַלאַרקאָס עקזיסטירט שוין נישט מער.
איצט האָט אַלפֿאַנסאָ באַמערקט, אַז אונטער דער שוץ פון זיין היילי-
קייט, האָט ער איבער אים חוּזק געמאַכט. אָבער די ווערטער זענען
אַרויסגעגאַנגען אויסטערליש גלייכגילטיק פונעם בלינדנס ליפּן, פונקט ווי
זיי וואַלטן אַרויס פון א דריטער פּערזאָן, וועלכער האָט זיי ביידן באַטראַכט
פון א ווייטער הויכקייט און זענען נישט געווען באַשטימט צו פאַרשאַפּן
אים עגמט־נפש.

— איד האָב גאָט געבעטן — האָט דיעגאָ געזאָגט — אַז דאָס אומ-
גליק זאָל פאַרוואַנדלט ווערן אין א ברכה, הער קעניג, לאָז אויף דיר אַ
קוק טאָן — האָט ער פאַרלאַנגט, אויסשטרעקנדיק צו אים זיינע הענט.
אַלפֿאַנסאָ האָט פאַרשטאַנען, וואָס דער בלינדער פאַרלאַנגט. ער איז
צו אים צוגעגאַנגען נאָענט, און דער בלינדער האָט באַטאַפּט זיין פנים.
דער קעניג האָט געשפּירט א ווידערווילן בעת דער בלינדער האָט מיט
זיינע קנאַכיקע הענט געטאַפּט און געדריקט זיין שטערן, זיינע באַקן. אַלץ
אין דעם דאָזיקן מאָן האָט ביי אים אַרויסגערוּפּן עקל: זיין אויסזען, זיינע
רייד, זיין אַטעם. עס איז אים באַמת אויסגעקומען אויסצושטיין א נסיון.
צי איז דער מאָן נישט א פאַקוסניק, א יאריד־קלאָון?

— זיי געטרייסט — האָט דיעגאָ געזאָגט — גאָט האָט דיר געגעבן
כוחות מיט הכנעה צו ווארטן, ״ווער עס פאלט נישט, דער שטייט נישט
אויף״. עס וועט דיר אפשר אויסקומען לאַנג צו ווארטן, אָבער דו ביסט
גענוג שטאַרק.

אַלפֿאַנסאָ האָט אים באַגלייט ביז צו דער טיר, און אים איבערגעגעבן
אין די הענט פון די, וואָס האָבן אים געבראַכט.

עס איז געקומען דער טאָג, ווען מען האָט אויסגעגראָבן יהודה איבן
עזרא און זיין טאַכטער, כדי זיי אַריבערטראָגן אויפן יידישן בית־עלמין.
אין דער יודעריא. עס איז געווען א טאָג אָנהייב האַרבסט, עס האָט גע-
בלאָזן א וואַרעמער ווינט. דער שטאַט־פעלדז פון טאַלעדאָ איז געווען
איינגעהילט אין א שווערן טונקעלן, שוואַרץ־גרינעם נעפל.

זיי האָבן יהודה און רחלען איינגעהילט אין ווייסע תכריכים. מען
האָט זיי אַריינגעלייגט אין פשוטע אַרונות, לויטן יידישן מנהג. מען האָט
דאָרט אַריינגעלייגט פעטע, שוואַרצע ערד, פון ציון, אויף ציונס ערד איז
געלעגן דער קאַפּ פון יהודה איבן עזרא, וואָס האָט געשאַפּן און געטראַכט

פאר דער גרויסקייט און כבוד פון זיין פאלק, און דער קאפ פון רחלען, וואס האט געטרוימט פון משיח.

אלע יידישע קהילות פון שפאניע האבן געשיקט זייערע פארשטייער. אויך פון פראוואנס און פון פראנקרייך זענען א סך געקומען. אפילו פון דייטשלאנד.

אכט אָנגעזעענסטע מענטשן פון דער טאלעדא-אלאכאמא האבן אויפגעהויבן די ארונות אויף זייערע פלייצעס און געשפרייזט איבער די שטעגן פון דער גאליאנא, באשאטן מיט שטיינדלעך, צווישן בייער און בייטן ביז צום הויפט-טויער. דאָרט ווו עס איז געווען די אויפשריפט „אלאפיא, זיי באַגריסט“ זענען שוין געשטאָנען אַנדערע, גרייט איבערצור-נעמען די ארונות. זיי האבן געטראָגן א קליינעם שטח און אַנדערע טרעגער האבן שוין ווידער געווארט. ווייל גרויס איז געווען די צאל, וואָס האבן געוואָלט האָבן דעם כבוד צו טראָגן די טויטע ביז צום קבר.

פון אַקסל צו אַקסל האבן זיך געצויגן די ארונות לענגוים דעם הייסן וועג צום אלקאנטארא, דער בריק, וואָס האט געפירט דורכן טאַכאָטייד. א קורצן שטח האט אויך דער יונגער בנימין געטראָגן איינעם פון די ביידע ארונות, דעם צווייטן, דעם ארון פון רחלען. לייכט איז געווען די משא, אָבער דער יונגער מענטש האט קוים געשלעפט זיינע פיס. אַ שווערער טעמפער ווייטיק האט באַהערשט זיין גאַנץ וועזן.

ער באַמייט זיך מיט געדאַנקען צו פאַריאַגן זיין פייך. ער טראכט וועגן די זעקס טויזנט יידישע פליטים, וואָס יהודה, נישט געקוקט אופן ווילדן ווידערשטאַנד, האט דאָך אַריינגעבראכט אין לאַנד, און ווי אַזוי פון באַלעסטיקטע אַריינדרינגלער זענען זיי געוואָרן געוונטשענע מיט-בירגער. עס איז איצט געוואָרן אַנדערש, א סך בעסער, ווי ער, בנימין, האט געהאַפט. כמעט נישט גלויבנדיק האט ער זיך צוגעקוקט, ווי זיין פעטער אפרים איז געשיקט געוואָרן קיין סעוויליע, ווי אַזוי ער האט גורם געווען דעם שלום און ווי ער האט אים באַוואָרנט מיט פאַרשידענע מיטלען. יהודהס ווערק איז פאַרבליבן, עס גייט ווייטער. און דער קעניג נישט בלויז וואָס ער פאַרטראַגט עס, ער פאַדערט עס. אָבער וויפל טויטן און צרות האבן זיך געפאַדערט, איידער דער דאָזיקער ריטער איז געקומען צום פאַרשטאַנד. צי וועט דער דאָזיקער פאַרשטאַנד אַנהאַלטן?

אין זיין עקל צום קעניג טאָר ער זיך נישט לאָזן פארפירן דורך אן אומגעזעכטן אורטייל. דער קעניג האט זיך פאַרענדערט. דאָס איז רחלס פאַרדינסט. עס האט פאַסירט, ווי אין יענער לעגענדע, וואָס זי האט ליב

געהאט צו דערציילן: דער כישוף-מאכער האָט אַרײַנגעהויכט לעבן אינעם שטיק ליים, אָבער דער כישוף-מאכער איז אַליין דערפון געשטאַרבן. פאַוואַליע האָט בנימין געשפּרײזט מיט רחלס לייכטער משא אויף די פלייצעס, פאַרוונקען אין זײַנע געדאַנקען האָט ער מיט זײַנע נישט-גלייכמעסיקע טריט געשטערט די אַנדערע טרעגער.

די זעקס טויזנט יידן וועלן איצט קאַנען פירן אַ מענטשלעך לעבן. אָבער דאָס איז ווייניק, ווען מען מעסט עס מיטן אומזיניקן טויט, מיט וועלכן עס איז אין דעם לעצטן צענדליק יאָר טויזנט מאָל טויזנט אומגע-קומען אין קריג. ווייניק איז אָבער דאָס, וואָס עס איז ביז איצט דער-גרייכט געוואָרן: עטוואָס שלום, וואָס אפרים האָט געבראַכט און עטוואָס מער שכל, וואָס דער קעניג האָט דערוואָרבן. דאָס איז בלויז א שוואַכע לייכט אין א גרויסער נאַכט. אָבער דאָס שוואַכע נייע לייכט איז דאָ, עס לייכט. און אויב אויף אים וועט אַנפאַלן א פחד, וועט דאָס שוואַכע לייכט פאַרטרייבן זײן שרעק.

ער און די, וואָס האָבן מיט אים געטראָגן, האָבן שוין געדאַרפט איבער געבן אַנדערע די ארונות. און הגם ער האָט זיך שוין באַפרייט פון דער משא און האָט שוין נישט געדאַרפט מער גיין טריט אין טריט מיט אַנדערע, האָבן זיך זײַנע פיס דאָך געשלעפט נאָך שווערער. ער האָט אנגעגורטלט זײ-נע כוחות, געגאַנגען פאַרויס און געטראַכט. ער האָט געטראַכט ביטער, מיט עקשנות, אַנגעשטרענגט: מען האָט אונדז געהייסן בײ דעם ווערק אַרבעטן, אָבער פארענדיקן דאָס ווערק האָט מען אונדז נישט געהייסן.

אַלפאַנסאָ האָט אַרויסגעגעבן אַ בעפעל, אַז היות טאַלעדאָ האָט שלעכט אַפגעדאַנקט איר עסקריוואנאַ, זאָל זי אים איצט אַפגעבן דעם העכסטן כבוד. די מענטשן פון טאַלעדאָ האָבן גערן זיך צוגעהאַרט צו זײן באַפעל. אַלע הייזער זענען געוואָרן באַדעקט מיט שוואַרצע טיכער, אין אַן איינפאַרביק טונקעלע מאסע האָט זיך געצויגן דאָס פאַלק איבער די בונטע גאַסן, פאַר-שטיקט איז געוואָרן דער שטאָט-געפילדער און ס'האָט זיך געהערט אַ שווע-רע זשומעריי. אומעטום, אויפן גאַנצן וועג זענען געווען אויסגעשטעלט קעניגלעכע זעלנער און ווען די ארונות זענען פאַרביי, האָבן די זעלנער אַראַפגעלאָזט די פאַנען מיטן הערב פון קאסטיליע. מענטשן האָבן אַנט-בלויזט זייערע קעפ, אַטך האָבן געקניט, פרויען און מיידלעך האָבן הויך אויפן קול געוויינט מיט ביטערע טרערן איבערן גורל פון ראקעל די שיינע. די פראַצעסיע האָט זיך געצויגן דורך גאַסן באַרג-ארויף צום צענטער פון שטאָט, מען איז נישט געגאַנגען מיטן קירצערן וועג. די לוויה האָט

געמאכט אן אומוועג דורכן מאַרק-פלאץ, דורכן סאַקאָדאווער, כדי וואָס מער מענטשן זאָלן קאָנען אָפּגעבן די טויטע דעם לעצטן כבוד.

ביי אַ פענצטער, הויך אויפן שלאָס, פּונדוואַנען מען האָט ווייט געקאָנט זען דעם טרויער-צוג, איז געשטאַנען אַלפּאַנסאַ אליין.
ער האָט געטראַכט:

איך בין איצט קיינמאָל נישט טרויעריק, איך בין רואיק געוואָרן. איך בין פריי פון שטאַרקע ליידנשאַפטן, איך בין געוואָרן אַ בעסערער קעניג. איך דאַרף זיין צופרידן, אָבער איך בין עס נישט.

יאָ, איך וועל נאָך דערלעבן צו מיין גרויסן פעלד-צוג, און איך וועל אים אָנפירן, שטייענדיק אין דער שפיץ פון אַ פאַראייניקטער שפּאַניע. אָבער אין דער מינוט, ווען איך וועל דעם נצחון האָבן אין דער האַנט, וועל איך נישט פילן קיין הייסערע פרייד, ווי די, אז איך האָב מיין חוב דערפילט. און ווען איך וועל האָבן מיין ציל דערגרייכט, וועט אין בעסטן פאַל זיין אַ דערלייכטערונג, אָבער גליק וועט עס נישט זיין. דאָס גליק, וואָס עס איז מיר צוגעטיילט געוואָרן, ליגט היינטער מיר. מיין גליק איז געווען דאָ, איך האָב עס אין מיינע אַרעמס געהאַלטן, און עס האָט זיך צו מיר געדריקט און געטוליעט, ווייך, מיט אַ זיסער שיכרות. אָבער איך בין געווען לייכטזיניק און פון אים אַוועק, און איצט טראָגן זיי דאָרט אונטן פאַרביי דאָס גליק, וואָס איז מיר באַשטימט געווען.

צוועלף יאָר דאַרף איך וואַרטן אויף מיין פעלד-צוג. איך האָב קיינמאָל נישט געקאָנט וואַרטן. דאָס לעבן איז מיר אַנטרונען, ווי אַ פּערד. איצט קריכט עס, ווי אַ שנעק, דאָס יאָר ציט זיך, דער טאָג ציט זיך. און איך האַלט עס אויס, הגם איך ווער נישט איינמאָל אין כּעס, און ערגער פון אַלץ איז דאָס, וואָס איך האָב זיך אויסגעלערנט וואַרטן.

איך וועל דעם פעלד-צוג פירן מיט ישוב-הדעת, גאַרנישט וועט נישט פאַרבלייבן פון דער פריערדיקער ווילדער באַנייסטערונג. זיי וועלן שרייען אלאַר! אלאַר! פאַרויס! און איך וועל נישט מיטשרייען.

ער האָט זיך באמיט צו טראַכטן וועגן דעם, פאַר וועמען ער וועט פירן דעם פעלד-צוג, וועגן דעם קליינעם פּערגאן, אָבער ער האָט נישט געזען קיין קלאַר בילד, קיין שום וואַרעמקייט האָט נישט אויסגעהויכט דאָס בילד פון זיין אייניקל. אַלץ וואָס עס האָט איצט אַלפּאַנסאַן אַרומגערינגלט, איז געווען בלאַס, געפלידק, נישט ווירקלעך.
ער האָט געטראַכט:

איך בין אַלט פּערציק יאָר, אָבער מיין לעבן איז שוין הינטער מיר. קיין שום זאָך איז פאַר מיר נישט ווירקלעך אַחוץ מיין פּאַרגאַנגענהייט. מיין היינט ליגט אין בעפל און שטויב, ווי אַ שלאַכטפעלד בעתן קאַמף. און אויב איך וועל אַפילו אָפהאַלטן אַ נצחון, וועט עס בלויז זיין גערויש און נעפל. יא, ווען איך וואָלט געקאָנט זיגן פאַר מיין זון, פאַר מיין סאַנטשאַ, פאַר מיין ליבן ממזר! אָבער ווער ווייסט, וווּ וועט דאָן זיין מיין סאַנטשאַ. וואַרשיינלעך וועט ער זיין צווישן די, וועלכע האַלטן מער פון שלום, ווי פון נצחון.

בינור־ליבנו איז די לוויה צוגעקומען צו איר ציל.

דריי בית־עלמינס האָבן די יידן געהאַט אין טאַלעדאָ, צוויי אויסער־האַלב די מויערן און איינעם אין דער יודעריא גופא. אויף דעם דאָזיקן בית־עלמין, וואָס איז געווען קליין און זייער אַלט, האָט מען בלויז מקבר געווען מיטגלידער פון אָנגעזעענע משפּחות און דערונטער די איבן עזראס. צווישן די איבן עזראס זענען געווען אַזעלכע, וואָס האָבן געפירט זייער אָפּשטאַם פון דוד המלך און איינער פון זיי איז מיט שלמה המלכס שטייער־באַאבטן אַדאָניראָם אַהער אויפן שפּאַנישן האַלב־אינדהול געקומען, ווי עס שטייט אָנגעשריבן אויף דער מצבה. צווישן די טויטע איבן עזראס ליגן אַזעלכע, וועלכע זענען נאָך אין די רוימישע צייטן געווען סוחרים. עס זען גען דאָרט געלגען באַנקירן, שטייער־אינקאַסענטן און אַזעלכע, וואָס האָבן געלעבט אין טאַלעדאָ אין די צייטן פון די גאַטישע קעניגן, געיאָגט און געפלאָגט געוואָרן. עס זענען דאָרט מקבר געוואָרן אויך אַזעלכע, וואָס זען גען ביי די מוסולמענער געווען וויזירן, גרויסע דאָקטוירים, און פּאַעטן. עס איז דאָ אויך געלעגן דער איבן עזרא, וואָס האָט דעם קאַסטיליא געבויט, וואָס טראָגט ביז היינט צו טאָג זיין נאָמען, און אויך יהודהס פעטער, וועל־כער האָט פארן קייזער אַלפּאַנסאָ איינגעהאַלטן קאלאַטראַווא.

אויף דעם דאָזיקן בית־עלמין האָט מען געבראַכט ביידע טויטע קערפּערס. ענג צונויפגעפרעסט זענען געשטאַנען די אבליים. זיי זענען אווי גע־דיכט געשטאַנען, דערציילט דער כראָניקער, אז מען האָט געקאָנט לויפן איבער זייערע פלייצעס.

אויף דער קרקע פון די איבן עזראס האָט מען צוגעגרייט צוויי נייע קברים. דאָרט האָט מען אַריינגעלייגט יהודה איבן עזרא און זיין טאָכטער רחל און זיי פאַראייניקט מיט זייערע אבות.

מען האָט געוואָשן די הענט און אינדערשטיל געזאָגט די ברכות־פּסוקים.

דאן יוסף איבן עזרא, יהודהס נאָענסטער קרוב, האָט געזאָגט קדיש
וואָס הייבט זיך אָן מיט די ווערטער: יתגדל ויתקדש שמייה רבא, גערימט
און געלויבט זאָל זיין דיין געהויבענער נאָמען, און ענדיקט זיך: שלום
הערשט אין זיינע הויכקייטן, ער זאָל געבן שלום אונדז און כל ישראל.
און דער עולם האָט געענטפערט „אמן“.

אין אַלע יידישע קהילות פון שפּאַניע און פראַנקרייך האָט מען אין
משך פון דרייסיק טעג געזאָגט קדיש צום אַנדענק פון מורינז ורבינז
דאָן יהודה איבן עזרא, און צום אַנדענק פון זיין טאָכטער רחל.
און אין גאַנץ קאָסטיליע, וווּ נאָר עס האָבן זיך אויפגעקליבן מענטשן,
אויף מערק, אין שענקען, האָבן זשאַנגלערן, טרויבאָדורן געזונגען באַלאַדן
זועגן אַלפאַנסאָן און זיין הייסער טראַגישער ליבע צו דער שיינער יידישקע.
׳ט׳יף אין פּאַלק זענען אַריינגעדרונגען די דאָזיקע לידער. און ס׳יי יום טוב
און ס׳יי אינדערוואָכן, ביים עסן אָדער בײַ דער אַרבעט אפילו אין שלאָף,
האָט גאַנץ קאָסטיליע געזונגען:

„און דער קעניג, פאַרבלענדט פון ליבע, האָט זיך פאַרקוקט אויף
אַ יידישקע, און זי הייסט פערמאַסא. יאָ, פערמאַסא הייסט די שיינע. זי
הייסט אזוי מיט רעכט און מיט איר האָט דער קעניג פאַרגעסן די קעניגין“.
דאָן אַלפאַנסאָ האָט מער קיינמאַל נישט אַריבערגעטראָטן דעם גדר
פון הוערטא דעל רעי (קעניגלעכער גאַרטן).

ביסלעכווייז איז דער גאַרטן באַדעקט געוואָרן מיט ווילדגראַז און די
גאַליאַנאַ איז צעפאַלן. אויך די ווייסע מויער, וואָס האָט זי אַרומגערינגלט,
האָט זיך צעברעקלט. צומלענגסטן האָט זיך געהאַלטן דאָס גרויסע טויער,
דורך וועלכן דע-קאסטראַ מיט זיין באַנדע האָבן זיך אַריינגעריסן, כדי
רחלען און איר פאַטער צו טויטן.

איך אַליין בין פאר דעם דאָזיקן טויער געשטאַנען און האָב געזען די
אַראַבישע אויפשריפט, מיט וועלכן די גאַליאַנאַ באַגריסט דעם גאַסט:
אלאפיא, זיי באַגריסט און געבענטשט.

נאָכװאָרט פֿון אױטאָר

צענדליקער יאָרן בין איך געווען פֿאַרנומען מיט דער געשיכטע פֿונ
יענער הדסה, וועלכער דער פֿערטישער מלך אחשורוש האָט דערהויבן
צו אַ מלכה אונטערן נאָמען אסתר. זי האָט געראטעוועט איר פֿאַלק, די
יידן, פֿון זיכערן אומקום.

דער דאָזיקער קליינער ראָמאַן אונטערן נאָמען „מגילת־אסתר“, וואָס
באַשרייבט די געשיכטע פֿון הדסה, איז איינער פֿון די איינדרוקפֿולסטע
און פֿאַפּולערסטע ספרים פֿון תנ״ך. דער מחבר איז באַהאוונט אין דער
קונסט פֿון די גרויסע העברעישע און אראבישע דערציילער, ער שאַפט
אויסערלעכע און אינערלעכע שפּאַנונג און פֿירט אַרײַן אין דער פּאַבולע
אַלץ מער און מער איבעראַשונגען. אַגב, האָט ער געשריבן אין אַ צײַט,
ווען זײַן פֿאַלק איז געראטעוועט געוואָרן פֿון אַ גרויסער סכּנה. ער האָט
געליטן און געױבלט צוזאַמען מיט זײַן פֿאַלק, און זײַן הייסער פֿאַטריאַטיזם
דערגײט ביז היינטיקן טאָג צו די הערצער פֿון די לײענער.

אויף מיר, יעדנפֿאַלס, האָט די „מגילת־אסתר“ געמאַכט אַ שטאַרקן
איינדרוק. זי האָט אָנגערעגט אַ סך מענטשן און במשך פֿון איבער צוויי
טויזנט יאָר זינט איר אַנטשטיינג, האָט נישט איינער געפרוּווט איבער־
צוזורן דעם דאָזיקן ראָמאַן, צופֿאַסנדיק אים צו די געשעענישן פֿון זײַן
אייגענער צײַט. טײלמאַל, ווען איך האָב שטאַרק געשפּירט די אונטער־
דריקונג פֿון בײדע פעלקער, צו וועלכע איך געהער, האָט זיך אין מיר דער־
וועקט אַ חשק פֿונדאַסניי צו דערצײלן די געשיכטע פֿון אסתר המלכה
פֿון שטאַנדפֿונקט פֿון מײן וועלט.

דער עיקר רעגט אן אין דעם דאָזיקן קליינעם ראָמאַן די פֿאַרשײטע
קונסט פֿונעם אַלטן יידישן דיכטער, אַ קונסט, וואָס קײנער ביז אים האָט
נישט געקענט. ער מאַכט זײנע אויסטראכטענישן גלויבנסווירדיק, צו־
געבנדיק זיי קאָנקרעטע זאַלעכקײט. אויף אַזאַ אופן האָט ער זיך געשטעלט
אין דער ראָל פֿון אַ מענטש, וואָס האָט באַקומען די אויפגאַבע געשיכטלעך

טרוקן צו פארצייענען די געשעענישן פון פערסישן הויף. ער גיט צו זיין ראמאן דעם כאראקטער פון א הויף־כראניק און באהאלט אונטערן אב־יעקטיוון טאן די יידיש־נאציאנאליסטישע טענדענץ פון דער דערציילונג. קיין איינציק מאל דערמאנט ער נישט, אז גאט זאל האבן ארויסגעוויזן חסד צו זיין אויסדערוויילט פאלק. דאס איז דער איינציקער ספר פון תנ"ך, ווו גאט ווערט נישט דערמאנט. ער גיט אויך נישט קיין שום אפשטאנונג איבער דעם מהות און די מעשים פון זיינע העלדן. ער לויבט נישט זיין אסתר המלכה און נישט איר אפיטרופוס מרדכי. ער זידלט אפילו נישט דעם שונא ישראל המנען. ער פארלאזט זיך אויף דעם סיפור־המעשה גר־פא און האלט. אז די געשעענישן, וואס ער האט אויסגעטראכט, זענען גענוג, כדי אויפצורעגן דעם לייענער קעגן דעם יידנפיינד און ארויסצורופן גרויס באגייסטערונג פארן אנגעווייטיקטן און טרוימפירנדיקן מרדכי און זיין אסתר. דאס געלינגט דעם דיכטער זייער גוט און, נישט געקוקט דע־הויף, וואס ער אליין פארבראגט זיין פרייד, פרייט זיך דער לייענער מיטן גאנצן הארצן, ווען ער זעט צום סוף, ווי המן הענגט אויף דער תליה, וואס ער אליין האט צוגעגרייט פאר מרדכיין.

ווען דער לייענער פארטראכט זיך נאכן פארענדיקן די מגילה, דעמלט ערשט אנטשטייען ביי אים ספקות. ווי אזוי האט געקאנט א פרוי, וואס דער הערשער פון דער וועלט האט אוועקגעזעצט אויף זיין טראג, אזוי לאנג אויסבאהאלטן איר נאמען און איר אפשטאם? וואס איז עס פאר א גרויסער שר, וועלכער וויל צוליב איין־איינציקן שונא אויסראטן זיין גאנץ פאלק? וואס איז עס פאר א קעניג, וואס היינט פאראורטיילט ער אומבא־טראכט א גאנץ פאלק אויף אויסראטן און מארגן קווענקלט ער זיך נישט צו הייסן אומברענגטן די צאלרייכע שונאים פון דאזיקן פאלק? קוים שטעלט מען זיך אזעלכע פראגן, ווערט די זאכלעכקייט פון אויטאָר אַ מאסקע און דער גאנצער ראמאן — א פיקציע.

עס האט זיך דערוועקט אין מיר א שטארקער חשק א נעם צו טאן צו דער געשיכטע פונעם אלטן דיכטער און אין איר אריינטראגן זין און ווארשיינלעכקייט. איך האב געוואלט די האנדלונג איבערטראגן אין אן אנדער וועלט, ווו די מענטשן און געשעענישן זאלן באקומען א תיקון און איך זאל גלייכצייטיק באקומען די מעגלעכקייט צו ווארפן א בליק אויפן עבר און אויף דער צוקונפט, כדי די געשעענישן, פארבונדענע מיט אסתר, זאלן אויך ווארפן א ליכט אויף די געשעענישן פון היינט. עס האט זיך אבער ארויסגעוויזן, אז די עצם־געשיכטע האט א גרויסן

פֿעלער. עס איז נישטאָ קיין העלדין. אַסתר איז אַ מאַריאַנעטקע אַין דער
האַנט פֿון איר אָפּיטרופּוס מרדכי, וואָס ווערט דורך אים באַוועגט פֿון
דרויסן. זי איז בלויז אַ רינגעלע אין דער קייט פֿון דער אַקציע און מער
גאַרנישט. די דאָזיקע פּוסטקייט אין צענטער פֿון דער געשעעניש האָט
גורם געווען דערצו, וואָס די אַלע, וואָס האָבן זיך טריי געהאַלטן בייס
ביבלישן טעקסט, האָבן געליטן אַ דורכפאַל. ראַסין* האָט פאַרשטעקט
„זיין דיכטונג אין זיכערן האַפֿן פֿון פּרומקייט, גרילפאַרצער** האָט
פאַרוואָרפֿן זיין נישט פאַרענדיקט ווערק. אַיך האָב געהאַט די פּולע זיכער-
קייט, אַז אַיך וואָלט געקאָנט אין מיין אַסתר אַריינגיטן לעבן, דווקע דאָס,
וואָס עס פעלט ביי אַסתר-המלכה. אָבער עס וואָלט מיר אויסגעקומען
זייער ווייט אָפּצוטערטן פֿון דער ביבלישער מעשה, וואָס איז באַקרוינט
מיט אַ צווייטזינטיגאַריקן אַרעאַל. דעריבער האָב אַיך זיך באַנוגנט נאָר
מיט אַנוואַרפֿן אַ סקּיץ פאַר אַ צוקונפטיק בוך.

פאַרשטייט זיך, אַז אין משך פֿון לאַנגע יאָרן, וואָס אַיך האָב זיך
פאַרנומען מיט מגילת-אַסתר, האָבן פאַר מיר אויפגעטויכט אַנדערע
יידישע פּרויען, וועלכע האָבן געשפּילט אַ וויכטיקע ראָל אין דער גע-
שיכטע פֿון זייער פּאָלק. איינע פֿון זיי איז, נעמלעך, דאַקעל לאַ פּערמאַסאַ,
די פּריינדין פֿון קעניג אַלפּאַנסאַ.

צוערשט האָב אַיך זיך וועגן איר געשיכטע דערוואַסט פֿון גרילפאַר-
צערס דראַמע. אַיך האָב געליבט און ליב ווייטער די דאָזיקע פּיעסע, דעם
צארטן שוואַנג פֿון אירע פּערזן און דעם דיכטערס קענטעניש פֿון דער
מענטשלעכער נשמה. ער האָט זיך אָפּגעזאַגט פֿון וועלכער עס איז גע-
שיכטלעכער אויטענטישקייט, כדי בולטער אַרויסצוברענגען זיינע גע-
שטאַלטן. אויסטערליש זעט אויס די שאַרפע קריטיק פֿון גרילפאַרצערן
מצד זיין פּריינד און אַרויסגעבער הענריק לאַובע (דער גאַנצער מאַטער-
יאַל, וואָס איז אַ סענסאַציאָנעלער אויסמיש פֿון עראַטיק און געשיכטע,
דופּט אַרויס ווידערווילן, מאַרטין לוטער, למשל, האָט העפּטיק און צאַרנדיק
פאַראַרטיילט די מגילת-אַסתר). וואָס שייך לאַובען, האַלט ער, אַז גריל-

* פּויכטוואַנגער מיינט דאָ לואי ראַסין, דעם זון פֿונעם פּראַנצויזישן
דראַמאַטורג זשאַן ראַסין, וועלכער האָט אָנגעשריבן אַ פּאַעמע „רעליגיע“.
** גרילפאַרצער פּראַנק, פּאַעט און דראַמאַטורג, געבוירן אין ווין, וועלכער
האַט אָנגעשריבן אַ פּיעסע, „די יודישקע פֿון מאַלעראַ“.

פארזערן איז זיין „ידישקע“ נישט געלונגען, ווייל דער אויטאָר האָט זיך טריי געהאַלטן ביי לאַפע דע וועגאס דראַמע * *La judia de Toledo* וועלכע איז לויט לאובעס מיינונג אן אויבערפלעכלעך טעאטער־שטיק. איך האָב איבערגעלייענט לאַפע דע וועגאס דראַמע. זי איז טאַקע זייער טעאטראַליש; זי איז, קענטיק, דורך אים אָנגעוואָרפן געוואָרן אויך פֿן פּאַפּיר אין משך פֿון עטלעכע טעג און איז נישט געווען ווי געהעריק דורכגעטראַכט. היות דער מאַטעריאַל, וואָס דער זיכטער האָט געפֿונען אין דער אַלטער כראַניק, איז נישט געווען גענוג אויסצופילן דריי אַקטן, האָט אים לאַפע דע וועגאס אויסגענוצט בלויז פֿאַר די לעצטע צוויי אַקטן. פֿאַרן ערשטן אַקט האָט ער אויסגענוצט עטלעכע קאַפיטלעך פֿון דער זעלבער כראַניק, וועלכע האָבן מקדים געווען די געשיכטע מיט דער „ידישקע“, אָבער אוממיטלבאַר האָבן זיי מיט איר גאַרנישט צו טאָן. אָבער אַזוי ווי לאַפע דע וועגאס איז געווען א באַגייסטערטער און אן אויסערגעוויינלעכער טעאטראַל, ווערט די פֿרייד פֿון די טעאטראַלע עפעקטן אַריבערגעטראָגן אויף די לייענער און צושוינער, און זיין זאָרגלאַזיקייט שוואַכט אויף קיין האַר נישט אַפֿ דעם כּוּח פֿון זיין פּיעסע. זיין „ידישקע פֿון טאַלעדאָ“ איז א שטאַרקע, פֿאַרביקע, ווילד־פּאַטריאַטישע פּיעסע, און איך פֿאַרשטיי גאַנץ גוט פֿאַרוואָס זי האָט צוגעצויגן גרילפֿאַרצערן. יא, דער מאַטעריאַל האָט מיך צוגעצויגן, פֿונקט ווי ער האָט אָנגעטרעטן לאַפע דע וועגאס און גרילפֿאַרצערן. איך האָב זיך באַקענט מיטן מקור פֿון וועלכן לאַפע דע וועגאס האָט געשעפֿט. דאָס איז געווען יענע כראַניק, פֿון וועלכער איך האָב ארויסגעכאַפֿט עטלעכע שורות אַלס מאַטאַ פֿאַר יעדע טייל פֿון מיין ראַמאַן. די דאָזיקע כראַניק איז געשריבן פֿון אן אַנדער אַלפֿאַנסאָ פֿון קאַסטיליע, נעמלעך דעם צענטן, ער איז געווען אן אוראַייניקל פֿון אונדזער אַלפֿאַנסאָ, וועלכער איז געבוירן געוואָרן זיבן יאָר נאָך יענעם טויט. מיט גרויס סימפּאַטיע דערציילט ער וועגן דער ליבע פֿון זיין עלטער־זיידע צו דער ידישקע. די דאָזיקע ליבע־געשיכטע האָט פֿון סאַמע אָנהייב און דורך יאָרהונדערטער גערייצט די פּאַנטאַזיע פֿון די שפּאַניער. וועגן דער דאָזיקער ליבע איז ביזן סאַמע מיטן פֿון פֿאַריקן יאָרהונדערט כּסדר פֿאַרפֿאַסט געוואָרן אלץ נייע באַלאַדן, ראַמאַנסן, פּערזן, ראַמאַנען, נאָוועלן און פּיעסן. אפילו ביי די אַראַבער שפּילט די דאָזיקע געשיכטע

* לאַפע דע וועגאס, שפּאַנישער פּאַעזע און דראַמאַטורג (1562—1635) האָט אָנגעשריבן א פּיעסע, „די ידישקע פֿון טאַלעדאָ“.

א געוויסע ראָל. די ראָמאנטיקער פון פאָרשידענע צייטן און לענדער האָבן זי איבערגעזחורט יעדער איינער אויף זיין אופן. ווי ווייט איך האָב זיך געקאָנט אַריענטירן האָט קיין איינע פון די פילע קאָנצעפציעס זיך נישט אינטערעסירט מיט דער געשיכטע פונעם לאַנד, וווּ די געשעענישן האָבן זיך אָפגעשפילט. דאָך אָבער איז דער גורל פון די פארליבטע ענג פאָרבונדן מיט דער געשיכטע פון זייער לאַנד, און וואָס בעסער דער באַאָבאַכטער וועט זיך באַקענען מיט די באַדינגונגען פון יענער שפּאַנישער עפּאָכע, אַלץ א טיפּערן זין וועט פאר אים באַקומען די געשיכטע פון אסתר — רחל און דעם קעניג.

די אַלטע שפּאַנישע כראָניקעס און באלאדן, וווּ עס ווערט דערמאָנט וועגן דער ליבע פון אלפאָנסאָן צו דער יידישקע, גלויבן נאיוו און באַ-מונה שלימה, אַז קריג איזא הייליקע זאך. זיי האָבן מיר געהאַלפן צו פאַר-שטיין יענע ריטערלעכע ציוויליזאַציע, וועלכע, נישט געקוקט אויף איר ראַפּירטער קורטואזיע, איז נאָך אַלץ געווען טיף פאַרזונקען אין באַר-באַריס; זיי האָבן מיר געגעבן די מעגלעכקייט צו פאַרשטיין דאָס אינערלעכע וועזן פון יענע קאַסטילישע באַראָנען מיט זייער משוגענער, פאַנאַטישער העלדישקייט, מיט זייער אומבאַרגלענע צעמער גאווה, וועלכע האָבן אָן שום געוויסן צעשטערט די שענסטע שטעט און לענדער, וואָס אַנדערע האָבן אויפגעבויט. די געשיכטע פון רחלען און קעניג קאָג, לויט מיין מיינונג, פאַרשטיין בלויז דער, וואָס שפּירט דעם רייצנדיקן כוח פון יענע אוואַנטוריסטישע פּאַסירונגען.

איך האָב נישט געהאַט בדעה די דאָזיקע אומזיניקע העלדישקייט אויפצוקלערן, איך האָב געוואָלט ברענגען צום אויסדרוק איר גלאַנץ און רייץ, נישט פאַרדעקנדיק איר שעדלעכקייט. איך האָב געוואָלט באַווירן סאַראַ מאַגישן כוח די דאָזיקע קריגערישקייט באַזיצט, אַז זי האָט געקאָנט אַריינציען מענטשן, וועלכע האָבן בולט געזען איר שעדלעכקייט. רחל פילט די סכנה פון אלפאָנסאָס אומזיניקער דרייסטקייט, אָבער דאָך האָט זי אים ליב. דאָס, וואָס עס לאָקט אָן דער קלוגער רחל אין דעם דאָזיקן אומגליקלעכן מאָג, קאָן דינען אַלס סימבאָל פאַר יעדן נסיון פון קריגערישן אַדער אוואַנטוריסטישן כאַראַקטער, וואָס פאַרפירט צייטנווייז אַפילו גלייכע קעפּ.

דעם קריגערישן ריטער האָב איך געוואָלט אַנטקעגנשטעלן אַ מאָג פון שלום, וואָס ווערט נישט באַזונגען אין כראָניקעס און באלאדן, אָבער ער עקזיסטירט דאָך. פאַרנעפלט לעבט ער אויף די שפּאַלטן פון דער

כראַניק, דייטלעכער זעט מען אים אין דאָקומענטן, פּריווילעגיעס און גע-
זעצ, אָבער צומבולטסטן ווערט ער אָפּגעשפּיגלט אין די ביכער פּון גע-
לערנטע און פּילאָזאָפּן. דאָרט געפּינט מען בירגער און פּויעריס, איינוווי-
נער פּון אויפּגעקומענע שטעט, וועלכע באַמיען זיך איינצושטעלן אָרדענונג
און געזעץ דאָרט, וווּ עס בושעווען די צעווילדעוועטע ריטער און באַראַנען.
פּאר שלום קעמפּן די יידן, ווייל זיי ווייסן, אז אין פּאל פּון אַ מלחמה,
וועלן זיי זיין די ערשטע צעריבן צו ווערן פּון די קעמפּנדיקע צדדים.
אָבער קודם-כל זעען מיר דאָרט אויך דענקער, גייסטלעכע און סתּם
מענטשן, ווי ראַדריגע, מוסא, בנימין, וואָס קעמפּן מיט טאַט און וואָרט
קעגן מלחמה, און אויך מענער, וואָס קאָנען דער באַוואַפּנטער העלדישקייט
פּון די ריטער גאַרנישט קעגנשטעלן חוץ דעם שטילן מוט פּון זייער
נשמה. אָבער צי איז עס נישט גענוג?

מען פּלעגט זאָגן, אַז אויף צוויי זיילן האַלט זיך אונדזער ציוויליזא-
ציע: אויפן הומאניסטישן בילדונגס-אידעאל פּון די גריכן און רוימער
און אויפן יידיש-קריסטלעכן מאַראַל-קאָדעקס פּון דער ביבל. מיר דאַכט
זיך, אַז אונדזער ציוויליזאציע איז איבערגעבליבן אַ דריטע ירושה: כבוד
פּאַר העלדישקייט און פּאַר ריטערישקייט. דאָס פּאַרעלטערטע געשטאַלט
פּון די קריסטלעכע ריטער, ווי דער מיטלאַלטער שילדערט עס, איז נאָך
ביז היינט נישט פּאַרטונקלט געוואָרן. נאָך אַלץ באַזינגט מען דעם רוס פּון
העלדן, פּון מלחמה-לייט. דער גרויסער דיכטער סערוואַנטעס האָט מיט
צאַרטער פּינקטלעכקייט אַרויסגעבראַכט די לעכערלעכקייט פּונעם ריי-
טערטום. די וועלט האָט געלאַכט, אָבער האָט זיך נישט געלאַזט איבער-
צייגן. אין יעדן ריטער איז פּון אָנהייב אָן געווען אַ שטיק דאָן-קיאַט,
אָבער די וועלט האָט נישט געוואָלט און וויל נישט זען דעם פּאָיאַן, וואָס
שטעקט אינעם ריטער. זי וויל בלויז זען זיין רוס. זי כאַפּט כּסדר
התּפּעלות פּון ריטער און באַדעקט אים מיט כבוד.

ווי באַלד דאָס באַגייסטערטע, מיטלאַלטערלעכע ריטערטום איז נאָך ביז
היינט, צום אומגליק, אַ לעבעדיקע דערשיינונג, דעריבער האַלט אײַך, אז
די געשיכטע פּון אַלפּאַנסאָן און רחלען גייט אונדז שטאַרק אָן. די טעאַ-
רעטיקער פּון יענעם יאָרהונדערט האָבן זיך געפּולט איבער דעם, צי
איז דערלויבט באַצייטנס אָנצוגרייפּן דעם שונא, אויב יענער טראַגט זיך
אַרום מיט אַזעלכע געדאַנקען און צי איז נישט קיין שאַנד צו באַצאָלן

פארן שלום מיט גרויסע קרבנות. איך האב דא געוואלט לעבעדיק מאַכן מענטשן, וועמען די דאזיקע געדאַנקען האָבן נישט געלאָזן צורו. איך האָב צו זיך געזאָגט, אז דער, וואָס דערציילט פונדאָסניי די מעשים פון יענע, שרייבט נישט בלויז געשיכטע, נאר טראַגט אַריין ליכט און גיט א זין די פראַבלעמען פון אונדזער צייט.